

Consell Valencià de Cultura

Memòria 2004

(Aprovada en sessió plenària
de 30 de setembre de 2005)

Sumari

1. Presentació	6
2. El Consell Valencià de Cultura	8
3. Activitat institucional	21
4. El Ple	33
5. Les Comissions	52
6. Dictàmens i informes.....	68
7. Publicacions	206
8. El Consell en la xarxa	211
9. Memòria econòmica.....	215
Annex.	
Observacions i recomanacions del CVC per a la defensa i la promoció de la llengua i cultura valencianes	236

Índex

1. Presentació.....	6
1.1. Presentació del president del Consell, Santiago Grisolí.....	7
2. El Consell Valencià de Cultura.....	8
2.1. Descripció de la institució	9
a. Naturalesa jurídica i funcions	9
b. Organització i funcionament	10
c. Breu sinopsi retrospectiva	11
2.2. La sisena renovació de consellers	14
2.3. Composició del Ple i les Comissions.....	15
a. El Ple	15
b. Les Comissions permanents.....	16
c. Ponències, comissions i grups de treball temporals.....	18
3. Activitat institucional	21
3.1. Reunions: calendari i assistències.....	22
3.2. Dictàmens i informes: llistat resum.....	26
3.3. Visites i actes protocol·laris	26
3.4. 2004 Any Juan Gil-Albert.....	26
4. El Ple	33
4.1. Acords del Ple.....	34
4.2. Sessions a Alcoi, Onda, Utiel i la Conselleria de Cultura	37
a. Ple del Consell a Alcoi, 29 de març.....	37
b. Ple del Consell a Onda, 28 de juny.....	41
c. Ple del Consell a Utiel, 27 d'octubre	45
d. Ple del Consell a la Conselleria de Cultura, Educació i Esports, València, 29 de novembre	48
4.3. Sessions protocol·làries: el nou Ple	49
a. Ple d'acomiadament membres ixents: 18 de juny	49
b. Ple de constitució del nou Consell Valencià de Cultura: 25 de juny.....	49
4.4. Declaracions institucionals.....	51
a. Escrit sobre el perill de desaparició del Tribunal de les Aigües	51
5. Les Comissions	52
5.1. La Comissió de les Arts	53
5.2. La Comissió de les Ciències	62
5.3. La Comissió Jurídica i d'interpretació reglamentària.....	64
5.4. La Comissió de Llegat històric i artístic	64
5.5. La Comissió de Promoció cultural.....	66
6. Dictàmens i informes.....	68
6.1. Dictàmens.....	69
a. Sobre les mesures de protecció del patrimoni cultural valencià	69
6.2. Informes.....	79
a. Sobre l'aqüeducte de la Torre de Lloris del terme de Xàtiva	79
b. Sobre la visita al monestir de Sant Jeroni de Cotalba.....	80
c. Sobre la denominación comarcal "Plana de Utiel"	81
d. Sobre els Miramars	85
e. Estudio sobre las medidas para evitar o minimizar los incendios forestales	87
f. Sobre la declaració de BIC del canal de Bellús	135
g. Sobre la publicació <i>Perfiles de la Ciencia. Perfils de la Ciència</i>	137
h. Sobre el problema de les donacions de material científic	140
i. Sobre la declaració de BIC de l'església parroquial de l'Assumpció de Vallibona	141
j. Sobre els Recursos audiovisuals de la C.V.....	143

k.	Sobre el projecte de llei de modificació de la Llei 4/1998 de Patrimoni Cultural Valencià	150
l.	Sobre la declaració de BIC de l'aqüeducte de "Peña Cortada"	153
m.	Sobre la declaració de BIC del Desert de les Palmes de Castelló	154
n.	Sobre la declaració de BIC del conjunt històric de Catí	159
o.	Sobre la "Santantonada" de Forcall	162
p.	Sobre la declaració de BIC de l'aqüeducte "Los Arcos" de Alpuente	165
q.	Sobre la torre musulmana d'Antella	166
r.	Sobre el jaciment arqueològic romà de l'Ènova	167
s.	Sobre la declaració de BIC de la Festa del Corpus de València.....	170
t.	Sobre la declaració de BIC del conjunt històric de Vilafamés	176
u.	Sobre la declaració de BIC de determinats jaciments d'icnites de dinosaure	179
v.	Sobre la declaració de BIC de l'aqüeducte "Els Arcs" de Manises	181
w.	Sobre la declaració de BIC del conjunt industrial del riu Molinar d'Alcoi	182
x.	"El progrés tecnològic i la formació humanística"	184
y.	Sobre la Acequia Mayor de Elche y sus construcciones asociadas.....	189
z.	Sobre la declaració de BIC del tram històric de la séquia de Mislata a Quart de Poblet	192
aa.	Sobre la declaració de BIC dels assuts de les séquies del Tribunal de les Aigües i de la Séquia Reial de Montcada	194
bb.	Informe sobre el barri d'Obradors de Manises.....	196
cc.	Informe sobre l'Alqueria i el Molí "de Baix" de Massamagrell.....	198
dd.	Informe sobre la conservació del patrimoni històric militar de la Guerra Civil (1936-1939).....	201
7.	Publicacions	206
7.1.	Llibres publicats	207
a.	Col·lecció Oberta.....	207
b.	Col·lecció "Monografies"	208
c.	Col·lecció "Biblioteca de Rescat"	208
d.	Coedició	209
7.2.	Altres publicacions	210
8.	El Consell en la xarxa.....	211
8.1.	El lloc web del Consell a internet	212
8.2.	Estadístiques d'accés	212
9.	Memòria econòmica.....	215
9.1.	Compte anual de l'exercici 2004.....	216
a.	Resum.....	216
b.	Quadres	217
Annex.		
Observacions i recomanacions del CVC per a la defensa i la promoció de la llengua i cultura valencianes		236

Índex de taules

Taula 1. Antics membres del Consell Valencià de Cultura.....	12
Taula 2. Actuals membres del Consell Valencià de Cultura.	13
Taula 3. Reunions del Consell Valencià de Cultura durant 2004.	22
Taula 4. Calendari de reunions del Consell Valencià de Cultura durant l'any 2004.	23
Taula 5. Assistències dels consellers a les reunions del Ple i les comissions permanents.....	24
Taula 6. Assistències dels consellers a comissions i grups de treball temporals. ...	25
Taula 7. Assistències dels consellers a altres reunions i activitats del CVC.....	25
Taula 8. Dictàmens i informes aprovats pel CVC en 2004.	30
Taula 9. Activitat institucional del Consell Valencià de Cultura durant 2004.	32
Taula 10. Estadístiques d'accés al lloc web del CVC.	213
Taula 11. Documents més descarregats del lloc web del CVC durant 2004.	214
Taula 12. Visites al lloc web del CVC per país durant 2004.....	214

1. Presentació

1.1. Presentació del president del Consell, Santiago Grisolí

1.1. Presentació del president del Consell, Santiago Grisólia

La major part dels informes emesos pel Consell Valencià de Cultura l'any 2004 es relacionen amb la protecció del béns d'interés cultural, generalment amb la seua declaració com a tals, i en altres casos són crides d'atenció sobre el perill que certs béns es deixen perdre per falta de protecció, o de foment del seu valor. Però, cada un dels casos que examinen planteja qüestions noves, i obri el debat a reflexions de caràcter més general, com en l'informe sobre mesures de protecció del patrimoni, i dins d'ell sobre la responsabilitat de l'Església catòlica com a titular d'una part important del patrimoni històric valencià, o com en els informes sobre la Llei de patrimoni cultural valencià i sobre el seu projecte de modificació.

El reconeixement i la protecció de certes manifestacions populars amb una rica tradició es vincula directament amb la missió d'este consell de vetlar pels valors culturals valencians. El ric conjunt de monuments materials i tradició teatral i festiva de la festa del Corpus de València és un bon exemple d'estes manifestacions, i ha merescut, per la seua particularitat, un informe d'este consell que, a més dels seus altres valors, com el suggeriment de reconèixer la figura de conjunts monumentals de caràcter mixt –material i immaterial–, ens convida a reflexionar sobre les relacions, sobre les vinculacions i desvinculacions, de la nostra tradició religiosa i la nostra tradició cultural. Com he dit, en cada cas concret hi ha l'origen d'estudis nous i de mirades més àmplies.

Un altre dels informes de l'any considerat sobre el qual vull cridar l'atenció és el relatiu als incendis forestals. La importància del problema assenyalat per este informe m'ha dut a proposar a la institució un estudi més ampli, que es resolga en propostes pràctiques a les nostres autoritats. La creació d'un centre d'investigació específic serà una de les propostes que molt probablement inclourà l'informe final. Este assumpte, d'altra banda, es relaciona amb un fenomen cada dia més aparent: la transformació del territori, el perill d'empobrir-lo com a medi humà i com a element inseparable de la nostra història. Però això ja serà matèria de la següent memòria de la institució.

2. El Consell Valencià de Cultura

- 2.1. Descripció de la institució
  - 2.2. La sisena renovació de consellers
  - 2.3. Composició del Ple i les Comissions
-

2.1. Descripció de la institució

a. Naturalesa jurídica i funcions

El Consell Valencià de Cultura (d'ara endavant també Consell o CVC) és una **institució consultiva i assessora** de la **Generalitat Valenciana** en les matèries específiques referents a la **cultura valenciana**, amb la missió de vetllar per la defensa i la promoció dels valors lingüístics i culturals propis de la Comunitat.

Es tracta d'una institució de **caràcter públic** que forma part del conjunt d'institucions que constitueixen la Generalitat Valenciana. Està composta per **vint-i-un membres**, elegits per majoria de dos terços de les Corts Valencianes i nomenats pel president de la Generalitat Valenciana, entre les persones de prestigi rellevant o de reconegut mèrit intel·lectual dins l'àmbit cultural valencià.

Té la seu oficial al **Palau de Forcalló**, al carrer Museu de la ciutat de **València**, tot i que pot celebrar sessions a qualsevol municipi de la Comunitat Valenciana.

Els **principis** que orienten la seua activitat són:

- el respecte dels principis que informen la Constitució i l'Estatut d'Autonomia.
- l'objectivitat, la veracitat i la imparcialitat de les seues propostes, d'acord amb criteris científics i històrics.
- el respecte a la llibertat d'expressió i de pensament, i a la lliure creativitat cultural.
- el respecte del pluralisme cultural i lingüístic de la societat valenciana.

Les seues **funcions** específiques són:

- evacuar els informes o dictàmens i realitzar els estudis que li sol·liciten les institucions públiques de la Comunitat Valenciana.
- emetre informe dels avantprojectes normatius que li siguen sotmesos a consulta.
- el Ple del CVC, a fi de vetllar per la defensa i la promoció dels valors culturals i lingüístics valencians, podrà elaborar aquells informes o dictàmens que considere escaients.
- proposar al president de la Generalitat la distinció de les persones, entitats o institucions que se n'hagen fet mereixedores pel seu treball o la seua dedicació provada a l'estudi, la defensa o la promoció de la cultura valenciana.
- elaborar i elevar al Consell de la Generalitat Valenciana una Memòria anual en la qual, a més d'exposar les seues activitats durant l'exercici, es recullen les observacions i consells pertinents per a la defensa i la promoció de la llengua i la cultura valencianes, en qualsevol de les seues manifestacions.

La **base legal** per a la seua creació, naturalesa i funcionament es troba a les següents disposicions:

- Llei Orgànica 5/1982, d'1 de juliol, d'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana.
- Llei 30/1985, de 30 d'octubre, de la Generalitat Valenciana, del Consell Valencià de Cultura.

- Decret 202/1998, de 15 de desembre, del Govern Valencià, pel qual s'aprova el Reglament d'Organització i Funcionament del Consell Valencià de Cultura.

b. Organització i funcionament

El CVC es regix per òrgans col·legiats i unipersonals, els quals s'organitzen com a:

- **òrgans de govern:** el Ple, la Comissió de Govern i el president
- **òrgans informatius i de treball:** les comissions permanents, i els grups de treball i ponències temporals

El **Ple** del Consell Valencià de Cultura és l'òrgan màxim de decisió de la institució, totes les qüestions que afecten la cultura valenciana quedaran reservades a la seua decisió. L'àmbit d'actuació del ple més destriable és l'aprovació dels dictàmens i informes que emet la institució; a més, aprova l'avantprojecte de despeses de la institució, constituïx les comissions i ponències del Consell i, proposa al president de la Generalitat la distinció de persones i entitats que per llur treball, estudi, defensa o promoció de la cultura valenciana, se n'hagen fet mereixedores.

La **Comissió de Govern** està integrada pel president, el vicepresident i el secretari del Consell, i quatre membres d'aquest. Les seues competències són, fonamentalment, administratives: execució del pressupost, disposició de despeses, contractació, a més de determinar la tramitació dels escrits i les peticions dirigides a la institució.

El **president** és nomenat per decret pel president de la Generalitat entre els membres del CVC; les seues competències són: la representació legal de la institució, convocar i moderar les reunions, dirigir els organismes i dependències del CVC, ordenar els pagaments i vetlar pel compliment dels acords del Ple i de la Comissió de Govern.

El Consell Valencià de Cultura pot crear les comissions assessores o ponències de treball, permanents o no, que crega oportunes per a la preparació dels estudis, informes o dictàmens que hagen de ser sotmesos posteriorment a la consideració dels seus òrgans de govern. Els membres del CVC tenen dret a assistir amb veu i vot a les comissions a què pertanyen –només poden formar part d'un màxim de tres— i, amb veu però sense vot, a la resta de comissions.

Tenen el caràcter de **comissions permanents**, sense perjudici d'altres que puguen crear-se en el futur:

- La Comissió de les **Arts** s'encarrega d'estudiar i promoure tot allò relacionat amb les arts plàstiques, escèniques i musicals contemporànies.
- La Comissió de les **Ciències** té com a objectiu estudiar i promocionar tot allò relacionat amb les ciències i la tecnologia.
- La Comissió **Jurídica i d'interpretació reglamentària** estudia aquelles matèries de caràcter jurídic que se sotmeten a la seua consideració, i interpreta el reglament a instància del Ple, de qualsevol comissió o de qualsevol dels seus membres.

- La Comissió de **Llegat històric i artístic** té al seu càrrec l'estudi del patrimoni cultural valencià en les seues diverses facetes, moments i manifestacions.
- La Comissió de **Promoció cultural**, entre altres objectius, té la funció de promoure i informar sobre aspectes de la realitat cultural valenciana.

D'acord amb l'article 65 del Reglament d'Organització i Funcionament del Consell Valencià de Cultura, aquest procedix com segueix:

Qualsevol proposta d'informe, dictamen o pronunciament que s'eleve al Consell Valencià de Cultura es presentarà a la Presidència del Consell; aquesta, d'acord amb la Comissió de Govern, la trametrà a la comissió corresponent, o a la que es cree amb aquest fi; en el si de la comissió es nomenarà una ponència perquè, en el termini previst per la corresponent presidència, elabore el dictamen o informe que, una vegada discutit al si de la comissió i aprovat, serà tramés al president del Consell perquè després de la deliberació en la Comissió de Govern, se sotmeta a l'acord del Ple del Consell.

Tots els informes o dictàmens hauran de ser signats pel president i el secretari del Consell, o per qui els substituïska.

Les qüestions plantejades davant del Consell Valencià de Cultura i que la comissió de Govern considere que no són competència de la institució seran traslladades a la instància corresponent pel president.

Si hi ha cap vot particular, s'adjuntarà quan la persona interessada ho sol·licite.

c. Breu sinopsi retrospectiva

El Consell Valencià de Cultura es va constituir el 28 de gener de 1986. Els seus membres són nomenats per a un període –renovable– de sis anys, i, des de la seua creació fins a desembre de 2004, han format part de la institució **64 consellers** –inclosos els actuals—. A la Taula 1 es pot consultar informació sobre els antics membres de la institució i a la sobre els actuals.

El president del Consell Valencià de Cultura és nomenat pel president de la Generalitat Valenciana d'entre els membres de la institució; fins a desembre de 2004 la institució ha tingut **tres presidents**: Juan Gil-Albert (1986-1994), Vicente Aguilera Cerni (1995-1996) i Santiago Grisolí, actual president.

El Consell Valencià de Cultura ha emés, d'ençà que fou creat fins a desembre de 2004, **169 dictàmens i informes**, abastant temàtiques tan diverses com ara: patrimoni cultural material i immaterial, informes jurídics, toponímia valenciana, qüestions lingüístiques i ciència i medi ambient.

Els dictàmens i informes del Consell tenen relació amb assumptes puntuals, com l'actuació del CVC com a entitat consultora per a la declaració d'un determinat Bé d'Interés Cultural (BIC), o bé s'ocupen de qüestions més generals, com el dictamen sobre la llengua. Entre els informes que més repercussió social han tingut podem destriar: l'informe sobre el "solar dels jesuïtes", el dictamen sobre l'Horta o l'esmentat dictamen sobre la Llengua; aquest darrer, va realitzar-se per encàrrec de les Corts Valencianes per a servir de fonament a la Llei de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua; per dur a terme aquesta comesa, el Consell Valencià de Cultura va dedicar-s'hi exclusivament durant tot l'any 1998.

Antics membres del Consell Valencià de Cultura						
Membre	Any de naixement	Any de decés	Lloc Naixement	Professió	Alta membre *	Baixa membre **
Aguilera Cerni, Vicente	1920	2005	València	Crític d'Art	19/12/1985	28/09/1998
Alfaro Hernández, Andreu	1929		València	Escultor	19/12/1985	21/03/1990
Bas Carbonell, Manuel	1942		Xàbia	Bibliòfil	06/11/1995	11/07/2002
Beüt Belenguer, Emili	1902	1993	València	Escriptor	21/01/1992	14/08/1993**
Boronat Gisbert, José	1922	2002	Alcoi	Professor de Química	21/01/1992	18/01/2002**
Buigues Carrión, Vicente	1920	1986	Dénia	Oftalmòleg	19/12/1985	03/02/1986**
Calomarde Gramage, Joaquín	1956		València	Catedràtic de Filosofia	13/05/1998	30/06/2000
Casp Verger, Xavier	1915	2005	Carlet	Poeta	10/01/1989	11/07/2002
Colon Doménech, Germà	1928		Castelló	Filòleg	10/01/1989	06/11/1995
Enrique i Tarancón, Vicente	1907	1994	Borriana	Cardenal de l'Església Catòlica	19/12/1985	29/11/1994**
Fabregat Mañes, Amadeu	1948		València	Periodista	06/11/1995	11/07/2002
Faus Sevilla, Pilar	1925		València	Biblioteària	28/03/1994	09/01/1998
Fuster i Ortells, Joan	1922	1992	Sueca	Escriptor	11/03/1987	21/06/1992**
García Berlanga, Luís	1921		València	Director de cine	19/12/1985	09/01/1998
García Candau, Jordi	1951		Vila-Real	Periodista	30/12/1996	09/01/1998
García Esteve, Alberto	1919	1997	València	Jurista	19/12/1985	10/01/1989
García Rodríguez, Amando	1934		Alcoi	Físic. Catedràtic d'Universitat	21/01/1992	09/01/1998
García Sanz, Arcadi	1926	1998	Vall d'Uixó	Historiador	10/01/1989	06/11/1995
Gil-Albert, Juan	1904	1994	Alcoi	Poeta	19/12/1985	03/07/1994**
Giménez Julián, Emili	1932		Bunyol	Arquitecte	19/12/1985	21/01/1992
Guarner Pérez, Lluís	1902	1986	València	Escriptor	19/12/1985	26/08/1986**
Llobregat Conesa, Enric	1941	2003	València	Arqueòleg	19/12/1985	06/11/1995
Llorens Serra, Tomás	1936		Almassora	Crític d'Art	10/01/1989	21/03/1990
Lloris Camps, Enedina	1957		València	Cantant	09/01/1998	30/06/2000
López Piñero, José María	1933		Mula (Múrcia)	Historiador de la Medicina. Catedràtic d'Universitat	19/12/1985	21/01/1992
Lozano Sanchis, Francisco	1912	2000	Antella	Pintor	19/12/1985	21/01/1992
Maravall Casesnoves, José Antonio	1911	1986	Xàtiva	Catedràtic d'Història	19/12/1985	19/12/1986**
Marín Soriano, Emili	1940		Alcoi	Editor	28/03/1994	09/01/1998
Michavila Pitarch, Francesc	1948		Castelló	Matemàtic. Catedràtic d'Universitat	21/01/1992	30/12/1996
Montés Penadés, Vicente Luis	1942		Ontinyent	Jurista. Catedràtic d'Universitat	21/03/1990	06/11/1995
Muñoz Ibáñez, Manuel	1943		València	Metge. Historiador de l'Art	09/01/1998	11/06/2004
Nieto Nieto, Justo	1943		Cartagena (Múrcia)	Catedràtic i Rector d'Universitat	21/03/1990	09/01/1998
Peñarroja Torrejón, Leopoldo	1954		Vall d'Uixó	Catedràtic de Llengua Espanyola	30/12/1996	11/06/2004
Pérez Gil, José	1918		Caudete	Pintor	11/03/1987	10/01/1989
Ramos Fernández, Rafael	1942		Elx	Arqueòleg	19/12/1985	09/01/1998
Reig Armero, Ramiro	1936		València	Professor d'Universitat	10/01/1989	06/11/1995
Reig Pla, Juan Antonio	1947		Castelló	Bisbe de l'Església Catòlica	09/01/1998	13/05/1998
Serrano Llàcer, Rosa	1945		Paiporta	Editora	09/01/1998	23/12/2002
Simó Santonja, Vicente Luís	1932		València	Notari	11/03/1987	06/11/1995
Torrent i Llorca, Ferran	1951		Sedaví	Escriptor	06/11/1995	11/07/2002
Valdés Blasco, Manuel	1942		València	Pintor	19/12/1985	10/01/1989
Vernia Martínez, Pedro	1931		Borriana	Farmacèutic	19/12/1985	06/11/1995
Vizcaíno Casas, Fernando	1926	2003	València	Jurista. Escriptor	11/07/2002	02/11/2003**

* Data d'alta i de baixa, la de publicació del nomenament en el DOGV; ** Data de decés, essent membre del Consell

Taula 1. Antics membres del Consell Valencià de Cultura.

Consell Valencià de Cultura

Actuals membres del Consell Valencià de Cultura					
Membre	Lloc Naixement	Professió	Alta membre*	Baixa membre	Alta 2ª etapa**
Álvarez Rubio, Vicent	Xàtiva	Jurista	06/11/1995		
Bellveser Icardo, Ricardo	València	Escriptor	06/11/1995		
Conejero Tomás, Manuel Ángel	València	Filòleg. Catedràtic d'Universitat. Dramaturg	11/06/2004		
De Soto Arándiga, Ramón	València	Escultor. Catedràtic d'Universitat	19/12/1985	21/01/1992	06/11/1995
Ferrando Badía, Juan	Foios	Jurista. Catedràtic d'Universitat	19/12/1985	06/11/1995	11/07/2002
Ferrero Molina, Vicente	Banyeres de Mariola	Escultor. Catedràtic d'Institut	11/06/2004		
García Asensio, Enrique	València	Director d'Orquestra	19/12/1985		
Grisolía, Santiago	València	Bioquímic	19/12/1985	10/01/1989	06/11/1995
Huguet Pacual, Jesús	Onda	Escriptor	30/06/2000		
Lapiedra Civera, Ramon	Almenara	Físic. Catedràtic d'Universitat	09/01/1998		
Montesinos García, Juan Antonio	Alacant	Catedràtic de Matemàtiques	11/07/2002		
Morant Deusa, Isabel	Almoines	Historiadora. Professora d'Universitat	11/06/2004		
Morenilla Talens, Carmen	Castelló de la Ribera	Filòloga. Professora d'Universitat	09/01/1998		
Morera Buelti, José	València	Director teatral	06/11/1995		
Muñoz Puelles, Vicente	València	Escriptor	21/01/1999		
Negueroles Colomer, Elena	Alzira	Pintora	11/07/2002		
Prades Perona, Luís	Castelló	Pintor	06/11/1995	11/07/2002	11/06/2004
Primo Yúfera, Eduardo	València	Químic. Catedràtic d'Universitat	11/07/2002		
Ríos García, Isabel	Castelló	Filòloga. Professora d'Universitat	11/07/2002		
Rodríguez Magda, Rosa María	València	Catedràtica de Filosofia	30/06/2000		
Sanchis-Guarner Cabanilles, Manuel	València	Metge. Professor d'Universitat	09/01/1998		

* Data alta i baixa, la de publicació nomenament en DOGV.

** Persones que han pertangut a la institució en períodes discontinus.

Taula 2. Actuals membres del Consell Valencià de Cultura.

El Consell Valencià de Cultura ha celebrat **sessions plenàries fora de la seua seu** a la ciutat de València; concretament, les visites realitzades fins ara són: Alacant, Alcoi, Alzira, Benicarló, Benissa, Callosa de Segura, Castelló de la Plana, Dénia, Elx, Gandia, Lliria, Monòver, Morella, Onda, Ontinyent, Oriola, Peníscola, Requena, Sogorb, Utiel, Vall d'Uixó, Vilafamés, Vila-real i Xàtiva.

D'altra banda, el Consell Valencià de Cultura es proposà, ja des de les seues primeres passes, la tasca d'avaluar sistemàticament l'estat de la cultura en la nostra societat; així, tot facilitant espais i canals de comunicació entre les diverses instàncies relacionades amb el món de la cultura, el Consell tracta de posar en relleu els dèficits i albirar les potencialitats dels recursos culturals valencians per tal d'assolir un major grau d'accés i de desenvolupament de la cultura a la Comunitat Valenciana. Aquesta tasca es porta a terme mitjançant l'organització de **Jornades** sobre Cultura en la Comunitat Valenciana; concretament, les que s'han realitzat fins ara són:

- I Jornades, en maig de 1994, amb una temàtica generalista.
- II Jornades, en febrer de 1996, dedicades a Biblioteques, Arxius i Centres de Documentació davant el repte del III Mil·lenni.
- III Jornades, en abril de 1997, Canvi sociocultural a la Comunitat Valenciana.
- IV Jornades, en desembre de 1997, sobre La Ciutat com a Espai Ecològic.
- Jornades sobre la cultura de la innovació i la cooperació a la Comunitat Valenciana, en novembre de 1999.

Per últim, el Consell Valencià de Cultura, com a entitat cultural pública valenciana va comprendre ben prompte que calia posar a disposició de la societat valenciana una sèrie de textos bàsics sobre la cultura del nostre país; així, les **publicacions** del Consell abasten temàtiques tan diverses com ara: patrimoni arquitectònic, arqueològic, pictòric, i immaterial, tradició religiosa, literatura, medi ambient, historiografia, dret, gastronomia, poesia, literatura, botànica, etc.

2.2. La sisena renovació de consellers

El 24 de maig de 2004 es produí la **sisena renovació** de membres del Consell Valencià de Cultura. Tal com diuen els articles 8.1 i 8.2 de la Llei del CVC: "*Els membres del Consell Valencià de Cultura seran nomenats per un període de sis anys, ..., que podrà ser renovat a la seua fi*" i, "*El Consell Valencià de Cultura es renovarà parcialment cada tres anys, mitjançant la separació i designació de deu dels seus membres en la primera renovació i d'onze en la segona, la qual alternància es continuarà observant en les successives renovacions*".

La darrera renovació del Consell tingué lloc en juliol de 2002; en aquella ocasió es produí l'eixida de deu membres, per la qual cosa, ara, s'havien de renovar onze dels membres del Consell més una vacant produïda per la mort, el 2 de novembre de 2003, del conseller Fernando Vizcaíno Casas. Concretament, els membres que acabaven el seu mandat són aquells que accediren al Consell en la renovació de gener de 1998.

Els membres del Consell són elegits, tal com diu l'article 7 de la Llei del Consell, per majoria de dos terços de les Corts Valencianes. Mitjançant la Resolució 50/VI¹ de les Corts, la seua sessió plenària de 24 de maig aprovà **elegir membres** del Consell Valencià de Cultura les persones següents:

¹ Resolució 50/VI sobre la renovació d'onze vocals i cobriment d'una vacant del Consell Valencià de Cultura, aprovada pel Ple de les Corts Valencianes en la sessió del dia 24 de maig de 2004. (Butlletí oficial de les Corts Valencianes 46/VI, de 31 de maig de 2002)

- Santiago Grisolía García (reelegit)
- Enrique García Asensio (reelegit)
- Juan Ferrando Badía (reelegit)
- Rosa María Magdalena Rodríguez Pérez (reelegida)
- Vicente Ferrero Molina (nou conseller)
- Luis Prades Perona (nou conseller)
- Ramon Lapiedra Civera (reelegit)
- Jesús Huguet Pascual (reelegit)
- Manuel Sanchis-Guarner Cavanilles (reelegit)
- Isabel Morant Deusa (nova consellera)
- Carmen Morenilla Talens (reelegida)

I, per a cobrir la vacant produïda per la defunció de Fernando Vizcaíno Casas fins que finalitze el període de temps pel qual va ser elegit, i de conformitat amb el que hi ha previst en l'article 12 d'aquesta Llei, la persona següent:

- Manuel Ángel Conejero-Tomás Dionís-Bayer (nou conseller)

Posteriorment, es va publicar el Decret 3/2004², de 2 de juny, del president de la Generalitat Valenciana, pel qual nomena membres del Consell Valencià de Cultura. A més, mitjançant el Decret 4/2004³, es tornava a nomenar com a **president** del Consell Valencià de Cultura el senyor **Santiago Grisolía**.

Els membres que ixen del Consell Valencià de Cultura són:

- Manuel Muñoz Ibáñez
- Leopoldo Peñarroja Torrejón

2.3. Composició del Ple i les Comissions

En aquest epígraf es mostra la composició, abans i després de la renovació, del Ple, de les Comissions permanents i de les ponències i grups de treball temporals que han treballat durant l'any 2004. Es considera el Ple extraordinari constituent de 25 de juny, en què té lloc la pressa de possessió dels nous membres del Consell, com a data de renovació.

a. El Ple

Des de gener fins a la renovació del Consell de juny, el Ple estava compost per 19 membres, atés que la consellera Rosa Serrano Llàcer presentà la seua renúncia en gener de 2003 i el conseller Fernando Vizcaíno Casas morí el 2 de novembre del mateix any. A més, cal indicar que el Consell aprovà, en desembre de 2000, concedir el títol honorífic de "secretari perpetu" a l'antic conseller i primer secretari de la institució Enric Llobregat Conesa.

---

² Decret 3/2004, de 2 de juny, del president de la Generalitat Valenciana, pel qual nomena membres del Consell Valencià de Cultura. (DOGV núm. 4773, de 11 de juny).

³ Decret 4/2004, de 23 de juny, del president de la Generalitat, pel qual nomena com a president del Consell Valencià de Cultura el senyor Santiago Grisolía García. (DOGV núm. 4783, de 25 de juny).

El Ple del Consell Valencià de Cultura durant 2004

	Abans de la renovació	Després de la renovació
President:	Santiago Grisolí	Santiago Grisolí
Vicepresident:	Ramón de Soto Arándiga	Ramón de Soto Arándiga
Secretari:	Manuel Sanchis-Guarner Cabanilles	Jesús Huguet Pascual
Vocals:	Vicent Álvarez Rubio	Vicent Álvarez Rubio
	Ricardo Bellveser Icardo	Ricardo Bellveser Icardo
	Juan Ferrando Badía	Manuel Ángel Conejero Tomàs
	Enrique García Asensio	Juan Ferrando Badía
	Jesús Huguet Pascual	Vicente Ferrero Molina
	Ramon Lapiedra Civera	Enrique García Asensio
	Juan Antonio Montesinos García	Ramon Lapiedra Civera
	Carmen Morenilla Talens	Juan Antonio Montesinos García
	José Morera Bueli	Isabel Morant Deusa
	Manuel Muñoz Ibáñez	Carmen Morenilla Talens
	Vicente Muñoz Puelles	José Morera Bueli
	Elena Negueroles Colomer	Vicente Muñoz Puelles
	Lepoldo Peñarroja Torrejón	Elena Negueroles Colomer
	Eduardo Primo Yúfera	Luis Prades Perona
	Isabel Ríos García	Eduardo Primo Yúfera
	Rosa María Rodríguez Magda	Isabel Ríos García
		Rosa María Rodríguez Magda
		Manuel Sanchis-Guarner Cabanilles

b. Les Comissions permanents**La Comissió de Govern durant 2004**

	Abans de la renovació	Després de la renovació
President:	Santiago Grisolí	Santiago Grisolí
Vicepresident:	Ramón de Soto Arándiga	Ramón de Soto Arándiga
Secretari:	Manuel Sanchis-Guarner Cabanilles	Jesús Huguet Pascual
Vocals:	Vicent Álvarez Rubio	Juan Antonio Montesinos García
	Juan Antonio Montesinos García	Carmen Morenilla Talens
	Vicente Muñoz Puelles	Vicente Muñoz Puelles
	Rosa María Rodríguez Magda	Rosa María Rodríguez Magda

La Comissió de les Arts durant 2004

	Abans de la renovació	Després de la renovació
President:	Ramón de Soto Arándiga	Ramón de Soto Arándiga
Secretari:	Vicente Muñoz Puelles	Vicente Muñoz Puelles
Vocals:	Ricardo Bellveser Icardo	Ricardo Bellveser Icardo
		Manuel Ángel Conejero Tomàs
	Enrique García Asensio	Enrique García Asensio
		Vicente Ferrero Molina
	Carmen Morenilla Talens	Carmen Morenilla Talens
	Manuel Muñoz Ibáñez	
	Elena Negueroles Colomer	Elena Negueroles Colomer
		Luis Prades Perona
	Eduardo Primo Yúfera	Eduardo Primo Yúfera
	Isabel Ríos García	
	Rosa María Rodríguez Magda	

La Comissió de les Ciències durant 2004

	Abans de la renovació	Després de la renovació
President:	Ramon Lapiedra Civera	Ramon Lapiedra Civera
Secretària:	Carmen Morenilla Talens	Rosa María Rodríguez Magda
Vocals:		
	Ricardo Bellveser Icardo	Ricardo Bellveser Icardo
	Santiago Grisolí	Santiago Grisolí
	Juan Antonio Montesinos García	
	Vicente Muñoz Puelles	Vicente Muñoz Puelles
	Eduardo Primo Yúfera	Eduardo Primo Yúfera
		Isabel Ríos García
	Rosa María Rodríguez Magda	
	Manuel Sanchis-Guarner Cabanilles	Manuel Sanchis-Guarner Cabanilles

La Comissió Jurídica i d'interpretació reglamentària durant 2004

	Abans de la renovació	Després de la renovació
President:	Vicent Álvarez Rubio	Vicent Álvarez Rubio
Secretari:	Jesús Huguet Pascual	Luis Prades Perona
Vocals:		Manuel Ángel Conejero Tomàs
	Juan Ferrando Badía	Juan Ferrando Badía
	Ramon Lapiedra Civera	Ramon Lapiedra Civera
		Juan Antonio Montesinos García
	José Morera Buelti	José Morera Buelti

La Comissió de Llegat històric i artístic durant 2004

	Abans de la renovació	Després de la renovació
President:	Eduardo Primo Yúfera	Ricardo Bellveser Icardo
Secretari/ària:	Jesús Huguet Pascual	Carmen Morenilla Talens
Vocals:	Vicent Álvarez Rubio	Vicent Álvarez Rubio
		Jesús Huguet Pascual
	Juan Antonio Montesinos García	Juan Antonio Montesinos García
		Isabel Morant Deusa
	Carmen Morenilla Talens	José Morera Buelti
	Manuel Muñoz Ibáñez	
	Lepoldo Peñarroja Torrejón	
		Manuel Sánchis-Guarner Cabanilles
	Ramón de Soto Arándiga	Ramón de Soto Arándiga

La Comissió de Promoció cultural durant 2004

	Abans de la renovació	Després de la renovació
President:	Ricardo Bellveser Icardo	Eduardo Primo Yúfera
Secretari:	Manuel Muñoz Ibáñez	Manuel Sánchis-Guarner Cabanilles
Vocals:		Manuel Ángel Conejero Tomàs
	Juan Ferrando Badía	Juan Ferrando Badía
	Jesús Huguet Pascual	Jesús Huguet Pascual
		Isabel Morant Deusa
	José Morera Buelti	José Morera Buelti
	Vicente Muñoz Puelles	
	Lepoldo Peñarroja Torrejón	
		Luis Prades Perona
	Isabel Ríos García	Isabel Ríos García
	Rosa María Rodríguez Magda	Rosa María Rodríguez Magda
	Manuel Sánchis-Guarner Cabanilles	

c. Ponències, comissions i grups de treball temporalsa. Dependents del Ple

El Ple de 25 de juliol de 2003 aprovà la creació d'una comissió temporal per a l'estudi de les **mesures de protecció del patrimoni cultural valencià**, els treballs de la qual començaren en el mes de setembre. Durant l'any 2004 la comissió es reuní en 9 ocasions fins a l'aprovació del dictamen corresponent el 28 de maig. (Veure reproducció íntegra del Dictamen en la pàgina 69).

Comissió temporal sobre mesures de protecció del patrimoni cultural valencià

President:	Santiago Grisolia
Secretari:	Manuel Sanchis-Guarner Cabanilles
Vocals:	Vicent Àlvarez Rubio
	Ricardo Bellveser Icardo
	Ramon Lapiedra Civera
	Manuel Muñoz Ibáñez
	Eduardo Primo Yúfera
Assessors:	José Morera Buelti
	Juan Antonio Montesinos García

El Ple de 31 d'octubre de 2003 aprovà, a proposta de la Comissió de Promoció cultural, declarar **2004 "Any Juan Gil-Albert"**, en commemoració del centenari del naixement de l'escriptor alcoià i primer president del Consell Valencià de Cultura. A més, nomenà una comissió temporal per a coordinar les actuacions de la institució amb les d'altres entitats de la Comunitat la qual es reuní en 9 ocasions. (Consultar més informació a la pàgina 26).

Comissió temporal sobre "2004 Any Juan Gil-Albert"

President:	Ricardo Bellveser Icardo
Secretari:	Jesús Huguet Pascual
Vocal:	Juan Antonio Montesinos García

---

b. Dependents de la Comissió de les Arts

El Ple de 19 de novembre de 2003 aprovà la creació, dins la Comissió de les Arts, de dos grups de treball temporals: un per a estudiar els **recursos i fons audiovisuals de la Comunitat Valenciana**, el qual es reuní en 8 ocasions fins l'aprovació del corresponent informe en el mes d'abril de 2004 (consultar text íntegre de l'informe a la pàgina 143); i un altre per a investigar el **mercat de l'art i editorial de la Comunitat Valenciana**, el qual es reuní en 11 ocasions.

Grup de treball Recursos i fons audiovisuals de la C.V

Presidenta:	Rosa María Rodríguez Magda
Secretària:	Isabel Ríos García
Vocals:	Carmen Morenilla Talens
	Vicente Muñoz Puelles

Grup de treball Mercat de l'art i editorial de la C.V

President:	Ramón de Soto Arándiga
Secretari:	Vicente Muñoz Puelles
Vocal:	Manuel Muñoz Ibáñez

A més, a les acaballes de l'any la Comissió reprengué l'activitat d'un altre grup de treball –creat en 2002 sobre la base d'un projecte de l'any 2000, finalment no escomés, nomenat "Jornades sobre canvi cultural i creativitat artística"— per a estudiar la organització d'unes trobades sobre **canvi cultural i processos**

migratoris, el qual continuà els seus treballs durant l'any 2005 (consultar conclusions de treball dins la memòria de la Comissió de les Arts a la pàgina 60).

Grup de treball Canvi cultural i processos migratoris

President CVC: Santiago Grisolia

President: Ramón de Soto Arándiga

Secretari: Jesús Huguet Pascual

Vocals: Carmen Morenilla Talens

Vicente Muñoz Puelles

---

c. Altres reunions

Puntualment també s'han realitzat durant l'any 2004 reunions de **secretaris de comissió**, per tal de coordinar el treball d'aquestes, i reunions de **directors de col·lecció**, per tal de gestionar la política editorial del Consell Valencià de Cultura.

3. Activitat institucional

- 3.1. Reunions: calendari i assistències
  - 3.2. Dictàmens i informes: llistat resum
  - 3.3. Visites i actes protocol·laris
  - 3.4. "2004 Any Juan Gil-Albert"
-

3.1. Reunions: calendari i assistències

El Consell Valencià de Cultura ha realitzat **125 reunions** durant l'any 2004: setanta-vuit corresponen al Ple i les comissions permanents –vuit d'elles de caràcter extraordinari–, i 47 a comissions i grups de treball temporals.

Reunions any 2004		
Comissions	Caràcter	
Permanents	Ordinari	Extra
Ple del Consell	11	2
Arts	11	3
Ciències	11	
Govern	11	2
Jurídica i d'interpretació reglamentària	4	
Llegat històric i artístic	11	
Promoció cultural	11	1
Temporals		
CT Mesures de protecció del patrimoni	7	
GT Redacció Dictamen mesures protecció patrimoni	2	
GT Mercat de l'art i editorial en la CV	11	
GT Recursos i fons audiovisuals de la CV	7	
GT Any Juan Gil-Albert	10	
GT Canvi cultural i processos migratoris	1	
Directors de Col·lecció	3	
Secretaris de Comissió	1	
Secretaris i exsecretaris del CVC	1	
Visites escolars	4	
Total	117	8

Nota: GT Grup de treball; CT Comissió temporal

Taula 3. Reunions del Consell Valencià de Cultura durant 2004.

En la Taula 4 es mostra la distribució de les reunions al llarg de l'any, i en la Taula 5, Taula 6, i Taula 7 informació referent a les assistències dels consellers a les diferents reunions, d'acord amb la composició de les comissions descrita en la pàgina 15.

Calendari de reunions de l'any 2004											
Dia/Mes	Gener	Febrer	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre
1			Arts/GT Mercat Art	Promoció		Ciències/GT Gil-Albert	Promoció				Llegat
2		Promoció	Ciències	CT Patrimoni		Llegat				Ciències/Govern (extr	Promoció
3		Ciències	Llegat			Arts/GT Mercat Art	Promoció				
4		Llegat	Promoció						Promoció		
5		GT Rec Audio	GT Rec Audio	Arts		Llegat GT Gil-Albert/GT Mercat Art					
6				Ciències	Promoció		Arts	Arts	Ciències		
7	Ciències			Llegat	GT Red. Patrimoni	Arts	Llegat		Llegat		
8	GT Rec Audio			Directors Col·lecció			Ciències	Llegat	Arts	Promoció	
9		Arts /GT Mercat Art	GT Gil-Albert					Ciències		Arts	Arts
10		GT Gil-Albert	CT Patrimoni			GT Mercat Art		Promoció		Llegat	
11											
12	Arts/GT Mercat Art	GT Rec Audio	Directors Col·lecció		CT Patrimoni/GT Mercat Art		Secretaris				
13	Promoció	CT Patrimoni			Ciències/V. escolar						
14	Llegat/GT Gil-Albert					Promoció (extra)					
15	GT Rec Audio		Govern			Jurídica					Ple/Govern
16	CT Patrimoni	Govern/GT Mercat Art						Arts (extra)			GT Proc Migrat
17		GT Rec Audio			Govern	Govern				Govern (extra)	
18						Ple			Govern		
19	Govern						Govern			Exsecretaris	
20	GT Rec Audio	GT Gil-Albert		GT Red. Patrimoni	GT Mercat Art			Jurídica	Directors Col·lecció		
21	Jurídica			Govern		V. escolar		Govern			
22										Govern	
23		GT Mercat Art					Arts (extra)				
24		V. escolar									
25											
26	Ple/GT Mercat Art		GT Gil-Albert	Jurídica		Ple constituent	Ple				
27	Patrimoni/GT Gil-Albert	Ple						Ple	Ple a Utiel		Arts (extra)
28	V. escolar					Ple	Ple a Onda				
29	GT Rec Audio		Ple	CT Patrimoni						Ple a la Conselleria de Cultura	
30										Ciències	
31											
Comissions permanents			Ponències i grups de treball temporals				Altres reunions				
Abreviació	Comissió		Abreviació	Grup de treball (GT) o ponència (P)		Abreviació	Comissió/Reunió				
Arts	Arts		CT Patrimoni	Comissió temporal Mesures protecció Patrimoni		V. escolar	Visita escolar				
Ciències	Ciències		GT Mercat Art	GT Mercat de l'art i editorial de la CV		Directors Col·lec	Reunió de directors de col·lecció				
Govern	Govern		GT Rec Audio	GT Recursos i fons audiovisuals CV		Secretaris	Reunió de secretaris de comissió				
Jurídica	Jurídica i d'interpretació Reglame		GT Gil-Albert	GT Any Juan Gil-Albert		Exsecretaris	Reunió de secretari amb exsecretaris CVC				
Llegat	Llegat històric i artístic		GT Proc Migrat	GT Canvi cultural i processos migratoris							
Promoció	Promoció cultural		GT Red. Patrimo	GT Redacció Dictamen sobre mesures protecció Patrimo							
Ple	Ple del Consell										
(Extra)	Reunió extraordinària										

Taula 4. Calendari de reunions del Consell Valencià de Cultura durant l'any 2004.

Assistències dels consellers a les reunions del Ple i les comissions permanents (abans i després de la 6ª renovació*)															
Membre / Comissió	Ple		Govern		Arts		Ciències		Jurídica		Llegat històric i artístic		Promoció cultural		
	Abans	Després	Abans	Després	Abans	Després	Abans	Després	Abans	Després	Abans	Després	Abans	Després	
Álvarez Rubio, Vicent	5	7	6								6	5			
Bellveser Icardo, Ricardo	5	6			7	6	5	5				5	7		
Conejero Tomás, Manuel Ángel**		6				6				1				5	
De Soto Arándiga, Ramón	5	7	5	7	7	7					5	3			
Ferrando Badía, Juan	0	0							0	0			0	0	
Ferrero Molina, Vicente**		7				7									
García Asensio, Enrique	4	4			4	4									
Grisolía, Santiago	6	7	6	7	2 (1r#)	5 (3r)	6	5		1 (1r)	1	4 (1r)	2 (1r)	2 (2r)	
Huguet Pascual, Jesús	6	7		6		1	1		3		6	5	7	5	
Lapiedra Civera, Ramón	5	7					6	5	2	1					
Montesinos García, Juan Antonio	5	7	6	7			5			1	6	4			
Morant Deusa, Isabel**		7										5		5	
Morenilla Talens, Carmen	6	7		6	6	7	6				6	5			
Morera Buelti, José	5	6							3	1		5	7	5	
Muñoz Ibáñez, Manuel ***	4				5						4		5		
Muñoz Puelles, Vicente	6	7	6	5	7	7	6	5					7	2	
Negueroles Colomer, Elena	5	4			3	6									
Peñarroja Torrejón, Leopoldo***	5										6		6		
Prades Perona, Luis**		7				7				1				4	
Primo Yúfera, Eduardo	5	4			4	4	3	4			5			5	
Ríos García, Isabel	5	6			4		2	4					6	4	
Rodríguez Magda, Rosa María	5	5	5	6	7		6	5					6	5	
Sanchis-Guarner Cabanilles, Manuel	6	7	6				6	5				5	7	5	

* Data de referència: Ple constituent de 26 de juny

** Nous consellers que s'incorporen a la institució després de la 6ª renovació.

*** Consellers que abandonen la institució després de la 6ª renovació.

Renúncia a la dieta d'indemnització per assistència a reunions del CVC.

Taula 5. Assistències dels consellers a les reunions del Ple i les comissions permanents.

Assistències dels consellers a les comissions i grups de treball temporals						
Membre / Comissió	CT Mesures de Protecció del Patrimoni	GT Redacció Dictamen Patrimoni	GT Mercat de l'Art i editorial	GT Recursos i fons audiovisuals	GT Any Juan Gil-Albert	GT Canvi cultural i processos migratoris
Alvarez Rubio, Vicent	7	2				
Bellveser Icardo, Ricardo	7				10	
Conejero Tomás, Manuel Ángel*						
De Soto Arándiga, Ramón	6		11			1
Ferrando Badía, Juan						
Ferrero Molina, Vicente*						
García Asensio, Enrique						
Grisolía, Santiago	7	1	1 (1r#)			1
Huguet Pascual, Jesús					10	1
Lapiedra Civera, Ramón	7					
Montesinos García, Juan Antonio	7				10	
Morant Deusa, Isabel*						
Morenilla Talens, Carmen				7		1
Morera Buelti, José	6	1			1	
Muñoz Ibáñez, Manuel **	7	2	10			
Muñoz Puelles, Vicente			11	7		1
Negueroles Colomer, Elena						
Peñarroja Torrejón, Leopoldo**						
Prades Perona, Luis*						
Primo Yúfera, Eduardo	7					
Ríos García, Isabel				7		
Rodríguez Magda, Rosa María				7		
Sanchis-Guarner Cabanilles, Manuel	7					

* Nous consellers que s'incorporen a la institució després de la 6ª renovació.
 ** Consellers que abandonen la institució després de la 6ª renovació.
 # Renúncia a la dieta d'indemnització per assistència a reunions del CVC.
 CT: comissió temporal, GT: grup de treball

Taula 6. Assistències dels consellers a comissions i grups de treball temporals.

Assistències dels consellers a altres reunions i activitats del CVC				
Membre / Comissió	Directors de col·lecció	Secretaris de Comissió	Secretari i exsecretaris del CVC	Atenció visita escolar
Alvarez Rubio, Vicent	1			1
Bellveser Icardo, Ricardo	3			1
Conejero Tomás, Manuel Ángel*				
De Soto Arándiga, Ramón	1			
Ferrando Badía, Juan				
Ferrero Molina, Vicente*				
García Asensio, Enrique				
Grisolía, Santiago	3	1(1r#)	1	4
Huguet Pascual, Jesús	3	1	1	2
Lapiedra Civera, Ramón				
Montesinos García, Juan Antonio				
Morant Deusa, Isabel*				
Morenilla Talens, Carmen				
Morera Buelti, José			1	1
Muñoz Ibáñez, Manuel **				1
Muñoz Puelles, Vicente	3	1		1
Negueroles Colomer, Elena				
Peñarroja Torrejón, Leopoldo**				
Prades Perona, Luis*		1		
Primo Yúfera, Eduardo				
Ríos García, Isabel				
Rodríguez Magda, Rosa María	3			
Sanchis-Guarner Cabanilles, Manuel	2	1	1	3

* Nous consellers que s'incorporen a la institució després de la 6ª renovació.
 ** Consellers que abandonen la institució després de la 6ª renovació.
 # Renúncia a la dieta d'indemnització per assistència a reunions del CVC.

Taula 7. Assistències dels consellers a altres reunions i activitats del CVC.

3.2. Dictàmens i informes: llistat resum

El Consell Valencià de Cultura ha realitzat i aprovat **un dictamen i 30 informes** durant l'any 2004. En la Taula 8 (pàgina 30) es mostra un llistat amb el títol, la data d'aprovació pel Ple, la comissió autora, la iniciativa i la pàgina del capítol de dictàmens i informes on es troben reproduïts sencers.

3.3. Visites i actes protocol·laris

En la Taula 9 (pàgina 32) es mostra un llistat amb totes les **activitats protocol·laries** que ha realitzat el Consell durant l'any 2004: visites efectuades, visites rebudes al Palau de Forcalló, actes d'homenatge, presentacions d'informes i publicacions, amb un enllaç a altres pàgines de la memòria on es pot consultar més informació sobre cada activitat.

Al seu torn, les Comissions realitzen visites a determinats indrets –no incloses en la relació anterior— en vista a l'elaboració dels seus informes i treballs, informació que es pot consultar en el capítol dedicat a les Comissions (pàgina 52).

3.4. 2004 Any Juan Gil-Albert

Es reproduïx **l'informe balanç de la comissió** encarregada de gestionar les activitats de commemoració de la figura de Juan Gil-Albert en el centenari del seu naixement, presentat pel seu president, Ricardo Bellveser, al Ple de 31 de gener de 2005.

El 26 de novembre del 2003 passarem a la seua consideració una proposta d'actes a celebrar dins de l'Any Juan Gil-Albert anomenat com a tal per decisió plenària de la nostra institució, proposta que vostés van donar la seua aprovació i que s'ha complit amb raonable exactitud.

Eixes iniciatives no suposaven que el CVC haguera d'organitzar-les o intervindre directament en elles, sinó que amb la declaració de l'Any Gil-Albert pretenia crear un anime favorable per a que la celebració del centenari del naixement del poeta, fóra el mes destacat possible. Conseqüentment en la següent relació d'activitats, hi ha actes o congressos en els què el CVC res ha hagut de veure, però que han vingut a sumar-se a l'homenatge general. Es fa, per tant, ací un balanç provisional i molt concís de l'Any Gil-Albert, amb total independència dels que hagen sigut els organitzadors i patrocinadors als que els donem les gràcies peíseu esforç.

Iniciatives complides

1. Declarar l'any 2004 com a Any Juan Gil-Albert, com així es va fer. Crear un logo que unificara tots els actes, els organitzara qui els organitzara (es va fer i amb molt d'èxit), divulgar per mitjà de rodes de premses estos propòsits, i coordinar les iniciatives que foren sorgint.
2. Que s'encarregara a la Comissió de Promoció Cultural, que en aquell moment presidia el conseller Ricard Bellveser, que preparara un programa concret d'activitats que posteriorment havia de desenvolupar una ponència ad hoc que havia de coordinar-se amb les institucions alacantines i alcoianes, valencianes en general i autonòmiques. El programa es va preparar i la ponència va quedar formada pels consellers Ricard Bellveser, Jesús Huguet i Juan Antonio Montesinos, els quals van realitzar viatges pels distints punts de la Comunitat per a coordinar les activitats, la qual cosa es va dur a

terme amb solvència i eficàcia tal i com van reconèixer públicament plens posteriors del CVC.

3. Que s'emplaçara a les Universitats, entitats, organismes, corporacions i associacions culturals a participar en la iniciativa del CVC o amb les seues pròpies iniciatives, la qual cosa es va dur a terme i es va traduir en convenis, acords i col·laboracions amb una dotzena d'organismes i institucions públiques de tota la Comunitat.

El programa en concret suposava:

4. Organitzar un cicle en què es poguera projectar les dues pel·lícules que existixen sobre Gil-Albert i la seua obra. Açó es, la pel·lícula biogràfica que va dirigir Pep Ginés (realitzador recentment difunt, fa poc mes d'un mes) i que es conserva en la Filmoteca Valenciana, més l'edició que del Valentín es va fer per al cine, cicle que es va projectar en la Filmoteca Valenciana el primer d'abril del 2004 i dies següents. També es va projectar "Valentín" de Juan Luis Iborra. en el centre Cultural d'Alcoi. El 15 d'octubre en la Biblioteca Valenciana es representa "Juan Gil-Albert, la vida entretancada" un espectacle teatral dirigit per Antonio Díaz Zamora.

5. Vam posar diverses reedicions dels seus llibres, tant per part del CVC en solitari com en coedició amb altres organismes i institucions, i així s'ha fet. L'Institut d'Estudis Juan Gil-Albert d'Alacant ha reeditat l'Obra Poètica Completa, i el CVC en coedició amb la IAM i altres institucions ha reeditat l'Obra Completa en Prosa. Però a més altres organismes i entitats han reeditat llibres concrets com ha fet l'Ajuntament de València o la Biblioteca Valenciana.

6. Col·locació de plaques recordant aspectes destacats de la seua biografia. En este sentit es va ficar una placa on es trobava sa casa natalícia i es vol fer el mateix en la casa on va morir en el carrer de Taquígraf Martí de València, aspecte este últim que ja no depén del CVC.

7. Propiciar la celebració de Congressos en què s'estudiara i es tornara a posar en valor l'obra literària de Gil-Albert.

En este sentit es van celebrar dos importants congressos un a Alacant i l'altre a València. El d'Alacant es va dur a terme del dilluns 8 al divendres 12 de novembre del 2004, i en ell van intervenir Francisco Brines, Jaime Siles, Emilio Gutiérrez Caba, Guillermo Moltó, Manuel Aznar, Francisco Caudet, Francisco Díaz de Castro, Luis Antonio de Villena, Jacobo Cortines, José Luis Ferris i José Carlos Rovira.

Del 14 d'octubre al 25 de novembre es va dur a terme un altre cicle de conferències – sense la forma de congrés– en el Saló d'actes de la Biblioteca Valenciana en què van intervenir Luis Alberto de Cuenca, Guillermo Moltó, Juan Cano Ballesta i Alfonso Guerra.

Resta pendent

A. L'exposició íntima, que hauria de mostrar al Gil-Albert íntim. Retrats, quaderns, objectes personals, fotografies, etc. Açó es deu a dos raons, una primera ha sigut el fet que en estos moments hi ha dos exposicions simultànies sobre el nostre expresident. Una en la Biblioteca Valenciana titulada "Breviarium Vitae", la qual es va inaugurar el 15 d'octubre i es va clausurar al setmana passada, i que ha sigut un recorregut per la vida i obra de l'escriptor, i una altra en la Sala d'Exposicions de la Fundació Miguel Hernández d'Orihuela, la qual es va inaugurar el passat dia 21 de gener i durarà fins al 20 de febrer, les quals retenen alguns dels materials que haurien d'exposar-se en la nostra exposició íntima.

La segona raó és que el comissari a qui se li va encarregar no hi ha disposat de temps suficient per a portar-la a terme, a l'hora que dos dels membres de la Ponència, els senyors Bellveser i Huguet han canviat les seues responsabilitats en el CVC.

B. La realització d'un llibre de divulgació sobre al figura de l'expresident del CVC, un a manera de "Conèixer Gil-Albert" que tindria el propòsit de poder entregar-se a les visites a la nostra seu, o ser utilitzat com el principi d'una sèrie de monografies sobre consellers il·lustres. Per a això faria falta un encàrrec específic perquè el lògic seria que fóra preparat per la ponència, a banda de que la Comissió de Publicacions no ha aprovat encara.

C.

Balanç general

El balanç, però, és altament satisfactori quant a activitats, ja que s'han realitzat més de 400 durant l'any 2004 en tot el territori de la Comunitat Valenciana, de les que dona bo compte els periòdics i els fullets de mà que recorden este esforç.

Cal destacar, d'entre ells, els següents números monogràfics:

- Monogràfic de la revista Debats de la Institució Alfons el Magnànim.
- Monogràfic de la revista "El Salt" de l'Institut d'Estudis Juan Gil-Albert d'Alacant.
- Monogràfic de la revista de l'IES Eusebio Sempere d'Alcoi.
- Monogràfic amb caràcter de suplement extraordinari del diari El País.
- Monogràfic amb caràcter de suplement extraordinari del diari El Mundo.
- Monogràfic amb caràcter de suplement extraordinari del diari Ciutat d'Alcoi.
- Monogràfic amb caràcter de suplement extraordinari dels Quaderns del sud del diari Córdova.
- Monogràfic de la revista de la Biblioteca Valenciana.
- Nombrosos catàlegs, fulles de diaris i amplies seccions en altres mitjans de comunicació, que hi ha d'unir-se a la reedició d'obres, obertura de carrers amb el nom del primer president del CVC, més de cinc milions d'impactes mediàtics, nombrosíssims recitals poètics i altres aspectes de més difícil valoració i que tan sols s'apunten per no fer més extens este informe que es presenta verbalment al ple del mes de gener del 2005. Encara que la pregunta que hem de formular-nos és si, vist ho vist, després de tant d'esforç hem aconseguit el nostre objectiu.

Dictàmens i informes aprovats pel Consell Valencià de Cultura en 2004

Document	Títol	Aprovació Ple	Comissió autora	Iniciativa	Pàgina
Dictamen	Sobre les mesures de protecció del patrimoni cultural valencià	28 maig	Comissió temporal	Presidència GV	69
Informe	Sobre l'aqüeducte de la torre de Lloris del terme de Xàtiva	26 gener	Llegat	Ajuntament de Xàtiva	79
Informe	Sobre la visita al monestir de Sant Jeroni de Cotalba	26 gener	Llegat	Comissió de Llegat	80
Informe	Sobre la denominació comarcal "Plana de Utiel"	27 febrer	Promoció-Llegat	Ajuntament d'Utiel	81
Informe	Sobre els miramars	27 febrer	Promoció-Llegat	Associació cultural "Les Drassanes" de València	85
Informe	Sobre las medidas para evitar o minimizar los incendios forestales	27 febrer	Ciències (ponència unipersonal)	Comissió de les Ciències	87
Informe	Sobre la declaració de BIC del canal de Bellús	29 març	Llegat	Conselleria de Cultura	135
Informe	Sobre la publicació "Perfiles de la Ciencia"	29 març	Ciències	Comissió de les Ciències	137
Informe	Sobre el problema de les donacions de material científic	29 març	Ciències	Comissió de les Ciències	140
Informe	Sobre la declaració de BIC de l'església parroquial de l'Assumpció de Vallibona	30 abril	Llegat	Conselleria de Cultura	141
Informe	Informe del grup de treball sobre els recursos audiovisuals de la Comunitat Valenciana	30 abril	Arts (grup de treball)	Comissió de les Arts	143
Informe	Sobre el projecte de llei de modificació de la Llei 4/98 de Patrimoni Cultural Valencià	30 abril	CVC	Conselleria de Cultura	150
Informe	Sobre la declaració de BIC de l'aqüeducte de "Peña Cortada"	28 maig	Llegat	Conselleria de Cultura	153
Informe	Sobre el Desert de les Palmes	28 maig	Llegat	Conselleria de Cultura	154
Informe	Sobre la declaració de BIC del conjunt històric de Catí	28 juny	Llegat	Conselleria de Cultura	159
Informe	Sobre la Santantonada de Forcall	28 juny	Llegat	Ajuntament de Forcall	162
Informe	Sobre la declaració de BIC de l'aqüeducte "Los Arcos" de Alpuente	27 setembre	Llegat	Conselleria de Cultura	165
Informe	Sobre la torre musulmana d'Antella	27 setembre	Llegat	Associació espanyola d'amics dels castells	166
Informe	Sobre el jaciment arqueològic romà de l'Ènova	27 setembre	Llegat	Ajuntament de l'Ènova	167
Informe	Sobre la Festa del Corpus de València	27 setembre	Promoció	Ple del CVC	170
Informe	Sobre la declaració de BIC del conjunt històric de Vilafamés	27 octubre	Llegat	Conselleria de Cultura	176
Informe	Sobre la declaració de BIC de determinats jaciments d'icnites de dinosaure	27 octubre	Llegat	Conselleria de Cultura	179

Informe	Sobre la declaració de BIC de l'aqüeducte "els Arcs" de Manises	29 novembre	Llegat	Conselleria de Cultura	181
Informe	Sobre la declaració de BIC del conjunt industrial del riu Molinar d'Alcoi	29 novembre	Llegat	Conselleria de Cultura	182
Informe	"El progrés tecnològic i la formació humanística"	29 novembre	Ciències (ponència unipersonal)	Comissió de les Ciències	184
Informe	Sobre la acequia Mayor de Elche y sus construcciones asociadas	20 desembre	Llegat	Conselleria de Cultura	189
Informe	Sobre la declaració de BIC del tram històric de la séquia de Mislata a Quart de Poblet	20 desembre	Llegat	Conselleria de Cultura	192
Informe	Sobre la declaració de BIC dels assuts de les séquies del Tribunal de les Aigües i de la Séquia Reial de Montcada	20 desembre	Llegat	Conselleria de Cultura	194
Informe	Sobre el barri d'Obradors de Manises	20 desembre	Llegat	Ajuntament de Manises	196
Informe	Sobre el molí i l'alqueria "de Baix" de Massamagrell	20 desembre	Llegat	Petició popular veïns de Massamagrell	198
Informe	Sobre "la conservación del patrimonio histórico militar de la Guerra Civil (1936-1939)"	20 desembre	Promoció	Comissió de Promoció cultural	201

Taula 8. Dictàmens i informes aprovats pel CVC en 2004.

Activitat institucional del Consell Valencià de Cultura durant 2004

Activitat	Data	Contingut	Lloc	Localitat	Més info (pàg.)
Signatura conveni	21 de gener	Conveni de col·laboració entre la Federació Valenciana de Municipis i Províncies (FVMP) i el CVC	Palau de Forcalló	València	
Visita escolar	28 de gener	Col·legi Helios de l'Eliana	Palau de Forcalló	València	
Presentació publicacions CVC	3 de febrer	<i>L'interés per la llengua dels valencians</i>	Associació de Veïns Barri de Sant Marcellí	València	
Visita escolar	24 de febrer	IES El Clot de València	Palau de Forcalló	València	
Visita CVC	25 de febrer	Col·legi de l'Art Major de la Seda	València	València	
Presentació publicacions CVC	25 de febrer	<i>Santuarios valencianos. Un viaje etnográfico</i>	Ajuntament	Llutxent	
Visita de cortesia	15 de març	Comissió Fallera de Na Jordana	Palau de Forcalló	València	
Presentació publicacions CVC	23 de març	<i>Santuarios valencianos. Un viaje etnográfico</i>	Ajuntament	Llíria	
Presentació informes CVC	24 de març	Estudi per a minimitzar o evitar els incendis forestals	Palau de Forcalló	València	87
Visita CVC	29 de març	Sessió del Ple	Alcoi	Alcoi	37
Homenatge	29 de març	Placa commemorativa centenari naixement Juan Gil-Albert	Casa natal de l'escriptor i president del CVC	Alcoi	26
Homenatge	29 de març	Ofrena floral en la tomba de l'antic conseller Josep Boronat	Cementeri d'Alcoi	Alcoi	37
Presentació	1 d'abril	Programa d'activitats de "2004, Any Juan Gil-Albert"	Palau de Forcalló	València	26
Presentació publicacions CVC	22 d'abril	<i>Santuarios valencianos. Un viaje etnográfico</i>	Santuario de Nuestra Señora del Remedio	Utiel	
Visita escolar	13 de maig	Col·legi Maria Inmaculada d'Alfagar	Palau de Forcalló	València	
Presentació	18 de maig	Programa d'activitats de "2004, Any Juan Gil-Albert"	Casa de Valencia	Madrid	26
Visita escolar	21 de maig	Col·legi Nuevo Centro de Madrid	Palau de Forcalló	València	
Homenatge	18 de juny	Lliurament Medalla d'Honor a Fernando Vizcaíno Casas (arreplega el seu fill Fernando Vizcaíno)	Ple del Consell - Palau de Forcalló	València	49
Visita CVC	28 de juny	Sessió del Ple	Onda		41
Visita de cortesia	16 de setembre	Sidney Brenner, premi Nobel de Medicina i Fisiologia 2002	Palau de Forcalló	València	

Visita CVC	8 d'octubre	Església de Santa Maria	Alacant	Alacant	
Presentació publicacions CVC	8 d'octubre	<i>Monumentos desaparecidos de la CV. Alicante</i>	Aula de Cultura de la CAM	Alacant	207
Presentació publicacions CVC	8 d'octubre	<i>Santuarios valencianos. Un viaje etnográfico</i>	Casa de la Cultura	Onda	
Acte protocol·lari	9 d'octubre	Lectura col·lectiva del Tirant lo Blanch	Palau de Forcalló	València	
Visita CVC	27 d'octubre	Sessió del Ple	Utiel	Utiel	45
Presentació publicacions CVC	2 de novembre	<i>Monumentos desaparecidos de la CV. Alicante;</i> <i>Homenaje a José Royo Gómez;</i> <i>Poesías completas de Joan Miquel Romà;</i> <i>Eudoxia, hija de Belisario;</i> <i>Jerónimo Muñoz. Introducción a la Astronomía y la Geografía</i>	Palau de Forcalló	València	207
Presentació	16 de novembre	En coedició amb la Institució Alfons el Magnànim de l' <i>Obra completa en prosa</i> de Juan Gil-Albert	Palau de Forcalló	València	209
Visita CVC	29 de novembre	Sessió del Ple	Conselleria de Cultura, Educació i Esports	València	48
Visita de cortesia	2 de desembre	Directors docents del programa "Comenius" de la UE	Palau de Forcalló	València	
Homenatge	21 de desembre	Homenatge conjunt CVC - Ajuntament de Castelló al poeta Bernat Artola	Teatre Principal	Castelló	

Taula 9. Activitat institucional del Consell Valencià de Cultura durant 2004.

4. El Ple

- 4.1. Acords del Ple
  - 4.2. Sessions a Alcoi, Onda, Utiel i la Conselleria de Cultura
  - 4.3. Sessions protocol·làries: el nou Ple
  - 4.4. Declaracions institucionals
-

4.1. Acords del Ple

a. Ple de 26 de gener

Aprovació d'informes:

- Informe sobre l'aqüeducte de la torre de Lloris al terme de Xàtiva. (Pàgina 79)
- Informe sobre la visita al monestir de Sant Jeroni de Cotalba. (Pàgina 80)

Altres acords:

- Elecció del conseller Enrique García Asensio per a formar part del Consell Rector de l'Institut Valencià de la Música.

b. Ple de 27 de febrer

Aprovació d'informes:

- Informe sobre la denominació comarcal Plana d'Utiel. (Pàgina 81)
- Informe sobre els Miramars. (Pàgina 85)
- Informe-estudio sobre les mesures de prevenció i minimització dels incendis forestals. (Pàgina 87)

c. Ple de 29 de març, a Alcoi

Aprovació d'informes:

- Informe sobre la declaració de BIC del canal de Bellús. (Pàgina 135)
- Informe sobre la publicació "Perfils de la Ciència". (Pàgina 137)
- Informe sobre el problema de les donacions de material científic. (Pàgina 140)

Altres acords:

- Aprovació de les Instruccions del Consell Valencià de Cultura sobre el règim pressupostari, comptable i de la contractació administrativa de l'exercici 2004.
- Aprovació de la liquidació del pressupost del Consell Valencià de Cultura corresponent a l'exercici 2003.

d. Ple de 30 d'abril

Aprovació d'informes:

- Informe sobre la declaració de BIC de l'església parroquial de l'Assumpció de Vallibona. (Pàgina 141)
- Informe del grup de treball sobre els recursos audiovisuals de la Comunitat Valenciana. (Pàgina 143)
- Informe sobre el projecte de llei de modificació de la Llei 4/1998 de Patrimoni Cultural Valencià. (Pàgina 150)

Altres acords:

- Adhesió del Consell a la proposta de candidatura de José Espadero al Premio Príncipe de Asturias de las Artes.
- Adhesió al manifest per la recuperació i la modernització del Dret Civil valencià.

e. Ple de 28 de maig

Aprovació d'informes:

- Dictamen sobre les mesures de protecció del patrimoni cultural valencià. (Pàgina 69)
- Informe sobre la declaració de BIC de l'aqüeducte de "Peña cortada". (Pàgina 153)
- Informe sobre el Desert de les Palmes. (Pàgina 154)

Altres acords:

- Adhesió a la *Declaració de València*, promoguda pel professor Jean Dausset.

f. Ple de 18 de juny

Altres acords:

- Designació del conseller Ricardo Bellveser com a representant de la institució en el Consell Rector de l'Institut Valencià d'Art Modern (IVAM).
- Renovació del càrrec de vocal representant del CVC en el Consell Assessor de l'Institut Valencià de Cinematografia a favor del conseller Ramón de Soto Arándiga.

g. Ple constituent de 25 de juny

Altres acords:

- Aprovació del nomenament dels consellers Ramón de Soto Arándiga i Jesús Huguet Pascual com a vicepresident i secretari de la institució, respectivament.
- Aprovació dels consellers vocals de la Comissió de Govern.
- Aprovació del presidents, secretaris i vocals de les comissions permanents del Consell: Jurídica, Promoció cultural, Llegat històric i artístic, Ciències, Arts.

h. Ple de 28 de juny, a Onda

Aprovació d'informes:

- Informe sobre la declaració de BIC del conjunt històric de Catí. (Pàgina 159)
- Informe sobre la Santantonada de Forcall. (Pàgina 162)

Altres acords:

- Aprovació de la Memòria econòmica de la institució corresponent a l'any 2003 i el seu trasllat a la Sindicatura de Comptes.
- Aprovació de la Memòria institucional de l'any 2003.

i. Ple de 26 de juliol

Altres acords:

- Designació de la consellera Rosa María Rodríguez Magda com a representant de la institució en el Consell Assessor del Llibre.
- Designació del conseller Juan Antonio Montesinos García com a representant de la institució en el Consell Tècnic d'Heràldica i Vexil·lologia.
- Aprovació de l'informe econòmic de la institució corresponent al primer semestre de 2004.
- Aprovació de la delegació de les competències en matèria de modificacions pressupostàries del Ple en la Comissió de Govern.
- Adhesió a la proposta d'atorgament del títol de basílica a l'església de Santa Maria d'Alacant.
- Aprovació d'un conveni de col·laboració entre la Conselleria de Territori i Habitatge i el Consell Valencià de Cultura en accions dirigides a la conservació de l'Horta de València.

j. Ple de 27 de setembre

Aprovació d'informes:

- Informe sobre la declaració de BIC de l'aqüeducte "Los Arcos" d'Alpuente. (Pàgina 165)
- Informe sobre la torre musulmana d'Antella. (Pàgina 166)
- Informe sobre el jaciment arqueològic romà de l'Énova. (Pàgina 167)
- Informe sobre la Festa del Corpus de València. (Pàgina 170)

Altres acords

- Aprovació dels candidats del Consell a diversos premis de la Generalitat Valenciana –resultat de la votació secreta efectuada en l'anterior sessió plenària—.

<i>Distinció al Mèrit Cultural</i>	Juan José Estellés Ceba
	José Esteve Edo
<i>Premi de les Lletres</i>	José Luis Aguirre Sirera
<i>Alta Distinció</i>	Avelino Corma Canos

- Aprovació dels representants del Consell en els Premis Ciutat de València de literatura:

<i>Premi Vicente Blasco Ibáñez</i>	Juan Antonio Montesinos
<i>Premi Constantí Llombart</i>	Jesús Huguet Pascual
<i>Premi Roïç de Corella</i>	Manuel Àngel Conejero
<i>Premi Vicente Gaos</i>	Ricardo Bellveser Icardo
<i>Premi Eduard Escalante</i>	Carme Morenilla Talens
<i>Premi Juan Gil-Albert</i>	Vicente Muñoz Puelles

- Aprovació del text "Observacions i recomanacions", adreçat al Govern Valencià, annex a la Memòria institucional anual.
- Aprovació de l'avantprojecte de pressupost de la institució per a l'exercici 2005.

k. Ple de 27 d'octubre, a Utiel

Aprovació d'informes:

- Informe sobre la declaració de BIC del conjunt històric de Vilafamés. (Pàgina 176)
- Informe sobre la declaració de BIC de determinats jaciments d'icnites de dinosaure. (Pàgina 179)

Altres acords:

- Aprovació de les consideracions sobre el "Resum executiu i recomanacions de l'informe anual sobre l'estat de la investigació, el desenrotllament i la tecnologia a la C.V" de l'Alt Consell Consultiu, realitzades per la Comissió de les Ciències.

l. Ple de 29 de novembre, a la Conselleria de Cultura, Educació i Esports

Aprovació d'informes:

- Informe sobre la declaració de BIC de l'aqüeducte "els Arcs" de Manises. (Pàgina 181)
- Informe sobre la declaració de BIC del conjunt industrial del riu Molinar d'Alcoi. (Pàgina 182)
- Informe sobre "El progrés tecnològic i la formació humanística". (Pàgina 184)

Altres acords:

- Concessió de la Medalla d'Or del Consell Valencià de Cultura a l'historiador Pere Maria Orts, per la donació de la seua important col·lecció d'art, llibres antics i peces decoratives.
- Constitució d'un grup de treball sobre la protecció de paisatges amb valor històric i patrimonial.

m. Ple de 20 de desembre

Aprovació d'informes:

- Informe sobre la declaració de BIC de la Séquia Major d'Elx i les seues construccions associades. (Pàgina 189)
- Informe sobre la declaració de BIC del tram històric de la séquia de Mislata a Quart de Poblet. (Pàgina 192)
- Informe sobre la declaració de BIC dels assuts de les séquies del Tribunal de les Aigües i de la Séquia Reial de Montcada. (Pàgina 194)
- Informe sobre el barri d'Obradors de Manises. (Pàgina 196)
- Informe sobre el molí i l'alqueria "de Baix" de Massamagrell. (Pàgina 198)
- Informe sobre la conservació del patrimoni històric i militar de la Guerra Civil (1936-1939). (Pàgina 201)

4.2. Sessions a Alcoi, Onda, Utiel i la Conselleria de Cultura

a. Ple del Consell a Alcoi, 29 de març

El Consell Valencià de Cultura visità la ciutat d'Alcoi el 29 de març. De matí, els consellers assistents visitaren, en companyia de l'alcalde de la ciutat, Jorge Sedano

Delgado, i altres regidors del consistori, diversos monuments i espais culturals de la ciutat, com ara: el Museu Arqueològic Municipal "Camil Visedo Moltó" –on es descobrí una placa commemorativa de la visita del CVC—, el Museu de la Festa –on es projectà una representació del popular "Betlem de Tirisiti"—, i el Círculo Industrial.

A més, es descobrí una placa commemorativa del centenari del naixement de l'escriptor alcoià i primer president del Consell Valencià de Cultura, Juan Gil-Albert, a la seua casa natal; i es realitzà una ofrena floral en el cementeri on fou soterrat el també nascut a Alcoi i membre del Consell, Josep Boronat, desaparegut en gener de 2002.

De vesprada tingueren lloc a l'Ajuntament alcoià el ple ordinari del Consell i la sessió oberta amb presència de públic i mitjans de comunicació. A continuació es reproduïxen els parlaments realitzats en l'esmentada sessió pública per part del president de la institució, Santiago Grisólia, i de l'alcalde de la ciutat, Jorge Sedano Delgado.

Paraules del president del Consell, Santiago Grisólia:

"Señoras y señores:

Buenas tardes. Primero que nada, muchas gracias a todos, a este ayuntamiento y a esta ciudad de Alcoy, por su amable acogida, que compensa con creces la poca disposición a colaborar que hoy nos ha mostrado el clima. Cuando ustedes quieran, y siempre que quieran, nos sentiremos muy honrados de tener ocasión de devolverles sus atenciones en la sede de nuestra institución.

Las visitas y sesiones plenarias del Consell Valencià de Cultura celebradas en ayuntamientos de ciudades valencianas son, en primer lugar, actos obligados de cortesía y reconocimiento mutuo entre instituciones. Algunas ciudades valencianas especialmente significativas, como Alcoy, tienen un papel propio, que debería ser más reconocido, como centros creadores y difusores de cultura en sus regiones respectivas. Este encuentro de hoy quiere ser, por nuestra parte, un primer gesto de ese reconocimiento obligado e imprescindible para recuperar aquella vertebración que históricamente nos ha constituido a los valencianos como un pueblo con nombre y fisonomía propios.

En segundo lugar, es objetivo de este encuentro poner a disposición de los ciudadanos de Alcoy, a través de su ayuntamiento y de sus instituciones culturales, la autoridad de nuestro Consejo en el amplio campo de la cultura, entendida como uno de los factores básicos del desarrollo político, económico y social.

El Consell Valencià de Cultura es, junto con las Cortes y el Gobierno valencianos, una de las instituciones integrantes de la Generalitat. Sus competencias son sólo consultivas y asesoras, y por lo tanto sus informes no son vinculantes más que en el grado en que esta institución haga reconocer su autoridad intelectual en las materias de las que se ocupa. Pero quizá esta misma limitación confiere una mayor objetividad a nuestro trabajo y a nuestro juicio sobre las cuestiones que se someten a nuestro examen. Lo esencial es que las funciones de este Consejo se ejercen sobre una materia de la máxima importancia, sobre uno de los vectores decisivos, como he dicho, del desarrollo de la sociedad valenciana: la cultura. Y la responsabilidad última del Consejo Valenciano de Cultura es impulsar y mantener un debate de alto nivel sobre el capital que significa la cultura, sobre el valor actual de nuestro patrimonio, sobre el estado de nuestras infraestructuras culturales, y en definitiva sobre el bagaje con el que los valencianos podemos participar en un diálogo cultural que hoy alcanza dimensiones, como mínimo, europeas.

En tercer lugar, lo que este encuentro de hoy quiere significar es una muestra de la unión de todas las ciudades y pueblos valencianos a través de las instituciones

representativas de nuestra Generalitat, una de las cuales es este Consejo. Las Cortes y el Gobierno valencianos nos representan democráticamente a todos por igual, y es en esta unión, en la que el diálogo y la colaboración cultural son elementos básicos, donde la sociedad valenciana debe buscar sus mayores oportunidades de futuro.

Y finalmente, es un objetivo de esta visita tomar contacto directo con la rica realidad cultural de Alcoy. Toda población posee un conjunto de circunstancias, problemas y proyectos de futuro particulares, también en lo que respecta a su vida cultural. Más aún en el caso de ciudades de gran peso histórico, como esta. Esas circunstancias, y sobre todo esos proyectos, es lo que pretendemos conocer en esta visita, y es la materia en la que podemos colaborar desde ahora mismo, ustedes como creadores de oportunidades y nosotros como asesores y, en la medida de lo posible, como avaladores de la calidad de sus proyectos.

Pero ese va a ser el tema de la intervención de mi compañero de mesa, el Sr. Jorge Sedano, alcalde de Alcoy, a quien desde ahora mismo cedo la palabra.

Muchas gracias a todos por su atención. Señor alcalde..."

Paraules de l'alcalde d'Alcoi, Jorge Sedano Delgado:

"Molt Il·lustre Sr. President i Il·lustres membres del Consell Valencià de Cultura, Señoras y señores, buenas tardes.

Es un honor ejercer de portavoz de mis conciudadanos para recibir a una Institución tan significativa en nuestra Comunidad. Sean bienvenidos, pues, a esta ciudad cargada de historia. Una historia que en Alcoy se hace palpable, simplemente, ante una fachada, al cruzar un puente o al traspasar el dintel de un edificio singular, como éste que ahora nos alberga.

A nadie cabe dudar lo feliz de la ocasión que hoy nos reúne, aquí y ahora, en un lugar donde puede fluir con naturalidad la reflexión, sintiendo cercano el legado de nuestros antecesores en el tiempo. A toda esta cohorte de generaciones, pretéritas en mayor o menor grado, nos unen lazos irrenunciables, las propias raíces, el apego a un vínculo, físico y espiritual, que administramos como depositarios para aquellos que vendrán a relevarnos.

Nuestra tierra y nuestra historia se proyectan a través de una riqueza cultural, que nos permite sentirnos orgullosos y de la cual nos sabemos responsables.

Hablemos, pues, de ello, puesto que la ocasión lo requiere. Reconozcamos este Alcoy de ahora sabiendo que caminamos sobre un crisol atesorado por siglos y civilizaciones.

Desde los albores y tras el punto álgido de la cultura ibérica, llegan los tamices de la romanización, primero, y del islam, después, hasta sonar el momento decisivo que fija el espacio en esta confluencia de ríos, y el nombre, Alcoy, como adalid del empuje valenciano que abrirá nuevos tiempos. Estas serán ya las gentes que podamos reconocer como nuestros más directos antepasados y cuyas gestas cristalizarán en una emblemática Fiesta, huella permanente para el devenir sociocultural alcoyano.

Afanes, luchas y trabajos dibujan un camino a través del tiempo, hasta convertir Alcoy en pionera de la revolución industrial en tierras valencianas, época convulsa para la sociedad y de florecimiento para la cultura y el arte, que busca su expresión a través del modernismo y es generosa en frutos literarios, plásticos y musicales.

Alcoy es, como ahora, cuna de grandes pintores, compositores, arquitectos. De excelsos poetas, como Juan Gil-Albert, de quien ahora celebramos su centenario.

Cerremos, en fin, esta brevísima pincelada, este sucinto pero imprescindible ejercicio de vista atrás, para reencontrarnos en el punto actual, iniciado el siglo veintiuno. Y discurramos con el hilo conductor del año natural, para seguir la actividad que se

concentra entre nuestras montañas. Un especial relieve que da profundidad también a las miradas interiores.

Enero comienza con el feliz epílogo de la Navidad, la trilogía de la Cabalgata de los Reyes Magos. Es una de nuestras mayores aportaciones a la fiesta y la tradición, sobradamente centenaria y reconocida como pionera. La festividad mantiene todo el espíritu del momento en que Alcoy supo dibujar una nueva ilusión, uniendo el poder de la magia a los más íntimos resortes de la cultura popular.

Se va desgranando el calendario, y avanzando enero con la celebración de San Antonio y del Hecho Milagroso del Niño Jesús. Raíces culturales y religiosas que perviven y se renuevan sin alardes, desde la autenticidad y el sentimiento profundo.

Son estos meses de enero a marzo los que asisten, quizá, al mayor despliegue de actividad cultural en la ciudad, tanto por parte de las instituciones como de un sinnúmero de entidades sociales, a través de las cuales gustamos de canalizar nuestra inquietud social los alcoyanos. Ciclos de conciertos, programación estable de teatro y danza, exposiciones de toda índole... llenan de contenido el punto álgido de la temporada hasta bien entrada la primavera, cuando estalla la Fiesta y su actividad social, como nuevo factor enriquecedor que libera las tensiones generadas por el quehacer diario. Alrededor de la Fiesta gira un corolario singular centrado en la Asociación de San Jorge, con el mundo del teatro festero y la música de banda como elementos destacados.

Llega mayo y, con él, una de las principales citas. Es la Mostra de Teatre, feria profesional valenciana, coorganizada por el Ayuntamiento y Teatres de la Generalitat, para reunir las propuestas en materia de artes escénicas y ofrecerlas a los gestores que materializarán, a posteriori, su apertura al gran público. Alcoy se convierte en punto de encuentro y acoge, además, la creación literaria a través del veterano Premi de Teatre, que tiene su correspondencia, en otros campos, con diversos certámenes impulsados o copatrocinados desde el municipio.

El final del curso académico supone la culminación del esfuerzo que se desarrolla en los centros docentes con que cuenta Alcoy, entre los cuales destacan, además del ámbito técnico universitario, l'Escola d'Art, por su conexión con el mundo del arte y el diseño, y, sobre todo, el Conservatorio Municipal "Juan Cantó", crucero de músicos, compositores y artistas de la danza, que acoge también la sede de la Orquesta Sinfónica Alcoyana. Ambas entidades se proyectan más allá de los estrictos límites del entorno inmediato.

El estío abre un paréntesis para la ciudad, con la excepción que suponen, por una parte, las celebraciones festivo-culturales de los barrios y, por otra, el Festival Mediàtic, cita de gran formato para la música joven española que ha tomado a nuestra población por epicentro. Los auspicios del Ayuntamiento y una dinámica confluencia de iniciativas empresariales la han hecho posible.

Queda por reseñar la actividad intermitente, lúdica y cultural, que supone la programación de cine al aire libre, música étnica, jazz o teatro de calle, que constituye una oferta muy apreciada para quienes permanecen en la ciudad en este periodo de diáspora vacacional mayoritaria.

Septiembre, tras la estela que deja el homenaje a la Virgen Patrona y, más aún, octubre, traen la normalidad al funcionamiento de las entidades y, con ellas, reaparecen las diversas programaciones. La celebración de la feria del libro alrededor de la fiesta del 9 d'Octubre, llega acompañada de un breve, pero intenso, programa de actividades. Noviembre subraya la música por concentrar los ciclos en honor a Santa Cecília, antes de llegar al punto donde nos aguarda, en los albores de diciembre, nuestra pequeña joya centenaria, el Betlem de Tirisiti.

Con las funciones de este Bien de Interés Cultural Inmaterial como fondo, que concitan a miles y miles de gozosos espectadores de toda edad y procedencia, transcurre el tiempo de la Navidad y cerramos la breve panorámica.

A la densa luz de lo apenas esbozado, puede comprenderse que, desde el Ayuntamiento, sintamos el peso de una gran responsabilidad. Pero es una obligación entendida, al tiempo, como un reto, como una permanente ilusión.

El nostre esforç s'encamina a camps tan diversos com també molt divers és el món de la cultura, de la protecció i la recuperació del patrimoni; de la promoció i de la producció de servicis culturals. Ens preocupem per fomentar el llibre i la lectura a través d'una creixent xarxa de biblioteques. D'espentar la creativitat artística amb convocatòries i tota mena d'ajudes singulars, així com el treball de base de l'Escola de Belles Arts. D'estimular les activitats que la societat fa nàixer per ella mateixa.

Finalment, però sense que això signifiqui ser l'última prioritat, mantenim una atenció sostinguda en la millora de les infraestructures, les quals considerem com a pedra angular, tal com passa en altres àmbits.

Assumim amb entusiasme el nostre paper d'administració més pròxima al ciutadà, dedicant esforços i recursos a la difusió cultural, des del convenciment de què això es trasllada, directament, a una millora de la qualitat de vida i de la cohesió social.

Són temps d'innovació tecnològica i de mestissatge. Per tant, de plantejaments que comporten alguna incertesa. Però estem segurs de poder abordar-los amb optimisme i responsablement, sentint-nos recolzats per la força que ens transmet el nostre millor bagatge col·lectiu: el valor del Treball i de la Cultura.

Moltes gràcies."

b. Ple del Consell a Onda, 28 de juny

El Consell Valencià de Cultura visità la ciutat d'Onda el 28 de juny. Acompanyats per l'alcalde, Enrique Navarro Andreu, i altres regidors del consistori, els membres del Consell visitaren el Castell i el Museu Històric en ell ubicat, així com el Museu del Taulell "Manolo Safont". De vesprada tingué lloc al saló de plens de l'Ajuntament onder la reunió privada del Ple del Consell Valencià de Cultura i una sessió oberta, en què intervingueren el president de la institució, Santiago Grisolí, i l'alcalde de la ciutat amb els parlaments reproduïts a continuació.

Paraules de Santiago Grisolí, president del Consell Valencià de Cultura:

"Ilustrísimo señor Alcalde y autoridades, compañeros del Consell Valencià de Cultura, representantes de las entidades culturales de Onda y su comarca, señoras y señores.

Es nuestro propósito, cuando celebramos un Pleno del Consell Valencià de Cultura en alguna de las más importantes poblaciones valencianas, tomar el pulso de la dinámica cultural de estas ciudades, no sólo por la importancia que pueda tener en el ámbito local sino también por la trascendencia que puede ser para el resto de nuestra Comunidad.

Pero hoy, en Onda, creo que nos encontramos ante un caso ejemplar de simbiosis entre cultura y sociedad, entre historia y futuro. Las ancestrales piedras del Castillo se conjugan con la moderna propuesta del Museo del Azulejo como demostración de voluntad por conseguir un porvenir más próspero desde la consciencia de la identidad y de las raíces históricas. La dinámica social sabe que una de las razones del progreso conveniente radica en la capacidad de unir la ciencia y tecnología con aquellos signos culturales e identitarios que son exponente de lo mejor de una comunidad.

Desde el Consell Valencià de Cultura hemos intentado que nuestros gestores públicos y la ciudadanía sean conscientes sobre la trascendencia de comprender que la cultura, las raíces históricas, han de ser basamento para empresas en pos de un futuro más espléndido, justo y solidario. Por eso formulamos dictámenes como el de la lengua que permitió pacificar en buena parte un pleito estéril que consumía a buena parte de nuestros ciudadanos; realizamos informes sobre la necesaria protección de nuestra

huerta no por un sentimentalismo nostálgico sino por entender que un medio ambiente respetado es un aval para el mañana; informamos sobre las nuevas fuentes de energía conscientes que la ciencia es un soporte imprescindible (bien lo saben los ondenses por la trascendencia de la química en el proceso azulejero) para el beneficio social; en fin, formulamos multitud de estudios y dictámenes sobre los bienes patrimoniales y culturales sabedores que el respeto y protección de nuestro legado es sinónimo de respeto y protección de lo más íntimo, sincero y reconocible de nuestra identidad.

No tenemos capacidad de gestionar grandes presupuestos para realizar obras o proyectos ambiciosos. Somos sólo una institución consultiva y asesora, pero la más importante institución asesora y consultiva en temas culturales y lingüísticos tal y como reza el Estatuto de Autonomía de la Comunidad Valenciana. Y esa independencia de la gestión política permite que nuestros informes y dictámenes estén desligados de intereses primarios y puntuales. Nos permite actuar con la neutralidad y libertad de quien sabe que sus palabras poseen la autoridad moral que ha de ser imprescindible en toda sociedad estructurada democráticamente.

Y en este propósito, como aval de mis palabras y de las tareas del Consell Valencià de Cultura, quisiera mencionar aquí, en su pueblo, a un ilustre escritor y político, Ibn al-Abbar, aquel que firmó la rendición de la Valencia musulmana al rey Jaime el Conquistador, en nombre de otro ondense ilustre, Zayyan. Cuando murió su padre Ibn al-Abbar recibió solamente como herencia los libros y papeles de su progenitor. Pero siempre proclamó que aquel era el legado más importante que nadie pudiera recibir, porque aquel legado reunía toda la cultura y ciencia de su tiempo. También para nosotros la ciencia y cultura deben ser los elementos esenciales en la vida de las personas.

El Consell Valencià de Cultura pretende con este Pleno que hemos celebrado en Onda homenajear el esfuerzo cívico y cultural, industrial y laboral, de esta ciudad que en tantos casos es ejemplo para toda nuestra Comunidad. Y por todo ello la placa que se ha instalado en el Ayuntamiento, el diploma y nuestra medalla quieren ser manifestación del apoyo que siempre tendrá la población en nuestra institución. Y a la vez una invitación a que nos visiten en nuestra sede, en el Palau de Forcalló de Valencia, donde todos ustedes tienen su casa.

Muchas gracias.”

Paraules d'Enrique Navarro Andreu, alcalde d'Onda:

“Sr. President del CVC, Srs. Consellers, companys i companyes de la Corporació Municipal, representants de les entitats i associacions culturals, senyores i senyors:

Avui és un dia històric per a Onda: ens visita el CVC, possiblement la institució més prestigiosa del País. Prestigi guanyat a pols per la seva llarga trajectòria d'independència, neutralitat i llibertat que es pot veure en cada informe, consulta o dictamen gestat per aquesta Institució. En definitiva per vostés.

En nom d'Onda: Gràcies. Gràcies per l'esforç en prestigiar la Institució i gràcies per haver elegit el nostre poble per a celebra aquest Ple.

Onda ciutat oberta i acollidora ha sigut al llarg de la història cresol de cultures i aglutinadora de persones, idees i il·lusions. Avui amb 22.000 habitants volem afrontar un futur esperançador des del nostre orgull pel passat, i l'esforç responsable del present. I volem fer-ho sense auto-complaença però amb la satisfacció de saber que els onders i onderes hem fet un espectacular treball en aquests darrers anys. Un treball basat en la recuperació del nostre passat i la cohesió, la formació, la innovació i la inversió com a motors impulsors del nostre futur. Hem fet grans coses. Ens hem dotat de bons instruments però som sabedors que ens queda un llarg camí per recórrer. I en aquest camí, Sr. President, Srs Consellers necessitem la vostra ajuda . Una ajuda que sabem no disposa de recursos econòmics però, donat el vostre prestigi, no dubtem que la vostra

mediació davant qui si te capacitat de gestionar els recursos de la Generalitat Valenciana o els de l'Estat, serà important perquè siguen ateses les nostres demandes.

Per a la recuperació del nostre passat hem comptat amb el conveni signat en 1991 amb la Conselleria de Cultura, que ens ha fet possible actuar en el Nucli Històric i en el monument més emblemàtic del nostre poble: El Castell. Era un conveni que comprometia tant a la Generalitat com al nostre Ajuntament a realitzar inversions al 50%. Pesseta a pesseta. Avançant la inversió aquella institució que tinguera disponibilitat pressupostària, i compensant l'altra quant les seves disponibilitats li ho permeteren. La Comissió de Seguiment marcava l'equilibri. Avui reclamem la renovació d'aquest conveni. El nostre Nucli Històric, declarat bé d'interès cultural, així ho demana i algunes actuacions urgents, com és el cas de la restauració de la vessant sud ho fan prioritari dins de les demandes culturals valencianes. Altres elements patrimonials foren objecte d'intervencions per la seva conservació, com ara la fortificació prehistòrica del Torrelló. Convent franciscà de Santa Catalina i el Molí de la Reixa. Aquest últim, declarat Bé d'Interès Local, ha sigut restaurat per l'Ajuntament d'Onda i sols hi queda pendent l'actuació promesa per la Direcció General de Patrimoni de la restauració del Molí, dintre de programa de Recuperació de l'Arquitectura de l'Aigua.

Onda compta amb una de les ofertes museístiques més important de la Comunitat Valenciana. El Museu de Ciències Naturals que impulsaren els "Padres Carmelitas" va suposar per a la major part del valencians, avui adults, un referent en la seua etapa formativa. Ara es debat front a la competència dels parcs temàtics i demana un projecte museístics adaptat a la demanda real. Les ajudes coordinades de la Generalitat Valenciana, de la Diputació de Castelló i del propi Ajuntament són urgents, si no volem assistir-hi a la seva desaparició. Ni per la seva recent tradició, memòria històrica, i riquesa dels seus fons no ho podem permetre. L'Ajuntament va apostar per la recuperació del museu i esperem que la sensibilitat de les altres Institucions ens ajuden. El museu de Ciències Naturals conforma, junt al Museu Històric ubicat al Castell i el Museu del Taulell Manolo Safont, una font de desenvolupament social i suposa un clar complement del sector turístic, a la recerca del desitjat equilibri entre la rendibilitat econòmica i la social. Precisament ha sigut el impuls del Museu del Taulell que ens ha permès ajuntar aquests interessos socio-ecomòmics. El projecte vol ser un referent del nostre passat ceràmic i un impulsor del nostre major actiu productiu: el sector ceràmic.

Nascut d'un extraordinari conveni signat amb la Conselleria de Cultura, qui va aportar el 50% dels tres milions d'euros que es va licitar la 1ª fase, el Museu té avui el repte de conformar una fundació per a la seva gestió i impuls de futur. Una Fundació on participen empreses del taulell, entitats bancaries, i que junt a l'Ajuntament i la Diputació no hi pot faltar la presència de la Generalitat Valenciana. La inversió i aposta inicial de la Generalitat, reconeguda i agraïda pels onders, deu de continuar i volem demanar-vos que ens ajudeu a aconseguir aquest compromís. No solament és Onda, és el sector del taulell que tant ha donat a la Comunitat Valenciana qui ho demanda.

Però si el passat es important no ho és menys el present, i Onda té motius per creure que estem fent un esforç per potenciar i augmentar l'activitat cultural. L'adquisició de l'antic Cinema Mònaco i la seva posterior adequació com a teatre dins del programa de Música 92 va ser una fita en la cultura d'Onda. 44 representacions i una aportació municipal de 111.636 euros han convertit Onda en la 4a ciutat valenciana per espectador/representacions segons dades de la Conselleria de Cultura, amb una assistència de 6.730 espectadors. La construcció de la Casa de la Cultura i l'adequació d'una segona sala ens han permès tenir biblioteques públiques d'adults i infantils, ludoteca, videoteca, sala d'internet o exposicions. Tot açò ha conformat un dinàmic contenidor on junt a l'emblemàtica saleta de l'Ajuntament, els baixos del centre del voluntariat, i el propi Molí de la Reixa ens ha permès realitzar fins 73 exposicions anuals.

Probablement sigui la música el quart pilar que conforma el suport cultural onder. Aquest any celebrarem el 150 aniversari de la fundació de la Banda Unió Musical Santa Cecília, i el regal que el poble d'Onda va a oferir-los és allò que més desitgen, un nou conservatori que varem licitar ara fa una setmana i que amb un cost de 1.400.000 euros integrament a càrrec de l'ajuntament. Però s'ho mereixen. Les actuals instal·lacions ubicades en l'antic hospital de la plaça de Sant Cristòfol no estan a l'altura de l'espectacular aportació de la societat musical ondera. Com exemple, des de principis

d'any han realitzat 26 concerts amb intèrprets de gran relleu. El nostre conveni amb la societat musical és un exemple al qual aspiren moltes societats musicals valencianes, però també ho és de molts ajuntaments que desitgen de trobar un interlocutor amb tant de prestigi, treball i amor pel poble i la música com la Unió Musical Santa Cecília.

També l'esport és cultura. I la construcció d'instal·lacions com el pavelló polifuncional, el "Multiusos", la piscina coberta, la remodelació del velòdrom el complex de piscines, pavelló poliesportiu o camps de futbol, no servien de res si darrere no hi hagueren fins 17 escoles esportives municipals que formen als nostres joves com a esportistes i com a ciutadans. Clubs i associacions acaben conformant un sòlid teixit social on s'assenta el nostre esport. De la mateixa forma que són les associacions culturals les que fan possible la recuperació de les nostres tradicions i la canalització de les inquietuds dels nostres ciutadans. Des dels balls populars fins a la filatèlia i numismàtica. Des dels bonsais a la fotografia. Des del teatre a les activitats culturals. A tots ells a les 84 associacions, el nostre reconeixement i el nostre ànim. Solament elles fan possible la nostra envejable situació cultural. Per ells hem apostat, sobre tot per l'educació. El atrevit conveni amb la Generalitat Valenciana que ens ha permès avançar-hi la inversió de 9 milions d'euros per a prioritzar la remodelació de tots els centres de primària i secundària i adequar-los a la LOGSE són motiu d'orgull pels onders. És possible que altres ajuntaments no ho feren perquè la seva situació econòmica no ho va permetre. O potser perquè no tenien al seu darrere un poble que té molt assumit que la millor inversió de futur és l'educació i la formació. Projectes com les aules de l'Escola d'Idiomes es complementen amb tallers ocupacionals com el Centre el Molí. La formació en alternació amb el treball de l'Escola Taller o amb la formació d'adults de l'EPA. Els cursos de tecnologia punta amb els ensenyaments pels joves que queden fora del sistema.

Avui ens enfrontem a un gran repte per als nostres sector productius: la deslocalització. La nostra proposta per a superar-la es:

- Inversió en infraestructures de comunicació i transport que ens permetrà dur els productes a qualsevol mercat.
- Parcs tecnològics industrials, on assentar-se. En aquest sentit, ens plau poder dir que tenim els deures fets amb 12 milions de m² de sol industrial equipats amb tots els serveis.
- Centres de transferències tecnològiques que faran que les investigacions de l'Institut de tecnologia ceràmica, els centres de disseny o la pròpia universitat arriben amb la major rapidesa als departament de I+D+Innovació de les empreses.
- I sobre tot que una mà d'obra qualificada, mitjançant la formació continua es senti participant de l'empresa, del sector i de la població. En definitiva del projecte global que representa Onda.

Els nostres cursos formatius i l'acció de l'Ensenyament Permanent d'Adults són motiu de satisfacció i estímul per a aconseguir-ho.

Onda va a continuar lluitant. Va a seguir integrant als nouvinguts d'altres punts d'Espanya i d'altres països perquè sabem que la unitat significa enfortiment cara al futur. Unitat de la nostra cultura i la nostra llengua. Ella és la millor eina d'integració. El seu aprenentatge i el seu progressiu ús, sense cap mena d'imposició ha donat, i va a seguir donant, bons resultats. Però no cal caure en l'auto complaença "sin prisa pero sin pausa". Els nostres ensenyants, els nostres col·lectius, les nostres associacions i sobre tot les institucions hem de seguir recolzant, amb una discriminació positiva, a tants anys de marginació.

Amb l'esperança de que les nostres peticions tinguen resposta positiva. El reconeixement a l'esforç personal i Institucional per aconseguir el prestigi que el Consell Valencià de Cultura ha aconseguit en la nostra societat. Junt a l'agraïment per haver compartit unes hores amb nosaltres que no dubtem els haurà proporcionat un millor coneixement de la nostra realitat social i cultural, volem agrair els treballs de Jesús Huguet. Ell ha estat el nostre ambaixador cultural permanent a València. I Onda té un deute de gratitud a la seva persona. Gracies Jesús estem orgullosos de la teu trajectòria i treball.

Vull acabar animant-vos a seguir el camí . Som molts els valencians que des de les institucions o l'anonimat us admirem. El vostre èxit es l'èxit de la nostra cultura, el nostre passat i el nostre futur.

Moltes gràcies.”

c. Ple del Consell a Utiel, 27 d'octubre

El Consell Valencià de Cultura visità la ciutat d'Utiel el 27 d'octubre. Els consellers assistents foren rebuts pel seu alcalde, Enrique Luján Castro, qui els guià per diversos indrets culturals de la ciutat, com ara el Santuario del Remedio, on es descobrí una placa commemorativa de la visita del CVC i posteriorment es celebrà la seua sessió plenària ordinària.

Després, ja en l'Ajuntament utielà, tingué lloc sessió pública oberta de presentació del Consell Valencià de Cultura, amb assistència de públic i mitjans de comunicació. A continuació es reproduïxen els parlaments realitzats pel president del Consell, Santiago Grisolí, i per l'alcalde d'Utiel, Enrique Luján Castro.

Paraules de Santiago Grisolí, president del Consell Valencià de Cultura:

El Consejo Valenciano de Cultura es una de las instituciones integrantes de nuestra Generalitat, con una misión específica: velar por los valores y la vitalidad de nuestra tradición cultural.

En el cumplimiento de esta misión, nuestra institución recibe constantemente solicitudes de informes sobre múltiples asuntos, todos ellos relacionados con esa tradición cultural. En otras ocasiones, es nuestro pleno el que decide por iniciativa propia que la institución se ocupe de estudiar uno u otro aspecto de la vida cultural valenciana, del estado o el valor de partes de nuestro vasto patrimonio histórico, o de los retos y oportunidades que el cambio social presenta a nuestra cultura. Estas actividades son un reflejo fiable de la riqueza y la vitalidad cultural de nuestra comunidad. Y también de los múltiples problemas que conlleva la gestión de esa riqueza y esa vitalidad, y su adecuación a un mundo crecientemente complejo.

Cada uno de estos asuntos es estudiado, en principio, por una de nuestras comisiones informativas, cuyos representantes acaban de exponer el objeto de sus actividades y sus últimos trabajos respectivos. En otros casos, los estudios son desarrollados por grupos de trabajo específicos formados en el seno de estas comisiones. En todos los casos, la información es finalmente evaluada por el pleno, que traslada los informes finales a las autoridades con competencias ejecutivas sobre la gestión de nuestra cultura.

Todos los años aumentan las solicitudes de informes llegadas de ayuntamientos o de asociaciones culturales de ámbito local. Cada año, pues, se vuelve más importante para el Consell estrechar los lazos de comunicación con estas instituciones, vitales en la gestión del patrimonio y en la gestión de las oportunidades de enriquecimiento cultural de nuestra sociedad.

Y ese es precisamente el objeto de nuestra visita de hoy: establecer lazos de comunicación personalizados con el Ayuntamiento de Utiel, y también con los representantes de sus instituciones y asociaciones culturales. Esto se ha conseguido, me parece, durante las horas que hemos podido pasar juntos esta mañana y este mediodía. En ellas hemos podido apreciar algunas de las realidades y de los proyectos de esta bella ciudad en el campo de la cultura. Y hemos conocido a personas valiosas interesadas en el desarrollo cultural de su ciudad. Pero esta relación no debe terminar con nuestra

marcha. A partir de ahora, todos ustedes tienen su casa en el Consell Valencià de Cultura, donde atenderemos con gusto sus consultas y sus peticiones de apoyo en proyectos culturales de interés.

Y ahora sólo nos queda, para ser coherentes con lo dicho, escuchar atentamente la exposición de las realidades culturales de Utiel por parte de su ilustre alcalde, Don Enrique Luján Castro, a quien cedo gustosamente la palabra. Señor alcalde...

Paraules de Enrique Luján Castro, alcalde d'Utiel:

"Buenas tardes.

Quiero en primer lugar saludar y agradecer la presencia en este Salón de Plenos del Muy Ilustre Ayuntamiento de Utiel:

Al Muy Ilustre Sr. D. Santiago Grisolí García, Presidente del Consejo Valenciano de Cultura.

Ilustres Consejeros y Consejeras.
Ilustres Cronistas Oficiales de Nuestra Comarca.

Compañeros de la Corporación Municipal.

Así como al resto de público que hoy se encuentra aquí apoyando este acto y dando muestras de gratitud.

Ante todo, quiero agradecerles el gran honor que significa el tenerles a todos Ustedes aquí, en Utiel.

Esta histórica jornada para la ciudad de Utiel, en la cual han tenido la amabilidad de celebrar la apertura del curso académico, está llegando a su fin. Utiel guardará grato recuerdo de este día memorable y de nuevo, en mi nombre, en el de la Corporación Municipal que represento y en el de todos los habitantes de este municipio, les quiero hacer pública manifestación de agradecimiento por estos actos, por vuestra estancia entre nosotros y por rubricar en cierto modo las inquietudes culturales que siempre han sido estímulo y referente en la vida de nuestro municipio.

La Muy Noble, Muy Leal y Fidelísima Ciudad de Utiel, que ostenta uno de los títulos de ciudad más antiguos de España, ha sido, y lo es todavía, una encrucijada de caminos y de culturas, sobre todo a partir del siglo XVIII en el que las destilerías de aguardiente, los molinos de papel y la industria de la seda fijaron los pilares de un futuro que retomaría su pulso, ya a mediados del siglo XX, con la aparición en nuestra ciudad de la confección, las pastas alimenticias, los derivados del caolín y conglomerados de madera, junto a la poderosa industria vitivinícola.

Quisiera, muy brevemente, que conocieran la realidad cultural del municipio utielano en estos días postreros del mes de octubre de 2004. En el área de la enseñanza, Utiel cuenta con los siguientes centros educativos:

En primer lugar, un colegio público en cada una de las aldeas de Casas, Corrales, Cuevas y Torre. Una escuela oficial de idiomas, con 300 alumnos matriculados y cinco profesores que imparten clases de inglés, francés y valenciano. Una escuela de educación permanente de adultos, con 90 alumnos y tres profesores; centro docente que también está prestando una gran atención a los numerosos emigrantes asentados en nuestro municipio y que prácticamente desconocen nuestro idioma. Dos institutos de enseñanzas medias: el más antiguo, pero recientemente remodelado y ampliado, llamado "I.E.S. núm. 1", con 400 alumnos y 47 profesores, donde se imparte educación secundaria obligatoria, bachillerato y ciclos formativos, y el de más reciente creación, el "Miguel Ballesteros Viana", con 515 alumnos y 66 profesores, que dan clases de 1º y 2º ciclo de la ESO, bachillerato y ciclos de grado medio y superior.

Sorprende que un municipio de las características de Utiel, que cuenta con 12.000 habitantes, pueda albergar una población estudiantil tan crecida y unas instalaciones educativas que para sí quisieran ciudades y capitales más populosas.

La explicación la encontramos en el prestigio que en el campo de la docencia ha tenido Utiel, ya desde aquel antiguo colegio-seminario de "El Salvador", fundado en las postrimerías del siglo XVI y continuado por las diferentes escuelas públicas, privadas y de la Iglesia, que han impartido sus enseñanzas desde aquellos lejanos tiempos hasta nuestros días. Prestigio fundado además en la calidad de los numerosos docentes, tanto mujeres como hombres, religiosas y religiosos, que han tenido en sus manos el privilegio y la gran responsabilidad de enseñar y de educar. Circunstancias a las que hay que sumar el hecho geográfico de ser nuestro municipio el centro de una amplia comarca natural, formada por los pueblos hermanos de Requena, Caudete de las Fuentes, Camporrobles, Fuenterrobles, Venta del Moro, Villargordo del Cabriel, Sinarcas y Benagéber, y que comprende también otras tierras y localidades de las provincias de Cuenca, Albacete y Teruel.

Tienen cabida y gran vida estudiantil, en el casco urbano de nuestra ciudad, otros Colegios: el "Canónigo Muñoz", con enseñanza infantil y primaria para 325 alumnos y 30 profesores. El "Enrique Rambal" con 385 alumnos de matrícula y que reciben enseñanzas de educación infantil y primaria, a cargo de 29 profesores. El Colegio de las Hermanas de la Caridad de Santa Ana, con 280 alumnos y 27 profesores, donde se imparte educación infantil, primaria y secundaria y ciclos formativos de grado medio.

Un conservatorio de música de grado elemental y medio, con 300 alumnos y 18 profesores, en el que se imparten las especialidades de Flauta, Oboe, Trombón-Tuba, Clarinete, Trompa, Trompeta, Violín, Violonchelo, Piano, Percusión, Coro, Lenguaje musical y todas las asignaturas complementarias de grado medio, pues el municipio de Utiel cuenta con cuatro entidades musicales: "Agrupación Musical Las Cuevas" (45 componentes), "Centro Musical Los Corrales" (32 componentes), Banda Sinfónica de la Unión Musical Utielana (132 componentes) y Banda Juvenil de la Unión Musical Utielana (90 componentes).

Existe además en nuestro municipio una afamada y prestigiosa agrupación de canto: La Masa Coral Utielana, con 65 voces y su correspondiente escuela de educandos y coro infantil con 42 componentes.

Por otra parte, también forman parte del Patrimonio cultural utielano, dos importantes bandas de trompetas y tambores: la "Asociación Cultural de Trompetas y Tambores Ciudad de Utiel" y la Banda de Cornetas y Tambores de la Hermandad del Santo Sepulcro.

El teatro para aficionados, de honda raigambre en Utiel, está representado por la "Agrupación Escénica Enrique Rambal", entidad de gran renombre, promotora del "Concurso Nacional de Teatro para Aficionados Ciudad de Utiel" y que también tiene a su cargo la Escuela Municipal de Teatro.

Complementando este bloque cultural, reseñaremos que existe una Casa Municipal de Cultura, donde están ubicadas las dependencias de "Radio Utiel", salón de actos, salas de exposiciones y la Biblioteca Pública Municipal, con un aula infantil y otra para adultos y que cuenta con 15.661 volúmenes, además de los servicios de Fonoteca (550 C.D.) y Acceso a Internet, y que sirve de sede a la "Asociación Cultural Miguel Ballesteros Viana" y a la "Asociación de Filatélicos de Utiel". También los institutos y colegios citados cuentan con nutridas bibliotecas.

Recientemente se han instalado en las aldeas de Torre, Casas y Corrales unas aulas de lectura, dependientes de la Biblioteca Municipal.

Por otra parte, la Cooperativa Agrícola de Utiel también posee un buen fondo bibliográfico y además existe una entidad cultural de carácter privado: la "Sociedad Cultural Horizontes", que está provista de una buena biblioteca.

En la aldea de Cuevas tiene su sede otra entidad cultural, destacando entre sus actividades la convocatoria anual de un concurrido certamen literario.

Cabe anotar, y en sitio privilegiado, el hecho de la existencia de un cuidado, rico y prestigioso "Museo Taurino", propiedad de la Peña Taurina Utielana y ubicado en dependencias de la Plaza de Toros "La Utielana".

También cuenta nuestro municipio con el Museo del Vino de la Comunidad Valenciana, ubicado en la sede del Consejo Regulador de la Denominación de Origen de los Vinos de Utiel-Requena y el Museo de la Cera y de la Miel, instalado en el local de la Real Cofradía de S. Isidro Labrador de Utiel.

Utiel necesita urgentemente un Museo de la Ciudad donde se pueda exponer dignamente la Pinacoteca Municipal, acoger el legado del pintor José Iranzo Almonacid "Anzo" y todo el rico patrimonio arqueológico que guarda el municipio, bien en el subsuelo, bien en colecciones particulares, como la del doctor D. Alejandro García Martínez.

Defiendo firmemente nuestro derecho como valencianos a poseer el estatuto de observadores y concedores sobre la competencia del Consell Valencià de Cultura y, una vez más, les agradezco este honor en nombre de nuestro pueblo por habernos reconocido con su presencia. Y estoy absolutamente convencido de que el Consejo Valenciano de Cultura acogerá la solicitud de Museo que hemos formulado, dado que la ciudad de Utiel, significativa en la Comunidad Valenciana, tiene una trascendencia como ciudad creadora y difusora de la cultura de nuestra Comunidad.

Para finalizar mi breve exposición, permítanme que les haga una confesión personal: como representante de los ciudadanos de Utiel y sus aldeas, me siento profundamente honrado de haber podido participar en las actividades de esta jornada, históricamente tan relevante para Utiel y para la Comunidad Valenciana, y puedo asegurarles que ha constituido uno de los momentos más relevantes de mi vida durante los últimos años como Alcalde.

Asimismo tengo el grato deber de felicitar al Consejo Valenciano de Cultura y a su presidente D. Santiago Grisolia García por su amable conducta y afabilidad, así como por la excelente organización del evento.

Buenas tardes".

d. Ple del Consell a la Conselleria de Cultura, Educació i Esports, València, 29 de novembre

En el mes de novembre el Consell Valencià de Cultura traslladà la seua sessió plenària ordinària a la seu de la Conselleria de Cultura, Educació i Esports, a l'Avinguda de Campanar de València.

Abans de començar la reunió del Consell, el conseller, Sr. Alejandro Font de Mora, dirigí unes paraules de benvinguda als membres de la institució presents, en les quals assenyala la importància i responsabilitat de la màxima entitat consultiva de la Generalitat Valenciana en matèria cultural en la consolidació del projecte col·lectiu de convivència que estan impulsant les institucions polítiques valencianes. A més, prometé assistir a més sessions plenàries en el futur i declarà la disposició de la conselleria a col·laborar en els treballs del Consell Valencià de Cultura.

4.3. Sessions protocol·làries: el nou Ple

En aquest epígraf es descriuen les sessions plenàries d'acomiadament dels consellers que abandonen la institució i de constitució del nou Ple del Consell després de la sisena renovació de membres de la institució del mes de maig (consultar pàgina 14).

a. Ple d'acomiadament membres ixents: 18 de juny

Els consellers que finalitzaven el seu mandat eren: Fernando Vizcaíno Casas – desaparegut en novembre de 2003—, Manuel Muñoz Ibáñez i Leopoldo Peñarroja Torrejón.

El president del Consell, Santiago Grisolí, recordà la figura de Fernando Vizcaíno Casas i assenyalà com, tot i residir tants anys fora de València, anímicament no va abandonar mai la ciutat ni va deixar de considerar-se valencià, com es podia comprovar a través del seu interès per col·laborar en els treballs d'aquesta institució i de les iniciatives que va promoure, alguna de les quals, com la relativa a la conservació de les barraques valencianes, continua sent un dels assumptes en curs del Consell. Posteriorment lliurà al seu fill, Fernando Vizcaíno, en nom de son pare, la medalla d'Honor de la institució, en presència també de Silvino Navarro, amic de l'escriptor i jurista.

A continuació, el president pronuncià unes paraules de comiat del conseller ixent, Leopoldo Peñarroja Torrejón, a qui oferí la possibilitat de continuar col·laborant amb la institució a través de l'associació d'exmembres, recentment creada, i també per mitjà d'encàrrecs d'estudis sobre les matèries en les quals és especialista, com són els referents a qüestions filològiques. Al seu torn, el senyor Peñarroja agraià la col·laboració rebuda dels seus companys en els anys en què ha format part de la institució, sempre des de la seua vocació de servir la veritat, dictada tant per la seua consciència com pel respecte a les dades objectives. Finalment, li fou lliurada la medalla d'Honor del Consell Valencià de Cultura.

El conseller Manuel Muñoz Ibáñez s'havia acomiadat formalment de la institució en la seua visita a la sessió del Ple de 28 de maig, en què comparegué per a presentar-se com a nou Director General de Patrimoni junt al Secretari Autòmic de Cultura, Sr. David Serra.

b. Ple de constitució del nou Consell Valencià de Cultura: 25 de juny

La sessió començà amb el lliurement de les acreditacions als **nous membres** del Consell –tant els renovats com els que s'incorporaven a la institució per primera vegada—: Santiago Grisolí, Enrique García Asensio, Juan Ferrando Badía (ausent per malaltia), Rosa María Rodríguez Magda, Vicente Ferrero Molina, Luis Prades Perona, Ramon Lapiedra Civera, Jesús Huguet Pascual, Manuel Sanchis-Guarner Cabanilles, Isabel Morant Deusa, Carmen Morenilla Talens i Manuel Ángel Conejero-Tomás Dionís-Bayer. (La composició final del Ple es pot consultar en la pàgina 15).

A continuació, el secretari en funcions llegí el Decret del president de la Generalitat de nomenament de Santiago Grisolí com a **president del Consell Valencià de Cultura**, qui, al seu torn, pronuncià les següents paraules:

“Queridos compañeros:

Debo empezar estas palabras dando nuevamente las gracias a todos los consejeros, tanto a los que han finalizado sus mandatos como a los que seguimos formando parte de la institución, por el trabajo desarrollado en los últimos años. Debo seguir dando la bienvenida a los recién llegados, y recordándoles la gran responsabilidad que asumen desde este momento. Una responsabilidad que tiene que ver con la historia y con la autoridad intelectual propia de este Consejo, y también con los valores democráticos representados por la Generalitat Valenciana, de la que ahora forman parte a través de nuestra institución. Estoy seguro de que el trabajo de cada uno de estos nuevos consejeros representará un enriquecimiento para este Consejo, para la cultura valenciana y para el resto de nosotros.

Dicho esto, paso a exponerles algunas consideraciones sobre la organización de nuestros trabajos.

Debo recordar que, según la Ley de creación de este Consejo, sólo la comisión de gobierno debe reunirse regularmente, una vez al mes. Las comisiones informativas, en realidad, no necesitan hacerlo, sino sólo cuando se justifique para la resolución de trabajos concretos, encargados por el Pleno o por la Comisión de Gobierno. En los últimos años, una nueva figura, la de los grupos de trabajo creados en el seno de estas comisiones, ha adquirido una presencia quizá excesiva, hasta el punto de sustituir el trabajo de las comisiones respectivas, que por otra parte no siempre han controlado sus trabajos. Tampoco estos grupos de trabajo han resultado siempre tan resolutivos como se deseaba en el momento de crearlos. Un ejemplo de esto lo hemos visto en el proyecto "Cultura y comarcas", que ahora sugiero atribuir a la Comisión de Promoción Cultural, y que podría retomar su trabajo orientándose, en primer lugar, al sector de la música. Yo considero, después de comentarlo con muchos de ustedes, que los estudios de los que nos ocupamos pueden desarrollarse con una combinación de trabajo de comisión y, cuando sea necesario, de trabajos concretos asignados a ponentes individuales de la misma comisión. Es lo que hemos venido llamando ponencias unipersonales, más resolutivas que las integradas por varios consejeros para la realización de trabajos bien definidos de antemano por la comisión. De esta forma, queda asegurado que cada comisión tenga trabajo efectivo que revisar y que realizar en cada una de sus reuniones.

En segundo lugar, les expongo una serie de iniciativas dirigidas a asegurar un mejor funcionamiento de la institución, y a prepararnos para ocuparnos de grandes proyectos que merecen nuestra atención.

Los que han formado parte de nuestra Comisión de Gobierno saben por experiencia que hay asuntos en los que la comisión necesitaría asesoramiento jurídico previo antes de decidir trasladarlos a una u otra comisión informativa o al Pleno. Por ello, encargaré regularmente informes a la Comisión Jurídica para añadirlos a la documentación de determinados asuntos que se sometan a la consideración de la Comisión de Gobierno.

Como ya se ha dicho en otras ocasiones, el trabajo desarrollado por la comisión temporal sobre medidas para la protección del patrimonio cultural no puede interrumpirse. En primer lugar, ya decidió el Pleno que sus conclusiones debían ser objeto de revisión y actualización periódicas, y que por otra parte debía efectuarse un seguimiento de su aplicación o no por parte de los poderes ejecutivos. Para ello, dicha comisión se reunirá un par de veces al año, previa convocatoria de la presidencia y reparto de la documentación pertinente, aportada por sus miembros.

Dos de los asuntos de los que propongo que nos ocupemos tienen a ver con el mar. Ya saben que en los próximos años la cultura marítima valenciana va a tener una magnífica oportunidad de desarrollarse. Uno de estos asuntos es la cuestión del acceso al puerto de Valencia. Se trata de un asunto polémico que deberíamos estudiar con la mayor atención, teniendo en cuenta las profundas transformaciones que se proyectan para el futuro próximo. El otro es el proyecto de Museo Marítimo nacido en esta misma institución hace años, y que ahora es el momento de intentar reavivar, por razones que todos conocen. Por ello propongo volver a poner en pie una comisión temporal que actualice y complete las conclusiones expuestas hace años ante el Ayuntamiento de Valencia y la opinión pública, a fin de evitar que se pierda aquella magnífica propuesta en la que tanto trabajo pusimos en su momento. Dicha comisión

temporal se reunirà bajo su misma presidencia anterior, en la persona del consejero Manuel Sanchis-Guarner.

Finalmente, he decidido apoyar las decisiones importantes vinculadas a mi cargo en la colaboración del resto de consejeros, y para ello pediré consejo más a menos regularmente a un grupo formado por el secretario actual, los antiguos secretarios que todavía formen parte de la institución, y otros consejeros, según sus competencias en cada caso. A este grupo, por otra parte, encargaré un estudio de propuestas para la celebración, el año que viene, del vigésimo aniversario del Consell Valencià de Cultura.

Y ahora ya sólo me queda agradecerles su atención y su paciencia, y pasar a exponerles mis propuestas de nuevos nombramientos en los diversos órganos de nuestra institución.

Benvinguts. Gràcies a tots”.

Posteriorment, el Ple aprovà la proposta del president de nomenar a Ramon de Soto Arándiga com a **vicepresident** del Consell i a Jesús Huguet Pascual **secretari** de la institució, i els nous **vocals de la Comissió de Govern**: Juan Antonio Montesinos García, Rosa María Rodríguez Magda, Vicente Muñoz Puelles i Carmen Morenilla Talens.

Finalment, s’aprovà la proposta del president de composició de les comissions permanents del Consell, la qual es pot consultar en la pàgina 16.

4.4. Declaracions institucionals

a. Escrit sobre el perill de desaparició del Tribunal de les Aigües

El Ple de 28 de juny, reunit a Onda, aprovà la difusió del següent escrit:

ESCRIT SOBRE EL PERILL DE DESAPARICIÓ DEL TRIBUNAL DE LES AIGÜES EN EL MARC DE L’AMENAÇA DE DESAPARICIÓ DE L’HORTA

“L’Horta de València té un valor històric i patrimonial, sent un element identitari de la nostra forma de ser, amb rellevants elements com és el cas del Tribunal de les Aigües.

“L’expansió urbana, de vegades no prou justificada, més algunes actuacions reiterades, han anat ocupant espais successius de l’Horta afectant les séquies i el seu sistema secular.

“De seguir el ritme actual desapareixeran les séquies, les seues hortes, els cultius tradicionals i els elements arquitectònics. Esta desaparició de les séquies i les hortes afectaria molt particularment al Tribunal de les Aigües, com una de les parts fonamentals de la nostra cultura de l’aigua. Concretament, les séquies més amenaçades són les de Mislata, Quart i Rovella-Mislata.

“Per això el Consell Valencià de Cultura, d’acord amb el seu informe sobre la preservació de l’Horta de València de ..., es dirigix a les corporacions municipals de Quart, Mislata i València demanant-los que adopten els acords i les mesures corresponents per tal de conservar els espais de l’Horta que resten als seus municipis. Alhora, el Consell Valencià de Cultura es dirigix a la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència i a la Conselleria de Territori i Vivenda, als efectes que per part del Govern Valencià s’adopten les mesures tutelars de gran abast que la preservació de l’Horta i del Tribunal de les Aigües reclama amb urgència”.

5. Les Comissions

- 5.1. Comissió de les Arts
  - 5.2. Comissió de les Ciències
  - 5.3. Comissió Jurídica i d'interpretació
reglamentària
  - 5.4. Comissió de Llegat històric i artístic
  - 5.5. Comissió de Promoció cultural
-

5.1. La Comissió de les Arts

A lo largo del año 2004, la Comisión de las Artes se reunió catorce veces: el 12 de enero, el 9 de febrero, el 1 de marzo, el 5 de abril, el 3 de mayo, el 7 de junio, el 23 de junio en sesión extraordinaria, el 5 de julio, el 6 de septiembre, el 16 de septiembre en sesión extraordinaria, el 8 de octubre, el 9 de noviembre, el 9 de diciembre y el 27 de diciembre en sesión extraordinaria. De todas ellas dio puntual información al Pleno del Consell.

En lo que a su composición se refiere, causaron baja las Sras. Ríos García y Rodríguez Magda, que en la remodelación del mes de junio se integraron en otras comisiones, y el Sr. Muñoz Ibáñez, que se incorporó a la Consellería de Cultura como Director General de Patrimonio. En la remodelación del mes de junio entraron en la Comisión los Sres. Conejero Tomás, Ferrero Molina y Prades Perona. Así pues, durante el resto del año, la Comisión estuvo constituida por los siguientes miembros: Sr. D. Ramón de Soto Arándiga, presidente; Sr. D. Ricardo Bellveser; Sr. D. Manuel Ángel Conejero Tomás; Sr. D. Vicente Ferrero Molina; Sr. D. Enrique García Asensio; Sra. Dña. Carmen Morenilla Talens; Sra. Dña. Elena Negueroles Colomer; Sr. D. Luis Prades Perona; Sr. D. Eduardo Primo Yúfera y Sr. D. Vicente Muñoz Puelles, secretario.

Durante el año 2004 la Comisión recibió informes de tres grupos de trabajo emanados de ella: el Grupo de Trabajo sobre Recursos y fondos audiovisuales en la Comunidad Valenciana, que presentó su informe final ante la Comisión el 5 de abril, fecha en que fue aprobado; el Grupo de Trabajo sobre el Mercado del arte y el mercado editorial en la Comunidad Valenciana, que informó puntualmente a la Comisión después de cada reunión pero no llegó a presentar un informe final, y el Grupo de Trabajo sobre Procesos migratorios y cambios culturales, que redactó un informe el 16 de diciembre y lo presentó en la Comisión el 27 de diciembre, fecha en que fue aprobado para su traslado a la Comisión de Gobierno. Ambos textos, el de Audiovisuales y el de Procesos migratorios, figuran como anexos. El segundo de ellos ha sido corregido posteriormente y actualizado en varias ocasiones.

Ademas, la Comisión fue informada por sus vocales en el Consell Rector de Teatres del Institut d'Arts Escèniques de la Comunitat Valenciana, en el IVAM y en el Consorci de Museus. Y presentó sus candidatos a la Distinción de la Generalitat Valenciana al Mérito Cultural y su propuesta de Observaciones y Recomendaciones.

Resumen de actividades

12 de enero. El Sr. Muñoz Puelles, secretario del grupo de trabajo sobre el mercado del arte y el mercado editorial, informa de las dos últimas comparecencias que ha habido en el grupo, la de los Sres. Manuel Agrait, de la galería Punto, y José Leonarte, de la galería I Leonarte. Ambos comparecientes coincidieron en su visión crítica y poco complaciente del estado actual del mercado del arte valenciano. La Sra. Ríos García, secretaria del grupo de trabajo sobre recursos y fondos audiovisuales en la Comunidad Valenciana, informa sobre la comparecencia del Sr. José Luis Rado, director del Institut Valencià de Cinematografia, que habló sobre la necesidad de digitalizar todo el material existente para mejorar su conservación y facilitar su acceso, si bien el IVAC no puede hacerlo, por falta de presupuesto. La Sra. Morenilla Talens lee y comenta un informe sobre la última sesión del Consell

Rector de Teatres, donde se trataron temas como el anteproyecto de presupuesto, las inversiones realizadas, la programación y la conveniencia de abrir una convocatoria para aumentar las sedes del Circuit Teatral. Se acuerda, por otra parte, que la Comisión se sume a los actos que la Consellería tenga previstos en relación con el centenario de Genaro Lahuerta. El Sr. García Asensio, representante del CVC en el Instituto Valenciano de la Música, informa sobre los Premios de la Música, instituidos por la Academia de la Música, y sobre los acuerdos que se tomaron en la última reunión del IVM para poner al día la situación económica del Coro de la Generalitat Valenciana. Se aprueba, a propuesta del Sr. García Asensio, el proyecto de proseguir con las grabaciones discográficas de compositores valencianos que han ganado el Premio "Maestro Villa" del Ayuntamiento de Madrid.

9 de febrero. Se lee una carta de la Federación Española de Asociaciones de Profesionales de la Danza, que propone la adhesión a una candidatura conjunta, formada por una generación de bailarines clásicos españoles. Se aprueba con la consideración de que, si algún miembro de la Comisión conoce la existencia de una generación igualmente notable de bailarines clásicos valencianos, se propondrá también para el premio. El Sr. Muñoz Puelles, secretario del grupo de trabajo sobre el mercado del arte y el mercado editorial, informa de la no comparecencia a las últimas reuniones de los críticos de arte convocados, y de un galerista. El grupo considera que, en cualquier caso, las ausencias son sintomáticas, y constata la existencia de un proceso de desvertebración social y de creciente desinterés por el arte. Se habla de la necesidad de recuperar al público y de crear focos de atracción social en las inauguraciones o exposiciones en general. La Sra. Ríos García, secretaria del grupo de trabajo sobre recursos y fondos audiovisuales en la Comunidad Valenciana, informa sobre la comparecencia de los Sres. Enric Bellveser, jefe del área de documentalistas de RTVV, Mario Pereyró, de la Unidad de Producción de Audiovisuales de la Consellería de Cultura, Educación y Deportes y la Sra. María Fernanda Medina, directora del Servicio de Documentación de Teatres de la Generalitat. Todos coinciden en la necesidad de digitalizar todo el material existente, para evitar su deterioro, y en la conveniencia de constituir una Mediateca o Archivo del audiovisual valenciano. También informa sobre la visita del grupo de trabajo al Museo Histórico de la Ciudad, que cuenta con una mediateca incipiente de música, literatura y fotografía. A propuesta del Sr. Bellveser, en el curso de la próxima reunión la Comisión visitará el Círculo de Bellas Artes.

1 de marzo. Los miembros de la Comisión de las Artes son recibidos en el Círculo de Bellas Artes por su director, Rafael Alemany, y por personal del centro. Visitan las instalaciones y comprueban su idoneidad y funcionamiento. El Sr. Bellveser propone que la celebración del centenario del nacimiento de Genaro Lahuerta se presente como una recuperación de la generación valenciana del 36. Se discute sobre si se puede hablar de una generación propiamente dicha, teniendo en cuenta las muchas diferencias de ideología y de trayectoria vital que había entre sus componentes. Se acuerda pensar en la posibilidad de proponer una exposición que muestre la obra de Lahuerta y la de sus contemporáneos, que podría celebrarse en el Museo de Bellas Artes. El Sr. Muñoz Puelles, secretario del grupo de trabajo sobre el mercado del arte y el mercado editorial, informa sobre la comparecencia de la sra. Pilar Dolç, de la galería Canem, de Castellón, que ha tenido lugar por la mañana. La Sra. Dolç se ha mostrado muy crítica con la política cultural valenciana y ha hecho un elogio del mercado libre, no condicionado por la política, en el que el pago por una obra certifica su valor. La Sra. Ríos García, secretaria del grupo de trabajo sobre recursos y fondos audiovisuales en la Comunidad Valenciana, informa de las últimas comparecencias. En la del 12 de febrero compareció el Sr. Juan Antonio Martín, director de la SGAE de València. En la del 17 de febrero compareció la Sra. Inmaculada Tomàs, directora de l'Institut Valencià de la Música. La Sra. Ríos presenta un resumen pormenorizado de ambas reuniones. Dado que el grupo de trabajo está redactando el informe, con las aportaciones de los distintos

miembros, se acuerda posponer la discusión sobre el mismo hasta la próxima reunión de la Comisión. También se acuerda volver a convocar a la Sra. Inmaculada Tomás, esta vez para que comparezca ante la Comisión de las Artes, atendiendo a sus deseos de colaboración con el CVC.

5 de abril. Comparece la Sra. Inmaculada Tomás, Directora de l'Institut Valencià de la Música. Describe la creación por ley del IVM hace cuatro años y sus funciones como centro de documentación y promoción de la música valenciana. Habla de sus publicaciones y de sus esfuerzos para recuperar la memoria oral y la memoria de los autores valencianos. Se refiere a dos temas preferentes para el IVM: la celebración del año Vicente Martín y Soler y la edición del *Diccionario de la Música Valenciana*, en soporte bibliográfico y digital, que contará con cerca de dos mil voces, firmadas por más de ciento cincuenta colaboradores. Sugiere que el CVC se haga cargo de la edición en valenciano. Por otra parte, la sra. Rodríguez Magda, presidenta del grupo de trabajo sobre recursos y fondos audiovisuales de la Comunidad Valenciana, presenta el informe final del grupo y hace una exposición pormenorizada del mismo. Se aprueba el informe y se elogia el trabajo del grupo. Se estudia el documento *Notes sobre el projecte de Llei de modificació de la Llei 4/98 de Patrimoni Cultural Valencià*, firmado por la Comisión Jurídica. Se aprueba, con algún voto en contra.

3 de mayo. Se acuerda enviar a una serie de instituciones el Informe sobre fondos y recursos audiovisuales de la Comunidad Valenciana, que se aprobó en el pleno pasado. Se aprueba el resumen de actividades de la Comisión durante el año 2003 redactado por el Secretario, que ha de ser enviado al Secretario del Consell. Se informa sobre el grupo de trabajo sobre el Mercado del Arte y el mercado editorial en la Comunidad Valenciana y de la reunión en la que ha comparecido el Sr. Vicente García Cervera, de la galería Val i 30, de Valencia. El Sr. García Cervera ha hablado de la crisis de las galerías y ha planteado la siguiente idea: una gran superficie común, donde quepan todas las galerías, o más bien una asociación de quince o diecisiete galeristas. La asociación de galeristas se encargaría del mantenimiento del edificio y se comprometería a exponer a artistas valencianos y a llevar a cabo un programa didáctico para los diferentes colectivos. El objetivo sería volver a atraer al público de la calle y al coleccionista privado que hace su colección y la va renovando. Por otra parte, se continúa hablando sobre el posible homenaje a Genaro Lahuerta.

7 de junio. Se informa sobre el Grupo de Trabajo sobre el Mercado del Arte y el mercado editorial en la Comunidad Valenciana. La última compareciente fue la Sra. Marisa Giménez, de la galería La Nave, de Valencia. En su intervención, la Sra. Giménez habló del carácter vocacional de los galeristas y de la delicada situación en que se encuentran, y criticó la competencia desleal de los museos, que ofrecen grandes espectáculos y copan la atracción de los aficionados, al tiempo que convierten sus inauguraciones en meros actos sociales, superficiales y de escaso contenido. A continuación, el Sr. Muñoz Puelles, secretario del grupo, explica que, en una reunión posterior de grupo de trabajo, una vez finalizadas las comparecencias, presentó el informe que él había redactado, y que recogía las aportaciones de los galeristas. El Sr. Muñoz Ibáñez y el Sr. De Soto Arándiga comentaron dicho informe y se ofrecieron a modificarlo en una próxima reunión. Entonces se produjo el nombramiento del Sr. Muñoz Ibáñez, que finalmente envió un texto. No se celebraron más reuniones, y el informe quedó sin acabar. Por otra parte, la Sra. Morenilla Talens presenta su escrito sobre la propuesta de la Sra. Inmaculada Tomás Vert, directora del Institut Valencià de la Música, de que el CVC asuma parte de los gastos de la traducción al valenciano del *Diccionario de la Música y de los Músicos* de la Comunidad Valenciana. Dicha obra aparecerá a finales de este año en su versión en castellano, y la Sra. Tomás esgrime la escasez de medios del IVM para pedir nuestra colaboración. A la vista del material enviado,

que consiste en la lista de las voces, la lista de los autores y las pruebas de imprenta de la letra A, la Sra. Morenilla informa favorablemente. Ante algunas objeciones que plantea el Sr. García Asensio, vocal del CVC en el IVM, se le entrega el material concerniente al diccionario y se acuerda que informe al respecto. El Sr. Muñoz Puelles propone a Ramón Gaya, pintor y escritor, nacido en 1910, para la Medalla al Mérito Cultural de la Generalitat Valenciana. El Sr. Bellveser habla de la posibilidad de premiar también a sus compañeros de generación. Se acuerda posponer la decisión hasta la reunión extraordinaria de la Comisión, a celebrar durante la semana del 21 al 26 de junio. La Sra. Morenilla Talens presenta su escrito para el documento de Observaciones y Recomendaciones. Se acuerda, como en el caso anterior, que los miembros de la Comisión hagan sus aportaciones en el curso de la reunión extraordinaria.

23 de junio. Dado que el Sr. García Asensio, que se había encargado de informar sobre el Diccionario de la Música y de los Músicos de la Comunidad Valenciana, considera que el texto tiene suficiente entidad, la Sra. Morenilla propone a la Comisión de las Artes que plantee a la Comisión de Gobierno la conveniencia de iniciar los pasos preceptivos para firmar un convenio con la AVL para la financiación de la traducción y edición en valenciano de dicho diccionario. Se acuerda. También se acuerda posponer las propuestas de candidatos para la Distinción al Mérito Cultural de la Comunidad Valenciana hasta la próxima sesión ordinaria. En cuanto al texto de Observaciones y Recomendaciones, se producen una serie de comentarios al documento presentado, que dan lugar a la siguiente redacción final:

OBSERVACIONES Y RECOMENDACIONES DE LA COMISION DE LAS ARTES

I. El desarrollo de la cultura de nuestra sociedad, en todas sus dimensiones, contribuye a aumentar la calidad de vida de nuestros ciudadanos. La dimensión artística y la educación estética son aspectos claves para el desarrollo cultural. Y en este sentido todas las formas de creación artística y de educación son importantes. La situación actual de los estudios artísticos (las artes plásticas y el diseño, el arte dramático, la danza y, con una relevancia especial en nuestra Comunidad, la música) reclama una atención urgente por parte de los poderes públicos que comporte su potenciación y modernización en todos los niveles, incluyendo el nivel superior, con respecto al cual últimamente ha cobrado una intensidad especial el debate sobre la modernización y el lugar social y académico que les corresponde en la sociedad actual.

Por todo ello recomendamos:

- a. que se aumente en cantidad y calidad la programación de las actividades de creación artística en todos sus aspectos (artes plásticas, danza, teatro, etc.) para así contribuir a la educación estética de nuestros ciudadanos;
- b. que se dedique una atención especial en todos los niveles educativos a los estudios artísticos, que en la actualidad se encuentran en una situación muy deficiente;
- c. que se impulse y apoye los procesos que lleven a la incorporación al Catálogo de Títulos Universitarios de los títulos de Licenciado en Danza, Licenciado en Arte Dramático, Licenciado en Música, etc.

II. El CVC ha podido comprobar que en los últimos años nuestra Comunidad se ha dotado de un importante conjunto de infraestructuras culturales de diferente tipo: museos y contenedores culturales, auditorios, salas polivalentes, teatros, etc, en cuya realización ha necesitado invertir una considerable cantidad de tiempo, energías y fondos públicos. Ante la existencia de esas instalaciones, el CVC considera necesario insistir ante la Generalitat en la importancia que tiene la adopción de una política cultural de amplio espectro, que dé contenido y sentido a esas infraestructuras y que coordine actuaciones e instituciones diversas vinculadas con el mundo de la cultura.

El CVC agradece la amabilidad de la mayor parte de los responsables en materia cultural de la Generalitat que, a petición del CVC o por propia iniciativa, han comparecido ante las comisiones informativas del CVC para exponer los resultados de sus actuaciones anteriores, presentar sus planes de actuación futura y/o solicitar asesoramiento sobre diversos aspectos. Del mismo modo, el CVC lamenta no haber podido contar con la presencia de la persona responsable de la Ciudad de las Artes, pese a las muchas veces que se la ha invitado.

III. En la configuración de esa política cultural debe tenerse en cuenta que la cultura de nuestra sociedad occidental es un fenómeno cambiante, cuyas variaciones se producen por la interacción de factores internos y externos. Los cambios tecnológicos, el desarrollo económico, la demografía, los cambios climáticos, los movimientos migratorios, entre otros factores, están contribuyendo a modificar la cultura de nuestra Comunidad. En los últimos años se ha acrecentado la presencia de ciudadanos de otras culturas, en ocasiones sentidas como ajenas por los ciudadanos de la Comunidad Valenciana. Ante la persistencia y previsible aumento de esta presencia llamamos la atención de la Generalitat sobre los riesgos de situaciones de conflicto xenófobo, acrecentados por el reciente terrorismo del fundamentalismo islámico. En consecuencia, recomendamos que la Generalitat impulse políticas culturales basadas en el respeto y la integración, dentro del marco general de la Declaración Universal de los Derechos Humanos, de la Constitución Española y del resto del marco normativo.

5 de julio. De acuerdo con el Pleno del CVC de 25 de junio, se procede formalmente a la constitución de la Comisión. El Presidente de la misma agradece la presencia del Presidente del CVC y pasa lista a los miembros, que están todos presentes. A continuación se proponen para la Distinción al Mérito Cultural de la G.V. las candidaturas del pintor y escritor Ramón Gaya y de los escultores Octavio Vicent a título póstumo, José Esteve Edo y Manuel Silvestre Montesinos o "Silvestre de Edeta". Para el Premi de les Lletres, el Sr. Bellveser defiende la candidatura de José Luis Aguirre. Se aprueba. La Sra. Morenilla Talens informa sobre la última reunión del Consell Rector de Teatres de la Generalitat Valenciana y aporta una serie de documentos relativos a la liquidación del presupuesto del ejercicio 2003, la programación de Sagunt a Escena y del último trimestre del año 2004, la propuesta de modificación del catálogo de plantilla y otros. El Sr. García Asensio informa sobre la última reunión del Consell Rector del Institut Valencià de la Música y muestra su preocupación por la falta de información sobre el Teatro de la Ópera, cuya inauguración está prevista para el 9 de octubre de 2005. En el punto sobre nuevas propuestas de trabajo, el Sr. Prades Perona propone que el CVC homenajee a Bernat Artola con motivo de su centenario. El Sr. Ferrero Molina propone que el CVC muestre su interés por el castillo de Santa Bárbara, en Alicante, y se ofrece a informar sobre los museos de la ciudad y en particular sobre la Fundación Capa.

6 de septiembre. La Sra. Morenilla Talens informa sobre el proyecto de Ley de las Artes Escénicas remitido por la Conselleria de Cultura. Tras haber estudiado atentamente el borrador, señala como elementos más destacables la inclusión de la lírica junto con el teatro y la danza en los ámbitos objeto de regulación de la Ley – con la consiguiente pérdida de competencias por parte del Instituto Valenciano de la Música— y el articulado que regula la creación, organización y funcionamiento del Instituto de las Artes Escénicas de la Generalitat Valenciana. Se acuerda la convocatoria de una reunión extraordinaria para estudiar dicho borrador. El Sr. García Asensio señala su sorpresa ante el traspaso de las competencias del IVM en programación lírica al futuro Instituto de Artes Escénicas de la Generalitat Valenciana, tal y como ha señalado la Sra. Morenilla. Sobre el asunto de la Orquesta titular del nuevo Palau de la Òpera de la Ciudad de las Artes y las Ciencias, considera que es materialmente imposible crear y organizar una nueva orquesta antes de octubre de 2005, fecha en la que se pretende inaugurar dicho espacio. Cita algunas soluciones que se están planteando, entre las que figura la

ampliación de la orquesta que atiende el Palau de la Música para poder actuar en el Palau de la Ópera. En cualquier caso, recuerda que la Ley Valenciana de la Música establece la creación de una Orquesta de la Generalitat Valenciana. Sobre la Fundación Capa, el Sr. Ferrero Molina explica que dicha fundación, y por tanto su colección, ha abandonado la ciudad de Alicante y se ha trasladado al municipio madrileño de Arganda del Rey, donde, de momento, permanece almacenada. Tras comentar algunas características de la colección Capa y suscitar un pequeño debate sobre la originalidad de algunas de sus obras, el Sr. Ferrero Molina señala la excelencia del castillo de Santa Bárbara como espacio expositivo, el cual podría cumplir un papel similar al que tienen en Castellón y Valencia el Espai d'Art Contemporani y el IVAM respectivamente. El Sr. Prades recuerda que en la sesión anterior propuso que el Consell homenajeara al poeta castellonense Bernat Artola en el centenario de su nacimiento. Se acuerda que sea la Comisión de Promoción Cultural –por sus características y ámbito de actuación– la que se encargue del asunto. Por otra parte, el Sr. De Soto señala la conveniencia de analizar y estudiar la integración de las diferentes culturas que conviven actualmente en la sociedad valenciana y sus posibilidades y medios de expresión. Para ello sugiere la idea de mantener encuentros y realizar actividades conjuntas con diferentes asociaciones de inmigrantes.

16 de septiembre. La Comisión estudia las observaciones al texto del Anteproyecto de Ley de las artes escénicas presentadas por los consellers Ricardo Bellveser y Carmen Morenilla. Se acuerda incluir en el informe final, entre otras, las siguientes recomendaciones: Recomendar una revisión de estilo del texto; felicitar a la Secretaría Autónoma de Cultura y Política Lingüística por la existencia del Anteproyecto de Ley; expresar satisfacción por la iniciativa, incluida en el Anteproyecto, de fundir en una sola entidad, el futuro Institut de les Arts Escèniques de la Generalitat Valenciana, los Teatres de la Generalitat Valenciana y la Fundació de la Ciutat de les Arts Escèniques; expresar satisfacción por la iniciativa de incluir el género lírico entre las artes escénicas como competencia del futuro instituto. También se acuerda sugerir que, en consecuencia, la Ley tenga en cuenta las posibles relaciones del Institut de les Arts Escèniques con el Institut Valencià de la Música, con el Palau de la Música de Valencia y con el futuro Palau de la Ópera. También se hacen una serie de recomendaciones sobre el articulado concreto de la ley. Se acuerda delegar en la consellera Carmen Morenilla la redacción de las observaciones acordadas en la sesión y pedirle que se encargue de presentarlas en la Comisión de Gobierno para su traslado a la consideración del Pleno. La consellera informa de que se ha puesto en contacto con la Comisión Jurídica, que estudiará el texto del Anteproyecto desde el punto de vista jurídico.

8 de octubre. La consejera Carmen Morenilla expresa su contrariedad por el hecho de que la Comisión de Gobierno no trasladara finalmente a la consideración del Pleno las observaciones formuladas por la Comisión de las Artes al borrador del anteproyecto de Ley de las artes escénicas, ya que así se ha desaprovechado una buena ocasión de introducir mejoras en el texto, aún en fase de redacción. Al argumento de la falta de solicitud oficial de redacción de un informe, presentado por la Comisión Jurídica, opone la autonomía del Consell Valencià de Cultura y su capacidad de emitir informes por propia iniciativa. Por otra parte, la Comisión acuerda emprender los trabajos preparatorios de la organización de unos encuentros sobre las culturas de la inmigración. Vistas las sugerencias y las primeras propuestas de los consejeros, la Comisión acuerda estudiar el conjunto de datos recogidos por el Grupo de Trabajo de Migraciones y cambio cultural, que no llegó a presentar su informe, y concertar una serie de reuniones con expertos, como el Sr. Iñaki Oyarzábal, de la Fundación BBV, el profesor Sanmartín, del Centro Reina Sofía, y representantes de otras entidades. El proyecto provisional consiste en la organización de un ciclo de conferencias y mesas redondas, dedicado a los diversos aspectos de las relaciones culturales suscitadas por la inmigración:

integración lingüística, religión y valores éticos, valores y política, respuesta del sistema sanitario, culturas populares (etnografía), artes, etc. Se acuerda enviar una carta al director general de Inmigración pidiéndole una lista de asociaciones de inmigrantes con sus direcciones postales. Por otra parte, el conseller Ferrero Molina informa sobre los proyectos del Departamento de Cultura del Ayuntamiento de Alicante, relativos a montar exposiciones temporales de escultura en el castillo de Santa Bárbara, en colaboración con el IVAM, y sobre la programación de diferentes salas de exposiciones de Alicante.

9 de noviembre. Comparece el Sr. Román de la Calle, vocal del Consejo Asesor del IVAM en representación del Consell Valencià de Cultura, e informa sobre la programación de exposiciones y actividades del instituto para el año 2005 y sobre los proyectos de ampliación de la sede y de creación de subseces fuera de la ciudad de Valencia. A continuación informa sobre la programación prevista de exposiciones y actividades del MUVIM, del que es director. La comisión se considera satisfecha con la información facilitada por el compareciente. Por otra parte, el conseller Jesús Huguet presenta su documento "Sobre la necessitat d'una política paisatgística", en el que se refiere a la firma por parte del Estado español de las recomendaciones de la Convención Europea del Paisaje (Florencia, 2000). Propone recoger información para la redacción de un documento de recomendación sobre la necesidad de incluir la figura de los paisajes con valor patrimonial en la legislación pertinente, y elaborar una carta de los paisajes valencianos con valor de patrimonio cultural. La propuesta ya ha sido presentada ante la Comisión de Promoción Cultural, que acordó proponer la creación de un grupo de trabajo específico formado por miembros de la misma comisión y de la de las Artes. Los miembros designados por la Comisión de Promoción Cultural son los consejeros Jesús Huguet y José María Morera. La comisión acuerda designar a sus miembros Vicente Ferrero y Ramón de Soto para completar el grupo de trabajo mencionado. El conseller Vicente Ferrero informa de la programación de exposiciones de las salas dependientes del Ayuntamiento de Alicante, y anuncia que, según sus noticias, a fines del mes de abril del año próximo se colocarán las puertas de bronce de la basílica de la Virgen de los Desamparados de Valencia. También solicita que se envíe un escrito de apoyo al claustro del instituto de enseñanza media de Ibi, del que se celebra el 75 aniversario.

9 de diciembre. Comparece el Sr. José Ignacio Oyarzábal, de la Fundación BBVA, para asesorar sobre las consecuencias culturales de los movimientos migratorios, objeto de estudio por parte de la Comisión. El compareciente observa que en la consideración del fenómeno migratorio como problema no se incluye a los inmigrantes dotados de éxito social o económico; que conceptos como "multiculturalidad" o "mestizaje", producidos en los Estados Unidos de América –e implícitos en la expresión *melting pot* con la que se pretende definir a la sociedad norteamericana–, no se dan en la realidad; que los intentos de mestizaje cultural provocado suelen fracasar porque no tienen en cuenta los componentes irreductibles de códigos culturales diversos, pero que, al mismo tiempo, la idea de proteger una cultura no debe olvidar el hecho de que todas las culturas vivas son el producto de la interacción cultural y de las aportaciones que derivan de esta, y que las culturas "endogámicas" están condenadas a desaparecer; que tradición y progreso son términos complementarios, mutuamente dependientes; y que, por lo tanto, la cuestión que se plantea es cómo controlar las condiciones de permeabilidad de las culturas en contacto y de convivencia, en el mismo espacio, de los individuos pertenecientes a tradiciones diferentes. Se necesita un cierto grado de generosidad, pero esta sólo es posible en grupos que no se sienten amenazados y que disponen de información objetiva sobre las tradiciones ajenas, condiciones que a menudo obstaculizan los agentes de opinión, que tienden a dramatizar los aspectos conflictivos de las relaciones entre determinados grupos.

27 de diciembre. El secretario de la Comisión lee en voz alta el documento final del Grupo de Trabajo sobre Procesos migratorios y cambios culturales, que ha sido redactado el 16 de septiembre y que figura como anexo. Los miembros de la Comisión proponen algunas modificaciones, que se aceptan. La Sra. Morenilla Talens recuerda que el documento pretendía propiciar un encuentro o una serie de mesas redondas sobre temas específicos relacionados con la inmigración: mujer, cultura, cuestiones sanitarias. Se acuerda presentar en la Comisión de Gobierno el texto aprobado. Por otra parte, la Sra. Morenilla Talens informa sobre la última reunión del Consell Rector de Teatres. Comenta, entre otros puntos, que se mantiene el apoyo a la danza y que el Teatro Principal de Alicante se incorpora al Circuito Teatral. El Sr. Bellveser, representante del CVC en el Consejo Rector del IVAM, informa sobre aspectos internos y de funcionamiento del museo. Habla sobre la ampliación, que es un proyecto en dos fases: 1) Consolidación y crecimiento del IVAM y 2) Construcción de la ampliación. El Sr. Bellveser comenta la creación de una sede del IVAM en Madrid para fotografía, que ya funciona, y de subsedes en Alcoi y Vilafamés. Parte de los fondos de escultura del IVAM serán expuestos como depósito temporal en el Castillo de Santa Bárbara en Alicante. Se menciona también la adquisición de obras de arte por parte del IVAM. Por último, el Sr. Bellveser informa sobre el homenaje a Bernat Artola en Castellón, que ha sido un éxito. A continuación se examina el documento *El progreso tecnológico y la formación humanística*, aportado por la Comisión de Ciencias. La Sra. Morenilla Talens recuerda el origen del tema en dicha comisión, que fue un escrito del Sr. Primo Yúfera sobre el poder de los medios tecnológicos y los límites del comportamiento humano. Obviamente, el documento final es más bien un texto sobre formación y educación. Se comenta el estado preocupante de la enseñanza en todos los niveles y se acuerda que la comisión de las Artes redacte un apéndice sobre la importancia del aprendizaje artístico.

Anexos

- 1. Informe final del grupo de trabajo sobre recursos y fondos audiovisuales en la comunidad valenciana.** (Reproduït en la pàgina 143).
- 2. Informe del grupo de trabajo sobre procesos migratorios y cambios culturales**

Los procesos migratorios constituyen un fenómeno inherente a la condición humana, que ha adoptado diferentes formas a lo largo de la prehistoria y de la historia, contribuyendo a la consolidación y supervivencia de los pueblos y a la exploración, colonización y desarrollo de nuevos territorios.

Aunque el número de desplazamientos producidos por motivos políticos y de represión continúa siendo importante, sobre todo en determinadas zonas del planeta, las migraciones obedecen en su mayoría a motivos económicos, que pueden ser coyunturales y dar lugar a una migración estacional, o duraderos, y propiciar una migración permanente. Únicamente soluciones reales al hambre y a las condiciones vitales de los inmigrantes en sus países de origen pueden contribuir a paliar los efectos colaterales no deseados que estos procesos migratorios ocasionan.

En los últimos años, el número de inmigrantes llegados a los países de la Unión Europea, procedentes en su mayoría del Magreb, Turquía, África subsahariana, América Latina y los Países del Este europeo se ha incrementado considerablemente. Así, por ejemplo, en el año 2000 dicho número fue aproximadamente de 800.000, casi 100.000 más que en 1999. En total se estima que unos 8 millones de personas viven clandestinamente en el Viejo Continente: más de un millón en Francia, cerca de un millón en España y otro tanto en Italia.

De forma paralela, según el informe anual del Observatorio Europeo del Racismo y la Xenofobia, aumentan cada año los casos de violencia racial, discriminación y delitos de grupos neonazis y similares. Este fenómeno influye sin duda en el posicionamiento político y en los sistemas de convivencia. Un 33% de los europeos se considera "muy" o "más bien" racista, y el Eurobarómetro considera que este aumento de la xenofobia se debe principalmente al temor al paro y a la inseguridad respecto al futuro, así como al miedo a los comportamientos de los inmigrantes y a una inquietud creciente ante la indefinición de algunas políticas gubernamentales. También han surgido una serie de fenómenos alarmantes, como son el del fundamentalismo islamista radical y el crimen organizado que tiene su origen en otros países.

Ante la certeza de los cambios que la presencia creciente de personas pertenecientes a culturas distintas ha de producir en nuestra sociedad, y teniendo en cuenta las diferencias sustanciales existentes entre la cultura mayoritaria y las restantes, cabe plantearse cuestiones como la valoración de las posturas emergentes y el modo de incidir en ellas o corregirlas, y la existencia real del pluralismo y los límites de éste. Las sociedades siempre se sienten amenazadas por la presencia de elementos ajenos, que son tolerados cuando su número es anecdótico, pero suelen ser rechazados, en virtud de un mecanismo ancestral de defensa, cuando alcanza cotas elevadas. Simultáneamente se produce una asunción progresiva de algunos elementos culturales ajenos, que son integrados para enriquecimiento de los propios. Los poderes públicos deben ser conscientes de este mecanismo y actuar sobre él, propiciando medidas de una aceptación pactada de la diferencia, en aquellos aspectos no fundamentales para la cultura concreta de la sociedad receptora.

Un elemento fundamental en el contraste entre culturas es el grado de aceptación de un conjunto de códigos de conducta basados en el reconocimiento de unos "derechos humanos", que son el fruto del progreso de la civilización y de convenciones acordadas entre los pueblos. La secularización creciente de las sociedades occidentales lleva a insistir en las diferencias que se generan en este campo de los "derechos humanos", y específicamente los relativos a los derechos de la mujer, más que en aquellas diferencias ideológicas de otro tipo que en épocas pasadas, o en la actualidad en otros lugares, llegaron a generar conflictos armados. Los pueblos receptores de migración deberían conseguir el reconocimiento de esos derechos pactados y la consiguiente aceptación de las normas de conducta correspondientes por parte de los nuevos habitantes, para evitar el afloramiento de unos procesos de exclusión que sólo pueden generar tensión social.

La existencia real de un alto porcentaje de inmigración ilegal en España, probablemente tan importante o mayor que en otros países, a tenor de la permanencia de falsos turistas y del desconocimiento real de la llegada ilegal de inmigrantes, obliga a una reflexión sobre las causas. Y en este contexto es fundamental la creciente importancia de la economía informal, que siempre ha existido, pese a su fácil detección. Los intereses empresariales y políticos anejos, que propician el mantenimiento de este sistema económico, deberían ser contrarrestados en aras del interés general. Cabe, pues, reclamar unas medidas reales de detección y control de esta ilegalidad, que a la larga perjudica a la inmensa mayoría de la población.

Asumida la presencia de inmigrantes de culturas ajenas a la nuestra, es imprescindible que los poderes públicos generen una mayor reflexión sobre los elementos fundamentales de nuestra cultura, que deben ser promovidos y aceptados por el conjunto de la sociedad. Ello conllevaría la necesidad de diseñar, en coordinación entre países, sociedades e instituciones, unas políticas activas de

formación y de enriquecimiento cultural de todos los componentes de nuestra sociedad, receptores e inmigrantes, para que nos animen a convivir en tolerancia.

5.2. La Comissió de les Ciències

7 de Enero

- Se está trabajando en el documento, redactado por el conseller Muñoz Puelles, sobre las medidas a tomar para evitar/minimizar los efectos de los incendios forestales. Documento que se decide hacer público, mediante mesa redonda, el 24 de marzo de 2004.
- Se prepara la mesa redonda sobre el informe del Alto Consejo Consultivo de I+D.
- El conseller Primo Yúfera presenta un escrito sobre la tecnología y la ciencias del ser humano.

3 de Febrero

- Se aprueba el "Estudio sobre las medidas a tomar para evitar/minimizar los efectos de los incendios forestales", y se pasa a comisión de gobierno.
- Se debate el problema de las donaciones de material científico.
- Se comenta la publicación del libro : "Perfiles de la Ciencia", editado por la Ciudad de las Artes y de las Ciencias, haciendo ver la ausencia de científicas - sólo una mujer sobre 54 varones-.

2 de marzo

- Audiencia de la consellera Isabel Ríos sobre "la tecnología y la ciencias del ser humano". Presentación de documentos para su estudio.
- Se aprueba el "Estudio de los problemas derivados de las donaciones de material científico".
- Se aprueba el borrador del "Informe de los trabajos de la Comisión de Ciencias durante el año 2003".
- El presidente del CVC presenta el documento "Borrador de la Declaración de Valencia propuesto por el profesor Jean Dausset", acordándose su estudio y posterior elaboración de un escrito al respecto.
- Se aprueba, con diversas modificaciones, el escrito presentado por la secretaria de la Comisión, Doña Carmen Morenilla sobre "La publicación del libro *Perfiles de la ciencia*".

6 de abril

- Se hace constar la difusión de la presentación pública, realizada el pasado 24 de marzo del "Estudio sobre las medidas a tomar para evitar/minimizar los efectos de los incendios forestales".
- Se aprueba, con la abstención del presidente del CVC, las "Notas sobre Patrimonio de la Comisión Jurídica".
- Se continúa el debate sobre "la tecnología y la ciencias del ser humano" con el análisis de la diversa documentación aportada por los consellers.
- El presidente del Consell, sr. Grisolia, y la consellera Rodríguez Magda quedan encargados de redactar un texto sobre el "Borrador de la Declaración de Valencia propuesto por el profesor Jean Dausset".

13 de mayo

- Se estudia la participación del Consell en el "Año Cavanilles".
- Continúa el debate sobre "la tecnología y la ciencias del ser humano" y se propone la puesta en marcha de una ponencia al respecto.
- Tras su discusión y aportaciones se aprueba el estudio sobre el "Borrador de la Declaración de Valencia propuesto por el profesor Jean Dausset".

1 de Junio

- El presidente de la Comisión, Ramón Lapiedra comenta el resumen ejecutivo del informe del Alto Consejo Consultivo de la Generalitat Valenciana, abriéndose un periodo de estudio del mismo.
- Se designa a la consellera Rodríguez Magda responsable de la ponencia: "El progreso tecnológico y la formación humanística".

8 de julio

- Se aprueba el "Borrador de propuestas y recomendaciones para la Memoria 2003 del CVC".
- Se proponen los candidatos a la Alta Distinción, Distinción del Mérito Cultural y Premio de las Letras de la Generalidad Valenciana.
- El conseller Primo Yúfera lee el informe que ha redactado sobre "El resumen ejecutivo del Alto Consejo Consultivo de la Generalidad Valenciana" y que servirá como documento base de trabajo.

9 de septiembre

- El presidente de la comisión, Sr. Ramón Lapiedra, presenta un documento sobre "El resumen ejecutivo del Alto Consejo Consultivo de la Generalidad Valenciana", que completa el elaborado por el conseller Primo Yúfera. Se abre el debate, decidiéndose que en la próxima reunión el sr. Lapiedra redacte una síntesis de ambos, más las aportaciones realizadas, para su aprobación.
- Se realiza la programación de reuniones para el presente ejercicio.

5 de octubre

- Tras diversas puntualizaciones se aprueba el estudio sobre "El resumen ejecutivo del Alto Consejo Consultivo de la Generalidad Valenciana".
- Se acuerda trasladar a la Comisión de Legado Histórico el escrito del conseller Muñoz Puelles sobre el estado de los monumentos y lápidas funerarias del cementerio municipal, y sugerir a la Comisión de Gobierno que dirija una carta al Ayuntamiento de Valencia para llamar la atención de las autoridades sobre este asunto.
- Se proponen como temas de estudio el uso de la televisión como medio de difusión de conocimientos científicos y los mecanismos de divulgación científica.

2 de noviembre

- Se decide comenzar un estudio sobre "La programación científica de la Radiotelevisión Valenciana", acordándose el invitar en las próximas sesiones a los siguientes expertos: Sres. López Piñero, Toharia, Martí Domínguez y J. Catalá. Postergándose para la sesión siguiente la consideración del escrito sobre "los mecanismos de divulgación científica", se considera oportuno que los invitados hablen también sobre este tema.

- Se aprueba con diversas puntualizaciones el documento "El progreso tecnológico y la formación humanística" redactado por la consellera Rodríguez Magda.

30 de noviembre

- Comparecencia del sr. José María López Piñero sobre el "Estudio de la programación científica en la televisión valenciana y los mecanismos de divulgación científica".

5.3. La Comissió Jurídica i d'interpretació reglamentària

Gener

Sobre accés a arxius privats. Discussió d'un esborrany de Vicent Alvarez.
Sobre el projecte de reforma de la Llei de patrimoni cultural. Discussió.
Pendent: béns de titularitat estatal.

Abril

Sobre projecte de reforma de la Llei de patrimoni cultural. Esmenes.

Juny

Observacions i recomanacions: sobre patrimoni eclesiàstic, patrimoni de titularitat estatal, consignació pressupostària per a patrimoni, suport i protecció de patrimoni de titularitat privada.

Propostes de candidats a la Distinció al mérit cultural.
Sistematització de normativa interna (projecte).

Setembre

Constitució de la comissió

Sobre l'Avantprojecte de Llei de les arts escèniques. Discussió del text. No se n'emet informe perquè no s'ha sol·licitat formalment.

Proposta d'adaptació normativa interna

5.4. La Comissió de Llegat històric i artístic

1. La Comisión ha aprobado y elevado los siguientes informes

- Informe sobre el Acueducto de la Torre de Lloris; presentado por los Consellers Álvarez y Huguet el 14 de enero.
- Informe sobre la visita a Sant Jeroni de Cotalba; presentado por los Consellers Álvarez y Morenilla el 14 de enero y elevado a Pleno para su conocimiento.
- Informe sobre la denominación comancal Plana d'Utiel; presentado por los Consellers Peñarroja y Huguet el 4 de febrero.
- Informe sobre els "miramars"; presentado por el Conseller Huguet el 4 de febrero.
- Informe sobre la propuesta de declaración de BIC del Canbal de Bellús; presentado por los Consellers Huguet y Alvarez el 3 de marzo.
- Informe sobre la propuesta de declaración de BIC de la Iglesia de Vallibona; presentado por el Conseller Huguet el 7 de abril.
- Informe sobre la propuesta de declaración de BIC del Desierto de las Palmas; presentado por el Conseller Pañarroja el 5 de mayo.

- Informe sobre la propuesta de declaración de BIC del Acueducto de la Peña Cortada presentado por el Conseller Álvarez el 5 de mayo.
- Informe sobre la propuesta de declaración de BIC del casco histórico de Catí; presentado por el Conseller Huguet el 2 de junio.
- Informe sobre la propuesta de declaración de BIC de la Santantonada de Forcall; presentado por el Conseller Huguet el 2 de junio.
- Informe sobre la propuesta de declaración de BIC del conjunto histórico de Vilafames presentado por los Consellers Álvarez y Morera el 6 de octubre. Aprobado en Pleno el 27 de octubre.
- Informe sobre la propuesta de declaración de BIC, con categoría de Zona Paleontológica, de los yacimientos de icnitas de dinosaurio ubicados en los términos municipales de Morella, Bicorp, Bejís, Alpuente, Dos Aguas y Millares; presentado por la Consellera Morenilla el 6 de octubre. Aprobado en Pleno el 27 de octubre.
- Informe sobre la propuesta de declaración de BIC del acueducto "Els Arcs" de Manises presentado por los Consellers Álvarez y Bellveser el 10 de Noviembre. Aprobado en Pleno el 29 i Noviembre.
- Informe sobre la propuesta de declaración de BIC del llamado Molinar de Alcoi; presentado por el Conseller Montesinos el 10 de Noviembre. Aprobado en Pleno el 29 de Noviembre.
- Informe sobre el barrio "d'Obradors" y el Plan Especial de Manises; presentado por los Consellers Álvarez y Bellveser el 1 de Diciembre; pendiente aprobación por el Pleno en Diciembre.
- Informe sobre la propuesta de declaración de Bic de la Acequia Mayor de Elx; presentado por el Conseller Montesinos el 1 de Diciembre; pendiente aprobación por el Pleno en Diciembre.
- Informe sobre la propuesta de declaración de BIC, con categoría de Monumento, a favor del tramo histórico de la acequia de Mislata en Quart de Poblet y con categoría de Conjunto Histórico, a favor de los azudes de las acequias del Tribunal de las Aguas de Valencia i de la Real Acequia de Moncada, situados en Valencia, Paterna, Quart de Poblet y Manises; presentados por la Consellera Morenilla el 1 de Diciembre; pendiente aprobación por el Pleno en Diciembre.
- Informe solicitado por la Asociación "Veïns i veïnes de Massamagrell" sobre la conservación del Molí i Alqueria de Baix; presentado por los Consellers Álvarez y Morera el 1 de Diciembre; pendiente de aprobación por el Pleno en Diciembre. Se solicita al Presidente de CVC que llame la atención sobre la falta de información de los Bienes Patrimoniales, incluso de aquellos sobre los que se ha realizado informe, y la necesidad de subsanarlo.

2. La Comisión está estudiando los siguientes temas

- La Comisión ha planteado a la Comisión de Gobierno diversas actuaciones posibles relacionadas con el estudio de "masos" y "masies", a propuesta del Conseller Primo Yúfera, aprobado el 4 de febrero.
- La Comisión elevó el 2 de junio a la Comisión de Gobierno un escrito presentado por el Conseller Álvarez sobre la situación de las acequias de la Huerta de Valencia, en cuya preparación contó con la comparecencia del Prof. Guinot, titulado "Escrit sobre el perill de desaparició imminent d Tribunal de les Aigües".
- Petición de informe sobre el yacimiento arqueológico de L'Énova; tras la realización del primer informe, encargado a los Consellers Huguet y Morenilla, aprobado en la Comisión el 8 de Septiembre y en el Pleno el 27 del mismo mes, se está en espera de nuevos datos para la realización de un informe definitivo.
- Petición de informe sobre el molino de Sarrampedra de Xátiva; están encargados los Consellers Álvarez y Huguet.
- Posibles actuaciones a partir del escrito presentado por la Asociación San Vicente Mártir de Valencia; están encargados los Consellers Bellveser y Huguet.

- Escrito de la Asociación Cultural Cartuja de Valdecris: la Comisión ha aceptado la invitación visitar la Cartuja y se está a la espera de encontrar fecha adecuada.
- Informe sobre las pinturas del presbiterio de la Iglesia de los Santos Juanes de Valencia: tras las comparecencias de los Srs. Peñarroja y Roig y la presentación de un informe por parte del Sr. Peñarroja la Comisión tiene previsto elaborar un informe sobre el tema.
- Estudio de las posibles compensaciones a los propietarios privados de BIC: la Comisión ha solicitado al Conseller Morera que presente un guión de debate sobre el tema.
- Seguimiento del Dictamen sobre el Patrimonio Valenciano: la Comisión ha solicitado a la Consellera Morant que prepare un informe sobre el tema.

3. Comparecencias

7 de abril

Comparecencia del Prof. Enric Guinot para informar sobre la situación de las acequias de Huerta de Valencia que tienen silla en el Tribunal de las Aguas.

6 de Octubre

Comparecencia del Sr. Director General de Patrimonio, D. Manuel Muñoz Ibáñez. El Sr. Muñoz explica diversos temas de su competencia el Sr. Muñoz responde a las preguntas que realizan los Consejeros y se compromete a volver a la Comisión para informar de la situación de Alicante y Castellón en los aspectos de su competencia.

10 de Noviembre

Comparecencia del Sr. Leopoldo Peñarroja Torrejón. El Sr. Peñarroja explica el proceso de trabajo seguido y el informe que ha presentado. Entrega fotografías de las pinturas murales a las que se refiere el informe.

1 de Diciembre

Comparecencia de la Sra. Pilar Roig para informar sobre las pinturas de la Iglesia de Los Santos Juanes de Valencia. La Sra. Roig expone el proceso histórico y técnico de restauración de los frescos de la Iglesia con apoyo de material gráfico, de parte de los cuales hace donación al Consell. La Sra. Roig informa sobre las investigaciones llevadas a cabo por su grupo sobre la técnica de Palomino y la aplicación de diversas técnicas, incluyendo las nuevas tecnologías a la restauración; por último informa de las gestiones, realizadas con motivo de la realización del informe para la Consellería, sobre los frescos del presbiterio.

4. La comisión se ha interesado por

- El programa informático "Gótico mediterráneo" que coordina el Sr. Zaragosà.
- El estado de publicación y revisión del catálogo de monumentos de la Comunidad.
- La importancia de la correcta selección de informantes externos para las publicaciones del CVC.

5.5. La Comissió de Promoció cultural

La Comissió ha mantingut onze reunions ordinàries i una extraordinaria.

a. Principals Acords

- Informe sobre la denominació comarcal de la Plana d'Utiel.
- Programa d'Actes de l'any Gil-Albert.
- Felicitar el secretari de la Comissió Sr. Muñoz Ibáñez, pel seu nomenament com a Director General de Patrimoni de la GV.
- Remetre als responsables del Museu del Cànem una carta con un informe de la seua situació legal actual i les mesures que es proposen per a la seua promoció (3.6.2004).
- Acomiadar al Sr. Peñarroja i agrair-li la seua labor.
- Invitar al Sr. Conseller de Cultura a reunir-se amb la Comissió per a parlar del Museu Marítim (4.10.2004).
- Adhesió a l'homenatge a Bernat Artola (4.10.2004).
- Preguntar per escrit al Sr. Sevilla Ministro de Administraciones Territoriales i a l'Alcalde de Valencia quin ús es pensa fer del valencià en els esdeveniments de la Copa América (4.10.2004).
- Estudiar la possibilitat de realitzar una exposició sobre el projecte del Museu Marítim, coincidint amb la Copa América (4.10.2004).

b. Compareixences

- D. Pere Pau Ripollés (4.3.2004) sobre patrimoni numismàtic.
- Responsables del Museu del Cànem de Callosa del Segura (4.3.2004).
- D. Edelmiro Galdón (6.5.2004) Sobre el Patrimoni de la Guerra Civil.
- D. José Llorca Director de Canal 9 (2.12.2004) sobre continguts culturáis de la T.V.
- D. Fernando Huet Director del Consorci de la Copa América (2.12.2004) Sobre continguts culturáis de la mateixa.

c. Documents emesos

- Informe sobre la "Festa del Corpus" (Ponent Sr. Morera).
- Observacions i recomanacions per a la Memòria de 2003.
- Informe sobre el Patrimoni de la Guerra Civil Espanyola.

6. Dictàmens i informes

6.1. Dictàmens

6.2. Informes

6.1. Dictàmens

a. Sobre les mesures de protecció del patrimoni cultural valencià

Autor: Ponència temporal específica (consultar pàgina 18)

Aprovació: Ple de 28 de maig de 2004

a. Antecedents

El Ple del CVC celebrat a la Vall d'Uixó el 25 de juliol de 2003 va acordar la constitució d'una comissió temporal específica per a l'estudi de mesures de protecció del patrimoni cultural valencià, amb una orientació especial a la prevenció i resolució de conflictes com el suscitat per la rehabilitació del Teatre Romà de Sagunt i altres. Este acord es va produir com a conseqüència de l'encàrrec que el Molt Honorable President de la Generalitat Valenciana havia fet verbalment al nostre President .

El mateix Ple esmentat celebrat a la Vall d'Uixó va acordar la composició de la comissió, la qual es constituiria, sota la Presidència del Sr. Santiago Grisolí, el 8 de setembre de 2002, fixant-se'n la metodologia a seguir. Es va acordar obrir un període de recopilació de materials per a l'estudi i convocar a diverses persones de reputada competència en la matèria per tal que la seua opinió fonamentada ajudara al CVC, i deixar per al moment final el debat i redacció del dictamen del CVC.

En distintes dates han comparegut davant la comissió els següents experts o especialistes: Sr. Vicente Cuñat Edo, Sr. Daniel Benito Goerlich, Sra. Violeta Montoliu, Sr. Antonio M. Nogués, Sra. Carmen Gracia, Sr. Juan Pecourt, i Sr. Joan Romero. Igualment s'han estudiat diversos treballs i publicacions, que s'adjunten.

Cal indicar com de les compareixences adés citades s'han anat obtenint referències i aportacions d'abast molt divers que queden reflectides en el present document, les quals eren necessàries atés que el tema a considerar exigix una visió multidisciplinar.

b. Fonaments teòrics actuals sobre el Patrimoni cultural i la seua necessària conservació

La societat actual posseïx una capacitat de transformació molt més accelerada que la de qualsevol dels períodes anteriors. Fins a tal punt que costa determinar allò contemporani, ja que quasi al mateix temps que es produïx es transforma en un element del passat, i, quan és portador de valors, subsidiàriament en un bé amb capacitat per a incloure's en allò que entenem com a valor propi del nostre patrimoni. De tal manera que l'evolució exponencial en la qual ens trobem ens dificulta la distinció entre "fet cultural" i patrimoni, perquè ambdós circumstàncies es produïxen en un mateix interval de temps: tot el que "és" cultura esdevé quasi simultàniament patrimoni.

La segona qüestió que hem de prendre en consideració és que el concepte de cultura, i conseqüentment el de "fet cultural" o de "bé cultural" han evolucionat. Tot i que fa unes dècades es consideraven béns culturals els de naturalesa moble o immoble entesos com a tals a través de la selecció o afirmació de les societats a les quals pertanyien, i especialment quan així eren considerats a través de la tradició, actualment s'incorporen també, de forma majoritària com a tals, al conjunt dels béns culturals, els propis del patrimoni natural, i també els trets distintius,

espirituals o materials, intel·lectuals, simbòlics i afectius que caracteritzen una societat o un grup social i que inclouen els sistemes de valors, les tradicions i les creences.

El tercer aspecte a considerar és la tendència a allò "espectacular" de les societats contemporànies, les quals s'inclinen a considerar els "efectes" i les aparences com a valors, confont el sentit verdader de les coses i de la mateixa vida dels individus, fins al punt que els seus valors originaris corren el risc de ser capgirats i convertir-se en elements superficials i mesurables des de quantificacions alienes a la mateixa naturalesa del bé establert. Este tractament superficial de la cultura –i, per tant, del bé cultural i del patrimoni—no solament dificulta qualsevol reflexió sobre el passat, sinó que limita la capacitat per a intervenir en la transformació del present, en l'espai en el qual es desenvolupa esta mateixa cultura. La consideració superficial de la cultura és un perill que la pot convertir en "aliena" per a molts individus, fins i tot els que pertanyen a la societat que la posseïx, la qual cosa obre el camí al deteriorament i, en casos extrems, a l'aparició del vandalisme.

Es pot pensar, sense gaire esforç, que no existixen mesures legals o de vigilància capaces per elles mateixes d'eradicar les conductes incíviques que deterioren el patrimoni. Solament l'extensió en la societat de la consciència i de la verdadera importància dels valors compartits, pot evitar que les accions vandàliques recaiguen sobre els monuments, els objectes, els hàbits i els valors patrimonials. En aquest context insistim en la funció formativa i integradora del coneixement del patrimoni.

La millor mesura de protecció possible és traslladar a la societat que es tracta de qüestions que l'afecten. Per a això, el més oportú és intentar explicar permanentment que el patrimoni no és una qüestió exclusiva d'alguna classe social, sinó la conseqüència d'una successió de relacions i d'encontres col·lectius entre el bé patrimonial i les societats de totes les èpoques que van conviure amb la seua existència.

A causa de la gran importància dels mitjans de comunicació social, el significat que estos mitjans poden assolir en esta direcció és molt important. Als que depenen d'instàncies públiques, els corresponen tasques i responsabilitats molt destacades en estos àmbits.

Les mesures encaminades a protegir el patrimoni no es poden concebre dirigides solament als col·lectius minoritaris que el destrüïxen, sinó simultàniament a tota la resta, que hem de promoure una disposició positiva perquè es destinen estudis, recursos, treballs d'investigació i de difusió amb capacitat, no solament per a posar-lo en valor, sinó per a proporcionar-li els valors que puga assolir i que nosaltres d'ell necessitem. Perquè, en definitiva, el patrimoni és allò que dóna sentit identitari al lloc en el qual es troba, al mateix temps que proporciona i definix el caràcter grupal de la societat que el posseïx. Per això les claus que han de motivar la seua protecció no depenen solament de la seua posada en valor, sinó de la voluntat palesa de dotar-lo de valors, desvelant primer i revelant després les claus de la seua prolongació en el temps, expressant simultàniament la utilitat contemporània del seu sentit. De tal manera, que allò que ens interessa no és solament preservar el bé, sinó adquirir sobre ell el panorama més ample que ens siga possible, per a explicar-nos-en no solament els orígens i el curs de l'existència, sinó també, especialment, per tal de justificar les mesures que actualment som capaços d'aplicar-li i que al mateix temps servixen per a explicar-nos a nosaltres mateixos.

Els béns patrimonials, qualsevol que en siga la naturalesa, molt sovint han experimentat intervencions i transformacions al llarg de la història, perquè els usos de les coses han tingut a veure amb els sistemes de necessitats i s'han estés amb

l'objectiu de satisfer-les. Per això, si bé hem de fomentar la idea de la seua conservació, també estem autoritzats a intervenir-hi, la qual cosa suposa una responsabilitat afegida en una època en la qual hem desenvolupat una consciència més extensa dels nostres béns, no solament com a propis del nostre llegat històric, sinó com a elements indispensables per a definir-nos en el si d'una societat sotmesa a les enormes forces uniformitzadores de la globalització.

En este àmbit contemporani, és obligació nostra estendre els nostres criteris cap als béns de caràcter immaterial, definits com a tals recentment –París, octubre del 2003—per la UNESCO en la “Convenció per la salvaguarda del patrimoni immaterial”, perquè, de la mateixa manera que els nostres monuments o els nostres objectes artístics contenen implícits trets distintius que han contribuït a l'explicació i a la configuració dels imaginaris col·lectius de la nostra societat. Sent, entre ells, l'idioma, el bé més important.

La modernitat no solament ens ha permés desenvolupar els criteris sobre el patrimoni com a propis per a un llegat interpretable, sinó que ens ha permés implementar-los amb la necessitat de configurar amb ells una funció social determinada. Esta funció, la qual intervé sobre el nostre present i també sobre el nostre futur, és possible que exigisca adaptacions convenientes sobre els béns patrimonials, per tal que en comptes de convertir-se en objectes simplement mantinguts i en certa manera escleròtics, es transformen en àmbits vius, inserits en allò que considerem com a propis d'un desenvolupament sostenible, és a dir, inclosos en la nostra capacitat de créixer sostenint allò que afortunadament posseïm. És molt possible que en l'equilibri existent entre mantenir i adaptar es base el futur del nostre patrimoni. Tanmateix, això no significa que l'adaptació siga en ella mateixa una qüestió senzilla, perquè en uns casos pot tenir com a finalitat la seua utilització i en uns altres ben diferents esta finalitat pot ser exclusivament contemplativa.

Mentrestant, els béns culturals immaterials mostren una gran fragilitat, a causa del canvi experimentat en l'àmbit de les creences i de les relacions socials; pel que fa als béns mobles i als immobles estem millor dotats per a prendre decisions, perquè ja en tenim una llarga tradició.

De tota manera, davant del tractament contemporani dels béns patrimonials, qualsevol que en siga la naturalesa, hem de plantejar-nos, al mateix temps que una actitud fonamentada en la major acumulació de coneixements interdisciplinars sobre ells, el fet que sovint no ens trobarem davant de la possibilitat d'actuar utilitzant valors absoluts, sinó davant d'un trànsit permanent de conceptes, els quals necessiten al seu torn un consens continuat, el resultat del qual, molt probablement –fins i tot amb la concurrència de molts experts—tampoc no es trobarà definitivament establert. Per això hem d'utilitzar responsablement les nostres capacitats i allunyar-nos de dogmatismes en les actuacions.

Si, tal com hem considerat, la qüestió del patrimoni, a més de la seua posada en valor, assolix una major excel·lència quan se'n desvelen i promouen els sentits, una qüestió serà la de la cura de les obres i els béns del passat, i una altra revelar i proposar les condicions perquè contribuïsqen a l'afirmació de la nostra mateixa existència, en una societat en la qual existix una crisi de valors compartits i en la qual el risc de la dissolució i la pèrdua dels significats és important per l'acció banalitzadora d'una concepció de la cultura com a espectacle.

c. Consideracions sobre les mesures de protecció. Propostes finals

c 1. Introducció

La conservació del patrimoni és una matèria complexa que implica estudis i criteris multidisciplinars, ja que cal tindre presents elements històrics, constructius, sociològics, antropològics ..., i també factors de consens social i ciutadà. D'especial rellevància és el factor humà, el dels ciutadans, als quals se'ls ha d'anar formant en el respecte de tot el conjunt patrimonial com a element referent identitari.

Per això, el paper de les institucions i entitats consultives, com és el cas del CVC, ha de ser cada vegada més reconegut, tant en allò que afecta a les declaracions prèvies al reconeixement legal dels BIC, com també en tot el conjunt de qüestions que es susciten i afecten a la conservació, protecció i intervenció en relació al conjunt del patrimoni cultural. Les entitats consultives poden fer una tasca com a "Observatori", amb la missió de fer propostes en relació a les actuacions que podrien afectar els elements patrimonials materials i el seu entorn, i sobre altres iniciatives que afectaren els immaterials.

Sense oblidar la importància d'altres confessions religioses, d'especial significació és la qüestió del patrimoni de titularitat eclesiàstica. En el seu moment este CVC ja va elaborar un informe sobre el tema, reparant en la gran quantitat de patrimoni de l'Església Catòlica i les dificultats que implica la seua catalogació i protecció. En l'esmentat informe es va recomanar com l'estreta col·laboració entre les autoritats eclesiàstiques i les administracions s'ha d'estabilitzar, permetent la catalogació d'estos béns, i la seua regulació dins del marc legal existent. En este punt, la doble vessant de moltes tradicions religioses com a elements de culte i com a valor cultural implica considerar cada aspecte com a tal.

També, els municipis han d'adequar les seues pautes urbanístiques a uns criteris socials superiors de conservació del patrimoni paisatgístic, monumental, històric, i de qualsevol altre tipus, sobre bases de caràcter general, i per tant sota l'orientació supramunicipal. Això implica, també, la necessària ajuda i les oportunes compensacions, per tal de mantindre l'equilibri entre les necessitats urbanístiques i la conservació del llegat patrimonial, i apostar per un urbanisme sostenible i coordinat entre les diverses administracions.

c 2. La legislació aplicable

La legislació de l'Estat i l'autonòmica són les normes específiques aplicables en la matèria; existixen, però, disposicions d'altres especialitats jurídiques que també poden aplicar-se a temes concrets; a més del principi constitucional, cal recordar les figures penals, i les urbanístiques. La diversitat legal en ocasions genera manca de coordinació i d'homogeneïtat. La Llei de Patrimoni Històric Espanyol, amb prop de 20 anys d'existència, presenta importants punts a reconsiderar, en haver-hi una legislació poc adequada a les noves tècniques en matèria de rehabilitació. Per exemple, la redacció de l'article 39 prohibix les reconstruccions, sense cap tipus d'aclariment sobre la qüestió, podent haver-hi algun tipus d'interpretació i adequació del bé compatible amb la seua conservació i adaptació a uns usos d'interés col·lectiu. Per tot això, seria urgent que els òrgans legislatius estudiaren la possible adequació de la legislació sobre patrimoni cultural, en concret la Llei estatal.

En moltes ocasions la legalitat no es pot aplicar, i les previsions jurídiques es queden en simples qüestions formals per manca de mitjans materials o de voluntat.

Caldria que amb l'assessorament corresponent es revisaren les previsions legals i es fera un balanç de l'aplicació jurídica de les normes, amb la seua adequació a les modernes tècniques rehabilitadores, com es va evidenciar a l'informe del CVC sobre els castells. Creiem que la nostra Llei, la de 1998, hauria de ser objecte d'un

desenvolupament reglamentari, especialment en allò tocant als criteris per a determinar l'entorn dels BIC i el concepte de trama urbana.

c 3. El paper dels mitjans de comunicació i del sistema formatiu

Per més minucioses, nombroses i acurades que puguen ser les mesures que es dissenyen i s'apliquen a la preservació i promoció del nostre patrimoni cultural, el seu efecte sempre serà limitat si no hi ha al darrere uns ciutadans conscienciats i sensibles sobre la qüestió.

L'assoliment d'esta consciència és un objectiu de llarg abast que ha d'anar de la mà del nostre sistema educatiu reglat, però és obvi que els mitjans públics de comunicació, i en particular la televisió pública, tenen ací un gran paper a jugar. En esta perspectiva, no es tracta únicament d'introduir en les programacions corresponents determinats espais d'orientació cultural, sinó també de pensar entre tots un model de televisió pública que es propose assolir un bon equilibri entre la vocació de distracció i d'informació, indefugible en una televisió, i la dimensió formativa en el terreny cultural. S'hauria de plantejar el disseny d'este nou model, i en eixe cas, el CVC estaria disponible per a col·laborar en la tasca.

c 4. Distintes situacions en funció del béns protegibles

Totes les simplificacions són inadequades, solament a efectes expositius cal diferenciar les alternatives en funció del bé a protegir, tenint sempre presents les consideracions anteriors, especialment en allò que afecta a la percepció ciutadana sobre el problema i a les directrius dels òrgans competents. Partint de la diferència legal entre béns materials i immaterials, mobles, i immobles, es poden arbitrar algunes mesures. Tot i remarcant que els conceptes estrictament jurídics poden en algunes coses resultar insuficients.

Des d'eixe punt de vista podríem diferenciar:

c 4a. Béns immobles "singulars"

Fins ara han estat l'element més conegut. Es tracta generalment d'edificis que es cataloguen i són susceptibles de protecció. La seua catalogació i declaració com a BIC o BRL implica una primera tasca que cal fer amb la diligència deguda. Els municipis en general no estan fent gran esforç, en ocasions per la manca d'assessorament i ajut. La resistència dels titulars a la seua protecció és un entrebanc notable. Continuen enderrocant-se immobles de valor patrimonial, en ocasions amb la dificultat de preveure estes actuacions.

Els informadors consultats pel CVC destaquen la necessitat de conservar l'herència històrica, identificant, catalogant i mantenint actualitzats els immobles a protegir i delimitant l'entorn que els afecta. Cal destacar els elements importants, no sols de façana, sinó interns, i s'aconsella decidir si s'ha de conservar l'immoble com a obra arquitectònica d'època determinada o readaptar-lo per a usos adients, o per a contenidor expositiu, museístic, o residencial. El debat sobre l'entorn a protegir és una matèria que exigiria una consideració no basada en criteris únicament arquitectònics.

En este capítol la situació dels castells valencians demana un pla urgent, que implicaria la seua catalogació i unes prioritats de conservació.

c 4b. Conjunts històrics o d'interés patrimonial. Referència al Teatre Romà de Sagunt

En moltes ocasions el bé a protegir és un conjunt d'immobles, el qual, com a tal, presenta valors patrimonials rellevants o, en altres casos, es tracta d'un gran conjunt monumental per la seua dimensió o significació. Els castells, els poblats, les ruïnes significatives, com és el cas del Teatre Romà de Sagunt, o l'Almoina, per no citar-ne altres, presenten problemes rellevants, molt especialment en allò que es suscita en la rehabilitació o intervenció. Hi ha un important debat entre els especialistes, i al mateix temps es generen sentiments ciutadans contradictoris. Tot això evidencia la necessitat d'un consens previ a la presa de decisions. En els darrers temps hem comprovat les dificultats que es generen davant d'algunes iniciatives urbanístiques municipals; significatius han estat els assumptes del Palau de Congressos d'Alacant, de la prolongació de l'Avinguda de Blasco Ibáñez o el de la Muralla Àrab a València.

En el cas del Teatre Romà, el CVC considera que sense qüestionar les actuacions judicials, les quals s'han pronunciat en un sentit determinat, caldria tindre en compte els efectes que implicaria quedar-se en una solució estrictament judicial, i per això, aconsellaria una eixida extraprocessal, pactada i consensuada, sota la iniciativa institucional de les administracions més afectades. Amb ple respecte de la legislació, s'ha de considerar que una restitució al moment previ a la discutida reforma efectuada pot resultar, a hores d'ara, més negativa que el manteniment de la reforma en els termes presents, ja que podem considerar que les intervencions fetes ja s'han incorporat al bé com un component ja consolidat amb valor patrimonial i cultural.

Els problemes, doncs, que observem en les intervencions en conjunts històrics o monumentals evidencien que cal una adequació de la legislació a les tècniques més modernes, així com tindre en compte les necessitats que la vida moderna projecta sobre l'ús del patrimoni. En este punt, es recomana, segons els tècnics consultats, estudiar el tema de les altures, materials constructius, imatge urbana, colors de façanes, etc.

c 4c. Conjunts hidràulics, elements paisatgístics. Patrimoni rural i industrial

El territori de la nostra Comunitat és un patrimoni fonamental dels valencians. Este és l'ecosistema en el qual els valencians desenvolupem la nostra existència, i que utilitzem –principalment– per a satisfer les nostres necessitats, tant individuals com col·lectives. En ell desenvolupem les nostres vides. La seua configuració és el llegat que hem rebut i les modificacions que hi fem seran el llegat patrimonial que rebran els nostres descendents. Per tant, el territori, la seua geografia i els seus paisatges, són la memòria objectivada i sempre present de la història col·lectiva del nostre poble i, per tant, un dels nostres principals senyals d'identitat com a Comunitat Històrica.

La forma actual del nostre territori ha estat, i és, la resultant de les activitats que hi han realitzat, a través de la història, els seus habitants. En este sentit la seua configuració és concebuda i ha estat, i és, utilitzada com un instrument. Per tant, com a tal, està subjecte a modificacions i adaptacions continues.

El territori ha estat subjecte i ho està, i ho estarà cada vegada més en el futur, a canvis i modificacions permanents deguts a l'augment de les necessitats de les nostres poblacions. Este fet produïx canvis continus, quantitius i qualitius, en el patrimoni i en les empremtes que configuren la memòria col·lectiva dels nostres conciutadans.

Les ciutats i els pobles, les vies de comunicació, transmissió d'energies de tots els tipus, els aqüífers, embassaments, sistemes de reg tradicionals, nous sistemes de reg i sistemes hídrics, com també el sistema agrícola, ramader i industrial,

configuren el territori i ens possibiliten formes noves de viure'l, de conèixer-lo i d'imaginar-lo, i noves maneres de relacionar-nos-hi. La seua geografia humanitzada genera imatges que, percebudes com a paisatges, adquireixen un valor patrimonial de primer nivell.

Estos paisatges són un bagatge cultural de primer nivell, perquè ens hi identifiquem i ens hi reconeixem. Qualsevol modificació que hi fem no hauria de contemplar solament els aspectes econòmics, sinó que també caldria tenir en compte els seus valors històrics identitaris i estètics.

En conseqüència, caldria un Pla de desenvolupament desitjable del territori valencià, respectuós amb les identitats paisatgístiques i patrimonials. El garant d'este desenvolupament ha de ser la Generalitat Valenciana. El CVC ja ha elaborat alguns informes sobre elements patrimonials afectats per obres d'infraestructura viària, o per altres tipus de necessitats, i hem observat com es planifiquen obres sense estudis previs que eviten la destrucció d'elements patrimonials. Com a exemples podem esmentar el cas de la intervenció a la ciutat de València en l'Horta de Campanar, amb la demolició d'algunes alqueries, el de l'aqüeducte de la Torre de Lloris o el del cobriment d'un tram de la Via Augusta a Borriol.

c 4d. Béns mobles

La seua catalogació i el preceptiu control per a evitar la seua desaparició o eixida del territori, continuen sent un problema de difícil solució. En el cas dels béns en esglésies i ermites, la protecció implicaria abordar el seu lloc d'ubicació, ja que en la gran majoria d'ocasions als llocs de culte manquen mesures de protecció i seguretat. En l'establiment i aplicació d'estes darreres mesures s'hauria de comptar amb l'ajuda municipal, i d'altres administracions i entitats. Això implica, també, que els béns puguen ser gaudits pel conjunt de la ciutadania.

Les formes de col·laboració amb els titulars no públics, propietaris d'obres o béns, s'han de desenvolupar més, afavorint el mecenatge, les entitats mixtes i tot un conjunt de fórmules, com poden ser les donacions i les fundacions.

Les restauracions son un capítol a atendre. L'entrada en funcionament de l'Institut Valencià de Restauració podria afavorir un tractament més escaient.

c 4e. Béns immaterials

El CVC ha tractat el tema en diverses ocasions. Gran part del nostre patrimoni immaterial, de vegades religiós, és a la vegada cultural. El desenvolupament de la legislació és escàs, les directrius de la UNESCO –Convenció de 17-10-003— podrien aplicar-s'hi, la qual cosa implicaria un nou camp d'actuació de gran importància.

Estos nous criteris fan molt urgent la tasca de catalogació, i un estudi molt específic de les tècniques i els mitjans adients.

c 4f. Sobre la preservació i la promoció del valencià

Este CVC va produir en el seu moment, i per encàrrec de les Corts Valencianes, el seu Dictamen sobre la nostra llengua pròpia, el valencià. Posteriorment, el Dictamen fou incorporat al text de la "Llei de Creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua", que ha posat les bases per a superar el conflicte lingüístic que hem patit, i en un to menor encara patim, els valencians.

Alhora que es pronunciava sobre la naturalesa i el nom del valencià, el Dictamen insistia en la necessitat de promoure l'ús públic i institucional del valencià, tot

propiciant l'assoliment d'un gran pacte entre les diverses forces polítiques i cíviques que fera possible eixa promoció.

Posteriorment, en ocasions especials, o aprofitant el Document de Recomanacions que incorpora la Memòria Anual de la nostra Institució, este Consell no ha deixat d'insistir sobre la necessitat de promoure eixe ús públic. Una insistència que reiterem ací en ocasió d'este dictamen sobre el patrimoni cultural valencià.

La creació de l'AVL ha de permetre l'acceptació social més ampla de la normativa consolidada del valencià, utilitzada per la Generalitat Valenciana des de fa anys, amb Administracions polítiques de signe diferent. Al seu costat, el nostre Dictamen definix en termes prudents, però no ambigus, la naturalesa del valencià. Aquella creació i este dictamen, amb les clarificacions que han aportat, han de permetre que la societat i les institucions valencianes centren les seues accions lingüístiques en la promoció de l'ús públic del valencià a tots els nivells, defugint així vells conflictes estèrils que les clarificacions aportades, i la responsabilitat política, haurien d'ajudar a soterrar.

c 4g. Jaciments arqueològics i paleontològics

Hi ha pocs recursos; de nou, l'expansió urbana, l'extracció de minerals i terres i les obres públiques no estan, en alguns casos, respectant el nostre llegat, i alguns jaciments han estat destruïts. El CVC va assenyalar en un informe específic la manca de tutela i control. Tanmateix, cal recordar que estan pendents de construcció els centres de Petrarcos a les comarques d'Alacant i del Caroig a València, tal i com ja es va fer a la Valltorta. Hem de remarcar el funcionament exemplar d'este darrer i el seu paper educatiu i de sensibilització de cara al conjunt de la ciutadania.

La falta de recursos i informació limita la deguda atenció a les restes arqueològiques.

c 4h. Patrimoni bibliogràfic i arxivístic

Constituït pels manuscrits, còdexs, incunables, partitures, arxius històrics i sociològics i altres expressions escrites reproduïbles i expressions registrables en nous suports, de valor documental, històric.

Caldria regular-ne les responsabilitats de custòdia i conservació privades i públiques, incloent-hi les religioses, garantint la digitalització, la prohibició de venda, l'impediment d'eixida del territori no autoritzada, evitant-ne la destrucció.

Igualment caldria un pla de divulgació, promoció i popularització dels fons documentals, arxivístics –de qualsevol matèria– valencians, i la seua posada a disposició dels investigadors en la matèria.

El CVC reitera la necessitat de la constitució del Patronat de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, tal i com va fixar el nostre Estatut d'Autonomia.

c 4i. Patrimoni genètic

El Projecte de Genoma Humà pot proporcionar grans beneficis per al ser humà, tant per a la prevenció de malalties, el coneixement de la nostra evolució i altres aplicacions. Esta tasca deu fer-se tenint en compte que la informació obtinguda deu ser patrimoni de tota la humanitat. El patrimoni genètic no pot ser manipulat, i el seu coneixement hauria de gestionar-se en funció del benefici que pot facilitar a la humanitat. D'acord amb la Declaració de València, promoguda pel CVC, reiterem

l'opinió expressada. Qualsevol part del cos humà no té preu i no ha de ser objecte de compra o venda. Per això, la propietat intel·lectual en el camp d'este patrimoni deu estar basada en els usos de les seqüències genètiques.

Quant als embrions crioconservats, la seua investigació ha d'estar regulada, de forma tal que hi puga haver un control públic, considerant l'opinió del món científic i de les comissions regulades per a tal fi.

Tot això implica que les normes reguladores dels desenvolupaments biotecnològics han d'adaptar-se a les necessitats actuals de la societat.

Per altra banda, considerem que l'ADN no hauria de ser patentat per més que algunes aplicacions específiques podrien ser atribuïdes a determinades entitats.

d. Conclusions finals

Primera. La societat actual es transforma a un ritme summament accelerat. De tal manera que, quasi al mateix temps que es crea, tant el "fet cultural" com el bé cultural, es convertix en patrimoni.

Segona. Si fa unes dècades es consideraven com a béns culturals els de naturalesa moble o immoble, en l'actualitat s'incorporen també com a tals els propis del patrimoni natural, i també els trets distintius, espirituals i materials, intel·lectuals, simbòlics i afectius que caracteritzen a una societat o a un grup social i que inclouen els sistemes de valors, les tradicions i les creences.

Tercera. L'extensió en la societat de la consciència i de la importància dels valors compartits, pot evitar que les actuacions vandàliques recaiguen sobre els monuments, els objectes, els hàbits i els valors patrimonials. La millor mesura de protecció possible es convèncer la societat que es tracta de qüestions que l'afecten.

Per causa de la gran importància que tenen els mitjans de comunicació social en la configuració d'estats d'opinió i de valors, la seua funció és decisiva. Considerem que als que depenen d'instàncies públiques, els corresponen tasques i responsabilitats destacades en estos àmbits.

Quarta. El patrimoni dóna sentit identitari al lloc en el qual es troba, i alhora proporciona i defineix el caràcter grupal de la societat que el posseïx. Els criteris que han de presidir la seua protecció no depenen solament de la seua posada en valor, sinó de l'oportunitat de dotar-lo de noves funcions, desvelant primer i revelant després les claus de la seua prolongació al llarg del temps. Per això, tot i que hem de fomentar la idea de la seua conservació i la seua història, també estem autoritzats a intervenir-hi, la qual cosa suposa una responsabilitat afegida perquè es tracta d'elements indispensables per a definir-nos en el si d'una societat sotmesa a les enormes forces uniformitzadores de la globalització.

Cinquena. Són d'especial interès els béns patrimonials de caràcter immaterial, definits com a tals recentment –París, octubre 2003 –per la UNESCO, en la "Convenció per a la salvaguarda del patrimoni immaterial". D'estos, l'idioma és un dels béns més importants.

Sisena. El futur del nostre patrimoni es basa en l'equilibri entre mantenir i adaptar. Tanmateix, davant del tractament dels béns patrimonials hem de plantejar-nos una actitud fonamentada en la major acumulació de coneixements interdisciplinars. Sovint no ens trobarem davant de la possibilitat d'actuar utilitzant valors absoluts,

sinó davant d'un trànsit permanent de conceptes que necessiten també un consens continu.

Setena. La conservació i la protecció del patrimoni implica una atenció multidisciplinària que justifica la intervenció de les entitats consultives, com és el cas del CVC, tant en allò que afecta a la declaració del nivell de protecció aplicable, com també a tot el conjunt de qüestions que es susciten i els afecten.

Una de les principals tasques és la catalogació de tot el patrimoni, incloent-hi el religiós. Això implica la col·laboració entre les autoritats administratives, l'església, les entitats privades i la ciutadania en general.

Vuitena. En allò que afecta a la legislació caldria revisar algunes normes, com la Llei de Patrimoni Històric Espanyol, avaluant-ne l'aplicació i la coordinació entre els diferents àmbits, tot i tenint present que la consideració sobre l'entorn i les mesures de protecció han de tindre una base d'estudi de diverses disciplines sobre la matèria.

Novena. Quant al Teatre Romà de Sagunt, el CVC recomana una solució extraprocessal, evitant una intervenció de restitució a l'estat anterior a la reforma, per considerar, entre altres coses, que les intervencions fetes s'han incorporat al bé com un component patrimonial ja consolidat.

Desena. El territori és una part molt rellevant del nostre patrimoni, la seua configuració és un llegat que hem rebut i les modificacions que puguem fer-hi seran part de l'herència que rebran els nostres descendents. En el territori ens reconeixem i conté importants valors identitaris. El CVC considera que els poders públics han de garantir-ne un desenvolupament sostenible i desitjable.

Onzena. En relació als béns mobles, atés que poden ser transportats amb facilitat i tenen una gran fragilitat, és urgent la seua rigorosa catalogació i localització. Cal augmentar la tutela dels jaciments paleontològics i arqueològics, i regular la custòdia i la conservació del patrimoni arxivístic i bibliogràfic, en diversos suports. El CVC considera urgent una major protecció dels béns immaterials, i en especial garantir l'ús i la promoció del valencià.

El CVC reitera la necessitat de constituir el Patronat de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Dotzena. Els moderns progressos de la ciència han obert el camp del patrimoni genètic, sobre el qual es planteja el seu ús des del punt de vista ètic i científic, tenint en compte que la informació guanyada ha de ser patrimoni de la humanitat, i que cap part del cos humà no pot ser objecte de compra o venda. Tot això exigiria que el desenvolupament biotecnològic s'adaptara a les necessitats de la humanitat.

6.2. Informes

a. Sobre l'aqüeducte de la Torre de Lloris del terme de Xàtiva

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic
Coordinadors: Vicent Álvarez i Jesús Huguet
Aprovació: Ple de 26 de gener

Antecedents

La Comissió de Govern del Consell Valencià de Cultura va traslladar a la Comissió de Llegat l'escrit enviat pel Sr. Josep Alventosa, portaveu del grup institucional municipal EUPV-L'Entesa a l'Ajuntament de Xàtiva. En l'escrit esmentat es demanava a esta institució un informe sobre l'aqüeducte de la séquia de la Torre de Lloris, amenaçat d'enderroc parcial per causa de les obres de l'AVE. Les peticions concretes eren:

- a) Que el Consell Valencià de Cultura informe sobre els valors patrimonials del bé, amb vista a la seua declaració de BIC, a l'empara de l'article 27 de la Llei 4/98 de patrimoni cultural valencià.
- b) Que el Consell Valencià de Cultura demane a les institucions públiques la protecció del bé esmentat.

La Comissió de Llegat va encarregar a dos dels seus membres, Sr. Vicent Álvarez Rubio i Sr. Jesús Huguet Pascual, la visita de l'aqüeducte i la redacció de l'informe corresponent.

El peticionari va facilitar la documentació que acompanya l'informe, en concret un informe històric del cronista de Xàtiva, Agustí Ventura Conejero, i uns altres de l'arqueòleg municipal, Àngel Velasco Berzosa.

Els sotasignats es van traslladar a Xàtiva el 15 de desembre de 2003, on en primer lloc van mantenir un breu encontre de cortesia amb l'alcalde, Sr. Rus, el qual va manifestar la seua opinió favorable a la conservació de l'aqüeducte. Immediatament, en companyia del Sr. Ventura Conejero van visitar, durant una hora aproximadament, l'aqüeducte objecte del present informe.

Sobre el valor patrimonial de l'aqüeducte

Segons les fons històriques adés esmentades, hi ha una referència a la séquia que circula per l'aqüeducte corresponent a 1527, de la qual es desprén la possible existència, en el mateix lloc, d'un aqüeducte anterior a l'actual, la primera notícia fefaent del qual és de 1753 –si bé la seua construcció deu ser anterior, segons l'informe històric adjunt.

La construcció examinada està en ús –dóna servici de reg a una extensió d'horts de tarongers--, té uns tres-cents metres de llargària i consta de trenta arcs perfectament conservats. Segons l'arqueòleg municipal les obres previstes de la línia de l'AVE poden afectar a la quasi totalitat de l'aqüeducte, que en quedaria destruït. A parer d'este Consell Valencià de Cultura, el valor patrimonial del bé ha de considerar-se alt; l'obra, tot i la seua sobrietat, és una mostra molt remarcable de l'esforç dels valencians per conrear la terra, amb un factura arquitectònica molt digna i valuosa, mereixedora de conservació.

Se'ns va entregar l'informe adjunt de l'enginyer de camins Sr. Juan Garcia, el qual aporta unes solucions alternatives que sense pràcticament modificar el traçat de la línia fèrria possibiliten la conservació del bé.

Conclusions

Entenem que amb independència de les obres en curs l'aqüeducte en qüestió és mereixedor de la màxima protecció patrimonial, i que, vist el seu valor etnològic, arquitectònic, històric i paisatgístic, cal recomanar-ne la catalogació i la tramitació del corresponent expedient .

Que amb vista a la conservació del bé recomanem que s'estudien canvis alternatius al projecte de traçat de la línia en construcció, ja que en estos moments encara es pot donar una solució al problema existent.

Cal que la Generalitat Valenciana emprenga amb urgència les actuacions i les iniciatives necessàries per tal de plantejar al Govern Central la solució del problema actual, fent compatibles el projecte de l'AVE i la conservació de l'aqüeducte.

El present informe ha de traslladar-se al Govern de la Generalitat valenciana, a la Federació Valenciana de Municipis i Províncies, i al peticionari.

b. Sobre la visita al monestir de Sant Jeroni de Cotalba

Autor: Comissió de Llegat Històric i Artístic
Coordinadors: Vicent Álvarez i Carmen Morenilla
Aprovació: Ple de 26 de gener

Antecedents

El Ple del Consell Valencià de Cultura aprovà amb data 23 de desembre de 2002 recomanar les actuacions prèvies per a garantir la visita guiada al monestir objecte del present escrit, i igualment va donar la seua conformitat a l'oferta de fer una visita al recinte per redactar un informe més complet.

La visita de la Comissió de Llegat Històric i Artístic

La Comissió de Llegat acordà fer una visita el mes d'octubre de 2003, amb el vist-i-plau dels òrgans del Consell Valencià de Cultura. La visita tingué lloc el dia 15, en base a la invitació de la propietat, i va incloure una sessió de treball a l'Ajuntament d'Alfauir

La visita va recórrer l'itinerari previst, que de moment es limita al compliment del que preveu la Llei de patrimoni cultural quant al règim de visites públiques. Aquest recorregut va consistir en l'església, gòtica al seu inici, i transformada en un interior barroc i una alçada. La propietat, representada pel Sr. Federico Trénor, i l'arquitecta de la Conselleria de Cultura i Educació, ens van explicar els treballs començats i no acabats de condicionament provisional del local, lloc on s'instal·larà una exposició temàtica introductòria a la visita; claustres, inferior i superior, dels quals se'n pot observar la qualitat del conjunt i el seu bon estat de conservació; refectori i sala capitular, jardí i aqüeducte gòtic, de gran extensió i situat en un bosc de pins.

La Comissió de Llegat vol destacar com el conjunt, incloent-hi l'immoble, el jardí, l'aqüeducte i el bosc, s'han conservat sense importants modificacions, i mostren el

que fou un monestir de l'època fundacional. L'església, malgrat el seu canvi barroc, es un excel·lent local.

Conclusions

Primera. La rellevància històrica, a més de monumental i arquitectònica, el bon estat de conservació, i la bona disponibilitat de la propietat entenem que haurien de traduir-se en una nivell de col·laboració institucional que facilitara la visita guiada, compatible amb la reserva d'espais privats. En aquest sentit de moment caldria reiterar a la Conselleria la conveniència de procedir a acabar les tasques pendents per fer possible una visita setmanal, i preveure pròximament la seua ampliació.

Caldria fomentar l'estudi i la divulgació de la història del monestir, en relació a la comarca i la comunitat; això podria traduir-se en algun llibre, el qual podria ser objecte d'una coedició... Recomanar la recuperació d'alguna obra del pare Borràs, monjo que va estar al monestir, amb alguna rèplica o còpia que podria retornar al seu lloc. Igualment la confecció d'algun audiovisual podria ser oportuna.

Segona. Respecte a un actiu refectori o hospederia, reconvertida en almàssera, caldria estudiar la solució. El recinte està presidit per una obra del Pare Borràs al·legòrica al seu ús inicial, i per això el Consell Valencià de Cultura considera que caldria que la sala es recuperara en el sentit del seu destí primer, la qual cosa seria més fidel històricament i posaria en valor l'obra del Pare Borràs.

Tercera. Es veu la conveniència de condicionar el bosc existent en el recinte i que és part d'aquest, i de protegir l'aqüeducte i millorar el seu estat recuperant-ne els arcs. Actualment s'ha pogut comprovar que el bosc de pins necessita ser netejat i podat.

Quarta. Finalment, i com a qüestió bàsica o d'especial importància, i la vista d'algunes actuacions, com són l'autovia en execució, la planta de residus existent, un polígon industrial, o altres projectes urbanístics, les administracions públiques han de procurar per la preservació de l'entorn del monestir, delimitant un usos adients i uns límits que conserven els valors mediambientals, paisatgístics i patrimonials existents. El Consell Valencià de Cultura suggerix que la Conselleria de Cultura i Educació estudeie la delimitació de l'entorn del B.I.C. i les seues parts frontereres, en la mesura que poden afectar-lo des del punt de vista paisatgístic i cultural, i sol·licita que se li facilite una còpia de l'estudi una vegada fet.

Com que el monestir és de titularitat privada, caldria que l'Administració i la propietat arribaren a un conveni de col·laboració, en el qual les parts establiren el règim públic i privat dels recintes, així com altres elements que afecten a la conservació, la visita i l'ús del conjunt.

Aquestes conclusions es deduïxen del fet innegable que estem davant d'un autèntic referent patrimonial enclavat en un entorn molt remarcable.

El present informe s'ha de fer arribar a la Federació Valenciana de Municipis i Províncies, a la Conselleria de Cultura, Educació Esports, als ajuntaments d'Alfauir, Ròtova i Gandia, i a la propietat.

c. Sobre la denominación comarcal "Plana de Utiel"

Autors: Comissió de Llegat històric i artístic i Comissió de Promoció cultural

Coordinadors: Leopoldo Peñarroja Torrejón i Jesús Huguet Pascual

Aprovació: Ple de 27 de febrer

1. Antecedentes

Con fecha 31-10-2003 y registro de entrada núm. 1192 se recibe en el Consell Valencià de Cultura escrito del Alcalde de Utiel solicitando "informe sobre la historicidad de la denominación comarcal *Plana de Utiel*". La Comissió de Llegat Històric i Artístic, así como la de Promoció Cultural, en su sesión ordinaria del mes de noviembre de 2003, encargan a los Sres. Peñarroja Torrejón y Huguet Pascual la formalización del informe a partir de la documentación histórica y administrativa oportuna.

2. Hechos

- a) La documentación antigua menciona los nombres de Utiel y Requena sin otros matices de consideración comarcal. Las primeras citas históricas de la zona aparecen en la documentación árabe (véase **b**). En la concesión del fuero de Cuenca a la villa de Requena (4 de agosto de 1257) Alfonso X el Sabio dice: "poblamos de christianos el alcaçar nuestro que es en la **villa de Requena**", citando además "las **aldeas de Requena**"¹. Y el privilegio por el que Pedro I de Castilla separa Utiel de Requena, haciéndola villa propia con bandera, sello, términos, jurisdicción y consejo (15 de abril de 1355) reitera "conçejo de **Otiel**", "conçejo de la **villa de Requena**", "vecinos e moradores del dicho **lugar de Otiel**", señalándole por límites "desde la sierra que dizen de Negrete... fasta el rio de la Vega"².
- b) Tras la reconquista cristiana, la zona que comprende el antiguo municipio de Requena (con Utiel, Camporrobles, Fuenterrobles, Villagordo del Cabriel, Caudete de las Fuentes y Venta del Moro), unos 1.500 Km² en conjunto, fue parte del Reino de Castilla, constituyendo su territorio fronterizo con el Reino de Valencia, sujeto intermitentemente a cambios sucesorios. Así, la Corona Aragonesa lo reclamó y en ocasiones ocupó hasta que en 1470 el rey de Castilla cede sus derechos al Marqués de Villena "con los derechos del puerto, que son de mucho interés, por estar aquel pueblo a la raya del Reino de Valencia".

Utiel se independizó, bajo Pedro I, en 1355. Y el antiguo partido judicial entero, por propia voluntad e iniciativa, pasó a formar parte de la recién creada provincia de Valencia, en 1851.

Sorprende por ello que la documentación árabe de los siglos XI-XIII, anterior a la citada, se refiera siempre a esta zona occidental como de jurisdicción valenciana. El geógrafo Al-Uḍrī, que escribía sus *Masālik* o 'Itinerarios' en el siglo XI, al enumerar los aẓzā' o 'partidos' de Valencia cita de forma contundente el "**ẓuz' bi-Rākkāna**" (esto es, el 'partido de Requena') tras los de Cullera, Alcira, Albaida y Gallinera y Campo de Xàtiva³. Otro geógrafo, Al-Idrīsī, hacia 1150, reitera en su *Uns al-Muhaẓ* o 'Distracción de corazones' el nombre de Requena en el capítulo dedicado a las distancias de la cora de Burriana, sin catalogarla como localidad exterior, sino parte del territorio valenciano: "de Valencia al castillo de Turís, 25 millas; de Turís al castillo de Requena, que está

¹ Confirmación hecha en Madrid a 21 de enero de 1340. Documento original conservado en el Archivo Municipal de Requena. Publican R. Bernabeu López, *Historia crítica y documentada de la ciudad de Requena*, 1945, pp. 102-104 (texto parcial) y E. Guinot, *Cartes de poblament medievals valencianes*, Valencia, 1991, doc. nº. 316.

² Original en el Archivo Municipal de Utiel. Publica J. Martínez Ortiz, *Privilegios reales de la ciudad de Utiel*, Utiel, 1972, pp. 31-34.

³ Al-Uḍrī, *Al-Masālik ilà ẓamī l-Mamālik*, ed. del texto árabe por el Dr. Al-Ahāwnī, Madrid, Instituto de Estudios Islámicos, 1965, pág. 20.

junto a un río, 25 millas"⁴. Y así lo ve el último historiador de la Valencia musulmana, el ondense y signatario de la rendición de Valencia a Jaime I Ibn al-Abbār, en dos biografías de su *Takmila* o 'Complemento': "Rakkāna, min tugūri-hā" ('Requena de sus fronteras [de las de Valencia]')⁵.

En la Edad Media y Moderna la documentación de la zona correspondiente a uno de los gremios mercantiles más dinámicos, el de meleros, aparece repleto de referencias a la inclusión, al menos mercantil, en el territorio valenciano.

- c) Las propuestas de comarcalización de la Comunidad Valenciana han sido heterogéneas, como ponen de relieve los estudios de conjunto que ilustran críticamente su interrelación⁶. Pero en este caso el nombre de la comarca no es estable ni uniforme, desde la denominación de Carreres Candi en la *Geografía del Reino de Valencia* o la propuesta de Mateu y Llopis (1933) hasta la de "Demarcacions Territorials Homologades" de la Consellería de Administración Pública de la Generalitat Valenciana (1988). La denominación "Plana de Utiel" aparece por vez primera en 1970, fecha en que Joan Soler i Riber, aplicando a su propuesta el polémico criterio de evitar el nombre de la "capital" comarcal en el nombre de la comarca, acuña la citada expresión (que posteriormente red denominará como "Plana de Utiel-Requena"); expresión que por diferente conducto y en las mismas fechas propone el *Nomenclàtor Geogràfic del País Valencià*. La denominación en las sucesivas propuestas es como sigue:

1.	F. Mateu i Llopis	(1933)	"Comarca de Requena" ⁷
2.	M. Sanchis Guarner	(1950)	"L'Altiplanície de Requena" ⁸
3.	E. Beüt i Berenguer	(1970)	"El Planell de Requena" ⁹
4.	Joan Soler i Riber	(1970)	"La Plana d'Utiel" ¹⁰
5.	A. López Gómez	(1970)	"Altiplà de Requena" ¹¹
6.	PREVASA/ Cabrer-R.	(1983)	"La Plana de Requena-Utiel" ¹²
7.	Roselló/Bernabeu	(1982-87)	"Requena" ¹³
8.	Consellería de Adm. P.		"Demarcacions Territorials Homologades" (1988) "La Plana d'Utiel-Requena"

A las citadas cabe añadir distintas referencias descriptivas, como las de la *Enciclopedia de la Región Valenciana* ("La Plana de Utiel", 1973); la *Gran Encicl. Catalana* ("La Plana d'Utiel", 1978); *Guía de la Naturaleza de la Comunidad Valenciana* ("Llano de Utiel/ Sector Central-Occidental Utiel, 1989), C.O.P.U.T ("Plana de Utiel-Requena", 1995)¹⁴, ed. E.C.I.R ("Meseta de Requena-Utiel", 2001)¹⁵; Antonio López Gómez ("Meseta de Requena", 1985)¹⁶; Almela y Vives ("Comarca de Requena", 1965)¹⁷, etc.

⁴ Al-Idrīsī, *Uns al-Muhaÿ wa-Rawd al-Furaÿ*, pág. 159 del texto árabe editado por el prof. Jásim Abid Mizal, CSIC, Madrid, 1989.

⁵ Biografía de Jalaf b. Ahmad b. Dawūd de Valencia, originario de Requena (*Takmila*, ed. Codera, biografía 161^a). Además biogr. 1564^a.

⁶ Juan Piqueras y Joan Carles Membrado, "La política territorial de la Generalitat Valenciana: la comarcalització pendent", *Cuadernos de Geografía* nº 58 (1995) "Políticas territoriales valencianas", pp. 337-364.

⁷ En *El País Valencià*, L'Estel, Valencia, 1933.

⁸ *Gramàtica Valenciana*, Valencia, 1950, pág. 308.

⁹ *Les comarques valencianes*. Conferencia de clausura del curs de Lo Rat Penat, Valencia, 1970.

¹⁰ "La divisió comarcal del País Valencià", en *L'estructura econòmica del País Valencià*, II, L'Estel, Valencia, 1970, pp. 7-31.

¹¹ "Les condicions físiques", en *L'estructura econòmica del País Valencià* cit., I, pp. 37-65.

¹² Propuesta de comarcalización de la Comunidad Valenciana, Caja de Ahorros de Valencia, Valencia, 1983.

¹³ "La divisió territorial del País Valencià", en *Revista de Catalunya* 4 (1987), pp. 40-60.

¹⁴ II Plan de Carreteras de la Generalitat Valenciana, COPUT, Valencia, 1995.

¹⁵ Geografía de Historia de la Comunidad Valenciana, ed. ECIR, Paterna, 2001.

Por otro lado también han sido usadas en determinados ámbitos la de "la Valencia castellana", que llegó a adjetivar una popular Caja de Ahorros comarcal y que ya citaba en 1974 Luís Guarner en su *Valencia, tierra y alma de un País* con la variante "la Castilla valenciana"¹⁸; o la de "D.O. Utiel- Requena", que es la nomenclatura oficial de la denominación vitivinícola de la zona. La Mancomunidad comarcal llegó a proponer la denominación "Tierra del Vino", que por evidentes razones de coincidencia con otra comarca de la provincia de Zamora, y por la generalización despersonalizadora no obtuvo arraigo. Igualmente algunas asociaciones culturales de la Requena llegaron a proponer la de "Meseta del Cabriel", discutible geográficamente ya que el río sólo bordea algunos municipios de la comarca, y sin que tenga arraigo histórico ni social alguno.

- d) Las expresiones "Comarca de Requena-Utiel", "de Utiel-Requena", "Plana de Utiel-Requena", "Plana de Requena-Utiel", y similares siguen siendo usuales, sin ser sustituidas de forma general por la forma "Plana de Utiel". La capitalidad bicéfala de dicha comarca (político-administrativa de Requena y comercial de Utiel) explica que las formas en que no uno, sino ambos topónimos quedan reflejados tengan plena vigencia preferente. Y esa es también la orientación de algunas monografías geográficas¹⁹, que desaconsejan además la cualificación de *Plana* desde el punto de vista geofísico.

3. Conclusiones

- a) El Estatuto de Autonomía de la Comunidad Valenciana dedica la totalidad del artículo 46, en sus tres apartados, a la circunscripción comarcal y anuncia una ley que determinará la división comarcal de la Comunidad. Esa división se delimitará "...óidas las Corporaciones locales afectadas" (art. 46, 1). Sin embargo aún no ha sido dictaminada la anunciada ley, por lo que cualquier nomenclatura, división o composición comarcal responderá exclusivamente a proposiciones individuales sin el amparo legislativo emanado del estatuto valenciano.
- b) Esa indefinición jurídica de la denominación o división comarcal no permite definir como "legalmente reconocido" el nombre o los límites de las comarcas, aunque por razones personales o de interés puntual puedan usarse en determinados ámbitos denominaciones variadas. En algunas comarcas el gran arraigo nominal propicia una denominación poco polémica; así ocurre en territorios como l'Horta, la Ribera, la Plana, la Marina, pero aún en estos casos pueden producirse discrepancias entre estudiosos y ciudadanos sobre la delimitación de términos²⁰; en otras sin embargo, y este es el caso, la tradicional ausencia de un nombre unánimemente aceptado genera disparidades. Así pues, el Consell Valencià de Cultura como "...Institución Pública consultiva y asesora de los poderes públicos de la Comunidad Valenciana en materias específicas referentes a la cultura valenciana." (ley

¹⁶ *Valencia (Geografía)*, Madrid, Fundación March, 1985, pág. 56.

¹⁷ Almela y Vives, *Valencia y su Reino*, Valencia, 1965.

¹⁸ Lluís Guarner, *Valencia, tierra y alma de un País*, Madrid, 1974, págs. 505, 507 y 513.

¹⁹ El prof. Piqueras (*Geografía de Requena-Utiel*, Centro de Estudios Requenenses, Requena, 1990) estima como el más idóneo el nombre comarcal de "Requena-Utiel", sin necesidad siquiera de la calificación "altiplano/ meseta de", acuñada desde los estudios del que fue catedrático de Geografía de la Universidad de Valencia, A. López Gómez. "Lo que sí rechazamos abiertamente -dice, p. 12- es la invención de "Plana de Utiel", forma que considera fruto de motivaciones políticas y fisiográficamente errada, por no tratarse de una 'plana', sino de un altiplano o meseta geográfica.

²⁰ Por ejemplo, Sanchis Guarner, a pesar de la asumida división entre Ribera Alta y Baixa, proponía una triple división entre Alta, Mitja y Baixa. Piqueras-Membrado (*Cuadernos de Geografía* n.º. 8, 342) discuten a su vez la coherencia de la subdivisión Plana de Dalt y Plana de Baix, en que el propio Sanchis G. subdividía el general *La Plana* de Mateu i Llopis y Emili Beüt.

12/1985, de 30 de octubre, de la Generalitat Valenciana del Consell Valencià de Cultura) no puede suplir aquello que una ley ha de señalar como definitivo.

- c) Ello no es óbice, en tanto no se legisle, para que particulares o entidades o corporaciones locales, en sus respectivos ámbitos, puedan hacer uso de la denominación que consideren más oportuna y adecuada. En cualquier caso, y a tenor de los principios que se deducen del art. 46 del Estatuto, ya enunciados, la opinión favorable de los municipios afectados será decisiva en cuanto se produzca la aprobación comarcal mediante la anunciada ley.

d. Sobre els Miramars

Autors: Comissió de Llegat històric i artístic i Comissió de Promoció cultural

Coordinador: Jesús Huguet

Aprovació: Ple de 27 de febrer

Antecedents

Amb data 17 de juny de 2003, amb núm. de registre 759, va tenir entrada en el Consell Valencià de Cultura un escrit de l'Associació Cultural "Les Drassanes" de València, en el que s'exposava la preocupació per la sistemàtica desaparició d'unes edificacions peculiars dels poblats marítics, conegudes com **miramars**.

La Comissió de Govern decidí trametre a les de Llegat Històric i Artístic i a la de Promoció Cultural la petició per tal que enllestiren un informe. Tot i que a ambdues comissions pertany el Sr. Huguet Pascual, s'acordà encarregar-li que realitzara l'informe sol·licitat, evitant-se així duplicacions. En qualsevol cas, en la sessió de la Comissió de Promoció Cultural del 19 de setembre de 2003, van ser convidats els Srs. Diez i Martorell, president i secretari de l'associació cultural demandant, per tal que exposaren les seues opinions al respecte i demanant-los feren arribar a l'encarregat de redactar l'informe aquella informació que consideraren d'interés.

Els miramars són unes construccions que permeten, des del terrat d'una vivenda, la contemplació de la mar. De **torreta destinada a mirador amb vista al mar** la defineix el Diccionari Català-Valencià-Balear, (Alcover-Moll, vol. 7, pàg. 446). També amb terminologia semblant ve enregistrada a la Gran Enciclopèdia Reg. Valenciana (vol. 7, pàg. 147), així com als múltiples diccionaris i enciclopèdies que se n'ocupen d'esta característica edificació.

La seua presència en la literatura valenciana és constant, especialment en aquella datada a finals del segle XIX o principis del XX. Les referències en l'obra de Blasco Ibáñez és abundant (cal assenyalar que el miramar des del que Blasco contemplava l'horta de València i que es reflexa en novel·les com "Arroz y tartana" o en alguns dels seus contes, a Burjassot, ha estat recuperat pel municipi –a l'edifici està instal·lada actualment la biblioteca pública del poble– amb uns criteris arquitectònics prou coherents). Teodor Llorente (Versos I, 218) dirà: *una alqueria blanca / y un ayrós miramar*. Teodor Llorente Falcó, el fill de l'anterior i durant molts anys director del periòdic Las Provincias, li dedicarà un apartat en les seues **Memorias de un Setentón**, on en una nostàlgica citació afirmarà: *Los moros tenían minaretes, desde los cuales elevaban sus oraciones. Los cristianos que les sucedieron en el dominio de la ciudad, trocaron los minaretes en miramares. Necesitaban de cuando en cuando adorar a su bella naturaleza..... A los valencianos gustábales contemplar su mar, no perderlo de vista, y por ello construían estos miradores que llamaban miramar. Una puertecita del porche comunicaba con el terrado, y en el centro de este elevábase el miramar. Había que subir por una escalera de tijera. Primero se tropezaba con una habitación cuadrada,*

con ventanas a los cuatro vientos. Allí solía guardarse un antejo de larga vista plegable..... ¡Qué gustosamente se saboreaba Valencia desde aquellos miramares!

També en l'obra de pintors i escultors valencians és habitual veure reflexada la tradicional construcció. En Sorolla, Benlliure, Stolz Viciano, Navarrete o Rigoberto Soler és fàcil descobrir miramars en alguns dels seus paisatges, però també en autors més moderns com Joan Bta. Porcar, Peris Marco o Antònia Mir podem contemplar les construccions que permetien una magnífica contemplació marítima i de la ciutat de casa estant.

Fets

Actualment la forta especulació i sobrevaloració del sòl urbà, les noves formulacions urbanístiques així com el desinterés de propietaris i autoritats han propiciat una desaparició constant d'aquest tipus de construcció. Dels centenars de miramars que podíem contemplar en les agrupacions urbanes del nostre litoral a penes en resten uns pocs exemplars. En la ciutat de València, en els Poblat Marítims als quals es trobaven singulars, nombrosos i rellevants exemples, només uns escassos miramars estan sense enderrocar. En la memòria fotogràfica que s'acompanya (presentada per l'Associació "Les Drassanes") podem observar com són unes poques unitats les que resten dempeus.

La pèrdua d'aquest tipus constructiu no solament és una malversació del nostre patrimoni arquitectònic sinó perdre un munt de referents culturals que han propiciat la identitat del poble valencià. Amb l'enderroc dels miramars desapareixen formes de vida, records artístics, referents literaris, valoracions mediambientals, criteris higienistes, etc... com també la memòria d'una edificació peculiar que proporcionava personalitat a certs espais urbans i identificava un paisatge. També com recordatori històric: per exemple, en el menudet miramar del Palau Barroc dels Valeriola, al carrer de la Mar, futur "Palacio de las Ánimas, on uns grafittis "recordaven" els nobles senyors que en feren ús.

Però la legislació actual, i el munt d'interessos i competències en joc, no permet una fàcil i planera solució. D'una part, la possible declaració com Bé d'Interés Cultural o Bé de Rellevància Local deu definir l'espai concret al que s'atorga el reconeixement. No podem dir, de forma genèrica, que tinguen aquelles consideracions "tots" els miramars sense especificar el lloc o llocs on aquests es situen. Per tant, i en el cas d'aquelles mostres edificatives que calga reconèixer, caldrà senyalar miramar per miramar, o almenys espais limitats (carrers, barris, ciutats, etc....), que són mereixedors del recolzament que les figures contemplades en les disposicions legals patrimonials presenten.

D'una altra part, el miramar forma una zona delimitada però dins d'un conjunt més ampli que és l'edifici, casa, on se situa. Cal contemplar casa i miramar com un tot?. Podem considerar independentment un miramar sense l'edifici al que està adherit?. La probable declaració de B.I.C. o de Relevància Local afectaria tota la casa o només al miramar?. Podria, en aquest darrer cas intervenir-se, posteriorment, en la casa sense afectar el miramar?.....?.

Tots aquests interrogants i la necessitat de conservació i foment d'una construcció tan singular ens mouen a plantejar les següents consideracions:

Consideracions finals

1.- En el cas de la ciutat de València els "miramars", especialment en els Poblat Marítims, representen un element patrimonial rellevant, tant des del punt de vista

arquitectònic com de referent de la nostra vinculació amb la Mediterrània. El C.V.C. considera que caldria garantir la conservació d'aquestes construccions, tant de forma aïllada com formant part d'un immoble més gran. La tasca més immediata seria la d'inventariar els "miramars" existents, i estudiar cas per cas el seu valor patrimonial i l'àmbit de la seua protecció. Aquesta primera tasca podria fer-se sobre la base de la col·laboració entre l'Ajuntament de València i la Conselleria de Cultura.

2.- Sobre la base de l'inventari i el seu estudi tècnic caldria valorar la rellevància de cada bé i elaborar unes propostes de conservació, observant criteris homogenis, consensuats socialment, així com la declaració pertinent com Bé de Rellevància Local (BRL) o Be d'Interés Cultural (BIC). En un cas i en l'altre el C.V.C., com entitat consultiva en matèria patrimonial, podria informar.

3.- El present informe es trametrà a la Conselleria de Cultura, Educació i Esport, a l'Ajuntament de València i a la Federació Valenciana de Municipis i Províncies, així com a l'Associació Cultural "Les Drassanes" i a les entitats o institucions que puguen estar interessades.

e. Estudio sobre las medidas para evitar o minimizar los incendios forestales

Autor: Comissió de les Ciències

Coordinador: Vicente Muñoz Puelles (ponència unipersonal)

Aprovació: Ple de 27 de febrer

1ª Parte: EL ESTADO DE LOS BOSQUES (pàg. 88)

1. Bosques y medio ambiente
El calentamiento global
2. Utilidad de los bosques
3. Disminución de los bosques
Los bosques europeos y mediterráneos
La disminución forestal a escala global
4. La concienciación del problema
Conferencias internacionales
Evaluación de la cubierta forestal
5. Amenazas para los bosques
6. Algunas soluciones
Maderas etiquetadas
7. España y la comunidad valenciana
El territorio español
El Plan Forestal Español
La Comunidad Valenciana
8. Los incendios forestales
9. Extinción de incendios
10. La legislación valenciana sobre incendios
Legislación autonómica en materia de incendios y protección civil. (de 1991 a 1998)
11. Algunas medidas de prevención y actuación
BIBLIOGRAFÍA ESCOGIDA

2ª Parte: MANIFIESTO EN DEFENSA DE LOS BOSQUES (pàg. 105)

3ª Parte: ANEXOS (pàg. 106)

Anexo I: Declaración de la Conferencia de las Naciones Unidas sobre el Medio Humano. (pàg. 106)

Anexo II: Declaración de Río sobre el Medio Ambiente y el Desarrollo. (pàg. 110)

Anexo III: Programa 21. Lucha contra la deforestación. (pàg. 112)

Anexo IV: Declaración autorizada, sin fuerza jurídica obligatoria, de principios para un consenso mundial respecto a la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques de todo tipo. (pàg. 124)

Anexo V: Declaración de la Cumbre Mundial sobre el Desarrollo sostenible en Johannesburgo. (pàg. 128)

Anexo VI: Normativa de Prevención de Incendios Forestales. (pàg. 131)

1ª Parte: El estado de los bosques

1. Bosques y medio ambiente

En sus diversas formas, los bosques cubren unos 3.869 millones de hectáreas, lo que representa aproximadamente el 30 % de la superficie terrestre de nuestro planeta. Conjuntamente con los océanos, juegan un papel importante en la absorción del CO₂ (dióxido de carbono) de la atmósfera, resultado de las exhalaciones de la vida animal y de la quema de los combustibles fósiles. Tras consumir el CO₂ que precisan para su crecimiento, los bosques liberan enormes cantidades de oxígeno, ayudando a mantener los niveles de este elemento esencial para la vida.

En estos últimos años, cuando la quema de combustibles fósiles ha aumentado de manera considerable y vastas zonas de bosque han sido taladas en todo el mundo, los científicos han empezado a preocuparse por el incremento del CO₂ en la atmósfera, y su contribución al llamado efecto invernadero. Este es, en principio, un fenómeno natural, cuyo conocimiento científico se remonta a hace más de un siglo. Sabemos que la Tierra mantiene su temperatura en equilibrio mediante una delicada relación entre la energía solar que absorbe y la energía infrarroja que emite, parte de la cual escapa al espacio. Los gases de efecto invernadero (vapor de agua, CO₂, metano y otros) dejan pasar la radiación solar a través de la atmósfera de la Tierra casi sin obstáculo, pero absorben la radiación infrarroja e irradian parte de la misma nuevamente hacia la Tierra. Ese efecto de invernadero natural mantiene la temperatura de la superficie de nuestro planeta aproximadamente 33 °C más caliente de lo que sería sin él, es decir, proporciona el calor necesario para sustentar la vida.

El calentamiento global

Sucede, sin embargo, que la concentración de CO₂, uno de los principales gases de efecto invernadero, ha aumentado en más de un 30 % desde la Revolución Industrial, contribuyendo decisivamente a un efecto invernadero intensificado, que es lo que conocemos como calentamiento de la Tierra o calentamiento global. En 2001, el Grupo Intergubernamental de Expertos sobre Cambios Climáticos (IPCC) concluyó que el calentamiento global había ascendido a cerca de 0,6 (±0,2) °C durante el siglo XX; los años noventa fueron «muy posiblemente» la década más cálida, y 1998 el año más caluroso según los registros oficiales, que se mantienen desde 1861. Algunos fenómenos fácilmente observables, como la mayor fusión de los hielos polares, el consiguiente aumento del nivel del mar durante los últimos cien años (aproximadamente de 10 a 20 cms.) y el retroceso de la zona de nieves perpetuas en las montañas son atribuibles al aumento simultáneo de la temperatura global. Ya no hay duda de que dicho aumento se debe en gran medida a las emisiones provenientes de la quema de combustibles fósiles y, en menor medida, al cambio en el uso de la tierra, la deforestación, la producción de cemento y la combustión de biomasa, incendios forestales incluidos.

Si el desarrollo mundial, el crecimiento demográfico y el consumo energético basado en los combustibles fósiles siguen aumentando al ritmo actual, antes del año 2050 las concentraciones de CO₂ se habrán duplicado respecto a las que había en la época de la Revolución Industrial. Tanto los ecosistemas como la salud y el bienestar de los seres humanos se verán afectados, y miles de especies animales y vegetales se extinguirán. De hecho, ya hay grupos particularmente sensibles, como los anfibios, que se están resintiendo.

Dada la capacidad de los bosques de actuar como sumideros, es decir de absorber CO₂, una recomendación obvia para contrarrestar el cambio climático es evitar la deforestación y aumentar las repoblaciones. El asunto tiene implicaciones no sólo ecológicas, sino también políticas, dado que algunos acuerdos internacionales sobre medio ambiente, como el Protocolo de Kioto (1997), permiten que los países firmantes planten árboles o conserven bosques, en lugar de luchar directamente contra la emisión de gases causantes del efecto invernadero.

En noviembre de 2001, y en el curso de la séptima Conferencia de las Partes (COP-7), las partes en la Convención Marco de las Naciones Unidas sobre el Cambio Climático (CMNUCC) firmaron el Acuerdo de Marrakech, que reconoce las cuatro principales funciones de los bosques en el cambio climático: como indicadores del cambio; como fuentes de CO₂ cuando se destruyen o degradan; como fuentes de biocombustibles para sustituir a los combustibles fósiles y como sumideros de carbono cuando se explotan de forma sostenible.

2. Utilidad de los bosques

Los bosques no sólo desempeñan un papel importante en la atemperación del medio ambiente mundial. Son el hábitat de una gran proporción de la biodiversidad de nuestro planeta, entre el 50 % y el 90 % de todas las especies terrestres, según la UICN (Unión Internacional para la Conservación de la Naturaleza y de los recursos naturales). Mención aparte merecen los bosques lluviosos tropicales, que cubren alrededor del 7% de la superficie de la Tierra y constituyen el almacén de genes más rico del mundo. Sólo en uno de ellos, la Amazonia, habita un 10 % de las especies conocidas –unas 80.000 especies de plantas, 1500 de peces, 200 de reptiles y casi una cuarta parte de las 8000 especies de aves que existen en el mundo–, y muchas desconocidas, que corren el peligro de extinguirse incluso antes de haber sido descubiertas.

Esta riqueza lleva aparejada la consecuente diversidad bioquímica, un capital incalculable de moléculas valiosas que podrían servir para la cura de enfermedades o para fabricar nuevos materiales industriales, cuyas aplicaciones no pueden preverse. Se da la paradoja, sin embargo, de que los países con bosques más extensos y mayor diversidad biológica son con frecuencia los más pobres, y los que peor gestionan sus recursos. Así, Brasil, que alberga una cantidad extraordinaria de especies vegetales, de las que sólo un 5% han sido investigadas desde el punto de vista medicinal, cuenta con unos 100 millones de personas que no acceden a la atención primaria de la salud.

Además, los bosques proporcionan maderas muy variadas y otros productos forestales (frutos, semillas, gomas, resinas, corteza y forraje); protegen los suelos contra la erosión, circunstancia que resulta especialmente perceptible en los bosques de montaña, cuya conservación disminuye la probabilidad de catástrofes naturales como avalanchas, desprendimientos e inundaciones; regulan el ciclo hidrológico, contribuyendo a filtrar y mantener las reservas de agua; proporcionan sombra y protección contra los vientos; son insustituibles como laboratorios vivientes y centros de observación de la naturaleza y constituyen un lugar importante para el ocio.

La FAO calcula que unos 500 millones de personas viven en los bosques o en sus proximidades. En muchos países en desarrollo, los alimentos de origen forestal constituyen una red de seguridad imprescindible, que ayuda a la población a subsistir entre cosechas, cuando éstas se malogran o en época de sequía,

hambruna o conflicto civil. En algunas zonas, los bosques apoyan la producción pecuaria suministrando forrajes, y en otras, por ejemplo en las zonas pantanosas de los manglares, pesca. Hay lugares, incluso, donde los bosques son la principal fuente de alimentos, y en todas partes se consumen con regularidad alimentos que proceden de ellos. La ordenación forestal sostenible puede servir de apoyo a la agricultura y combatir la pobreza, y los empleos forestales proporcionan ingresos a muchas personas.

Además, los bosques primarios, es decir aquellos que aún no han sufrido alteraciones y fragmentaciones por la mano del hombre, y que albergan poblaciones viables de todas sus especies originales, son el hogar de más de 50 millones de personas pertenecientes a comunidades indígenas, que encuentran en ellos sus valores culturales y espirituales.

Se prevé que hacia el año 2050, la población mundial, que actualmente es de algo más de 6000 millones de habitantes, será de unos 9000 millones, y que el crecimiento tendrá lugar sobre todo en los países en desarrollo, lo que aumentará la presión sobre el conjunto de los bosques pero en particular sobre los de África, Asia y Sudamérica, con las consiguientes amenazas para la seguridad alimentaria y la integridad ecológica.

«La supervivencia de los bosques es una garantía de la supervivencia de la humanidad», afirma El Hadji Sene, Director de Recursos Forestales de la FAO.

3. Disminución de los bosques

La aparición de la agricultura, hace unos 10.000 años, representó un mal augurio para los bosques del mundo. Aunque las primeras civilizaciones agrícolas se asentaron en llanuras húmedas no arboladas, como la que separa los ríos Tigris y Éufrates en Mesopotamia, los pobladores más próximos a los bosques pronto se convirtieron en sembradores y recolectores. Practicaban lo que se llama agricultura de tala y quema: talaban una zona de bosque, quemaban los árboles y el sotobosque, plantaban y cosechaban la zona durante unos años y, al agotarse los nutrientes del suelo, la abandonaban. Los árboles volvían a crecer, pero a veces otros factores, como la pobreza del suelo o el exceso de pastoreo impedían la regeneración forestal.

Los bosques europeos y mediterráneos

La geología, el estudio de nombres y lugares, las crónicas locales, todo lleva a la conclusión de que, desde los tiempos prehistóricos hasta la Edad Media, la mayor parte de Europa, incluso en las riberas del Mediterráneo, era un inmenso bosque, interrumpido de vez en cuando por pantanos y extensiones de matorral. Pero, al extenderse la civilización, creció la necesidad de tierra para la agricultura, y de más madera como combustible y para la construcción. Grecia, por ejemplo, estuvo cubierta de bosques durante miles de años después de finalizar la última era glaciaria, unos 8000 años a.C.. Pero el crecimiento de la población y la construcción de casas y de barcos empezó a alterar esa situación. Ya Homero describió el estruendo de una batalla como «el estrépito de los leñadores en la espesura de una montaña». Y Platón, en el siglo IV a.C., al contemplar el paisaje desnudo por la deforestación y la consiguiente erosión, comparaba el suelo del Ática con «los huesos de un cuerpo gastado, que ha perdido las partes más ricas y blandas de la tierra, y del que sólo queda el esqueleto».

Caso singular es el de la antigua Fenicia, en el actual Líbano, que basaba su riqueza en la exportación de madera selecta, principalmente a Egipto. Varios siglos de intensa tala acabaron con los densos bosques de cedros y abetos que crecían en las laderas de las montañas que se elevan detrás de Biblos, hoy prácticamente yermas.

Algunas civilizaciones primitivas europeas prosperaron en los bosques. Los celtas, para quienes los árboles eran objetos de adoración religiosa, fundaron poblados en los bosques templados del noroeste de Europa. En la Edad Media, sin embargo, la destrucción de los bosques europeos, y en particular de los

mediterràneos, se aceleró, a medida que aumentaban la población y los cultivos. Con la aparición de la metalurgia y otras tecnologías para las que se precisaban temperaturas más altas, los árboles empezaron a ser cortados para ser convertidos en carbón. Ya hacia el año 1300, en Francia sólo quedaban 15 millones de hectáreas de bosque, algo menos que en la actualidad.

Los bosques europeos sufrieron aún más pérdidas en el siglo XVI, al intensificarse las guerras en el mar y aumentar la demanda de madera para la construcción de barcos. Hasta 650 árboles eran necesarios para construir cada una de las grandes galeras de las flotas venecianas, genovesas o españolas. La madera preferida para los cascos de los navíos era la de roble, que empezó a escasear en los países del Mediterráneo. Cuando Felipe II hizo los planes para su Armada Invencible, los bosques españoles ya resultaban insuficientes para construir las vigas y tablones necesarios. Pronto la construcción de aquellos barcos gigantescos se hizo imposible, hasta tal punto que, poco después de la batalla de Lepanto, el centro de la construcción naval se desplazó al Báltico, donde todavía quedaban vastas áreas forestales sin explorar. El asunto tiene su importancia: cuando los países mediterráneos dejaron de construir sus propias flotas, el poder político se desplazó hacia el norte de Europa, donde los bosques permanecían relativamente intactos.

Las cabras ya habían assolado el norte de África cuando llegaron a las tierras del Mediterráneo oriental de la mano de los turcos, que estaban consolidando su imperio. Son animales que pueden comer cualquier vegetal, por fibroso y espinoso que sea, y sobreviven en lugares donde el ganado ovino y el bovino sucumbirían. Dondequiera que las cabras se asientan, la posibilidad de una recuperación del suelo o de los árboles, a los que trepan con cierta facilidad, desaparece. Y eso fue lo que acabó ocurriendo. Los rebaños de cabras se esparcieron por el Oriente Medio y por Grecia. El bosque natural no se regeneró. Los olivos y eucaliptos que ahora son comunes en Grecia descienden de árboles importados de Asia y Australia. Conviene añadir, sin embargo, que algunos expertos se muestran partidarios de las cabras, que en su opinión se limitan a limpiar el monte de manera natural.

Hoy, en los países de la cuenca del Mediterráneo, la vegetación está fragmentada en un mosaico de tipos diferentes, como consecuencia de las variaciones de clima, relieve y suelos. Desde los alcornoques de Portugal a los cedros de las montañas del Atlas, desde los bosques de acacias de Marruecos a los abetos de los Apeninos, los restos de los antaño populosos bosques mediterráneos componen aún un caleidoscopio fascinante de formas y colores, que encierra un importante valor ecológico, histórico y cultural, y se explota más para conseguir productos no madereros que para la obtención de madera. Existe una Asociación Internacional para los Bosques Mediterráneos, que promueve la formación de redes nacionales de expertos de distintos sectores para encontrar soluciones a los problemas forestales, e incluso procedimientos para influir en las políticas sostenibles de ordenación y utilización de la tierra.

La disminución forestal a escala global

La destrucción de los bosques mediterráneos a lo largo de la historia no es una excepción. Nuestro planeta ha perdido ya la mitad de los bosques que lo cubrían hace 10.000 años. Actualmente, a causa de la avasalladora intervención humana, cada minuto se destruye en el mundo una superficie de bosque equivalente a 37 campos de fútbol. Y, lo que es más importante en términos de biodiversidad, cerca del 78 % de los bosques primarios o primigenios han sido ya destruidos. El 22 % restante está amenazado por la extracción de madera, la conversión a otros usos como la agricultura y la ganadería, la especulación, la minería, los grandes embalses, las carreteras y las pistas forestales, el crecimiento demográfico y el cambio climático. Un total de 76 países han perdido ya todos sus bosques primarios, y otros once pueden perderlos en los próximos años.

Hasta décadas recientes, la mayor parte de la pérdida forestal había tenido lugar en Europa, el norte de África, Oriente Próximo, la zona templada de América

del Norte y China. Ahora la superficie forestal en Europa y Estados Unidos está estabilizada, o aumenta, debido a la sustitución de los bosques primarios por secundarios y plantaciones forestales. Los bosques boreales son los mejor conservados, y hoy representan el 48 % de la frontera forestal, es decir de los grandes bosques primarios aún no fragmentados en pequeños pedazos, frente al 44 % de los bosques tropicales y apenas un 3 % de los bosques templados. Curiosamente, los bosques más amenazados en términos relativos no son los tropicales, como cabría pensar por la atención de los medios de comunicación, sino precisamente los bosques templados de Estados Unidos y de Europa. En términos absolutos, sin embargo, la tala de los bosques tropicales es más alarmante. Al menos 5 millones de km² de esos bosques fueron talados sólo entre 1960 y 1995, una superficie equivalente a diez veces la de España. Durante ese período, Asia vio desaparecer un tercio de su superficie forestal, y tanto África como América Latina perdieron el 18 % de las suyas.

Al terminar el siglo XX hay una pérdida neta anual de 11,3 millones de hectáreas de bosques, según la FAO, que se destinan a otros usos. La tierra agrícola se está expandiendo aproximadamente en el 70 % de los países y disminuyendo en el 25 %, mientras que en un 5 % se mantiene sin cambios. En dos tercios de los países, la tierra agrícola se está ampliando y la superficie forestal está disminuyendo, pero en el tercio restante los bosques se están extendiendo.

4. La concienciación del problema

Conferencias internacionales

Los bosques y la silvicultura han formado parte del mandato de la FAO (Organización de las Naciones Unidas para la Alimentación y la Agricultura) desde su fundación en 1945. Sin embargo, la primera Conferencia Internacional de las Naciones Unidas sobre el Medio Humano, para analizar el impacto del desarrollo en la naturaleza, no tuvo lugar hasta 1972, en Estocolmo (Ver el texto de la Declaración final en el anexo I).

La Conferencia de Estocolmo reconoció que, de todos los ecosistemas, los bosques son el mayor, el más complejo y el que tiene una mayor capacidad para perpetuarse a sí mismo, y puso énfasis en la necesidad de contar con políticas acertadas para el uso de la tierra y de los bosques y para vigilar de manera continua la cubierta forestal del mundo. También recomendó a los países que fortalecieran la investigación básica y aplicada orientada al mejoramiento de la planificación y la gestión forestal, poniendo énfasis en las funciones ambientales de los bosques.

Diez años después tuvo lugar otra Conferencia Internacional sobre el Medio Humano en Nairobi, que resultó un fracaso, en gran parte a causa de la guerra fría. En 1987, el concepto de desarrollo sostenible fue introducido en la agenda internacional, en el marco de la Comisión Mundial sobre el Medio Ambiente y el Desarrollo (Comisión Brundtland), como «el desarrollo que satisface las necesidades del presente sin comprometer las necesidades de las generaciones futuras».

Cinco años más tarde, en la Cumbre de Río de 1992, el desarrollo sostenible fue considerado por los gobiernos participantes como una prioridad internacional (Ver el texto de la Declaración final en el anexo II). La cita de Río marcó un hito, al centrar la atención internacional en el hecho de que el equilibrio de los intereses económicos, sociales y medioambientales es vital para la supervivencia del planeta.

En Río, los líderes mundiales reconocieron también que para lograr esa integración es necesario cambiar las formas actuales de producción, de consumo y de vida. El mayor logro fue la aprobación del Programa 21, un ambicioso conjunto de medidas para frenar la destrucción del planeta. El capítulo 11 de este programa se refiere a la lucha contra la deforestación y está estructurado en cuatro apartados: a) Mantenimiento de las funciones múltiples de todos los tipos de bosques, tierras forestales y regiones forestadas; b) Aumento de la protección, la

ordenación sostenible y la conservación de todos los bosques y aumento de la cubierta vegetal en las tierras degradadas, mediante la rehabilitación, la forestación, la reforestación y otras técnicas de restauración; c) Promoción de métodos eficaces de aprovechamiento y evaluación para recuperar el valor íntegro de los bienes y servicios derivados de los bosques, las tierras forestales y las tierras arboladas, y d) Establecimiento o fortalecimiento de la capacidad para la planificación, la evaluación y la observación sistemática de los bosques y de los programas, las perspectivas y las actividades relacionadas, incluidos el comercio y las operaciones comerciales. (Ver el texto de dicho capítulo 11 en el anexo III).

En Río se firmaron también otros acuerdos, como el Convenio sobre Biodiversidad Biológica, la Convención Marco sobre el Cambio Climático y la Declaración de Principios Forestales, que lleva el subtítulo de Declaración autorizada, sin fuerza jurídica obligatoria, de principios para un consenso mundial respecto a la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques de todo tipo. (Ver el texto de dicha declaración en el anexo IV).

En 1997 se celebró la Cumbre del Clima de Kioto, que aunque no era una Cumbre de la Tierra como tal fue la primera ocasión en que se alcanzaron compromisos concretos y un calendario de actuaciones para luchar contra el cambio climático. El Protocolo de Kioto desarrollaba el Convenio Marco de Naciones Unidas sobre el Cambio Climático y establecía una reducción de las emisiones de los principales gases causantes del efecto invernadero, entre 2008 y 2012. Los Estados Unidos y otros países altamente contaminantes, como Rusia, no han firmado el texto.

La última Cumbre de la Tierra tuvo lugar en Johannesburgo en 2002. (Ver el texto de la Declaración de la Cumbre Mundial sobre el Desarrollo sostenible en Johannesburgo en el anexo V). No produjo acuerdos espectaculares, pero suscitó nuevas expectativas, como la de conseguir para el año 2010 una reducción significativa de la pérdida de biodiversidad biológica.

Evaluación de la cubierta forestal

Paralelamente a estas cumbres, durante los últimos 30 años se han realizado varias evaluaciones de la cubierta forestal. Todas ellas presentan un cuadro general de disminución de las áreas forestadas. Sin embargo, hay que entender que esa disminución no es el único indicador de la situación de los recursos forestales mundiales ni de su capacidad para suministrar bienes y servicios. Gran parte de la expansión agrícola en tierras forestales, sobre todo en los trópicos, es temporal, ya que las explotaciones se abandonan tres o cuatro años después de la deforestación, debido a una pérdida significativa de materiales y, por consiguiente, de productividad agrícola. Algunas de esas tierras se mantienen en parte como bosques abandonados, y otras, en el caso de la verdadera agricultura migratoria, se convierten en barbecho forestal controlado. Las cifras oficiales que indican el saldo entre la eliminación de bosques y la repoblación forestal no tienen en cuenta estas adiciones al patrimonio forestal, ni tampoco los millones de árboles fuera de los bosques que son plantados y cuidados por la población rural. Muchos barbechos forestales de África y otras regiones tropicales que parecen ser improductivos de hecho están bien gestionados para atender distintas necesidades básicas locales.

La FAO publica su evaluación cada dos años. En La Evaluación Mundial de los Recursos Forestales 2001 se utilizó por primera vez una definición única de bosque, lo que permite una estimación más fiable de las evaluaciones realizadas. Técnicamente, el bosque es un área arbolada de al menos 0,5 ha., con una cubierta de las copas de más del 10 %. Y en el último documento hasta la fecha, La Evaluación Mundial de los Recursos Forestales 2003, la FAO señala que el nuevo marco internacional que promueve la cooperación está produciendo resultados palpables. Así, más de 100 países han modificado sus políticas forestales y han creado programas forestales nacionales que exigen una amplia participación de los interesados. 150 países participan en actividades internacionales para establecer

critérios e indicadores comunes para la ordenación forestal sostenible. Las zonas sujetas a una ordenación forestal oficial han aumentado en un 88 % en los países desarrollados y en un 6 % en los países en desarrollo. El 10 % de los bosques del mundo están comprendidos en zonas protegidas. La participación de las comunidades locales en la planificación y en la ordenación forestal está aumentando.

Durante los últimos 10 años, la FAO ha colaborado productivamente con sus asociados del sistema de las Naciones Unidas y externos, e incluso ha contribuido al funcionamiento y el apoyo a otros mecanismos multilaterales que se ocupan de las cuestiones forestales mundiales, como el Grupo intergubernamental sobre los Bosques, el Foro de las Naciones Unidas sobre los Bosques (FNUB) y la Asociación de Colaboración en Materia de Bosques, presidida por la propia FAO. También ha desempeñado un papel de vanguardia en el patrocinio y organización del Congreso Forestal Mundial, que se convoca cada seis años. Este congreso, en su última reunión (Quebec, 21 a 28 de septiembre de 2003), ha tratado sobre la conservación de la biodiversidad; la ordenación de las cuencas hidrológicas; la conservación de las aguas y el suelo; la regulación del clima; la retención y almacenamiento del carbono; la protección contra incendios; la prevención y el control de la tala, el troceado y la extracción de madera ilegal, el furtivismo y el contrabando; los productos forestales no madereros; la ordenación de la flora y la fauna silvestres; la agrosilvicultura, los árboles fuera de los bosques, la reducción de la cubierta forestal; el turismo y ocio. Se ha insistido en la importancia de tres temas esenciales: bosques y agua; bosques, mitigación de la pobreza e inseguridad alimentaria, y bosques y cambio climático.

Cada vez se tiene mayor conciencia de la escasez de agua, y la FAO da prioridad al papel de los bosques y las cuencas hidrológicas boscosas en la conservación y la utilización sostenible de los recursos hídricos. En lo que se refiere a la mitigación de la pobreza y la inseguridad alimentaria, la FAO dirige su atención a los 840 millones de personas afectadas por el hambre y al papel de los bosques a la hora de hacer frente a sus necesidades fundamentales, y pide a los ingenieros forestales que procuren una integración más eficaz de los recursos arbóreos en la agricultura, para conseguir una producción que interese al mercado y que pueda generar ingresos. En cuanto al comercio internacional, los países en desarrollo están todavía a la espera de beneficiarse plenamente del conjunto de acuerdos internacionales generales, los relativos al mercado internacional de productos forestales en particular. En los países en desarrollo, los combustibles derivados de la madera son la fuente principal de energía para más de 2000 millones de pobres. Pero la madera no es el único producto que se obtiene de los bosques. En esos países, alrededor del 80 % de la población usa productos forestales no madereros para sus necesidades sanitarias y nutricionales, y para conseguir ingresos.

5. Amenazas para los bosques

Obviamente, la deforestación, la fragmentación y la pérdida de calidad son problemas que afectan a los bosques de todo el mundo. Otras amenazas son la expansión de las infraestructuras de la energía y el desarrollo, como la carretera Transamazónica (3170 kilómetros de longitud, de los cuales sólo un corto tramo se utiliza hoy en día), la minería, la invasión de especies exóticas, la especulación urbanística, el turismo descontrolado, el abandono rural, los incendios o la falta de motivación política para la conservación de zonas forestales. Diversas formas de contaminación atmosférica, como la llamada lluvia ácida, también afectan a los bosques mundiales, en particular en Europa, Norteamérica y Asia, y en las áreas cercanas a las ciudades de todo el mundo. Más de la cuarta parte de los árboles europeos muestra una defoliación más o menos severa, a causa de la contaminación. Aunque la situación ha mejorado de forma notable en Europa y Estados Unidos, en China ha empeorado a causa del aumento del consumo de carbón, y dadas las perspectivas de rápido crecimiento el problema podría agravarse, a no ser que se adopten otras políticas energéticas.

La industria maderera se ha identificado como la mayor amenaza para la mayoría de los bosques, incluidos los que permanecen sin explotar. Con las infraestructuras, los incendios forestales y la minería, las explotaciones madereras juegan un papel importante en la apertura de las fronteras forestales a otras actividades, como la agricultura y la ganadería. Los recientes incendios en Indonesia y Brasil para talar los bosques y establecer plantaciones y pastos para la ganadería extensiva, las carreteras en proyecto y en construcción y la extracción de madera en todas las regiones (tropicales, templadas y boreales), muestran que incluso los bosques más remotos están amenazados.

Se ha calculado que el 55% de la madera que se extrae anualmente se usa como combustible, ya sea leña o para producir carbón vegetal. Cerca de 2000 millones de personas dependen de la leña y el carbón vegetal como fuente principal de combustible. Según la Agencia Internacional para la Energía, en 1995 dicha fuente representó el 60% del consumo de energía en Africa, el 56% en el sur de Asia, el 24% en China, el 18 % en Latinoamérica y sólo el 3% en los países industrializados.

El comercio de madera es, según el WWF (Fondo Mundial para la Naturaleza), la causa principal de la pérdida de bosques, no sólo en los trópicos, sino también en los países templados y boreales que aún tienen importantes bosques autóctonos. En lo que se refiere a las maderas tropicales, Estados Unidos y Europa importan el 7,5 % y el 20,1 %, respectivamente. Cerca de la mitad de todas las maderas tropicales las importan Japón (el 28 %), Corea del Sur, China y Singapur. Son países con gran tradición en la fabricación de muebles hechos con estas maderas.

Otra amenaza es la necesidad de papel. En 1998 se consumieron 294 millones de toneladas de papel y cartón, lo que representa un consumo anual por habitante de 50 kilogramos en el mundo. Sin embargo, el consumo real en muchos países africanos no llegó ni a un kilogramo por habitante, cifra muy alejada de los 330 kilos que gasta el norteamericano medio o los 135 kilos del español. Estados Unidos, Europa Occidental y Japón, que representan menos del 15 % de la población mundial, consumen el 66 % del papel y cartón.

6. Algunas soluciones

Para afrontar los graves riesgos de la deforestación y la pérdida de biodiversidad urgen nuevas políticas, encaminadas a la sostenibilidad, con la creación de más y mayores espacios protegidos; mayor eficiencia en el consumo de madera; el establecimiento de normas de etiquetado en la línea del Consejo de Certificación Forestal (Forest Stewardship Council, FSC); un aumento del reciclaje de papel y cartón; la repoblación con especies adecuadas en zonas previamente deforestadas; una mayor equidad social que evite la emigración a la llamada frontera forestal, y prácticas de gestión menos depredadoras en la extracción de madera y otros productos forestales, así como en la caza y la pesca, el turismo y el ecoturismo.

A fin de conservar muestras lo suficientemente representativas de todos los ecosistemas forestales, el WWF (Fondo Mundial para la Naturaleza) y la UICN (Unión Internacional para la Conservación de la Naturaleza) han propuesto que al menos el 10 % de cada tipo de ecosistema forestal sea zona protegida, y que esa protección no sea meramente nominal, como ocurre en gran parte de las áreas con algún tipo de protección. La cooperación y participación de las poblaciones afectadas, los consumidores de productos forestales, las ONGs, las empresas y las diferentes administraciones y organismos internacionales es necesaria para frenar los procesos de deforestación y la pérdida de biodiversidad. Se han dado ya pasos importantes hacia la sostenibilidad, pero aún queda mucho por hacer, sobre todo en los países en desarrollo.

Mención aparte merecen la Unión Europea y sus programas de medio ambiente. Actualmente, en el contexto del VI Programa de Medio Ambiente, que ya va a aplicarse a una Unión Europea ampliada, se intenta mejorar la aplicación de la

legislación medioambiental vigente, así como elaborar políticas apoyadas en conocimientos científicos sólidos y datos actualizados y fidedignos.

Maderas etiquetadas

Ante el temor de que la prohibición indiscriminada de las maderas tropicales pueda tener un efecto contrario al perseguido, al hacer que los bosques sean menos competitivos que la agricultura, lo que provocaría una deforestación mayor que la causada por la tala de árboles para madera, existe un creciente movimiento encaminado a promover las maderas producidas de manera sostenible, valiéndose del etiquetado de los productos madereros. Para ello hay que asegurar a los consumidores que los productos madereros que adquieren proceden de bosques bien gestionados. Al desarrollar mercados para estos productos, se proporcionan incentivos a los productores que adoptan prácticas sostenibles de gestión forestal.

Desde 1993, el FSC (Consejo de Certificación Forestal) se encarga de establecer las normas que deben regir y de reunir a las organizaciones que certifican la sostenibilidad de los bosques productivos. En el proceso de creación del FSC han participado ecologistas, representantes de las poblaciones locales y de la industria. La ITTO (Organización Internacional de las Maderas Tropicales), que depende de la ONU y cuenta con 42 países miembros entre consumidores y productores, ha establecido como objetivo que a partir del año 2000 sólo se comercie internacionalmente con productos forestales obtenidos de forma sostenible.

En cuanto al papel, urge el reciclado. Cada tonelada de papel reciclado evita la tala de una docena de árboles, ahorra energía (de 0,25 a 0,4 toneladas equivalentes de petróleo), agua y contaminación. Sin embargo, y aunque supone una mejora notable sobre la obtención de papel a partir de pasta virgen, el reciclaje también tiene un cierto impacto ambiental, al tener que eliminar la tinta y emplear rellenos y materiales para el laminado, como el yeso. El papel puede ser reciclado varias veces (de 3 a 15, según los procesos y los productos) pero no indefinidamente, ya que pierde calidad y precisa un aporte mayor o menor de fibras vírgenes.

Entre 1975 y 1995, el volumen mundial de papel recuperado se duplicó, de 49 a 114 millones de toneladas. La FAO predice que en el 2010 el consumo de papel recuperado alcanzará los 181 millones de toneladas, con una tasa de recuperación del 46 %.

En 1991, en el seno del Décimo Congreso Forestal Mundial, que tuvo lugar en París, se habló de la conveniencia de redactar una Carta del Bosque, una declaración de los derechos del bosque análoga a la Declaración Universal de los Derechos Humanos. Dicha carta expresaría el derecho del bosque a su propia existencia, regularía las relaciones entre los bosques y las personas y se enseñaría en las escuelas. Las legislaciones forestales nacionales se basarían en ella. Y un Defensor del Bosque garantizaría el respeto a los principios de dicha Carta. Quizá aún sea tiempo de recuperar estas utopías.

7. España y la comunidad valenciana

El territorio español

Según el II Inventario Forestal Nacional (1986-1996), en España hay 10.625.698 hectáreas de superficie arbolada. Si excluimos 1.300.000 hectáreas de cultivos forestales, vemos que nuestro país tiene 9,3 millones de hectáreas de bosque, el 21 % del territorio nacional. Pero más de la mitad de los bosques españoles tiene una densidad de arbolado deficiente. Sólo entre el 10 y el 15 % de la superficie forestal puede considerarse bosque denso, apenas un 3 % de la superficie geográfica española.

Sin embargo, España es el segundo país europeo con mayor número de especies endémicas, con un 18,6 %, después de Turquía, que destaca con más del 30 %. De las 105 especies diferentes de árboles autóctonos que hay en nuestro

país, sólo unas 80 llegan a formar bosques propiamente dichos: abetales, encinares, alcornocales, pinares, sabinares, olmedas, saucedas, etc. La diversidad de climas y suelos, la accidentada orografía, así como la situación geográfica de la península es el origen de esta grandísima variedad de especies y ambientes forestales. Muchas especies de fauna y flora están ligadas exclusivamente a algunos tipos de bosques, de los que depende su supervivencia.

Paradójicamente, la Península Ibérica es también la región europea más afectada por la desertización. Es una consecuencia de la climatología, pero también de la cultura depredadora de muchos de sus pobladores, que durante mucho tiempo han vivido de espaldas a la naturaleza o a costa de ella. Incluso a lo largo del pasado siglo, el hombre ha eliminado grandes extensiones de bosques autóctonos, para construir sobre ellos (véase el caso de la Dehesa de El Saler, en Valencia) o para sustituirlos por especies de crecimiento rápido. Los incendios forestales, la desaparición de los usos tradicionales, la especulación urbanística, las grandes obras públicas y el empleo de las prácticas selvícolas abusivas están motivando la pérdida de calidad forestal y la acelerada desaparición de los bosques viejos y maduros, los más valiosos desde el punto de vista de la biodiversidad, así como la extinción de la flora y de la fauna forestal.

Pero lo cierto es que aún conservamos una superficie forestal aceptable, y que, pese a su degradación, nuestros ecosistemas forestales son originales y variados. Quizá deberíamos mejorar la percepción de nuestro patrimonio forestal, como un primer paso para recuperar de forma colectiva el interés por la conservación, la mejora y el aprovechamiento sostenible de los bosques.

El Plan Forestal Español

Con el propósito de lograr una política forestal española común y coordinada y para avanzar en la gestión sostenible de los bosques, en 2002 se aprobó el Plan Forestal Español (PFE), que cuenta con una financiación del Ministerio de Medio Ambiente de 2.200 millones de euros para los próximos 7 años. El objetivo final del Plan es, en un plazo aproximado de 30 años, reforestar 3,8 millones de hectáreas, duplicar el número de árboles por habitante y aumentar el porcentaje de masas mixtas y de montes, tanto públicos como privados. El Plan busca también proteger el territorio español de los procesos erosivos y de la degradación del suelo, así como impulsar la gestión sostenible de los bosques y reducir los incendios en un 10 %. Otros cometidos son la lucha contra las enfermedades y los agentes contaminantes, la promoción de la conservación de la diversidad biológica y del uso recreativo responsable de los montes, la divulgación de una nueva cultura forestal, etc.

Tres organizaciones ecologistas, WWF/Adena, Greenpeace y Ecologistas en Acción han presentado conjuntamente un documento de alegaciones al Plan, en el que encuentran aspectos muy positivos, como la introducción de normas legales disuasorias del empleo del fuego, la aplicación de las sanciones previstas en la normativa y el refuerzo de la vigilancia contra incendios. Sin embargo, consideran que el Plan no sirve como documento de planificación forestal para todo el conjunto del país, y critican lo que ellos consideran una fuerte influencia del sector industrial, especialmente del de pasta de celulosa, lo que se traduce en un fuerte apoyo al incremento de los cultivos de especies de crecimiento rápido. Estiman, además, que el Plan presenta una visión del monte español demasiado centrada en el bosque y el árbol, sin tener en cuenta uno de los principales aspectos del país, que es su carácter mediterráneo. Así, en opinión de los ecologistas, la superficie desarbolada se asocia, con excesiva ligereza, a zona degradada, a despecho de los singulares valores naturales que albergan las ecosistemas áridos o semiáridos, cuya característica principal es la falta de arbolado.

Según un estudio realizado por ADENA, el estado de conservación de los bosques españoles puede considerarse globalmente bajo, salvo en los casos de los hayedos y abetales de la zona norte y los pinares de pino canario y la laurisilva de Canarias. Los bosques peor conservados en España son los pinares de pino negral,

los sabinars albares, los encinares y los castañares. Los pinares de pino negral (*Pinus pinaster*) constituyen los bosques más extensos del país, después de los encinares y los pinares de pino carrasco. Sin embargo, su estado de conservación sólo es bueno en poco más de un 7 % de su superficie.

En cuanto a la protección, la investigación de Adena muestra que menos del 8 % de los bosques peninsulares están incluidos en parques o reservas, únicas categorías que podrían aportar ciertas garantías de protección real. Resulta llamativa la gran diferencia que existe con los bosques canarios que, por el contrario, cuentan con casi un 60 % de protección. En la península, los bosques más favorecidos son los pinsapares (*Abies pinsapo*) y los quejigares andaluces (*Quercus canariensis*). Los bosques menos protegidos son los sabinars albares, de los que sólo está protegido un 2% de bosques. También parece insuficiente la protección de abedulares (*Betula alba*, *Betula pendula*), quejigares (*Quercus faginea*) y pinares de pino carrasco (*Pinus halepensis*). Es muy bajo el estado de conservación de estos últimos, que son de los más afectados por los reiterados incendios estivales.

La Comunidad Valenciana

En lo que a la Comunidad Valenciana se refiere, la superficie forestal de las tres provincias es de 1,2 millones de hectáreas, lo que supone más de un 52 % del territorio de la Comunidad Valenciana, según estimaciones de la Generalitat. Con independencia de las comunidades arbóreas preforestales y forestales que crecen sobre dunas estabilizadas, como ocurre en la Dehesa del Saler, el paisaje vegetal valenciano presenta, por un lado, un tipo de formaciones que se relacionan con el clima y con los suelos más frecuentes del territorio. Son las formaciones denominadas climatófilas, formadas principalmente por carrascales, sabinars, alcornoques, rebollares, hayedos y pinares.

En ocasiones, esta vegetación climatófila se ve desplazada por la presencia de unas condiciones edáficas particulares, que determinan la presencia de una vegetación ligada a este tipo de suelos y que tienen escasa relación con el clima del territorio. Ejemplos de este tipo de vegetación, llamada edafófila, son las comunidades de ríos y ramblas: saucedas, choperas, olmedas.

Los botánicos aprecian especialmente los sabinars, de los cuales tenemos dos grandes tipos: los sabinars de sabina negral (*Juniperus phoenicea*), que ocupan los suelos esqueléticos de las zonas bajas, y los sabinars de sabinas albares (*Juniperus thurifera*), que colonizan las zonas altas de nuestras montañas, donde ni siquiera el pino puede llegar, por la falta de agua y de nutrientes del suelo y por las inclementes condiciones climáticas estivales e invernales. Estas zonas de sabina albar se encuentran ampliamente representadas en las comarcas naturales de Alto Turia y Rincón de Ademuz, donde hay ejemplares de sabinas centenarias.

Otros bosques valencianos muy apreciados son los alcornoques, donde predomina la presencia del alcornoque (*Quercus suber*), que resiste bien los incendios forestales. Los alcornoques sólo se desarrollan sobre suelos desprovistos de carbonatos. Son típicas las localizaciones de: Sierra de Espadán y Sierra de Les Santes en la provincia de Castellón, y Sierra de Calderona y Sierra de Marxuquera en la provincia de Valencia. Las tres primeras localidades están directamente vinculadas con la presencia de roedores, mientras que la última se localiza en las proximidades de Gandía, comarca natural de La Safor, donde hay unos suelos originados a partir de rocas carbonatadas, que se han descarbonatado tras miles de años de intensas precipitaciones.

En los últimos veinte años se ha detectado un abandono progresivo de antiguas tierras de secano, que han sido invadidas por vegetación salvaje. Los agricultores que desean recuperar terrenos abandonados necesitan un permiso especial de la Consellería de Territorio y Vivienda, así como un estudio de recursos hídricos para el cultivo. Dicha Consellería ultima un plan forestal que restringirá aún más las transformaciones de terreno salvaje en cultivable. A lo largo de 2003 se han tramitado 149 denuncias por roturaciones ilegales de monte que vulneraban la

ley forestal valenciana, lo que ha evitado que se roturara una superficie considerable de bosque.

8. Los incendios forestales

El fuego es un elemento natural que forma parte de los fenómenos que modelan el paisaje. Muchos bosques españoles están adaptados a la acción del fuego, con estrategias rebrotadoras o de germinación tras cada incendio. Pero las cifras son alarmantes. Entre 1990 y 1999 se produjeron 181.051 incendios forestales en el conjunto del país. Es decir, una media de 18.000 incendios al año. En ese período, 652.492 Ha. de superficie arbolada fueron destruidas por los incendios forestales. A ellas hay que añadir otras 946.916 Ha. de superficie forestal no arbolada, que también sufrieron el impacto de las llamas.

En España, la lucha contra los incendios forestales se ha centrado casi exclusivamente en la extinción, olvidando la prevención y una correcta planificación forestal, enmarcada en una buena ordenación del territorio. En la actualidad, las mayores inversiones en materia forestal siguen estando destinadas a la extinción de incendios: alquiler de medios aéreos, mejora de la logística, contratación de personal para el combate directo, etc., y a la construcción de infraestructuras asociadas a la extinción: red de cortafuegos, red de pistas forestales, puntos de agua, etc. y reforestación de los terrenos incendiados. Es decir, que si existe algún negocio floreciente en torno a los bosques éste consiste en apagar los incendios y en repoblar las zonas quemadas.

Se ha especulado mucho sobre las motivaciones que originan los incendios, pero se ha hecho poco para penalizar a los causantes. Muy pocos de ellos son encausados, y casi ninguno paga sus delitos con multas o penas de cárcel. WWF/Adena estima que tan sólo el 1% de los causantes recibe el castigo apropiado.

Según los datos publicados por la DGCN (Dirección General de Conservación de la Naturaleza) del Ministerio del Medio Ambiente, alrededor del 80 % de los incendios son causados por el ser humano, bien de forma intencionada (un 65 %), bien por negligencia (un 11 %), bien por Otras causas (2 %), epígrafe que engloba ferrocarriles, líneas eléctricas, motores y máquinas y maniobras militares. Todo ello revela la escasa importancia que para muchos tienen los bosques, y el desconocimiento general que existe acerca de su valor económico y ecológico. Del 14 % de los incendios se desconoce su causa, que en muchos casos también puede ser intencionada, y el 3 % tiene su origen en rayos. Los rayos son la única causa de origen natural, aunque en ocasiones está propiciada por la existencia de tendidos eléctricos. En algunas zonas mediterráneas, la caída de los rayos en las proximidades de tendidos eléctricos que atraviesan bosques es muy frecuente.

El término negligencia incluye incendios causados por quemas autorizadas con fines agrícolas y ganaderos, trabajos forestales, hogueras, fumadores, quemas de basura y escape de vertederos.

En lo que se refiere a las causas de los incendios intencionados, la principal es la quema para fines agrícolas (38 %) y para la obtención de pastos para el ganado (32 %). Las quemas agrícolas se realizan para eliminar los restos o rastrojos de las cosechas ya segadas y recogidas, y así facilitar la preparación del suelo para la siembra de la siguiente temporada. Lejos de beneficiar al suelo, estas quemas lo empobrecen, y sólo facilitan la labor de la maquinaria agrícola.

En el área mediterránea cobra gran importancia la quema de restos de podas de los cultivos de almendro, olivo y viñedo. Estos cultivos suelen lindar con masas forestales. El hecho de que cada vez estén en mayor medida en manos de agricultores a tiempo parcial es un factor que incrementa el riesgo de incendio, dado que no siempre toman las precauciones necesarias y realizan las quemas cuando tienen ocasión, haciendo caso omiso de las condiciones meteorológicas. Otro tipo de quema agrícola en el Mediterráneo es la de los ribazos y linderos entre fincas. Los incendios provocados por quemas agrícolas son más numerosos en

primavera, durante el mes de marzo, y a finales de verano y principios de otoño, en los meses de septiembre y octubre.

La actuación de pirómanos, entendiendo como tales a personas con alguna alteración psíquica, o que simplemente encuentran alguna satisfacción incendiando los bosques, supone alrededor del 15 % de los incendios intencionados. Los conflictos relacionados con la caza suponen el 6 % de los incendios intencionados, y se provocan por estar en contra de los acotamientos de caza o por discusión de lindes entre cotos. Alrededor del 2 % de los incendios intencionados se producen para ahuyentar animales (lobos, jabalíes) que producen daños en los ganados o en los cultivos. Un 7 % de los incendios intencionados obedece a causas heterogéneas, como venganzas, vandalismo, incendios de masas forestales para luego obtener la madera a bajo precio, intento de obtener la recalificación urbanística de suelos que por su valor natural tienen la calificación de no urbanizables, obtención de la modificación del uso del fuego (de forestal a agrícola) y disensiones en cuanto a la titularidad de los montes públicos o privados.

Para facilitar el estudio y distribución de los incendios forestales, la DGCN ha dividido el territorio en cuatro zonas geográficas. La nuestra es la Mediterránea, que comprende las comunidades costeras con sus provincias interiores. En el área mediterránea, la principal causa de incendios son las negligencias, que provocan casi la mitad de los incendios (el 41 %), y la siguiente los incendios intencionados (el 28 %). A estas causas siguen los rayos (el 10 %). Cabe suponer que este porcentaje es demasiado elevado, y que muchos incendios atribuidos a rayos se deben en realidad a negligencias o incendios intencionados. Los incendios de causa desconocida suponen el 15 % del total.

Otro dato de interés es que más de la mitad de los incendios (el 55 %) empiezan cerca de caminos de acceso a los montes, carreteras, pistas forestales y sendas. Un 28 % empiezan en sitios que se denominan eufemísticamente otros lugares del monte, pero que acaso están a sólo unos cientos de metros de los lugares a los que se puede acceder en coche.

9. Extinción de incendios

Aunque el mayor esfuerzo debe hacerse en la prevención, una vez declarado el incendio todo queda en manos de los equipos de extinción. Las personas que componen dichos equipos han de poseer un buen conocimiento del comportamiento del fuego, basado en información sobre los combustibles forestales y sobre el terreno, y podrán ser ayudadas por voluntarios, pero no en primera línea, donde son necesarios profesionales con experiencia.

Si el fuego se encuentra en su fase inicial o tiene unas características que permiten actuar en la proximidad de las llamas o se dispone de agua y medios para lanzarla, se puede atacar el incendio para sofocar la llama. Es lo que se conoce como método directo. En este método se actúa fundamentalmente sobre el calor y el oxígeno, desplazando violentamente el aire próximo y enfriando el combustible. Cuando actúan medios potentes de extinción en acción directa, es imprescindible que los trabajadores próximos a las llamas estén bien equipados y sean conscientes en todo momento del peligro que corren.

Cuando el tipo de combustible, la intensidad del fuego y su propagación lo aconsejan, o existe riesgo para el personal encargado de la extinción, se debe utilizar el método indirecto. Dicho método consiste en aislar el combustible de las llamas, estableciendo líneas de defensa a distancia apropiada de los frentes, para circunscribir uno o más perímetros que sirvan de líneas de control. En este método se actúa sobre el combustible, eliminándolo en fajas o líneas defensivas o vertiendo productos químicos que lo impregnan e impiden o retardan su combustión (contrafuegos químicos).

Se denominan retardantes a aquellos productos que, vertidos sobre la vegetación, disminuyen su capacidad para arder y por tanto dificultan el proceso de combustión. Si la vegetación próxima a un incendio se impregna con retardantes, el fuego se apagará al llegar a ella, al no encontrar un combustible propicio. Aunque

el agua actúa como retardante, su efecto es de corta duración a causa de tres propiedades: su baja viscosidad, que hace que al verterla sobre la vegetación escurra fácilmente hacia el suelo; su rápida evaporación, a causa del viento y las altas temperaturas, que hace que la vegetación se seque pronto; su dispersión en el aire, que hace que las gotas del agua sean arrastradas por el viento, lo que impide que lleguen al objetivo en su totalidad. Por todo ello, al agua se le añaden determinados aditivos.

Esos aditivos o retardantes pueden ser a corto y a largo plazo. Los primeros son los que permanecen activos mientras el agua está en estado líquido, y pierden sus propiedades retardantes cuando se evapora. Pueden ser espumógenos, cuando producen una gran cantidad de espuma que aísla la vegetación del aire y del calor, y viscosantes, cuando añadidos al agua forman una mezcla de mayor viscosidad, lo que hace que permanezcan más tiempo sobre la vegetación, recubriéndola de una gruesa capa aislante.

Los retardantes a largo plazo son aquellos productos en los que el efecto retardante persiste aunque el agua se haya evaporado. En estos casos, el agua no aporta propiedades retardantes a la mezcla, y sólo sirve como medio para facilitar la aplicación del producto. Los retardantes a largo plazo forman residuos carbonosos de combustión lenta y sin llama, que dificultan la propagación del fuego.

La aplicación de los retardantes por medios terrestres suele hacerse mediante extintores de mochila o vehículos contra incendios, donde se mezclan directamente el producto químico y el agua.

Otro modo de actuar contra el fuego, el contrafuego, ha de aplicarse siempre de manera controlada, procurando que el fuego avance en una dirección prefijada, teniendo en cuenta los combustibles, la topografía, la meteorología, etc. A la limitación del uso del contrafuego para evitar los riesgos para las personas hay que añadir el daño causado a las propiedades o bienes incendiados. Las normas de seguridad son de obligado cumplimiento para todas las personas que actúan en la extinción, pero quien debe responsabilizarse a la hora de aplicar un contrafuego es siempre el director de los equipos de extinción.

10. La legislación valenciana sobre incendios

Legislación autonómica en materia de incendios y protección civil. (de 1991 a 1998)

DECRETO 12/91, DE 29 DE JULIO DEL PRESIDENTE DE LA GENERALITAT VALENCIANA, POR EL QUE SE ASIGNAN COMPETENCIAS A LA CONSELLERÍA DE MEDIO AMBIENTE.

ORDEN DE 30 DE MARZO DE 1993, DE LA CONSELLERÍA DE MEDIO AMBIENTE, POR LA QUE SE REGULAN LAS MEDIDAS GENERALES PARA LA PREVENCIÓN DE INCENDIOS.

PLAN TERRITORIAL DE EMERGENCIA DE LA COMUNIDAD VALENCIANA, APROBADO POR DECRETO 243/93, DE 7 DE DICIEMBRE DEL CONSELL.

Este plan se elabora para hacer frente a las emergencias en general, y se concibe como Plan Director de otros Planes Territoriales de ámbito inferior.

LEY 3/1993, DE 9 DE DICIEMBRE, FORESTAL DE LA COMUNIDAD.

LEY 6/1993, DE PRESUPUESTOS DE LA GENERALITAT, POR LA QUE SE ASIGNAN COMPETENCIAS EN MATERIA DE EXTINCIÓN DE INCENDIOS FORESTALES A LA CONSELLERÍA DE ADMINISTRACIÓN PÚBLICA, HOY EN DÍA DE PRESIDENCIA.

DECRETO 233/94, DE 8 DE NOVIEMBRE DEL GOBIERNO VALENCIANO, POR EL QUE SE REGULAN LAS ACAMPADAS Y EL USO DE INSTALACIONES RECREATIVAS EN LOS MONTES DE LA COMUNIDAD VALENCIANA.

LEY 11/94, DE 27 DE DICIEMBRE, DE ESPACIOS NATURALES PROTEGIDOS DE LA COMUNIDAD VALENCIANA.

ORDEN DE 23 DE FEBRERO DE 1995, DE LA CONSELLERÍA DE MEDIO AMBIENTE QUE REGULA EL DECRETO 233/1994, DE 8 DE DICIEMBRE.

LEY 2/95, DE 6 DE FEBRERO, DE ORGANIZACIÓN DEL SERVICIOS DE EMERGENCIAS.

DECRETO 98/1995, DE 16 DE MAYO DEL GOBIERNO VALENCIANO, POR EL QUE SE APRUEBA EL REGLAMENTO DE LA LEY 3/1993, DE 9 DE DICIEMBRE, FORESTAL DE LA COMUNIDAD VALENCIANA.

Constituye la herramienta legal de más directa a efectos de desarrollo del trabajo de de los medios de prevención adscritos a la Consellería de Medio Ambiente. (Ver el texto en el Anexo VI)

En su artículo 145:

1. Quedan prohibidas como medida precautoria general en los terrenos forestales, en los colindantes o con una proximidad menor a 500 metros de aquellos, las acciones o actividades siguientes:

Arrojar fósforos o colillas encendidas.

Encender fuego con la única finalidad de cocinar o calentarse fuera de los lugares preparados y autorizados al efecto.

La quema de márgenes de cultivos o de restos agrícolas o forestales durante el periodo comprendido entre el 1 de julio y 30 de septiembre...

La quema de cañares, carrizares o matorrales ligada a algún tipo de aprovechamiento ganadero, cinegético o de cualquier otro tipo durante el periodo comprendido entre el 1 de julio y el 30 de septiembre.

En su artículo 146:

1. Las actividades que, aún estando restringidas dentro del ámbito de aplicación del presente reglamento, podrán realizarse previa autorización, son las siguientes:

e) La quema de márgenes de cultivos o de restos agrícolas o forestales fuera del periodo comprendido entre el 1 de julio y 30 de septiembre

f) La quema de cañares, carrizares o matorrales ligada a algún tipo de aprovechamiento ganadero, cinegético o de cualquier otro tipo fuera del periodo comprendido entre el 1 de julio y el 30 de septiembre. No obstante lo anterior, en los días y horas en que el índice de peligro sea extremo queda prohibido encender cualquier tipo de fuego, quedando en suspenso todas las autorizaciones otorgadas, así como todas las acciones o actividades que para esos días recojan los Planes Locales de Quema.

A los efectos de este último artículo, la notificación de los días en que el índice de peligro sea extremo se realizarán conforme a lo indicado en el Plan de Vigilancia Preventiva (Anexo II del Documento IV del Plan Especial).

DECRETO 253/1995, DE 24 DE JULIO, POR EL QUE SE APRUEBA EL PROTOCOLO DE ACTUACIÓN FRENTE AL RIESGO DE INCENDIOS FORESTALES EN LA COMUNIDAD VALENCIANA.

DECRETO 163/1998, DE 6 DE OCTUBRE, DEL GOBIERNO VALENCIANO, POR EL QUE SE APRUEBA EL PLAN ESPECIAL FRENTE AL RIESGO DE INCENDIOS FORESTALES DE LA COMUNIDAD VALENCIANA.

La Ley 2/1985 y la Norma Básica de Protección Civil, recogían al obligatoriedad de las CC.AA. de redactar y aprobar un PLAN ESPECIAL FRENTE AL RIESGO DE INCENDIOS FORESTALES, que en el ámbito territorial de la Comunidad Autónoma Valenciana ha sido aprobado mediante este Decreto, previo informe de la Comisión de Protección Civil de la Comunidad Autónoma. Una vez aprobado por el Consell fue sometido para su homologación por la Comisión Nacional de Protección Civil.

RESOLUCIÓN DE 29 DE ENERO DE LA CONSELLERÍA DE PRESIDENCIA, PRESIDENCIA, POR LA QUE SE ORDENA LA PUBLICACIÓN DEL ACUERSO DEL ACOMISIÓN NACIONAL DE PROTECCIÓN CIVIL, EN LA QUE SE EFECTÚA LA HOMOLOGACIÓN DEL PLAN ESPECIAL FRENTE AL RIESGO DE INCENDIOS FORESTALES DE LA COMUNIDAD VALENCIANA.

Por tanto, una vez publicada esta resolución, este PLAN ESPECIAL está en vigor y constituye el Documento Básico y Director de la Planificación frente al riesgo de incendios.

A efectos de la distribución competencial en la Comunidad Valenciana asignada por el referido Plan se entiende que la prevención, la vigilancia y las actuaciones post-incendio son competencias de la Consellería de Medio ambiente y la extinción y planificación de la misma son competencias de la Consellería de Presidencia.

11. Algunas medidas de prevención y actuación

1.- Crear nuevas áreas de protección legal, allí donde se encuentren bosques de especies raras o valiosas. Para ello convendría llevar a cabo un inventario preciso, con referencia a los ejemplares más notables.

2.- En el marco de una política ambiciosa de educación ambiental, de generalización del conocimiento y de respeto al medio ambiente, diseñar y aplicar campañas de educación ambiental, que enfatizen los valores singulares del bosque y lo diferencien de una plantación arbórea, que es un conjunto más o menos alineado de una sola especie. El bosque es un ecosistema complejo, compuesto por un conjunto de especies forestales (árboles, arbustos, lianas, herbáceas, etc.), íntimamente interrelacionadas con las especies animales, los hongos y demás organismos vivos y su medio físico. Esas campañas podrían consistir en actividades en los colegios, tanto rurales como urbanos, con diapositivas y plantas autóctonas, y en recorridos explicativos por los bosques de su área o por terrenos degradados, así como en la realización de labores de restauración de las especies raras o ausentes. En todo caso, convendría evitar las actuaciones meramente conmemorativas o formales, como esas plantaciones colectivas del Día del Árbol, que generan un sinfín de plántones que, faltos de riego y otros cuidados, se agostan al cabo de unos días. También podrían llevarse a cabo talleres con los agentes sociales, enfocados a la definición y al desarrollo sostenible de sus áreas locales, y a la problemática de los distintos ecosistemas. La formación debe atender todos los aspectos necesarios para cubrir la demanda generada en el sector técnico, en el sector administrativo, en la formación de educadores que participen o colaboren en el desarrollo de las campañas.

3.- Conviene establecer una gestión forestal que reduzca el riesgo de incendio, y que garantice la heterogeneidad y la diversidad característica de los ecosistemas forestales y el establecimiento de un paisaje en mosaico, menos propenso al fuego.

4.- Impulsar la prevención garantizando el equilibrio entre la conservación y la producción, centrandó los esfuerzos y las inversiones en la práctica de una silvicultura preventiva: desbroces selectivos y localizados que no supongan la total eliminación del monte bajo.

5.- Adopción de medidas innovadoras para la detección, como construcción de torres de vigilancia, instalación de sensores remotos en lugares de alto riesgo, vigilancia por satélite.

Estudio de aquellas experiencias en las tareas de prevención y extinción que hayan demostrado ser especialmente especialmente exitosas en otros lugares, a fin de aplicarlas si ello fuera posible a nuestro contexto.

Aumento en cantidad y calidad de nuestros parques de medios de extinción. Mayor coordinación interterritorial. Estudio y aplicación de nuevas sustancias ignífugas.

6.- Planificación de programas de restauración o reforestación selectivos, que tengan en cuenta de forma prioritaria el riesgo de incendios a la hora de elegir las especies adecuadas, siempre nativas del lugar, y el tipo de estructura que deberá tener el bosque, en ningún caso homogénea o monoespecífica. No se debería permitir ningún proyecto de repoblación en cuyo presupuesto no figure claramente una partida que garantice su posterior conservación y la aplicación de

los tratamientos silvícolas adecuados, que la hagan evolucionar hacia la madurez. A la hora de reforestar conviene estudiar la posible influencia en la climatología local.

7.- Control, mediante una legislación adecuada, de los canales de comercio de la madera quemada, dado el gran volumen de ésta, con el fin de evitar la depreciación y la especulación de precios que puede producir un quebranto del mercado. Sería preciso establecer un circuito propio de comercio para la madera quemada, perfectamente controlado y transparente, que garantice la imposibilidad de abaratar arbitrariamente los precios, directa o indirectamente, por parte de la industria del tablero y el papel. también convendría que fuese obligatorio realizar un Estudio de Impacto Ambiental (EIA) previo a la extracción de madera quemada, independientemente de la titularidad del monte.

8.- Prohibición estricta de la quema de rastrojos o pastos en áreas sensibles o en épocas de riesgo Eliminación de las quemas de rastrojos y zonas de matorral en áreas cercanas a las masas forestales o en lugares donde el matorral tenga gran valor ecológico, en términos de biodiversidad y de lucha contra la erosión.

9.- Obligatoriedad de que los agentes forestales y del Servicio de Protección de la Naturaleza de la Guardia Civil (Seprona), o bien cualquier autoridad competente, investigue el motivo real de cada incendio. En caso de encontrar sospechosos, los fiscales competentes deberían formalizar y seguir los procedimientos judiciales hasta su resolución final. Las Comunidades Autónomas también podrían personarse como parte interesada en los procesos penales abiertos por incendios forestales, haciendo un seguimiento de los mismos. Convendría dar la máxima publicidad posible tanto a las detenciones efectuadas como consecuencia de las investigaciones como a las sentencias condenatorias y a las sanciones por actos que hayan provocado incendios forestales. Las Fiscalías podrían dar prioridad a los procedimientos en esta materia, por su efecto disuasorio.

10.- Posibilidad de que los costos de extinción sean imputados a los condenados en firme.

11.- En virtud de todo lo anterior, sería recomendable un incremento de las inversiones en prevención, que deberían ser mayores que las de extinción. Convendría establecer, para los montes públicos y privados, sistemas de ayuda económica (subvenciones, exenciones fiscales, etc.), orientados a la conservación y al aumento de la superficie forestal existente, lo que incrementaría su rentabilidad. Como complemento, sería necesario fomentar la creación de empleo y la estabilidad del número de trabajadores en las labores relacionadas con el monte. Así se profesionalizarían las tareas de prevención, detección y extinción. Habría planes de formación y se incrementaría la seguridad.

12.- Convendría también establecer unas medidas de control de la industria de la extinción y la reforestación, con el fin de que sus beneficios no dependan directamente del aumento del número y extensión de los incendios. De manera general, procede plantearse la cuestión de cómo evitar la generación de intereses y beneficios espúreos, asociados a los incendios forestales.

13.- Prohibir o aumentar las dificultades existentes para la recalificación de terrenos "no urbanizables" a urbanizables o urbanos, si han sufrido fuegos intencionados aunque no se conozca la causa, para evitar que su urbanización pueda haber sido la finalidad del incendio.

14. Creación de un instituto multidisciplinar que tenga como objetivo de estudio, de educación y de investigación, la mejor manera de prevenir y extinguir los incendios forestales, en particular en el marco geográfico y social que nos es propio.

Estas recomendaciones pueden sustanciarse en cuatro:

1. Favorecer la educación ambiental.
2. Investigar y dilucidar las causas de los incendios forestales.
3. Crear y/o aplicar las normativas legales para castigar justamente a los infractores.
4. Llevar las actuaciones legales hasta su finalización, para que los culpables reciban un castigo adecuado.

BIBLIOGRAFÍA ESCOGIDA

- Abramovitz, J. Taking a Stand: Cultivating a New Relationship with the World's Forest. Worldwatch Paper nº 140, 1998.
- Boom, B. K. & Kleijn, H. The Glory of the Tree. George G. Harrap & Co. Ltd., 1966.
- Botting, Douglas. Reservas naturales de Europa. Libros Time-Life, 1980.
- Bryant, Dirk, Daniel Nielsen y Laura Tangley. The Last Frontier Forests: Ecosystems and Economies on the Edge (Washington, DC: Instituto de Recursos Mundiales, 1997)
- FAO, Evaluación de los recursos forestales mundiales 2000. Informe principal. Estudio FAO: Montes nº 140. Roma, FAO. Disponible en Internet: www.fao.org/forestry/fo/fra/index.jsp
- Farb, Peter. El bosque. Libros Time-Life. México, D. F., 1971.
- Grainger, A. Controlling tropical deforestation. (Londres: Earthscan, 1993).
- International Energy Agency (IEA). Biomass Energy: Data, Analysis, and Trends. (París: OECD/IEA, 1998).
- International Institute for Environment and Development (IIED), Towards a Sustainable Paper Cycle (Londres: 1996).
- Mather, A. M. Global Forest Resources (Londres, R.U.: Belhaven Press, 1990).
- Page, Jake. Los bosques. Planeta, 1987.
- Perlin, J. Historia de los Bosques. El significado de la madera en el desarrollo de la civilización. (Madrid: Gaia Proyecto 2050, 1999).
- Santamarta, José. La situación actual de los bosques en el mundo. Apéndice de Historia de los bosques, de John Perlin. (Madrid: Gaia Proyecto 2050, 1999).
- Solberg, B. (Ed.), Long-Term Trends and Prospects in World Supply and Demand for Wood and Implications for Sustainable Forest Management (Joensuu, Finlandia: European Forest Institute, 1996).
- Sue Stolton, y Jean-Paul Jeanrenaud. Pulp Fact, The Environmental and Social Impacts of the Pulp and Paper Industry (Gland, Suiza: World Wide Fund for Nature, 1995).
- United Nations Environment Programme. Global Biodiversity Assessment. (Cambridge: Cambridge University Press, 1995).
- Worldwatch Institute. Signos Vitales 2000 (Madrid: Gaia Proyecto 2050 y Bakeaz, 2000).

2ª Parte: Manifiesto en defensa de los bosques

Hoy, con ocasión del 21 de marzo, Día Forestal Mundial, nosotros, miembros del Consell Valencià de Cultura, manifestamos nuestro interés por la conservación de los bosques, que constituyen elementos imprescindibles en el equilibrio ambiental de nuestro planeta, y ecosistemas complejos de enorme biodiversidad. Entendemos que deben ser administrados de forma sostenible, para que las generaciones actuales puedan disfrutar de los beneficios que proporcionan, y al mismo tiempo conservados para satisfacer las necesidades de las generaciones futuras.

Por eso nos preocupa el avance de la deforestación en muchos lugares, con los riesgos que entraña para la diversidad biológica y el cambio climático, así como el número de incendios que cada año se producen en nuestro territorio, en su mayoría provocados, y la inmunidad de los infractores.

Instamos, pues, al gobierno valenciano, a todas las instituciones y a los ciudadanos de nuestra comunidad a conservar los bosques y a mejorar las condiciones de vida y reproducción de las especies forestales. Asimismo, a favorecer la educación ambiental; a frenar la deforestación y la degradación de los bosques; a adoptar las medidas necesarias para prevenir los incendios forestales y

contribuir a su disminución; a investigar y dilucidar las causas de esos incendios; a luchar contra el fuego con los medios más eficaces, modernos y ecológicos a nuestro alcance; a restaurar los bosques incendiados y a velar por su integridad ecológica; a formar adecuadamente al personal necesario para estos fines; a llevar las actuaciones legales hasta su finalización, para que los incendios provocados no queden impunes.

La importancia relativa de las diferentes funciones de los bosques varía en función de la cultura, el grado de desarrollo social y económico y las exigencias y aspiraciones de una sociedad determinada. Hasta ahora, la mayor parte de los recursos públicos y privados se han destinado a apagar los incendios, una vez se han producido, y al perfeccionamiento de las tecnologías de producción y elaboración de la madera.

Pero la ordenación sostenible de los bosques exige una mayor comprensión de las funciones de los bosques y una mayor atención a los procesos de los ecosistemas y a su interacción con los sistemas sociales y económicos. Se requiere, por ejemplo, una mayor labor de investigación multidisciplinaria para comprender mejor la relación entre los bosques y el agua, o entre los bosques y la climatología local.

Por todo ello aconsejamos la creación de un instituto multidisciplinar que tenga como objetivo de estudio, de educación y de investigación, la mejor manera de prevenir y extinguir los incendios forestales, en particular en el marco geográfico y social que nos es propio, y donde podrían trabajar los expertos forestales con que ya cuenta esta comunidad.

No obstante lo expuesto, y en tanto las medidas preventivas vayan siendo adoptadas por las administraciones y por los ciudadanos, debemos mejorar también la coordinación de los servicios de extinción de incendios, dotándolos de los medios más adecuados, tanto humanos como materiales o técnicos. La aplicación de las medidas sancionadoras o coercitivas establecidas en las leyes puede constituir, hoy por hoy, un instrumento disuasorio necesario.

3ª Parte: Anexos

Anexo I: Declaración de la Conferencia de las Naciones Unidas sobre el Medio Humano.

Esta Declaración forma parte (Capítulo I, Primera Parte) del Informe de la Conferencia de las Naciones Unidas sobre el Medio Humano. Dicha Conferencia se llevó a cabo en Estocolmo, Suecia, del 5 al 16 de junio de 1972.

Capítulo Primero

DECLARACIÓN DE LA CONFERENCIA DE LAS NACIONES UNIDAS SOBRE EL MEDIO HUMANO

La Conferencia de las Naciones Unidas sobre el Medio Humano,
Reunida en Estocolmo del 5 al 16 de junio de 1972, y

Atenta a la necesidad de un criterio y unos principios comunes que ofrezcan a los pueblos del mundo inspiración y guía para preservar y mejorar el medio humano,

I

Proclama que:

1. El hombre es a la vez obra y artífice del medio que lo rodea, el cual le da el sustento material y le brinda la oportunidad de desarrollarse intelectual, moral, social y espiritualmente. En la larga y tortuosa evolución de la raza humana en este planeta se ha llegado a una etapa en que, gracias a la rápida aceleración de la ciencia y la tecnología, el hombre ha adquirido el poder de transformar, de innumerables maneras y en una escala sin precedentes, cuanto lo rodea. Los dos aspectos del medio humano, el natural y el artificial,

son esenciales para el bienestar del hombre y para el goce de los derechos humanos fundamentales, incluso el derecho a la vida misma.

2. La protección y mejoramiento del medio humano es una cuestión fundamental que afecta al bienestar de los pueblos y al desarrollo económico del mundo entero, un deseo urgente de los pueblos de todo el mundo y un deber de todos los gobiernos.

3. El hombre debe hacer constantemente recapitulación de su experiencia y continuar descubriendo, inventando, creando y progresando. Hoy en día, la capacidad del hombre de transformar lo que le rodea, utilizada con discernimiento, puede llevar a todos los pueblos los beneficios del desarrollo y ofrecerles la oportunidad de ennoblecer su existencia. Aplicado errónea o imprudentemente, el mismo poder puede causar daños incalculables al ser humano y a su medio. A nuestro alrededor vemos multiplicarse las pruebas del daño causado por el hombre en muchas regiones de la Tierra: niveles peligrosos de contaminación del agua, el aire, la tierra y los seres vivos; grandes trastornos del equilibrio ecológico de la biosfera; destrucción y agotamiento de recursos insustituibles y graves deficiencias, nocivas para la salud física, mental y social del hombre, en el medio por él creado, especialmente en aquel en que vive y trabaja.

4. En los países en desarrollo, la mayoría de los problemas ambientales están motivados por el subdesarrollo. Millones de personas siguen viviendo muy por debajo de los niveles mínimos necesarios para una existencia humana decorosa, privadas de alimentación y vestido, de vivienda y educación, de sanidad e higiene adecuados. Por ello, los países en desarrollo deben dirigir sus esfuerzos hacia el desarrollo, teniendo presentes sus prioridades y la necesidad de salvaguardar y mejorar el medio. Con el mismo fin, los países industrializados deben esforzarse por reducir la distancia que los separa de los países en desarrollo. En los países industrializados, los problemas ambientales están generalmente relacionados con la industrialización y el desarrollo tecnológico.

5. El crecimiento natural de la población plantea continuamente problemas relativos a la preservación del medio, y se deben adoptar normas y medidas apropiadas, según proceda, para hacer frente a estos problemas. De cuanto existe en el mundo, los seres humanos son lo más valioso. Ellos son quienes promueven el progreso social, crean riqueza social, desarrollan la ciencia y la tecnología, y, con su duro trabajo, transforman continuamente el medio humano. Con el progreso social y los adelantos de la producción, la ciencia y la tecnología, la capacidad del hombre para mejorar el medio se acrece cada día que pasa.

6. Hemos llegado a un momento en la historia en que debemos orientar nuestros actos en todo el mundo atendiendo con mayor cuidado a las consecuencias que puedan tener para el medio. Por ignorancia o indiferencia podemos causar daños inmensos e irreparables al medio terráqueo del que dependen nuestra vida y nuestro bienestar. Por el contrario, con un conocimiento más profundo y una acción más prudente, podemos conseguir para nosotros y para nuestra posteridad unas condiciones de vida mejores en un medio más en consonancia con las necesidades y aspiraciones del hombre. Las perspectivas de elevar la calidad del medio y de crear una vida satisfactoria son grandes. Lo que se necesita es entusiasmo, pero, a la vez, serenidad de ánimo; trabajo afanoso, pero sistemático. Para llegar a la plenitud de su libertad dentro de la naturaleza, el hombre debe aplicar sus conocimientos a forjar, en armonía con ella, un medio mejor. La defensa y el mejoramiento del medio humano para las generaciones presentes y futuras se ha convertido en meta imperiosa de la humanidad, que ha de perseguirse al mismo tiempo que las metas fundamentales ya establecidas de la paz y el desarrollo económico y social en todo el mundo, y de conformidad con ellas.

7. Para llegar a esta meta será menester que ciudadanos y comunidades, empresas e instituciones, en todos los planos, acepten las responsabilidades que les incumben y que todos ellos participen equitativamente en la labor común. Hombres de toda condición y organizaciones de diferente índole plasmarán, con la aportación de sus propios valores y la suma de sus actividades, el medio ambiente del futuro. Corresponderá a las administraciones locales y nacionales, dentro de sus respectivas jurisdicciones, la mayor parte de la carga en cuanto al establecimiento de normas y la aplicación de medidas en gran escala sobre el medio. También se requiere la cooperación internacional con el objeto de allegar recursos que ayuden a los países en desarrollo a cumplir su cometido en esta esfera. Y hay un número cada vez mayor de problemas relativos al medio que, por ser de alcance regional o mundial o por repercutir en el ámbito internacional común, requerirán una amplia colaboración entre las naciones y la adopción de medidas por las organizaciones internacionales en interés de todos. La Conferencia encarece a los gobiernos y a los pueblos que aúnen sus esfuerzos para preservar y mejorar el medio humano en beneficio del hombre y su posteridad.

II

Principios

Expresa la convicción común de que:

Principio 1

El hombre tiene el derecho fundamental a la libertad, la igualdad y el disfrute de condiciones de vida adecuadas en un medio de calidad tal que le permita llevar una vida digna y gozar de bienestar, y tiene la solemne obligación de proteger y mejorar el medio para las generaciones presentes y futuras. A este respecto, las políticas que promueven o perpetúan el apartheid, la segregación racial, la discriminación, la opresión colonial y otras formas de opresión y de dominación extranjera quedan condenadas y deben eliminarse.

Principio 2

Los recursos naturales de la Tierra, incluidos el aire, el agua, la tierra, la flora y la fauna y especialmente muestras representativas de los ecosistemas naturales, deben preservarse en beneficio de las generaciones presentes y futuras mediante una cuidadosa planificación u ordenación, según convenga.

Principio 3

Debe mantenerse y, siempre que sea posible, restaurarse o mejorarse la capacidad de la Tierra para producir recursos vitales renovables.

Principio 4

El hombre tiene la responsabilidad especial de preservar y administrar juiciosamente el patrimonio de la flora y fauna silvestres y su hábitat, que se encuentran actualmente en grave peligro por una combinación de factores adversos. En consecuencia, al planificar el desarrollo económico debe atribuirse importancia a la conservación de la naturaleza, incluidas la flora y la fauna silvestres.

Principio 5

Los recursos no renovables de la Tierra deben emplearse de forma que se evite el peligro de su futuro agotamiento y se asegure que toda la humanidad comparte los beneficios de tal empleo.

Principio 6

Debe ponerse fin a la descarga de sustancias tóxicas y de otras materias y a la liberación de calor, en cantidades o concentraciones tales que el medio no pueda neutralizarlas, para que no se causen daños graves o irreparables a los ecosistemas. Debe apoyarse la justa lucha de los pueblos de todos los países contra la contaminación.

Principio 7

Los Estados deberán tomar todas las medidas posibles para impedir la contaminación de los mares por sustancias que puedan poner en peligro la salud del hombre, dañar los recursos vivos y la vida marina, menoscabar las posibilidades de esparcimiento o entorpecer otras utilidades legítimas del mar.

Principio 8

El desarrollo económico y social es indispensable para asegurar al hombre un ambiente de vida y trabajo favorable y crear en la Tierra las condiciones necesarias para mejorar la calidad de vida.

Principio 9

Las deficiencias del medio originadas por las condiciones del subdesarrollo y los desastres naturales plantean graves problemas, y la mejor manera de subsanarlas es el desarrollo acelerado mediante la transferencia de cantidades considerables de asistencia financiera y tecnológica que complementen los esfuerzos internos de los países en desarrollo y la ayuda oportuna que pueda requerirse.

Principio 10

Para los países en desarrollo, la estabilidad de los precios y la obtención de ingresos adecuados de los productos básicos y las materias primas son elementos esenciales para la ordenación del medio, ya que han de tenerse en cuenta tanto los factores económicos como los procesos ecológicos.

Principio 11

Las políticas ambientales de todos los Estados deberían estar encaminadas a aumentar el potencial de crecimiento actual o futuro de los países en desarrollo y no deberían menoscabar ese potencial ni obstaculizar el logro de mejores condiciones de vida para todos, y los Estados y las organizaciones internacionales deberían tomar las disposiciones pertinentes con miras a llegar a un acuerdo para hacer frente a las consecuencias económicas que pudieran resultar, en los planos nacional e internacional, de la aplicación de medidas ambientales.

Principio 12

Deberían destinarse recursos a la conservación y mejoramiento del medio, teniendo en cuenta las circunstancias y las necesidades especiales de los países en desarrollo y cualesquiera gastos que pueda originar a estos países la inclusión de medidas de conservación del medio en sus planes de desarrollo, así como la necesidad de prestarles, cuando lo soliciten, más asistencia técnica y financiera internacional con ese fin.

Principio 13

A fin de lograr una más racional ordenación de los recursos y mejorar así las condiciones ambientales, los Estados deberían adoptar un enfoque integrado y coordinado de la planificación de su desarrollo de modo que quede asegurada la compatibilidad del desarrollo con la necesidad de proteger y mejorar el medio humano en beneficio de su población.

Principio 14

La planificación racional constituye un instrumento indispensable para conciliar las diferencias que puedan surgir entre las exigencias del desarrollo y la necesidad de proteger y mejorar el medio.

Principio 15

Debe aplicarse la planificación a los asentamientos humanos y a la urbanización con miras a evitar repercusiones perjudiciales sobre el medio y a obtener los máximos beneficios sociales, económicos y ambientales para todos. A este respecto deben abandonarse los proyectos destinados a la dominación colonialista y racista.

Principio 16

En las regiones en que exista el riesgo de que la tasa de crecimiento demográfico o las concentraciones excesivas de población perjudiquen al medio o al desarrollo, o en que la baja densidad de población pueda impedir el mejoramiento del medio humano y obstaculizar el desarrollo, deberían aplicarse políticas demográficas que respetasen los derechos humanos fundamentales y contasen con la aprobación de los gobiernos interesados.

Principio 17

Debe confiarse a las instituciones nacionales competentes la tarea de planificar, administrar o controlar la utilización de los recursos ambientales de los Estados con miras a mejorar la calidad del medio.

Principio 18

Como parte de su contribución al desarrollo económico y social, se debe utilizar la ciencia y la tecnología para descubrir, evitar y combatir los riesgos que amenazan al medio, para solucionar los problemas ambientales y para el bien común de la humanidad.

Principio 19

Es indispensable una labor de educación en cuestiones ambientales, dirigida tanto a las generaciones jóvenes como a los adultos y que preste la debida atención al sector de población menos privilegiado, para ensanchar las bases de una opinión pública bien informada y de una conducta de los individuos, de las empresas y de las colectividades inspirada en el sentido de su responsabilidad en cuanto a la protección y el mejoramiento del medio en toda su dimensión humana. Es también esencial que los medios de comunicación de masas eviten contribuir al deterioro del medio humano y difundan, por el contrario, información de carácter educativo sobre la necesidad de protegerlo y mejorarlo, a fin de que el hombre pueda desarrollarse en todos los aspectos.

Principio 20

Se deben fomentar en todos los países, especialmente en los países en desarrollo, la investigación y el desarrollo científicos referentes a los problemas ambientales, tanto nacionales como multinacionales. A este respecto, el libre intercambio de información científica actualizada y de experiencia sobre la transferencia debe ser objeto de apoyo y asistencia, a fin de facilitar la solución de los problemas ambientales; las tecnologías ambientales deben ponerse a disposición de los países en desarrollo en unas condiciones que favorezcan su amplia difusión sin que constituyan una carga económica excesiva para esos países.

Principio 21

De conformidad con la Carta de las Naciones Unidas y con los principios del derecho internacional, los Estados tienen el derecho soberano de explotar sus propios recursos en aplicación de su propia política ambiental y la obligación de asegurar que las actividades que se lleven a cabo dentro de su jurisdicción o bajo su control no perjudiquen al medio de otros Estados o de zonas situadas fuera de toda jurisdicción nacional.

Principio 22

Los Estados deben cooperar para continuar desarrollando el derecho internacional en lo que se refiere a la responsabilidad y a la indemnización a las víctimas de la contaminación y otros daños ambientales que las actividades realizadas dentro de la jurisdicción o bajo el control de tales Estados causen a zonas situadas fuera de su jurisdicción.

Principio 23

Sin perjuicio de los criterios que puedan acordarse por la comunidad internacional y de las normas que deberán ser definidas a nivel nacional, en todos los casos será indispensable considerar los sistemas de valores prevalecientes en cada país y la aplicabilidad de unas normas que si bien son válidas para los países más avanzados pueden ser inadecuadas y de alto costo social para los países en desarrollo.

Principio 24

Todos los países, grandes o pequeños, deben ocuparse con espíritu de cooperación y en pie de igualdad de las cuestiones internacionales relativas a la protección y mejoramiento del medio. Es indispensable cooperar, mediante acuerdos multilaterales o bilaterales o por otros medios apropiados, para controlar, evitar, reducir y eliminar eficazmente los efectos perjudiciales que las actividades que se realicen en cualquier esfera puedan tener para el medio, teniendo en cuenta debidamente la soberanía y los intereses de todos los Estados.

Principio 25

Los Estados se asegurarán de que las organizaciones internacionales realicen una labor coordinada, eficaz y dinámica en la conservación y mejoramiento del medio.

Principio 26

Es preciso librar al hombre y a su medio de los efectos de las armas nucleares y de todos los demás medios de destrucción en masa. Los Estados deben esforzarse por llegar pronto a un acuerdo, en los órganos internacionales pertinentes, sobre la eliminación y destrucción completa de tales armas.

Estocolmo, Suecia - 16 de junio de 1972

Anexo II: Declaración de Río sobre el Medio Ambiente y el Desarrollo

Habiéndose reunido en Río de Janeiro del 3 al 14 de junio de 1992, Reafirmando la Declaración de la Conferencia de las Naciones Unidas sobre el Medio Humano, aprobada en Estocolmo el 16 de junio de 1972, y tratando de basarse en ella, Con el objetivo de establecer una alianza mundial nueva y equitativa mediante la creación de nuevos niveles de cooperación entre los Estados, los sectores claves de las sociedades y las personas, Procurando alcanzar acuerdos internacionales en los que se respeten los intereses de todos y se proteja la integridad del sistema ambiental y de desarrollo mundial, Reconociendo la naturaleza integral e interdependiente de la Tierra, nuestro hogar,

Proclama que:

PRINCIPIO 1

Los seres humanos constituyen el centro de las preocupaciones relacionadas con el desarrollo sostenible. Tienen derecho a una vida saludable y productiva en armonía con la naturaleza.

PRINCIPIO 2

De conformidad con la Carta de las Naciones Unidas y los principios del derecho internacional, los Estados tienen el derecho soberano de aprovechar sus propios recursos según sus propias políticas ambientales y de desarrollo, y la responsabilidad de velar por que las actividades realizadas dentro de su jurisdicción o bajo su control no causen daños al medio ambiente de otros Estados o de zonas que estén fuera de los límites de la jurisdicción nacional.

PRINCIPIO 3

El derecho al desarrollo debe ejercerse en forma tal que responda equitativamente a las necesidades de desarrollo y ambientales de las generaciones presentes y futuras.

PRINCIPIO 4

A fin de alcanzar el desarrollo sostenible, la protección del medio ambiente deberá constituir parte integrante del proceso de desarrollo y no podrá considerarse en forma aislada.

PRINCIPIO 5

Todos los Estados y todas las personas deberán cooperar en la tarea esencial de erradicar la pobreza como requisito indispensable del desarrollo sostenible, a fin de reducir las disparidades en los niveles de vida y responder mejor a las necesidades de la mayoría de los pueblos del mundo.

PRINCIPIO 6

Se deberá dar especial prioridad a la situación y las necesidades especiales de los países en desarrollo, en particular los países menos adelantados y los más vulnerables desde el punto de vista ambiental. En las medidas internacionales que se adopten con respecto al medio ambiente y al desarrollo también se deberían tener en cuenta los intereses y las necesidades de todos los países.

PRINCIPIO 7

Los Estados deberán cooperar con espíritu de solidaridad mundial para conservar, proteger y restablecer la salud y la integridad del ecosistema de la Tierra. En vista de que han contribuido en distinta medida a la degradación del medio ambiente mundial, los Estados tienen responsabilidades comunes pero diferenciadas. Los países desarrollados reconocen la responsabilidad que les cabe en la búsqueda internacional del desarrollo sostenible, en vista de las presiones que sus sociedades ejercen en el medio ambiente mundial y de las tecnologías y los recursos financieros de que disponen.

PRINCIPIO 8

Para alcanzar el desarrollo sostenible y una mejor calidad de vida para todas las personas, los Estados deberían reducir y eliminar las modalidades de producción y consumo insostenibles y fomentar políticas demográficas apropiadas.

PRINCIPIO 9

Los Estados deberían cooperar en el fortalecimiento de su propia capacidad de lograr el desarrollo sostenible, aumentando el saber científico mediante el intercambio de conocimientos científicos y tecnológicos, e intensificando el desarrollo, la adaptación, la difusión y la transferencia de tecnologías, entre éstas, tecnologías nuevas e innovadoras.

PRINCIPIO 10

El mejor modo de tratar las cuestiones ambientales es con la participación de todos los ciudadanos interesados, en el nivel que corresponda. En el plano nacional, toda persona deberá tener acceso adecuado a la información sobre el medio ambiente de que dispongan las autoridades públicas, incluida la información sobre los materiales y las actividades que encierran peligro en sus comunidades, así como la oportunidad de participar en los procesos de adopción de decisiones. Los Estados deberán facilitar y fomentar la sensibilización y la participación de la población poniendo la información a disposición de todos. Deberá proporcionarse acceso efectivo a los procedimientos judiciales y administrativos, entre éstos el resarcimiento de daños y los recursos pertinentes.

PRINCIPIO 11

Los Estados deberán promulgar leyes eficaces sobre el medio ambiente. Las normas, los objetivos de ordenación y las prioridades ambientales deberían reflejar el contexto ambiental y de desarrollo al que se aplican. Las normas aplicadas por algunos países pueden resultar inadecuadas y representar un costo social y económico injustificado para otros países, en particular los países en desarrollo.

PRINCIPIO 12

Los Estados deberían cooperar en la promoción de un sistema económico internacional favorable y abierto que llevara al crecimiento económico y el desarrollo sostenible de todos los países, a fin de abordar en mejor forma los problemas de la degradación ambiental. Las medidas de política comercial con fines ambientales no deberían constituir un medio de discriminación arbitraria o injustificable ni una restricción velada del comercio internacional. Se debería evitar tomar medidas unilaterales para solucionar los problemas ambientales que se producen fuera de la jurisdicción del país importador. Las medidas destinadas a tratar los problemas ambientales transfronterizos o mundiales deberían, en la medida de lo posible, basarse en un consenso internacional.

PRINCIPIO 13

Los Estados deberán desarrollar la legislación nacional relativa a la responsabilidad y la indemnización respecto de las víctimas de la contaminación y otros daños ambientales. Los Estados deberán cooperar asimismo de manera expedita y más decidida en la elaboración de nuevas leyes internacionales sobre responsabilidad e indemnización por los efectos adversos de los daños ambientales causados por las actividades realizadas dentro de su jurisdicción, o bajo su control, en zonas situadas fuera de su jurisdicción.

PRINCIPIO 14

Los Estados deberían cooperar efectivamente para desalentar o evitar la reubicación y la transferencia a otros Estados de cualesquiera actividades y sustancias que causen degradación ambiental grave o se consideren nocivas para la salud humana.

PRINCIPIO 15

Con el fin de proteger el medio ambiente, los Estados deberán aplicar ampliamente el criterio de precaución conforme a sus capacidades. Cuando haya peligro de daño grave o irreversible, la falta de certeza científica absoluta no deberá utilizarse como razón para postergar la adopción de medidas eficaces en función de los costos para impedir la degradación del medio ambiente.

PRINCIPIO 16

Las autoridades nacionales deberían procurar fomentar la internalización de los costos ambientales y el uso de instrumentos económicos, teniendo en cuenta el criterio de que el que contamina debe, en principio, cargar con los costos de la contaminación, teniendo

debidamente en cuenta el interés público y sin distorsionar el comercio ni las inversiones internacionales.

PRINCIPIO 17

Deberá emprenderse una evaluación del impacto ambiental, en calidad de instrumento nacional, respecto de cualquier actividad propuesta que probablemente haya de producir un impacto negativo considerable en el medio ambiente y que esté sujeta a la decisión de una autoridad nacional competente.

PRINCIPIO 18

Los Estados deberán notificar inmediatamente a otros Estados de los desastres naturales u otras situaciones de emergencia que puedan producir efectos nocivos súbitos en el medio ambiente de esos Estados. La comunidad internacional deberá hacer todo lo posible por ayudar a los Estados que resulten afectados.

PRINCIPIO 19

Los Estados deberán proporcionar la información pertinente, y notificar previamente y en forma oportuna, a los Estados que posiblemente resulten afectados por actividades que puedan tener considerables efectos ambientales transfronterizos adversos, y deberán celebrar consultas con esos Estados en una fecha temprana y de buena fe.

PRINCIPIO 20

Las mujeres desempeñan un papel fundamental en la ordenación del medio ambiente y en el desarrollo. Es, por tanto, imprescindible contar con su plena participación para lograr el desarrollo sostenible.

PRINCIPIO 21

Debería movilizarse la creatividad, los ideales y el valor de los jóvenes del mundo para forjar una alianza mundial orientada a lograr el desarrollo sostenible y asegurar un mejor futuro para todos.

PRINCIPIO 22

Las poblaciones indígenas y sus comunidades, así como otras comunidades locales, desempeñan un papel fundamental en la ordenación del medio ambiente y en el desarrollo debido a sus conocimientos y prácticas tradicionales. Los Estados deberían reconocer y apoyar debidamente su identidad, cultura e intereses y hacer posible su participación efectiva en el logro del desarrollo sostenible.

PRINCIPIO 23

Deben protegerse el medio ambiente y los recursos naturales de los pueblos sometidos a opresión, dominación y ocupación.

PRINCIPIO 24

La guerra es, por definición, enemiga del desarrollo sostenible. En consecuencia, los Estados deberán respetar las disposiciones de derecho internacional que protegen al medio ambiente en épocas de conflicto armado, y cooperar en su ulterior desarrollo, según sea necesario.

PRINCIPIO 25

La paz, el desarrollo y la protección del medio ambiente son interdependientes e inseparables.

PRINCIPIO 26

Los Estados deberán resolver pacíficamente todas sus controversias sobre el medio ambiente por medios que corresponda con arreglo a la Carta de las Naciones Unidas.

PRINCIPIO 27

Los Estados y las personas deberán cooperar de buena fe y con espíritu de solidaridad en la aplicación de los principios consagrados en esta Declaración y en el ulterior desarrollo del derecho internacional en la esfera del desarrollo sostenible.

Río de Janeiro, Brasil - Junio de 1992

Anexo III: Programa 21. Lucha contra la deforestación

Capítulo 11

11. LUCHA CONTRA LA DEFORESTACION

AREAS DE PROGRAMAS

A. Mantenimiento de las múltiples funciones de todos los tipos de bosques, tierras forestales y regiones forestadas.

Bases para la acción.

11.1 Hay deficiencias importantes en las políticas, métodos y mecanismos que se utilizan para apoyar y desarrollar las múltiples funciones ecológicas, económicas, sociales y culturales de los árboles, los bosques y las tierras forestales. Muchos países desarrollados deben hacer frente a los efectos de los daños causados a sus bosques por la contaminación del aire y los incendios. Con frecuencia se requieren medidas y enfoques más eficaces a nivel nacional para mejorar y armonizar la formulación de políticas, la planificación y la programación; las medidas y los instrumentos legislativos; las modalidades de desarrollo; la participación del público en general y de las mujeres y las poblaciones indígenas en particular; la participación de los jóvenes; la función del sector privado, las organizaciones locales, las organizaciones no gubernamentales y las cooperativas; el desarrollo de conocimientos técnicos y multidisciplinarios y la calidad de los recursos humanos; las actividades de divulgación sobre silvicultura y la educación pública; la capacidad de investigación y el apoyo a la investigación; las estructuras y los mecanismos administrativos, entre ellos la coordinación intersectorial, la descentralización, los sistemas de asignación de responsabilidades y los incentivos, la difusión de información y las relaciones públicas. Esto es particularmente importante para aplicar un enfoque racional y global a la explotación sostenible y ecológicamente racional de los bosques. La necesidad de salvaguardar las funciones múltiples de los bosques y los terrenos forestales mediante un fortalecimiento institucional adecuado y apropiado se ha puesto de relieve reiteradamente en muchos de los informes, decisiones y recomendaciones de la FAO, la Organización Internacional de las Maderas Tropicales, el PNUMA, el Banco Mundial, la Unión Internacional para la Conservación de la Naturaleza y sus Recursos y otras organizaciones.

Objetivos.

11.2 Los objetivos de esta área de programas son los siguientes:

- a) Reforzar las instituciones nacionales que se ocupan de cuestiones forestales; ampliar el alcance y la eficacia de las actividades relacionadas con la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques y asegurar eficazmente el aprovechamiento y la producción sostenibles de los bienes y servicios forestales, tanto en los países desarrollados como en los países en desarrollo; para el año 2000, reforzar la capacidad y competencia de las instituciones nacionales de manera que puedan adquirir los conocimientos necesarios para proteger y conservar los bosques, así como ampliar su esfera de acción y, en consecuencia, aumentar la eficacia de los programas y las actividades relacionados con la ordenación y el desarrollo de los bosques;
- b) Fortalecer y aumentar la aptitud humana, técnica y profesional, así como los conocimientos especializados y la competencia para formular y poner en práctica con eficacia políticas, planes, programas, investigaciones y proyectos de ordenación, conservación y desarrollo sostenible de todos los tipos de bosques y de los recursos derivados de los bosques y de las tierras forestales, así como de otras zonas donde se pueden sacar beneficios de los bosques.

Actividades.

a) Actividades de gestión.

11.3 Los gobiernos al nivel que corresponda, con el apoyo de las organizaciones internacionales, regionales y subregionales competentes, deberían, en los casos necesarios, aumentar la capacidad institucional para promover las múltiples funciones de los bosques y la vegetación de todo tipo, así como de otras tierras conexas y de los recursos derivados de los bosques, para apoyar el desarrollo sostenible y la conservación del medio ambiente en todos los sectores. Ello debería lograrse, siempre que fuera posible y necesario, mediante el fortalecimiento o la modificación de las estructuras y los mecanismos existentes y el aumento de la cooperación y la coordinación de sus respectivas funciones. Entre las principales actividades previstas figuran las siguientes:

- a) Racionalizar y fortalecer las estructuras y los mecanismos administrativos, lo cual comprende la dotación de personal suficiente y la asignación de responsabilidades, la descentralización de la adopción de decisiones, la prestación de servicios infraestructurales y el suministro de equipo, la coordinación intersectorial y un sistema eficaz de comunicaciones;
- b) Promover la participación del sector privado, los sindicatos, las cooperativas rurales, las comunidades locales, las poblaciones indígenas, los jóvenes, las mujeres, los grupos de usuarios y las organizaciones no gubernamentales en las actividades relacionadas con los bosques, y el acceso a la información y a los programas de capacitación en el contexto nacional;
- c) Examinar y, en caso necesario, revisar las medidas y los programas pertinentes a todos los tipos de bosques y de vegetación, así como a otras tierras conexas y recursos forestales,

y relacionarlos con otras políticas o leyes sobre utilización y explotación de las tierras; promover una legislación adecuada y otras medidas para prevenir la utilización no controlada de la tierra con otros fines;

d) Elaborar y ejecutar planes y programas que comprendan la definición de los objetivos, programas y criterios nacionales y, de ser necesario, regionales y subregionales, para su aplicación y ulterior perfeccionamiento;

e) Establecer, desarrollar y mantener un sistema eficaz de divulgación y educación del público sobre cuestiones forestales para mejorar el conocimiento, el aprecio y la ordenación de los bosques en lo que respecta a las múltiples funciones y valores de los árboles, los bosques y las tierras forestales;

f) Crear instituciones que se ocupen de la educación y capacitación en cuestiones forestales, así como las industrias forestales, o fortalecer las existentes, a fin de formar un grupo adecuado de especialistas calificados y capacitados en los niveles profesional, técnico y especializado, sobre todo entre los jóvenes y las mujeres;

g) Establecer centros de investigación o fortalecer los existentes, a fin de estudiar los diferentes aspectos de los bosques y los productos forestales, por ejemplo, la ordenación viable de los bosques, la diversidad biológica, los efectos de los contaminantes transportados por el aire, el uso tradicional de los recursos forestales por las poblaciones locales e indígenas y el aumento de los ingresos comerciales y de otros valores no monetarios derivados de la ordenación de los bosques.

b) Datos e información.

11.4 Los gobiernos al nivel que corresponda, con la asistencia y la cooperación de los organismos internacionales, regionales, subregionales y bilaterales, cuando procediera, deberían elaborar las bases de datos y la información básica que se requirieran para la planificación y la evaluación de programas. A continuación se indican algunas de las actividades más concretas:

a) Reunir, compilar, actualizar periódicamente y distribuir la información sobre la clasificación y el uso de las tierras, comprendidos los datos sobre la cubierta forestal, las zonas idóneas para la forestación, las especies en peligro de extinción, los valores ecológicos, el valor de los usos tradicionales de la tierra o de su uso por las poblaciones indígenas, la biomasa y la productividad, así como información correlativa sobre cuestiones demográficas y socioeconómicas y sobre recursos forestales, tanto a nivel microeconómico como macroeconómico, y analizar periódicamente los programas forestales;

b) Establecer vínculos con otros sistemas de datos y fuentes pertinentes para apoyar la ordenación, la conservación y el aprovechamiento de los bosques, mientras se siguen desarrollando o reforzando, según proceda, los sistemas existentes, como por ejemplo los de información geográfica;

c) Establecer mecanismos que permitan el acceso del público a dicha información.

d) Cooperación y coordinación en los planos internacional y regional

11.5 Los gobiernos al nivel que corresponda y las instituciones deberían cooperar en la prestación de apoyo técnico especializado y de otra índole y en la promoción de las actividades internacionales de investigación, especialmente para mejorar la transferencia de tecnología y la capacitación especializada y asegurar el acceso a la experiencia adquirida y a los resultados de la investigación. Es necesario reforzar la coordinación y mejorar el desempeño de las organizaciones internacionales existentes que se ocupan de cuestiones forestales para suministrar cooperación y apoyo técnicos a los países interesados, con miras a la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques.

Medios de ejecución.

a) Financiación y evaluación de los costos.

11.6 La secretaría de la Conferencia ha estimado que el costo total medio por año (1993-2000) de ejecución de las actividades de este programa ascenderá a unos 2.500 millones de dólares, incluidos alrededor de 860 millones de dólares que la comunidad internacional suministrará a título de donación o en condiciones de favor. Estas estimaciones son indicativas y aproximadas únicamente y no han sido objeto de examen por los gobiernos. Los costos reales y las condiciones financieras, incluidas las no concesionarias, dependerán, entre otras cosas, de las estrategias y los programas específicos que los gobiernos decidan ejecutar.

b) Medios científicos y tecnológicos.

11.7 Las actividades de planificación, investigación y capacitación indicadas constituirán los medios científicos y tecnológicos para ejecutar el programa, así como su producto. Los

sistemas, la metodología y los conocimientos técnicos generados por el programa ayudarán a mejorar la eficacia. Entre las medidas concretas que se adopten deberían figurar las siguientes:

- a) Analizar los logros, obstáculos y problemas en la esfera social a fin de apoyar la formulación y la ejecución de programas;
  - b) Analizar los problemas y las necesidades de investigación y la planificación y la ejecución de investigaciones sobre proyectos concretos;
  - c) Evaluar las necesidades en materia de recursos humanos, adquisición de conocimientos especializados y capacitación;
  - d) Formular, ensayar y aplicar metodologías y enfoques adecuados en la ejecución de programas y planes de silvicultura.
- c) Desarrollo de los recursos humanos.

11.8 Los componentes concretos de educación y formación profesional en materia de silvicultura contribuirán eficazmente al desarrollo de los recursos humanos. Entre esos componentes se incluyen los siguientes:

- a) Empezar programas de estudios universitarios de todos los niveles y programas de especialización e investigación;
- b) Robustecer los programas de capacitación antes del servicio y en el servicio a nivel técnico y de formación profesional, así como la formación de instructores y la elaboración de programas de estudio y materiales y métodos didácticos;
- c) Dar capacitación especial al personal de las organizaciones nacionales de silvicultura en aspectos como la formulación de proyectos, la determinación de su viabilidad y su evaluación periódica.

d) Aumento de la capacidad.

11.9 Esta área de programas se refiere concretamente al desarrollo de la capacidad en el sector de la silvicultura y todas las actividades de los programas contribuyen a ese fin. Al crear y mejorar esa capacidad, deberían aprovecharse al máximo los sistemas y la experiencia ya existentes.

B. Aumento de la protección, ordenación sostenible y conservación de todos los bosques y aumento de la cubierta vegetal en las tierras degradadas, mediante la rehabilitación, la forestación, la reforestación y otras técnicas de restauración.

Bases para la acción.

11.10 Los bosques de todo el mundo han estado y están amenazados por la degradación incontrolada y la conversión a otros usos de la tierra, a raíz del aumento de las necesidades humanas; la expansión agrícola, la mala ordenación que es nociva para el medio ambiente y que incluye, por ejemplo, la falta de medidas adecuadas para combatir los incendios forestales y la explotación ilegal, la explotación comercial insostenible de los bosques, el pastoreo excesivo y el ramoneo no reglamentado, los efectos nocivos de los contaminantes transportados por el aire, los incentivos económicos y otras medidas adoptadas por otros sectores de la economía. Las repercusiones de la pérdida y la degradación de los bosques son la erosión del suelo, la pérdida de diversidad biológica, los daños a los hábitats de la fauna y la flora silvestres y la degradación de las cuencas, el empeoramiento de la calidad de la vida y la reducción de las opciones de desarrollo.

11.11 La situación actual exige la adopción de medidas urgentes y coherentes frente a la necesidad de conservar y aumentar los recursos forestales. La creación de superficies verdes en zonas adecuadas y todas las actividades necesarias para ello constituyen una forma eficaz de aumentar la conciencia del público y su participación en la protección y ordenación de los recursos forestales. Al respecto, se debería incluir el examen de las pautas de uso y tenencia de tierras y las necesidades locales, y se deberían enumerar y aclarar los objetivos concretos de los diferentes tipos de actividades de creación de zonas verdes.

Objetivos.

11.12 Los objetivos de esta área de programas son los siguientes:

- a) Mantener los bosques existentes mediante actividades de conservación y ordenación, y mantener y ampliar las superficies boscosas y arboladas, en zonas adecuadas de los países desarrollados y de los países en desarrollo, mediante la conservación de los bosques naturales, la protección, rehabilitación y regeneración de los bosques, la forestación, la reforestación y la plantación de árboles, con miras a mantener o restablecer el equilibrio

ecològic y aumentar la contribución de los bosques al bienestar de la humanidad y la satisfacción de sus necesidades;

b) Preparar y ejecutar, según proceda, programas o planes nacionales de acción para el sector forestal con miras a la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques. Esos programas o planes deberían integrarse con otras modalidades de uso de la tierra. En este contexto, se están ejecutando actualmente en más de 80 países, por iniciativa de éstos y con el apoyo de la comunidad internacional, programas o planes nacionales de acción en la esfera de la silvicultura en el marco del Programa de Acción Forestal en los Trópicos;

c) Velar por el desarrollo sostenible y, cuando proceda, la conservación de los recursos forestales existentes y futuros;

d) Mantener y aumentar la contribución ecológica, biológica, climática, sociocultural y económica de los recursos forestales;

e) Facilitar y apoyar la aplicación eficaz de la declaración autorizada, sin fuerza jurídica obligatoria, de principios para un consenso mundial sobre la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques de todo tipo aprobada por la Conferencia de las Naciones Unidas sobre el Medio Ambiente y el Desarrollo y, sobre la base de la aplicación de esos principios, considerar la necesidad y la viabilidad de todo tipo de arreglos apropiados internacionalmente convenidos para promover la cooperación internacional en materia de ordenación, conservación y desarrollo sostenible de los bosques de todo tipo mediante, entre otras cosas, la forestación, la reforestación y las actividades de rehabilitación.

Actividades.

a) Actividades de gestión.

11.13 Los gobiernos deberían reconocer la importancia de clasificar los distintos tipos de bosques en el marco de una política a largo plazo de conservación y ordenación de los recursos forestales, y determinar en cada región o cuenca unidades sostenibles a fin de velar por la conservación de esos recursos. Los gobiernos, con la participación del sector privado, las organizaciones no gubernamentales, los grupos comunitarios locales, las poblaciones indígenas, las mujeres, las dependencias públicas locales y el público en general, deberían tomar las medidas necesarias para conservar y ampliar la cubierta vegetal existente dondequiera que fuera ecológica, social y económicamente viable, mediante la cooperación técnica y otras formas de apoyo. Las principales actividades que convendría realizar son:

a) Velar por la ordenación sostenible de todos los ecosistemas forestales y las tierras arboladas, mediante la mejora de la planificación, la ordenación y la ejecución oportuna de actividades silvícolas, incluidas la preparación de un inventario y la realización de investigaciones pertinentes, así como la rehabilitación de los bosques naturales degradados, a fin de restablecer su productividad y sus contribuciones al medio ambiente, prestando especial atención a las necesidades humanas en materia de servicios económicos y ecológicos, la energía derivada de la leña, la agrosilvicultura, los productos y servicios forestales no madereros, la protección de las cuencas y el suelo, la ordenación de la fauna y la flora silvestres y los recursos genéticos forestales;

b) Establecer, ampliar y ordenar, según convenga en cada contexto nacional, sistemas de zonas protegidas, incluidos sistemas de unidades de conservación por sus funciones y valores ecológicos, sociales y espirituales, y tomar medidas para la conservación de los bosques en sistemas y paisajes ecológicos representativos y de bosques primarios de edad madura, la conservación y ordenación de la fauna y la flora silvestres, la designación de sitios del Patrimonio Mundial con arreglo a la Convención para la protección del patrimonio mundial, cultural y natural según proceda, la conservación de recursos genéticos, incluidas las actividades in situ y ex situ pertinentes y la adopción de medidas de apoyo para velar por la utilización racional de los recursos biológicos y la conservación de la diversidad biológica y el hábitat tradicional de las poblaciones indígenas, los habitantes de los bosques y las comunidades locales;

c) Iniciar y promover la ordenación de zonas amortiguadoras y de transición;

d) Llevar a cabo actividades de repoblación vegetal, cuando proceda, en zonas montañosas, tierras altas, tierras denudadas, tierras de labranza degradadas, tierras áridas y semiáridas y zonas costeras, para luchar contra la desertificación, evitar los problemas de erosión y facilitar otras funciones de protección y programas nacionales para la rehabilitación de tierras degradadas, incluidas la silvicultura comunitaria, la silvicultura social, la agrosilvicultura y el pastoreo forestal, teniendo en cuenta al mismo tiempo la función de los bosques como depósitos y sumideros de carbono en el plano nacional;

e) Desarrollar, los bosques artificiales, industriales y no industriales para apoyar y promover programas nacionales ecológicamente racionales de forestación y repoblación o regeneración forestal en lugares idóneos, y mejorar los bosques artificiales ya existentes, con fines tanto

industriales como no industriales y comerciales, a fin de que contribuyan más a la satisfacción de las necesidades humanas y a la preservación de los bosques naturales. Deberían tomarse medidas para promover y realizar cultivos intermedios y mejorar la rentabilidad de las inversiones en plantaciones, intercalando cultivos y cultivando bajo los árboles plantas de alto rendimiento económico;

f) Desarrollar con carácter prioritario un plan nacional o maestro para los bosques artificiales, o fortalecerlo si ya existe, indicando, entre otras cosas, la ubicación, el alcance, las especies, las zonas concretas de bosques artificiales existentes que requieren rehabilitación, teniendo presente el aspecto económico para el desarrollo futuro y dando prioridad a las especies autóctonas;

g) Aumentar la protección de los bosques contra los contaminantes, los incendios, las plagas, las enfermedades y los actos humanos perjudiciales como la explotación forestal ilegal, la extracción de minerales, la rotación intensa de cultivos, la introducción de especies exóticas de plantas y animales, y también desarrollar y acelerar las investigaciones para que se comprendan mejor los problemas relacionados con la ordenación y la regeneración de los bosques de todo tipo; fortalecer o establecer medidas adecuadas para evaluar y controlar el transporte transfronterizo de plantas y otro material vegetal;

h) Promover el desarrollo de la silvicultura urbana para reverdecer zonas urbanas y periurbanas y asentamientos humanos rurales con fines recreativos y de producción y para proteger árboles y huertos;

i) Crear o mejorar las oportunidades para la participación de todos, incluidos los jóvenes, las mujeres, las poblaciones indígenas y las comunidades locales, en la formulación, la elaboración y la ejecución de programas y actividades de otro tipo relacionadas con los bosques, prestando la debida atención a las necesidades y los valores culturales locales;

j) Limitar y tratar de impedir la rotación destructiva de cultivos atendiendo a sus causas sociales y ecológicas.

b) Datos e información.

11.14 Entre las actividades de gestión deberían figurar la reunión, la recopilación y el análisis de datos e información, así como la realización de estudios de referencia. A continuación se indican algunas de las actividades concretas:

a) Realizar estudios y elaborar y ejecutar planes de uso de la tierra para llevar a cabo actividades adecuadas de reverdecimiento, plantación, forestación, reforestación y rehabilitación forestal;

b) Consolidar y actualizar la información sobre el uso de la tierra y sobre el inventario y la ordenación de los bosques para planificar la ordenación y el uso de los recursos forestales y no forestales, incluidos los datos sobre la agricultura migratoria y otros agentes de destrucción de bosques;

c) Consolidar la información sobre los recursos genéticos y la biotecnología conexas, incluidas las encuestas y los estudios cuando sea necesario;

d) Hacer estudios e investigaciones sobre los conocimientos de la población indígena acerca de los árboles y los bosques y sobre la forma en que los utilizan a fin de mejorar la planificación y ejecución de actividades de ordenación sostenible de los recursos forestales;

e) Compilar y analizar datos de investigación sobre la interacción especie-lugar de las especies utilizadas en los bosques artificiales y evaluar las posibles consecuencias de los cambios climáticos para los bosques, así como los efectos de los bosques en el clima, e iniciar estudios a fondo sobre el ciclo del carbono en relación con diferentes tipos de bosques, a fin de proporcionar asesoramiento científico y apoyo técnico;

f) Establecer vínculos con otras fuentes de datos e información relativas a la ordenación y la utilización sostenibles de los bosques y mejorar el acceso a esos datos y esa información;

g) Desarrollar e intensificar las investigaciones para mejorar el conocimiento y la comprensión de los problemas y mecanismos naturales relacionados con la ordenación y rehabilitación de los bosques, incluidas investigaciones sobre la fauna y su interrelación con los bosques;

h) Consolidar la información sobre el estado de las zonas forestales y las inmisiones y emisiones que influyen en el medio.

c) Cooperación y coordinación en los planos internacional y regional.

11.15 El reverdecimiento de zonas adecuadas es una tarea de importancia y repercusiones de alcance mundial. La comunidad internacional y regional debería proporcionar cooperación técnica y otros medios para esta área de programas. Entre las actividades específicas de carácter internacional en apoyo de los esfuerzos nacionales deberían figurar las siguientes:

- a) Aumentar las actividades de cooperación para reducir los contaminantes y las consecuencias transfronterizas que afectan la salud de los árboles y los bosques y la conservación de ecosistemas representativos;
- b) Coordinar las investigaciones regionales y subregionales sobre la absorción del carbono, la contaminación del aire y otros problemas ambientales;
- c) Documentar e intercambiar información y experiencias en beneficio de los países con problemas y perspectivas análogos;
- d) Reforzar la coordinación y mejorar la capacidad de organizaciones internacionales como la FAO, la OIMT, el PNUMA y la UNESCO para prestar apoyo técnico en la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques y en la renegociación del Acuerdo Internacional sobre las Maderas Tropicales de 1983, que ha de realizarse en 1992 ó 1993.

Medios de ejecución.

a) Financiación y evaluación de los costos.

11.16 La secretaría de la Conferencia ha estimado que el costo total medio por año (1993-2000) de ejecución de las actividades de este programa ascenderá a unos 10.000 millones de dólares incluidos alrededor de 3.700 millones de dólares que la comunidad internacional suministrará a título de donación o en condiciones de favor. Estas estimaciones son indicativas y aproximadas únicamente y no han sido objeto de examen por los gobiernos. Los costos reales y las condiciones financieras, incluidas las no concesionarias, dependerán, entre otras cosas, de las estrategias y los programas específicos que los gobiernos decidan ejecutar.

b) Medios científicos y tecnológicos.

11.17 El análisis de datos, la planificación, las investigaciones, la transferencia y el desarrollo de tecnología y las actividades de capacitación forman parte integrante de las actividades del programa y constituyen los medios tecnológicos y científicos de ejecución. Las instituciones nacionales deberían:

- a) Elaborar estudios de viabilidad y planes operacionales en relación con las principales actividades forestales;
- b) Elaborar y aplicar una tecnología ecológicamente racional que fuera pertinente para las diversas actividades enumeradas;
- c) Intensificar las medidas relacionadas con el mejoramiento del material genético y la aplicación de la biotecnología para mejorar la productividad y la tolerancia a la presión ambiental, que comprendan, por ejemplo, obtención de nuevas variedades de árboles, tecnología de las semillas, redes de obtención de semillas, bancos de germoplasma, técnicas "in vitro" y conservación in situ y ex situ.

c) Desarrollo de los recursos humanos.

11.18 Entre los medios indispensables para ejecutar con eficacia las actividades mencionadas figuran la capacitación y la adquisición de los conocimientos especializados, la construcción de instalaciones y la creación de condiciones de trabajo adecuadas y la motivación y concientización del público. Entre las actividades específicas se cuentan las siguientes:

- a) Proporcionar capacitación especializada en planificación, ordenación, conservación del medio ambiente, biotecnología, etc;
- b) Establecer zonas de demostración que sirvan de modelo y como centros de capacitación;
- c) Apoyar a las organizaciones locales, las comunidades, las organizaciones no gubernamentales, los propietarios privados, las mujeres, los jóvenes, los agricultores, las poblaciones indígenas y los campesinos que practican la agricultura migratoria mediante actividades de divulgación, suministro de insumos y capacitación.

d) Aumento de la capacidad.

11.19 Los gobiernos, el sector privado, las organizaciones y comunidades locales, las poblaciones indígenas, los sindicatos y las organizaciones no gubernamentales deberían aumentar, con el debido apoyo de las organizaciones internacionales competentes, su capacidad para ejecutar las actividades del programa. Esa capacidad debería desarrollarse y reforzarse en armonía con las actividades del programa. Entre las actividades necesarias para incrementar la capacidad figuran la creación de marcos normativos y jurídicos, la creación de instituciones nacionales, el desarrollo de los recursos humanos, el fomento de las investigaciones y la tecnología, el desarrollo de la infraestructura, el aumento de la conciencia pública, etc.

C. Promoción de métodos eficaces de aprovechamiento y evaluación para recuperar el valor íntegro de los bienes y servicios derivados de los bosques, las tierras forestales y las tierras arboladas.

Bases para la acción.

11.20 Aún no se han explotado del todo las enormes posibilidades de los bosques y las tierras forestales como recurso de suma importancia para el desarrollo. Una mejor ordenación de los bosques podría aumentar la producción de bienes y servicios y, en particular, el rendimiento de productos forestales madereros y no madereros, lo cual ayudaría a generar más empleos e ingresos, aumentar el valor mediante la transformación y el comercio de productos forestales, aumentar la contribución a los ingresos en divisas y el rendimiento de las inversiones. Dado que los recursos forestales son renovables, se pueden administrar de forma sostenible y compatible con la conservación del medio ambiente. Al formular políticas forestales, se debería tener plenamente en cuenta el efecto de la explotación de los recursos forestales en el valor de los demás productos que pueden obtenerse de los bosques. Asimismo, es posible aumentar el valor de los bosques mediante usos no perjudiciales, como el turismo ecológico y el suministro ordenado de materiales genéticos. Se requiere una acción concertada para aumentar la percepción pública del valor de los bosques y de los beneficios que aportan. La supervivencia de los bosques y su contribución ininterrumpida al bienestar humano dependen en gran medida del éxito de esta actividad.

Objetivos.

11.21 Los objetivos de esta área de programas son los siguientes:

- a) Aumentar el reconocimiento de los valores social, económico y ecológico de los árboles, los bosques y las tierras forestales, incluidas las consecuencias de los daños causados por la falta de bosques; promover el uso de metodologías que incorporen el valor social, económico y ecológico de los árboles, los bosques y las tierras forestales en los sistemas nacionales de contabilidad económica; velar por su ordenación sostenible en forma que sea compatible con el aprovechamiento de la tierra, la protección del medio ambiente y las necesidades de desarrollo.
- b) Promover la utilización eficiente, racional y sostenible de todos los tipos de bosques y de vegetación, comprendidos otros recursos de tierras y de bosques, mediante el desarrollo de industrias eficientes de elaboración de productos forestales, transformación secundaria con valor añadido y comercio de productos forestales, sobre la base de una ordenación sostenible de los recursos forestales y de conformidad con planes que incorporen el valor íntegro de los productos forestales madereros y no madereros;
- c) Fomentar una utilización más eficiente y sostenible de los bosques y los árboles para leña y suministro de energía;
- d) Promover una utilización y una contribución económica más amplias de las zonas forestales, incorporando el turismo ecológico en la ordenación y planificación forestales.

Actividades.

a) Actividades de gestión.

11.22 Los gobiernos, con el apoyo del sector privado, las instituciones científicas, las poblaciones indígenas, las organizaciones no gubernamentales, las cooperativas y los empresarios, cuando proceda, deberían realizar las actividades que figuran a continuación, debidamente coordinadas en el plano nacional, con la cooperación financiera y técnica de las organizaciones internacionales:

- a) Hacer estudios detallados de inversión, armonización de la oferta y la demanda y análisis del impacto ambiental para racionalizar y mejorar la utilización de los árboles y los bosques y desarrollar y establecer planes adecuados de incentivos y medidas reglamentarias, incluidas disposiciones sobre la tenencia de la tierra, con objeto de atraer inversiones y promover una mejor gestión de estos recursos;
- b) Formular criterios y directrices racionales desde el punto de vista científico para la ordenación, conservación y desarrollo sostenible de los bosques de todo tipo;
- c) Mejorar los métodos y las prácticas de explotación de los bosques que sean ecológicamente racionales y económicamente viables, incluidos los de planificación y ordenación y mejorar la utilización del equipo, las instalaciones de almacenamiento y los medios de transporte a fin de reducir los desechos y de ser posible aprovecharlos al máximo, y mejorar el valor de los productos forestales, tanto madereros como no madereros;
- d) Promover una mejor utilización y aprovechamiento de los bosques naturales y las tierras arboladas, así como de los bosques artificiales, siempre que sea posible, mediante

actividades adecuadas, ecológicamente racionales y económicamente viables, incluidas prácticas de silvicultura y la ordenación de otras especies vegetales y animales;

e) Fomentar y apoyar la transformación secundaria de los productos forestales para aumentar el valor mantenido y otros beneficios;

f) Promover y popularizar los productos forestales no madereros y otros tipos de recursos forestales, aparte de la leña (por ejemplo, plantas medicinales, tintes, fibras, gomas, resinas, piensos, productos de valor cultural, rota, bambú), mediante programas y actividades socioforestales de participación, incluidas las investigaciones sobre su transformación y sus usos;

g) Desarrollar, ampliar y mejorar la eficacia y eficiencia de las industrias de elaboración forestal, tanto madereras como no madereras, teniendo en cuenta aspectos tales como la tecnología eficiente de conversión y una mejor utilización sostenible de los residuos de las cosechas y la elaboración; promover las especies menos conocidas de los bosques naturales mediante la investigación, la demostración y la comercialización; promover la elaboración secundaria con valor añadido para mejorar el empleo, los ingresos y el valor mantenido; y promover y mejorar los mercados de productos forestales y su comercio mediante las instituciones, políticas y servicios pertinentes;

h) Promover y apoyar la ordenación de la fauna y la flora silvestres, incluidos el turismo ecológico y la agricultura, y alentar y apoyar la zootecnia y el cultivo de especies silvestres para aumentar los ingresos y el empleo rurales y obtener beneficios económicos y sociales sin causar daños al medio ambiente;

i) Fomentar las empresas forestales idóneas en pequeña escala para apoyar el desarrollo rural y la capacidad empresarial local;

j) Mejorar y promover métodos para hacer evaluaciones amplias que reflejen el valor íntegro de los bosques, con miras a incluir ese valor en la estructura de mercado de los productos madereros y no madereros;

k) Armonizar el desarrollo sostenible de los bosques con políticas nacionales de desarrollo y comercio que sean compatibles con el aprovechamiento ecológicamente racional de los recursos forestales, utilizando, por ejemplo, las directrices de la OIMT para la ordenación sostenible de los bosques tropicales;

l) Elaborar y adoptar programas nacionales para contabilizar el valor económico y no económico de los bosques, o fortalecer los programas existentes.

b) Datos e información.

11.23 Los objetivos y las actividades de ordenación presuponen el análisis de datos e información, estudios de viabilidad, estudios de mercado y análisis de la información tecnológica. Entre las actividades pertinentes figuran las siguientes:

a) Analizar la oferta y la demanda de productos y servicios forestales para velar por su utilización eficiente cuando sea necesario;

b) Realizar inversiones y estudios de viabilidad, incluidas evaluaciones del impacto ambiental, a fin de establecer empresas de elaboración de productos forestales;

c) Investigar las propiedades de las especies menos conocidas para su promoción y comercialización;

d) Estudiar los mercados de productos forestales para promover el comercio y obtener información comercial;

e) Facilitar el suministro de información tecnológica adecuada para promover una mejor utilización de los recursos forestales.

c) Cooperación y coordinación en los planos internacional y regional.

11.24 La cooperación y la asistencia de organismos internacionales y de la comunidad internacional en materia de transferencia de tecnología, especialización y promoción de relaciones de intercambio favorables sin recurrir a restricciones unilaterales ni a la prohibición de productos forestales contrarios a los acuerdos del GATT o a otros acuerdos comerciales multilaterales, junto con la utilización de mecanismos e incentivos adecuados de mercado, ayudará a abordar problemas ambientales de alcance mundial. Otra actividad específica será fortalecer la coordinación y el desempeño de las organizaciones internacionales, en particular de la FAO, la ONUDI, la UNESCO, el PNUMA, el CCI/UNCTAD/GATT, la OIMT y la OIT para prestar asistencia técnica y orientación en esta área de programas.

Medios de ejecución.

a) Financiación y evaluación de los costos.

11.25 La secretaría de la Conferencia ha estimado que el costo total medio por año (1993-2000) de ejecución de las actividades de este programa ascenderá a unos 18.000 millones de dólares, incluidos alrededor de 880 millones de dólares que la comunidad internacional suministrará a título de donación o en condiciones de favor. Estas estimaciones son indicativas y aproximadas únicamente y no han sido objeto de examen por los gobiernos. Los costos reales y las condiciones financieras, incluidas las no concesionarias, dependerán, entre otras cosas, de las estrategias y los programas específicos que los gobiernos decidan ejecutar.

b) Medios científicos y tecnológicos.

11.26 Las actividades del programa presuponen importantes actividades de investigación y estudios, así como el perfeccionamiento de la tecnología. Todo ello deberían coordinarlo los gobiernos en colaboración con las organizaciones e instituciones internacionales competentes y con el apoyo de éstas. Entre las actividades concretas figuran las siguientes:

- a) Realizar investigaciones sobre las propiedades de los productos madereros y no madereros y sobre sus usos, para mejorar su aprovechamiento;
- b) Desarrollar y aplicar tecnologías ecológicamente racionales y menos contaminantes para su utilización en los bosques;
- c) Elaborar modelos y técnicas de análisis de perspectivas y planificación del desarrollo;
- d) Promover la investigación científica del desarrollo y la utilización de productos forestales no madereros;
- e) Elaborar metodologías adecuadas para determinar el valor íntegro de los bosques.

c) Desarrollo de los recursos humanos.

11.27 El éxito y la eficacia de esta área de programas dependen de la disponibilidad de personal especializado. La formación especializada es un factor importante a este respecto. Debería hacerse de nuevo hincapié en la integración de la mujer. El desarrollo de los recursos humanos para la ejecución del programa, en términos cuantitativos y cualitativos, debería comprender las siguientes actividades:

- a) Desarrollar las especialidades necesarias para ejecutar el programa, incluida la creación de centros especiales de capacitación a todos los niveles;
- b) Organizar cursos de repaso, incluidos programas de becas y giras de estudios, a fin de actualizar las especialidades y los conocimientos técnicos y mejorar la productividad, o reforzar los cursos existentes;
- c) Robustecer la capacidad de investigación, planificación, análisis económico, supervisión y evaluación a fin de contribuir a una mejor utilización de los recursos forestales;
- d) Promover la eficiencia y la capacidad de los sectores privado y cooperativo mediante el suministro de servicios e incentivos.

d) Aumento de la capacidad.

11.28 El aumento de la capacidad, que comprende el robustecimiento de la capacidad existente, es un elemento implícito en las actividades del programa. La mejora de la administración, la política y los planes, las instituciones nacionales, los recursos humanos, la capacidad científica y de investigación, el desarrollo de la tecnología y la supervisión y la evaluación son todos componentes importantes de esta actividad.

D. Establecimiento o fortalecimiento de la capacidad para la planificación, la evaluación y la observación sistemática de los bosques y de los programas, perspectivas y actividades conexas, incluidos el comercio y las operaciones comerciales.

Bases para la acción.

11.29 Las evaluaciones y las observaciones sistemáticas son componentes indispensables de la planificación a largo plazo para determinar los efectos, tanto cuantitativos como cualitativos, y para subsanar deficiencias. Sin embargo, este mecanismo es uno de los aspectos que se suelen descuidar en la ordenación, la conservación y el aprovechamiento de los recursos forestales. En muchos casos, incluso se carece de la información básica relativa a la superficie y los tipos de los bosques, el volumen de la explotación, etc. En muchos países en desarrollo faltan estructuras y mecanismos para desempeñar esas funciones. Es urgente la necesidad de rectificar esa situación para comprender mejor el papel y la importancia de los bosques y para planificar de forma realista y eficaz su conservación, ordenación, regeneración y aprovechamiento sostenible.

Objetivos.

11.30 Los objetivos de esta área de programas son los siguientes:

- a) Reforzar o establecer nuevos sistemas de evaluación y observación sistemática de los bosques y las tierras forestales con miras a evaluar los efectos de los programas, los proyectos y las actividades en la calidad y la extensión de los recursos forestales, las tierras disponibles para la forestación, y el régimen de tenencia de la tierra, e integrar los sistemas en un proceso permanente de investigación y de análisis a fondo que al mismo tiempo permita introducir las modificaciones y las mejoras necesarias en los procesos de planificación y de adopción de decisiones. Debería hacerse hincapié especial en la participación de la población rural en estos procesos;
- b) Suministrar a los economistas, los planificadores, los encargados de adoptar decisiones y las comunidades locales suficiente información correcta y actualizada sobre los recursos forestales y las tierras forestales.

Actividades.

a) Actividades de gestión.

11.31 Los gobiernos y las instituciones, en colaboración con los organismos y las organizaciones internacionales competentes, las universidades y las organizaciones no gubernamentales, deberían hacer evaluaciones y observaciones sistemáticas de los bosques y de los programas y procesos conexos, con miras a mejorarlos constantemente. Ello debería ir vinculado a las actividades conexas de investigación y ordenación y, siempre que fuera posible, basarse en los principales sistemas existentes. A continuación se indican algunas de las actividades:

- a) Evaluar y observar sistemáticamente los aspectos cuantitativos y cualitativos y los cambios de la cubierta forestal y los recursos forestales, incluida la clasificación y el uso de las tierras y la actualización del estado en que se encuentran al nivel nacional apropiado, y vincular esta actividad, según proceda, con la planificación como base para la formulación de políticas y programas;
- b) Establecer sistemas nacionales de evaluación y observación sistemática de los programas y procesos, que incluyan la formulación de definiciones, criterios, normas y métodos de intercalibrado y el fomento de la capacidad para tomar medidas correctivas, además de mejorar la formulación y la ejecución de programas y proyectos;
- c) Hacer estimaciones de los efectos de las actividades en la evolución de los bosques y formular propuestas de conservación en términos de variables clave como objetivos de desarrollo, costos y beneficios, contribución de los bosques a otros sectores, bienestar de la comunidad, condiciones ambientales y diversidad biológica y sus efectos en los planos local, regional y mundial, cuando proceda, a fin de evaluar la evolución de las necesidades nacionales en las esferas tecnológica y financiera;
- d) Elaborar sistemas nacionales de evaluación y observación sistemática de los recursos forestales que incluyan la investigación y los análisis de datos necesarios y que deberían reflejar, en la medida de lo posible, toda la variedad de productos y servicios forestales relacionados o no con la madera y la incorporación de los resultados en los planes y estrategias y, cuando sea posible, en la contabilidad y la planificación nacionales;
- e) Establecer los vínculos necesarios entre sectores y programas y mejorar el acceso a la información a fin de apoyar un enfoque holístico de la planificación y la programación.

b) Datos e información.

11.32 Para esta área de programas es indispensable disponer de datos y de información fiables. Los gobiernos, en colaboración, cuando sea necesario, con las organizaciones internacionales competentes, deberían comprometerse a mejorar constantemente los datos y la información y a velar por su intercambio. Entre las actividades específicas contempladas figuran las siguientes:

- a) Reunir, consolidar e intercambiar la información existente y obtener información básica de referencia sobre aspectos pertinentes para este programa;
- b) Armonizar las metodologías para programas que incluyan actividades de datos e información a fin de velar por su precisión y coherencia;
- c) Realizar estudios especiales sobre, por ejemplo, tierras aptas y adecuadas para la forestación;
- d) Promover el apoyo a la investigación y mejorar el acceso a sus resultados.

c) Cooperación y coordinación en los planos internacional y regional

11.33 La comunidad internacional debería prestar a los gobiernos el apoyo técnico y financiero necesario en esta área de programas, para lo cual se deberían considerar las actividades siguientes:

- a) Establecer un marco conceptual y criterios, normas y definiciones aceptables para la evaluación y la observación sistemática de los recursos forestales;
- b) Establecer mecanismos institucionales nacionales para coordinar la evaluación y observación sistemática de los bosques o reforzar los existentes;
- c) Fortalecer las redes regionales y mundiales existentes para el intercambio de la información pertinente;
- d) Reforzar la capacidad de organizaciones internacionales como el Grupo Consultivo sobre Investigaciones Agrícolas Internacionales (CGIAR), la FAO, la OIMT, el PNUMA, la UNESCO y la ONUDI para prestar apoyo técnico y orientación en esta área de programas y mejorar el desempeño de esas organizaciones en esta esfera.

Medios de ejecución

- a) Financiación y evaluación de los costos.

11.34 La secretaría de la Conferencia ha estimado que el costo total medio por año (1993-2000) de ejecución, de las actividades de este programa ascenderá a unos 750 millones de dólares, incluidos alrededor de 230 millones de dólares que la comunidad internacional suministrará a título de donación o en condiciones de favor. Estas estimaciones son indicativas y aproximadas únicamente y no han sido objeto de examen por los gobiernos. Los costos reales y las condiciones financieras, incluidas las no concesionarias, dependerán, entre otras cosas, de las estrategias y los programas específicos que los gobiernos decidan ejecutar.

11.35 La aceleración del desarrollo requiere ejecutar las actividades de gestión y de reunión de datos e información mencionadas más arriba. Las actividades relacionadas con las cuestiones del medio ambiente mundial son las que mejorarán la información general para evaluar y resolver problemas ambientales a escala mundial. El robustecimiento de la capacidad de las instituciones internacionales requiere mejorar el personal técnico y la capacidad de ejecución de varias organizaciones internacionales a fin de satisfacer las necesidades de los países.

- b) Medios científicos y tecnológicos.

11.36 Las actividades de evaluación y observación sistemática requieren grandes esfuerzos de investigación, formulación de modelos estadísticos e innovaciones tecnológicas. Todo ello se ha incorporado en las actividades relacionadas con la ordenación. Estas actividades, a su vez, mejorarán el contenido tecnológico y científico de las evaluaciones y de las observaciones periódicas. Entre los componentes científicos y tecnológicos concretos de esas actividades figuran los siguientes:

- a) Elaborar métodos y modelos técnicos, ecológicos y económicos relacionados con las actividades de evaluación y de observación sistemática;
- b) Establecer sistemas de datos y de procesamiento de datos y formular modelos estadísticos;
- c) Hacer estudios sobre el terreno y de teleobservación;
- d) Establecer sistemas de información geográfica;
- e) Evaluar y perfeccionar la tecnología.

11.37 Todo ello se deberá vincular y armonizar con las actividades y componentes análogos de las demás áreas de programas.

- c) Desarrollo de los recursos humanos.

11.38 Las actividades del programa prevén la necesidad y los medios de desarrollar los recursos humanos en lo que respecta a la especialización (por ejemplo, el uso de técnicas de teleobservación, cartografía y modelos estadísticos), la capacitación, la transferencia de tecnología, la concesión de becas y las demostraciones sobre el terreno.

- d) Aumento de la capacidad.

11.39 Los gobiernos, en colaboración con las organizaciones y las instituciones internacionales competentes, deberían desarrollar la capacidad necesaria para ejecutar este programa. Ello debería armonizarse con el aumento de la capacidad para otras áreas de programas. El aumento de la capacidad debería abarcar aspectos como la formulación de políticas, la administración pública, el mejoramiento de las instituciones nacionales, el desarrollo de los recursos humanos, de la capacitación técnica especializada y de la capacidad de investigación, el desarrollo de la tecnología, el establecimiento de sistemas de información, la evaluación de programas, la coordinación intersectorial y la cooperación internacional.

- e) Financiación de la cooperación en los planos internacional y regional.

11.40 La secretaría de la Conferencia ha estimado que el costo total medio por año (1993-2000) de ejecución de las actividades de este programa ascenderá a unos 750 millones de dólares, incluidos alrededor de 530 millones de dólares que la comunidad internacional suministrará a título de donación o en condiciones de favor. Estas estimaciones son indicativas y aproximadas únicamente y no han sido objeto de examen por los gobiernos. Los costos reales y las condiciones financieras, incluidas las no concesionarias, dependerán, entre otras cosas, de las estrategias y los programas específicos que los gobiernos decidan ejecutar.

Anexo IV: Declaración autorizada, sin fuerza jurídica obligatoria, de principios para un consenso mundial respecto a la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques de todo tipo.

PREAMBULO

- a) La cuestión de los bosques guarda relación con toda la gama de problemas y oportunidades en el contexto del medio ambiente y el desarrollo, incluido el derecho al desarrollo socioeconómico en forma sostenible.
- b) Los presentes principios obedecen al objetivo rector de aportar una contribución a la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques y de tomar disposiciones respecto de sus funciones y usos múltiples y complementarios.
- c) Los problemas y las oportunidades que existen en el ámbito de la silvicultura deben ser examinados con un criterio holístico y equilibrado en el contexto general del medio ambiente y el desarrollo, teniendo en cuenta los múltiples usos y funciones de los bosques, entre ellos los usos tradicionales, y los probables problemas económicos y sociales que se plantean cuando esos usos son limitados o restringidos, así como las posibilidades de desarrollo que puede ofrecer la ordenación sostenible de los bosques.
- d) Estos principios representan un primer consenso mundial sobre los bosques. Al contraer el compromiso de aplicar con prontitud estos principios, los países deciden así mismo mantenerlos en constante evaluación a fin de determinar su idoneidad para proseguir la cooperación internacional respecto de las cuestiones relacionadas con los bosques.
- e) Los presentes principios deben ser aplicables a los bosques de todo tipo, tanto a los naturales como a las plantaciones forestales, y en todas las regiones geográficas y zonas climáticas, incluidas la austral, la boreal, la subtemplada, la templada, la subtropical y la tropical.
- f) Los bosques de todo tipo entrañan procesos ecológicos complejos y singulares que constituyen la base de la capacidad, actual o potencial, de los bosques de proporcionar recursos para satisfacer las necesidades humanas y los valores ambientales, por lo cual su ordenación y conservación racionales deben preocupar a los gobiernos de los países en que se encuentran, y son valiosos para las comunidades locales y para el medio ambiente en su totalidad.
- g) Los bosques son indispensables para el desarrollo económico y el mantenimiento de todas las formas de vida.
- h) Cada Estado, reconociendo que la responsabilidad de la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques se encuentra distribuida en muchos casos entre el gobierno federal o nacional, el estatal o provincial y el municipal, debería aplicar estos principios en el plano que correspondiera de conformidad con su propia constitución o legislación.

PRINCIPIOS/ELEMENTOS

1. a) Los Estados, de conformidad con la Carta de las Naciones Unidas y los principios de derecho internacional, tienen el derecho soberano de explotar sus propios recursos en aplicación de su propia política ambiental y la obligación de asegurar que las actividades que se lleven a cabo dentro de su jurisdicción o bajo su control no perjudiquen al medio de otros Estados o de zonas situadas fuera de la jurisdicción nacional.
- b) El costo adicional total convenido de alcanzar los beneficios relacionados con la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques requiere una mayor cooperación internacional y debería ser compartido equitativamente por la comunidad internacional.
2. a) Los Estados tienen el derecho soberano e inalienable de proceder a la utilización, la ordenación y el desarrollo de sus bosques de conformidad con sus necesidades de desarrollo y su grado de desarrollo socioeconómico y sobre la base de una política nacional compatible con el desarrollo sostenible y la legislación, incluida la conversión de las zonas boscosas para

otros usos en el contexto del plan general de desarrollo socioeconómico y sobre la base de una política racional de uso de la tierra.

b) Los recursos y las tierras forestales deberían ser objeto de una ordenación sostenible a fin de atender a las necesidades sociales, económicas, ecológicas, culturales y espirituales de las generaciones presentes y futuras. Esas necesidades se refieren a productos y servicios forestales, como madera y productos de la madera, agua, alimentos, forraje, medicamentos, combustible, vivienda, empleo, esparcimiento, hábitat para la fauna y flora silvestres, diversidad en el paisaje, sumideros y depósitos de carbono, y se refieren así mismo a otros productos forestales. Habría que tomar medidas adecuadas para proteger a los bosques de los efectos nocivos de la contaminación, incluida la transportada por el aire, y de incendios, plagas y enfermedades a fin de mantener íntegramente su múltiple valor.

c) El suministro de información oportuna, fiable y precisa acerca de los bosques y los ecosistemas forestales es indispensable a los efectos de la conciencia pública y de la adopción de decisiones informadas.

d) Los gobiernos deberían promover la participación de todos los interesados, incluidas las comunidades locales y las poblaciones indígenas, la industria, la mano de obra, las organizaciones no gubernamentales y los particulares, los habitantes de las zonas forestales y las mujeres, en el desarrollo, la ejecución y la planificación de la política forestal del país, y ofrecer oportunidades para esa participación.

3. a) La política y las estrategias nacionales deberían establecer un marco para intensificar los esfuerzos en pro de la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques y las tierras forestales, incluido el establecimiento y fortalecimiento de instituciones y programas en la materia.

b) La cooperación internacional en el ámbito de los bosques debería ser facilitada por disposiciones internacionales de índole institucional, comenzando, según proceda, con las organizaciones y mecanismos que ya existan.

c) Todos los aspectos de la protección del medio ambiente y del desarrollo económico y social en su relación con los bosques y tierras forestales deberían estar integrados y tenerse en cuenta en su conjunto.

4. Debería reconocerse la función vital que cumplen los bosques de todo tipo en el mantenimiento de los procesos y el equilibrio ecológicos en los planos local, nacional, regional y mundial mediante, entre otras cosas, la función que les cabe en la protección de los ecosistemas frágiles, las cuencas hidrográficas y los recursos de agua dulce y su carácter de ricos depósitos de diversidad biológica y recursos biológicos y de fuente de material genético para productos biotecnológicos, así como para la fotosíntesis.

5. a) La política forestal de cada país debería reconocer y apoyar debidamente la cultura y los intereses y respetar los derechos de las poblaciones indígenas, de sus comunidades y otras comunidades y de los habitantes de las zonas boscosas. Se deberían promover las condiciones apropiadas para estos grupos a fin de permitirles tener un interés económico en el aprovechamiento de los bosques, desarrollar actividades económicas y lograr y mantener una identidad cultural y una organización social, así como un nivel adecuado de sustentación y bienestar, lo que podría hacerse, entre otras cosas, por conducto de sistemas de tenencia de la tierra que sirvieran de incentivo para la ordenación sostenible de los bosques.

b) Se debería promover activamente la plena participación de la mujer en todos los aspectos de la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques.

6. a) Los bosques de todo tipo tienen una importante función en la satisfacción de las necesidades de energía al suministrar una fuente renovable de bioenergía, particularmente en los países en desarrollo, y la demanda de leña para fines domésticos e industriales debería satisfacerse mediante la ordenación, la forestación y la reforestación sostenibles de los bosques. Para tal fin, es preciso reconocer la contribución que pueden aportar las plantaciones de especies autóctonas y foráneas al abastecimiento de madera para combustible y para fines industriales.

b) La política y los programas nacionales deberían tener en cuenta la relación, de haberla, entre la conservación, la ordenación y el desarrollo sostenible de los bosques, y todo los aspectos relacionados con la producción, el consumo, el reciclado o el destino final de los productos forestales.

c) En la adopción de decisiones sobre la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los recursos forestales debería recurrirse, en la medida de lo posible, a una completa evaluación de los valores económicos y no económicos de los bienes y servicios forestales y del costo y los beneficios para el medio ambiente. Habría que promover el desarrollo y el mejoramiento de metodologías para las evaluaciones de esa índole.

d) Se debería reconocer, realzar y promover la función de las plantaciones forestales y los cultivos agrícolas permanentes como fuentes sostenibles y ecológicamente racionales de energía renovable y de materia prima para la industria. Se debería reconocer y aumentar la

contribución que aportan a los efectos de mantener los procesos ecológicos, contrarrestar la presión sobre los bosques primarios o de edad madura y aportar empleo y desarrollo en la región con la participación adecuada de los habitantes de ella.

e) Los bosques naturales constituyen también una fuente de bienes y servicios, y se debería promover su conservación, ordenación sostenible y utilización.

7. a) Habría que hacer lo posible por promover un ambiente económico internacional propicio para el desarrollo sostenido y ecológicamente racional de los bosques de todos los países que incluya, entre otras cosas, el estímulo de modalidades sostenibles de producción y consumo para erradicar la pobreza y promover la seguridad alimentaria.

b) Deberían proporcionarse recursos financieros específicos a los países en desarrollo con importantes zonas forestales que establecieran programas de conservación forestal, incluidas zonas de bosques naturales protegidas. Esos recursos deberían estar dirigidos especialmente a los sectores económicos que estimularían la realización de actividades económicas y sociales de sustitución.

8. a) Debería emprenderse una labor de reverdecimiento de la Tierra. Todos los países, especialmente los países desarrollados, deberían adoptar medidas positivas y transparentes orientadas a la reforestación, la forestación y la conservación forestal, según procediera.

b) Se deberían emprender actividades racionales desde el punto de vista ecológico, económico y social para mantener y aumentar la cubierta forestal y la productividad de los bosques mediante actividades de rehabilitación, reforestación y repoblación forestal en tierras improductivas, degradadas y deforestadas, y también mediante la ordenación de los recursos forestales existentes.

c) La aplicación de políticas y programas nacionales de ordenación forestal, conservación y desarrollo sostenible, especialmente en los países en desarrollo, debería apoyarse mediante cooperación financiera y técnica internacional, incluso con participación del sector privado, cuando procediera.

d) La ordenación y el uso sostenibles de los bosques deberían ajustarse a las políticas y prioridades nacionales de desarrollo y basarse en directrices nacionales ecológicamente racionales. En la formulación de esas directrices deberían tenerse en cuenta, según procediera y si fueran aplicables, las metodologías y los criterios internacionalmente convenidos pertinentes.

e) La ordenación forestal debería integrarse con la ordenación de las zonas adyacentes a fin de mantener el equilibrio ecológico y la productividad sostenible.

f) En las políticas o leyes nacionales para la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques se debería contemplar la protección de ejemplos representativos o singulares ecológicamente viables de bosques, incluidos bosques primarios o antiguos, bosques de importancia cultural, espiritual, histórica o religiosa y otros bosques singulares y valiosos de importancia nacional.

g) En lo relativo al acceso de los recursos biológicos, incluido el material genético, se tendrán debidamente en cuenta los derechos soberanos de los países donde se encuentren los bosques y su participación en condiciones mutuamente convenidas en los beneficios tecnológicos y las utilidades de los productos de la biotecnología derivados de esos recursos.

h) En las políticas nacionales se debería prever la ejecución de evaluaciones del impacto ambiental cuando fuera probable que la adopción de medidas tuviera repercusiones negativas considerables en recursos forestales importantes y cuando esas medidas dependieran de una decisión de una autoridad nacional competente.

9. a) Los esfuerzos de los países en desarrollo por fortalecer la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de sus recursos forestales deberían contar con el apoyo de la comunidad internacional, habida cuenta de la importancia de reducir la deuda externa, en particular en los casos en que resulta agradada por la transferencia neta de recursos para beneficio de los países desarrollados, así como del problema de alcanzar por lo menos el valor de sustitución de los bosques mediante el mejoramiento del acceso al mercado de productos forestales, especialmente productos elaborados. Al respecto, también debería prestarse atención especial a los países que experimentan el proceso de transición hacia economías de mercado.

b) Los gobiernos y la comunidad internacional deberían abordar los problemas que obstaculizan los esfuerzos por lograr la conservación y el uso sostenible de los recursos forestales, que obedecen a la falta de otras opciones accesibles a las comunidades locales, especialmente los pobres de las zonas urbanas y las poblaciones rurales pobres que dependen económica y socialmente de los bosques y los recursos forestales.

c) En la formulación de políticas nacionales sobre los bosques de todo tipo deberían tenerse en cuenta las presiones y demandas impuestas a los ecosistemas y recursos forestales por influencias ajenas al sector forestal, y habría que buscar medios intersectoriales para hacer frente a esas presiones y demandas.

10. Deberían facilitarse a los países en desarrollo recursos financieros nuevos y adicionales para permitirles ordenar, conservar y desarrollar en forma sostenible sus recursos forestales, con inclusión de la forestación, la reforestación y la lucha contra la deforestación y la degradación de los bosques y de las tierras.

11. Para que en particular los países en desarrollo puedan acrecentar su capacidad endógena y llevar a cabo una mejor ordenación, conservación y desarrollo de sus recursos forestales, se deberían promover, facilitar y financiar, según procediera, el acceso a tecnologías ecológicamente racionales y a los correspondientes conocimientos especializados, así como la transferencia de tales tecnologías y conocimientos, en condiciones favorables, incluidas condiciones concesionarias y preferenciales, mutuamente convenidas, de conformidad con las disposiciones pertinentes del programa 21.

12. a) Debería fortalecerse mediante modalidades efectivas, incluida la cooperación internacional, el apoyo a las investigaciones científicas y a los inventarios y evaluaciones forestales a cargo de instituciones nacionales en que, cuando proceda, se consideren variables biológicas, físicas, sociales y económicas y el desarrollo tecnológico y su aplicación en la esfera de la ordenación, la conservación y el desarrollo forestales sostenibles. En ese contexto, también debería prestarse atención a las actividades de investigación y desarrollo sobre productos no leñosos explotados con un criterio sostenible.

b) La capacidad institucional nacional y, cuando proceda, regional e internacional en las esferas de la educación, la capacitación, la ciencia, la tecnología, la economía, la antropología y los aspectos sociales de la silvicultura y la ordenación forestal es indispensable para la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques, y debería fortalecerse.

c) El intercambio internacional de información sobre los resultados de las actividades de investigación y desarrollo relativas a los bosques y la ordenación forestal debería mejorarse y ampliarse, según procediera, aprovechando plenamente los servicios de las instituciones de educación y capacitación, incluidas las del sector privado.

d) Habría que reconocer, respetar, registrar, desarrollar y, según procediera, introducir en la ejecución de programas la capacidad autóctona y los conocimientos locales pertinentes en materia de conservación y desarrollo sostenible de los bosques, con apoyo institucional y financiero y en colaboración con los miembros de las comunidades locales interesadas. Por consiguiente, los beneficios que se obtuvieran del aprovechamiento de los conocimientos autóctonos deberían compartirse equitativamente con esas personas.

13. a) El comercio de productos forestales debería basarse en normas y procedimientos no discriminatorios y multilaterales convenidos de conformidad con el derecho y las prácticas del comercio internacional. En este contexto, debería facilitarse el comercio internacional abierto y libre de los productos forestales.

b) Debería estimularse la reducción o eliminación de las barreras arancelarias y los obstáculos al mejoramiento del acceso al mercado y de los precios, con miras a elevar el valor añadido de los productos forestales, así como la elaboración local de dichos productos, para permitir a los países productores mejorar la conservación y ordenación de sus recursos forestales renovables.

c) Se debería alentar en los planos nacional e internacional la incorporación de los costos y beneficios para el medio ambiente en las fuerzas y los mecanismos del mercado, a fin de lograr la conservación forestal y el desarrollo sostenible.

d) Las políticas de conservación forestal y desarrollo sostenible deberían integrarse con las políticas económicas, comerciales y otras políticas pertinentes.

e) Deberían evitarse las políticas y prácticas fiscales, comerciales, industriales, de transporte y de otro tipo que pudieran producir la degradación de los bosques. Deberían alentarse políticas adecuadas, dirigidas a la ordenación, la conservación y el desarrollo sostenible de los bosques, que incluyeran, cuando procediera, incentivos apropiados.

14. a) Deberían eliminarse o evitarse las medidas unilaterales, incompatibles con las obligaciones o acuerdos internacionales, destinadas a restringir y/o prohibir el comercio internacional de la madera u otros productos forestales con el objeto de lograr la ordenación sostenible a largo plazo de los bosques.

15. Deberían controlarse los contaminantes, sobre todo los transportados por el aire, incluidos los que causan la deposición ácida, perjudiciales para el bienestar de los ecosistemas forestales en los planos local, nacional, regional y mundial.

Rio de Janeiro, Brasil - Junio de 1992

Anexo V: Declaración de la Cumbre Mundial sobre el Desarrollo sostenible en Johannesburgo.

Desde nuestro origen hasta el futuro

1. Nosotros, los representantes de los pueblos del mundo, reunidos en la Cumbre Mundial sobre el Desarrollo Sostenible en Johannesburgo (Sudáfrica) del 2 al 4 de septiembre de 2002, reafirmamos nuestro compromiso en pro del desarrollo sostenible.
2. Nos comprometemos a construir una sociedad mundial humanitaria y equitativa y generosa, consciente de la necesidad de respetar la dignidad de todos los seres humanos.
3. Al comienzo de la Cumbre, los niños del mundo, con palabras sencillas y claras, nos han dicho que el futuro les pertenece y nos han desafiado a que actuemos de manera tal que ellos puedan heredar un mundo libre de las indignidades y los ultrajes que engendran la pobreza, la degradación ambiental y el desarrollo insostenible.
4. Como parte de nuestra respuesta a esos niños, que representan nuestro futuro común, todos nosotros, venidos de todos los rincones de la tierra, condicionados por distintas experiencias de la vida, nos hemos unido, profundamente convencidos de que es urgente la necesidad de crear un mundo nuevo y mejor donde haya esperanza.
5. Por consiguiente, asumimos la responsabilidad colectiva de promover y fortalecer, en los planos local, nacional, regional y mundial, el desarrollo económico, desarrollo social y la protección ambiental, pilares interdependientes y sinérgicos del desarrollo sostenible.
6. Desde este continente, cuna de la humanidad, proclamamos, por medio del Plan de Aplicación de las Decisiones de la Cumbre Mundial sobre el Desarrollo Sostenible y la presente Declaración, nuestra responsabilidad hacia nuestros semejantes, hacia las generaciones futuras y hacia todos los seres vivos.
7. Reconociendo que la humanidad se encuentra en una encrucijada, nos hemos unido resueltos a responder de manera positiva a la necesidad de formular un plan práctico y concreto que nos permita erradicar la pobreza y promover el desarrollo humano.

De Estocolmo a Río de Janeiro a Johannesburgo

8. Hace 30 años, en Estocolmo, nos pusimos de acuerdo sobre en que era apremiante la necesidad de abordar el problema del deterioro ambiental¹. Hace 10 años, en la Conferencia de las Naciones Unidas sobre el Medio Ambiente y el Desarrollo, celebrada en Río de Janeiro², convinimos en que la protección del medio ambiente, el desarrollo social y el desarrollo económico eran fundamentales para lograr el desarrollo sostenible basado en los principios de Río. Para alcanzar este objetivo, aprobamos un programa de alcance mundial titulado "Programa 21"³ y la Declaración de Río sobre el Medio Ambiente y el Desarrollo, a los cuales reafirmamos hoy nuestra adhesión. La Conferencia de Río constituyó un hito importante que permitió establecer un nuevo plan de acción para el desarrollo sostenible.
9. En el intervalo entre la Conferencia de Río y la de Johannesburgo, las naciones del mundo se han reunido en varias grandes conferencias bajo los auspicios de las Naciones Unidas, entre ellas la Conferencia Internacional sobre la Financiación para el Desarrollo⁴ y la Conferencia Ministerial de Doha⁵. Estas conferencias definieron para el mundo una amplia visión del futuro de la humanidad.
10. Nos congratulamos de que en la Cumbre de Johannesburgo se hayan congregado pueblos tan diversos para expresar sus opiniones en una búsqueda constructiva del camino común hacia un mundo en que se respete y se ponga en práctica el concepto del desarrollo sostenible. La Cumbre de Johannesburgo ha confirmado asimismo el importante progreso realizado hacia la consecución de un consenso mundial y de una alianza entre todos los pueblos del planeta.

Los grandes problemas que debemos resolver

11. Reconocemos que la erradicación de la pobreza, la modificación de pautas insostenibles de producción y consumo y la protección y ordenación de la base de recursos naturales para el desarrollo social y económico son objetivos primordiales y requisitos fundamentales de un desarrollo sostenible.
12. La profunda fisura que divide a la sociedad humana entre ricos y pobres, así como el abismo cada vez mayor que separa al mundo desarrollado del mundo en desarrollo, representan una grave amenaza a la prosperidad, seguridad y estabilidad mundiales.
13. El medio ambiente mundial sigue deteriorándose. Continúa la pérdida de biodiversidad; siguen agotándose las poblaciones de peces; la desertificación avanza cobrándose cada vez

más tierras fértiles; ya se hacen evidentes los efectos adversos del cambio del clima; los desastres naturales son más frecuentes y más devastadores, y los países en desarrollo se han vuelto más vulnerables, en tanto que la contaminación del aire, el agua y los mares sigue privando a millones de seres humanos de una vida digna.

14. La globalización ha agregado una nueva dimensión a estos problemas. La rápida integración de los mercados, la movilidad del capital y los apreciables aumentos en las corrientes de inversión en todo el mundo han creado nuevos problemas, pero también nuevas oportunidades para la consecución del desarrollo sostenible. Pero los beneficios y costos de la globalización no se distribuyen de forma pareja y a los países en desarrollo les resulta especialmente difícil responder a este reto.

15. Corremos el riesgo de que estas disparidades mundiales se vuelvan permanentes y, si no actuamos de manera que cambiemos radicalmente sus vidas, los pobres del mundo pueden perder la fe en sus representantes y en los sistemas democráticos que nos hemos comprometido a defender, y empezar a pensar que sus representantes no hacen más que promesas vanas.

Nuestro compromiso con el desarrollo sostenible

16. Estamos resueltos a velar por que nuestra rica diversidad, fuente de nuestra fuerza colectiva, sea utilizada en una alianza constructiva para el cambio y para la consecución del objetivo común del desarrollo sostenible.

17. Reconociendo la importancia de promover la solidaridad humana, hacemos un llamamiento para que se fomenten el diálogo y la cooperación mutua entre las civilizaciones y los pueblos del mundo, independientemente de consideraciones de raza, discapacidad, religión, idioma, cultura o tradición.

18. Nos felicitamos de que la Cumbre de Johannesburgo haya centrado la atención en la universalidad de la dignidad humana y estamos resueltos, no sólo mediante la adopción de decisiones sobre objetivos y calendarios sino también mediante asociaciones de colaboración, a aumentar rápidamente el acceso a los servicios básicos, como el suministro de agua potable, el saneamiento, una vivienda adecuada, la energía, la atención de la salud, la seguridad alimentaria y la protección de la biodiversidad. Al mismo tiempo, colaboraremos para ayudarnos unos a otros a tener acceso a recursos financieros, beneficiarnos de la apertura de los mercados, promover la creación de capacidad, utilizar la tecnología moderna para lograr el desarrollo y asegurarnos de que se fomenten la transferencia de tecnología, el mejoramiento de los recursos humanos, la educación y la capacitación a fin de erradicar para siempre el subdesarrollo.

19. Reafirmamos nuestra promesa de asignar especial importancia a la lucha contra problemas mundiales que representan graves amenazas al desarrollo sostenible de nuestra población y darle prioridad. Entre ellos cabe mencionar el hambre crónica, la malnutrición, la ocupación extranjera, los conflictos armados, los problemas del tráfico ilícito de drogas, la delincuencia organizada, la corrupción, los desastres naturales, el tráfico ilícito de armas, la trata de personas, el terrorismo, la intolerancia y la incitación al odio racial, étnico, religioso y de otra índole, la xenofobia y las enfermedades endémicas, transmisibles y crónicas, en particular el VIH/SIDA, el paludismo y la tuberculosis.

20. Nos comprometemos a asegurar que la potenciación y emancipación de la mujer y la igualdad de género se integren en todas las actividades que abarca el Programa 21, los objetivos 6 de desarrollo del Milenio y el Plan de Aplicación de las Decisiones de la Cumbre.

21. Reconocemos la realidad de que la sociedad mundial tiene los medios y los recursos para responder a los retos de la erradicación de la pobreza y el logro del desarrollo sostenible que enfrenta toda la humanidad. Unidos redoblabremos nuestros esfuerzos para que esos recursos disponibles sean aprovechados en beneficio de todos.

22. A este respecto, a fin de contribuir a la consecución de nuestras metas y objetivos de desarrollo, instamos a los países desarrollados que no lo hayan hecho a que tomen medidas concretas para alcanzar los niveles internacionalmente convenidos de asistencia oficial para el desarrollo.

23. Celebramos y apoyamos la creación de agrupaciones y alianzas regionales más fuertes, como la Nueva Alianza para el Desarrollo de África, a fin de promover la cooperación regional, una mayor cooperación internacional y el desarrollo sostenible.

24. Seguiremos prestando especial atención a las necesidades de desarrollo de los pequeños Estados insulares en desarrollo y los países menos adelantados.

25. Reafirmamos el papel vital de las poblaciones indígenas en el desarrollo.

26. Reconocemos que el desarrollo sostenible exige una perspectiva a largo plazo y una amplia participación en la formulación de políticas, la adopción de decisiones y la ejecución de actividades a todos los niveles. Como parte de nuestra colaboración en la esfera social,

seguiremos bregando por la formación de asociaciones estables con todos los grandes grupos, respetando su independencia, ya que cada uno de ellos tiene un importante papel que desempeñar.

27. Convenimos en que en la realización de sus actividades legítimas el sector privado, incluidas tanto las grandes empresas como las pequeñas, tiene el deber de contribuir a la evolución de comunidades y sociedades equitativas y sostenibles.

28. También convenimos en prestar asistencia a fin de aumentar las oportunidades de empleo remunerado, teniendo en cuenta la Declaración de principios de la Organización Internacional del Trabajo relativa a los derechos fundamentales en el trabajo⁷.

29. Convenimos en que es necesario que las empresas del sector privado asuman plena responsabilidad de sus actos en un entorno regulatorio transparente y estable.

30. Nos comprometemos a fortalecer y mejorar la gobernanza en todos los planos para lograr la aplicación efectiva del Programa 21, los objetivos de desarrollo del Milenio y el Plan de Aplicación de las Decisiones de la Cumbre.

El multilateralismo es el futuro

31. Para lograr nuestros objetivos de desarrollo sostenible, necesitamos instituciones internacionales y multilaterales más eficaces, democráticas y responsables de sus actos.

32. Reafirmamos nuestra adhesión a los principios y propósitos de la Carta de las Naciones Unidas y al derecho internacional así como al fortalecimiento del multilateralismo. Apoyamos la función rectora de las Naciones Unidas que, por ser la organización más universal y representativa del mundo, es la más indicada para promover el desarrollo sostenible.

33. Nos comprometemos además a verificar regularmente los avances hacia nuestros objetivos y metas de desarrollo sostenible.

Cómo lograrlo

34. Estamos de acuerdo en que debe ser éste un proceso inclusivo en el que han de intervenir todos los grandes grupos y gobiernos que han participado en la histórica Cumbre de Johannesburgo.

35. Nos comprometemos a aunar esfuerzos, resueltos a salvar nuestro planeta, promover el desarrollo humano y lograr la prosperidad y la paz universales.

36. Nos comprometemos a cumplir el Plan de Aplicación de las Decisiones de la Cumbre Mundial sobre el Desarrollo Sostenible y a acelerar la consecución de los objetivos socioeconómicos y ambientales en los plazos que allí se fijan.

37. Desde el continente africano, cuna de la humanidad, nos comprometemos solemnemente, ante los pueblos del mundo y las generaciones que heredarán la tierra, a actuar para que se haga realidad el desarrollo sostenible, que es nuestra aspiración común.

* Aprobada en la 17ª sesión plenaria, celebrada el 4 de septiembre de 2002; véase una reseña de las deliberaciones en el capítulo VIII.

1 Informe de la Conferencia de las Naciones Unidas sobre el Medio Ambiente, Estocolmo, 5 a 16 de junio de 1972 (publicación de las Naciones Unidas, número de venta: S.73.II.A.14 y corrección), cap. I.

2 Informe de la Conferencia de las Naciones Unidas sobre el Medio Ambiente y el Desarrollo, Río de Janeiro, 3 a 14 de junio de 1992 (publicación de las Naciones Unidas, número de venta: S.93.I.8 y correcciones), vols. I a III.

3 *Ibíd.*, vol. I: Resoluciones aprobadas por la Conferencia, resolución 1, anexos I y II.

4 Informe de la Conferencia Internacional sobre la Financiación para el Desarrollo, Monterrey (México), 18 a 22 de marzo de 2002 (publicación de las Naciones Unidas, número de venta: S.02.II.A.7), cap. I, resolución 1, anexo.

5 Véase A/C.2/56/7, anexo.

6 Véase la resolución 55/2 de la Asamblea General.

7 Véase la Declaración de la OIT relativa a los Principios y Derechos Fundamentales en el Trabajo y su Seguimiento, aprobada por la Conferencia Internacional del Trabajo en su 86ª reunión, Ginebra, 16 de junio de 1998 (Ginebra, Oficina Internacional del Trabajo, 1998).

Johannesburgo, Sudáfrica – Septiembre de 2002

Anexo VI: Normativa de Prevención de Incendios Forestales

Generalitat Valenciana. Consellería de Medio Ambiente.

Capítulo III. Decreto 98/1995, de 16 de mayo, del Gobierno Valenciano, por el que se aprueba el Reglamento de la Ley 3/1993, de 9 de diciembre, Forestal de la Comunidad Valenciana (DOGV nº 2520, de 1 de junio de 1995).

CAPÍTULO III

Incendios forestales

Artículo ciento treinta y seis

Corresponde a la administración de la Generalitat Valenciana la planificación, coordinación y ejecución de las medidas y acciones necesarias para la prevención y lucha contra los incendios forestales, conjuntamente con las demás administraciones públicas y en colaboración con los particulares.

Artículo ciento treinta y siete

1. Corresponde a la Conselleria de Medio Ambiente de la Generalitat Valenciana, en coordinación con el Servicio de Emergencias de la Conselleria de Administración Pública, en los términos de la Ley 2/1995, de 6 de febrero, de Organización del Servicio de Emergencias de la Generalitat Valenciana, la planificación y ejecución de las medidas y acciones necesarias para la prevención de incendios forestales, conjuntamente con las demás administraciones públicas y en colaboración con los particulares.

2. Para la consecución de una adecuada prevención de incendios forestales, la Conselleria de Medio Ambiente planificará y ejecutará, entre otros, los siguientes programas de actuación:

- A) Programas de información y educación ambiental.
- b) Programas de conciliación de intereses.
- c) Programa de vigilancia preventiva.
- d) Programa de potenciación del voluntariado medioambiental.
- e) Programa de selvicultura preventiva.
- f) Programa de infraestructuras de prevención.
- g) Programa de información geográfica y estadística.
- h) Programa de investigación de causas y motivaciones.

3. A estos efectos y sin perjuicio de lo que se establezca en el Plan General de Ordenación Forestal y los planes forestales de demarcación, la administración forestal incluirá, dentro de estos últimos, los planes de prevención de incendios forestales de demarcación, que contendrán las previsiones necesarias respecto a las actuaciones para la prevención de incendios. La gestión de dichos planes corresponderá a la Conselleria de Medio Ambiente.

Artículo ciento treinta y ocho

1. Las entidades locales con terrenos forestales en su territorio podrán presentar a la Conselleria de Medio Ambiente planes locales de prevención de incendios, que serán obligatorios para las entidades locales situadas en zonas de alto riesgo. Estos planes tendrán carácter subordinado respecto a los planes de prevención de incendios de demarcación y una vez aprobados formarán parte de los planes locales de emergencia que establece la Directriz Básica de Protección Civil de Emergencia por Incendios Forestales.

2. Aquellos municipios que carezcan de medios para ello podrán solicitar apoyo técnico de la administración forestal para su redacción.

Artículo ciento treinta y nueve

El contenido mínimo de los planes de prevención de incendios forestales de demarcación será el siguiente:

1. Clasificación del territorio en función de su riesgo de incendios forestales, teniendo en cuenta para esta clasificación, entre otros, los siguientes factores:
  - Vegetación y modelos de combustible.
  - Actividades susceptibles de producir incendios forestales.
  - Datos estadísticos.
2. Zonas de especial protección en función del riesgo de erosión e importancia ecológica de las masas existentes.
3. Inventario y valoración de los medios de prevención de incendios existentes con inclusión de:
  - Red vial jerarquizada en función de su tránsito.

- Red de vigilancia fija y móvil.
- Red de infraestructura de defensa contra incendios.
- 4. Cartografía referida a los puntos anteriores.
- 5. Ordenanzas básicas referentes a la prevención de incendios.
- 6. Directrices de actuación y acciones previstas en prevención de incendios con indicación de la forma y plazos de ejecución.
- 7. Plan económico-financiero.

Artículo ciento cuarenta

El contenido mínimo de los planes locales de prevención de incendios forestales será el siguiente:

1. Descripción física, económica y sociológica del municipio.
2. Inventario y división en zonas en función de su riesgo de incendios.
3. Áreas de especial protección y prioridad de defensa.
4. Ordenanzas y normas de aplicación municipal con inclusión de:
  - Planes locales de quemas de acuerdo con lo indicado en el artículo 149 del presente reglamento.
  - Sistemas de prevención en urbanizaciones, campamentos y zonas tradicionales de uso recreativo.
5. Inventario de medios propios y movilizables.
6. Protocolo de actuación en función de los distintos grados de alerta de incendio.
7. Cartografía referente a los puntos anteriores.

Artículo ciento cuarenta y uno

Los planes a que hacen referencia los artículos anteriores serán aprobados por la Consellería de Medio Ambiente a propuesta de la dirección general correspondiente.

Artículo ciento cuarenta y dos

1. Los propietarios de montes o terrenos forestales estarán obligados a adoptar las medidas previstas en los planes sectoriales de prevención de incendios de demarcación, así como las limitaciones o prohibiciones que se impongan a los posibles aprovechamientos de los mismos.
2. Los propietarios podrán acogerse a los correspondientes convenios determinados en el artículo 118 de este reglamento.

Artículo ciento cuarenta y tres

1. La Generalitat Valenciana reconocerá e incentivará los grupos de voluntarios que promuevan los municipios para la cooperación en labores de prevención y extinción de incendios.
2. La administración colaborará en su instrucción y en el suministro o cesión del material adecuado para sus fines.
3. En el reconocimiento e incentivación de los grupos de voluntarios serán de especial consideración los aspectos siguientes:
  - Inclusión del municipio en áreas de especial vigilancia y prioridad de defensa contra incendios.
  - Implantación social en su ámbito de actuación.

Artículo ciento cuarenta y cuatro

1. La Conselleria de Medio Ambiente fomentará el voluntariado medioambiental, tanto el que tenga carácter municipal como el que desarrolla sus actividades en un ámbito territorial más amplio.
2. Se fomentarán de forma específica los proyectos de voluntariado medioambiental orientados a la vigilancia y protección de los montes o terrenos forestales frente al riesgo de incendios.
3. La Conselleria de Medio Ambiente establecerá líneas de ayudas anuales para el fomento y promoción del voluntariado medioambiental.

Artículo ciento cuarenta y cinco

1. Quedan prohibidas, como medida precautoria general en los terrenos forestales, en los colindantes o con una proximidad menor a 500 metros de aquéllos, las acciones o actividades siguientes:
  - a) Arrojar fósforos y colillas encendidos.
  - b) Encender fuego con la única finalidad de cocinar o calentarse fuera de los lugares preparados y autorizados al efecto.

- c) La instalación o mantenimiento de depósitos o vertederos de residuos sólidos que incumplan las condiciones legalmente establecidas para su instalación.
  - d) Arrojar basura o cualquier otro tipo de desecho fuera de las zonas establecidas al efecto.
  - e) El lanzamiento de cohetes, globos o artefactos de cualquier clase que contengan fuego, o puedan producirlo.
  - f) La quema de márgenes de cultivos o de restos agrícolas o forestales durante el período comprendido entre el 1 de julio y el 30 de septiembre.
  - g) La quema de cañares, carrizales o matorrales ligada a algún tipo de aprovechamiento ganadero, cinegético o de cualquier otro tipo durante el período comprendido entre el 1 de julio y el 30 de septiembre.
2. Los períodos indicados en el apartado anterior podrán modificarse por la dirección general competente en función de las condiciones de peligro de incendio.

Artículo ciento cuarenta y seis

1. Las acciones o actividades que, aun estando restringidas dentro del ámbito de aplicación del presente reglamento, podrán realizarse previa autorización son las siguientes:
- a) Almacenamiento, transporte o utilización de material inflamable o explosivo.
  - b) Operaciones de destilación de plantas aromáticas.
  - c) Utilización de grupos electrógenos, motores, equipos eléctricos o de explosión, aparatos de soldadura, etc., incluidos los pertenecientes a maquetas dirigidas por radio control.
  - d) Acumulación y almacenamiento de madera, leña y cualquier tipo de residuo agrícola o forestal.
  - e) La quema de márgenes de cultivo o de restos agrícolas o forestales fuera del período comprendido entre el 1 de julio y el 30 de septiembre.
  - f) La quema de cañares, carrizales o matorrales ligada a algún tipo de aprovechamiento ganadero, cinegético o de cualquier otro tipo fuera del período comprendido entre el 1 de julio y el 30 de septiembre.
2. Los períodos indicados en el apartado anterior podrán modificarse por la dirección general competente en función de las condiciones de peligro de incendio.

Artículo ciento cuarenta y siete

1. Las autorizaciones a que hace referencia el artículo anterior corresponden a los directores de los servicios territoriales de la Consellería de Medio Ambiente.
2. Los directores de los servicios territoriales podrán delegar esta competencia, total o parcialmente, en agentes forestales y ayuntamientos, en función de la actividad de que se trate.
3. La delegación a ayuntamientos se realizará conforme con lo establecido en el artículo cuarenta y seis del presente reglamento.

Artículo ciento cuarenta y ocho

1. Las entidades locales podrán elaborar, con la participación de los consejos locales agrarios, planes locales de quemas que serán la normativa reguladora en la gestión del uso cultural del fuego adecuada a las peculiaridades de cada territorio.
2. Aquellos municipios que carezcan de medios para su redacción podrán solicitar apoyo técnico de la Consellería de Medio Ambiente.

Artículo ciento cuarenta y nueve

Los planes locales de quemas contendrán, como mínimo:

- Inventario de acciones o actividades tradicionales que requieren del fuego como herramienta cultural. Cuantificación y justificación.
- Propuesta de regulación y organización de las acciones o actividades en el tiempo y en el espacio, tanto agrícolas como ganaderas o cinegéticas, que garantice al máximo la conservación de los montes frente al riesgo de incendio.
- Cartografía donde quede reflejada la organización propuesta con partidas, fechas de quema, ciclos de quema, etc.
- Medios que la entidad local y los particulares pueden aportar para la consecución de la organización propuesta.

Artículo ciento cincuenta

Las acciones o actuaciones recogidas y reguladas en el correspondiente plan local de quemas, una vez aprobado éste, no requerirán de posteriores autorizaciones. El único trámite exigible será la tramitación previa al servicio territorial correspondiente.

Artículo ciento cincuenta y uno

Las urbanizaciones situadas en terrenos incluidos dentro del ámbito de aplicación del presente reglamento habrán de mantener limpios de vegetación, los viales de acceso, las cunetas y fajas de protección en sus márgenes, así como todas las parcelas perimetrales, y en cualquier caso cumplirán las normas establecidas que al respecto indican los planes generales de ordenación urbana o normas urbanísticas de rango inferior, y las ordenanzas municipales.

Artículo ciento cincuenta y dos

Las entidades propietarias o concesionarias de carreteras y otras vías públicas habrán de mantener limpias de vegetación herbácea y de matorral las zonas de servidumbre.

Artículo ciento cincuenta y tres

Los titulares de líneas aéreas de conducción eléctrica habrán de mantener limpias de vegetación las zonas de proyección de los conductores, de acuerdo con lo que establece la normativa vigente sobre esta materia. En el caso de tendidos eléctricos de probada seguridad, la Conselleria de Medio Ambiente podrá establecer otras medidas preventivas alternativas.

Artículo ciento cincuenta y cuatro

Los restos procedentes de trabajos selvícolas o aprovechamientos forestales no podrán, en ningún caso, depositarse en una franja de 10 metros de anchura a cada lado de los caminos forestales. Cualquier depósito de este tipo tendrá que ir seguido necesariamente de una inmediata eliminación de restos.

Artículo ciento cincuenta y cinco

1. La existencia de depósitos o vertederos de residuos sólidos urbanos que incumplan las condiciones legalmente establecidas para su formación, con grave riesgo de provocación de incendios forestales, será comunicada por la administración forestal al ayuntamiento competente.

2. Realizada dicha comunicación, la pasividad o negligencia del ayuntamiento en el ejercicio de las facultades que le otorga la legislación correspondiente, determinará su responsabilidad en orden a la reparación del daño que pueda producir el incendio provocado por aquellos depósitos o vertederos.

Artículo ciento cincuenta y seis

1. En los días y zonas en los que el índice de peligro sea extremo, queda prohibido encender cualquier tipo de fuego, incluida la utilización de camping gas o similares. Por este motivo, quedarán en suspenso todas las autorizaciones otorgadas, así como todas las acciones o actividades que para esos días recojan los planes locales de quemas.

2. En estos días y zonas podrá estar restringida o suspendida la circulación de personas y vehículos por las pistas y caminos forestales.

Artículo ciento cincuenta y siete

1. Los terrenos forestales incendiados deberán ser repoblados por sus propietarios directamente o en la forma y condiciones que se establezcan en los convenios que se suscriban con la administración, o por la Generalitat en los casos en que se trate de montes de utilidad o dominio público, restaurándose la cubierta vegetal cuando no sea previsible la regeneración natural a medio plazo.

2. En caso de que los propietarios prefieran ejecutar directamente los trabajos de repoblación podrán acogerse a las subvenciones determinadas en el artículo 166 de este reglamento.

3. Si se optara por la vía del convenio, se estará a lo dicho en el artículo 119 de este reglamento.

Artículo ciento cincuenta y ocho

A los efectos del artículo anterior, la Conselleria de Medio Ambiente, elaborará un informe para los incendios superiores a quinientas hectáreas que contendrá los siguientes aspectos:

- A) Efecto del incendio sobre la vegetación y suelos.
- b) Zonificación del territorio en función de su capacidad de autorregeneración.
- c) Planificación de actuaciones a corto, medio y largo plazo.

Artículo ciento cincuenta y nueve

1. Los terrenos forestales que hayan sufrido los efectos de un incendio quedan sujetos a las prohibiciones de clasificación o reclasificación urbanística preceptuadas en la Ley de la Generalitat Valenciana 4/1995, de 5 de junio, del Suelo No Urbanizable.
2. Los terrenos forestales que hayan sufrido los efectos de un incendio no se podrán destinar al pastoreo en los cinco años siguientes; tampoco podrán dedicarse o transformarse en suelos agrícolas hasta transcurridos, al menos, veinte años, ni a actividades extractivas hasta transcurridos diez años, salvo autorización expresa y motivada de la administración forestal, previo informe del Consejo Forestal.
3. Al objeto de lo previsto en el presente artículo, se crea, en la Conselleria de Medio Ambiente, el Registro de Terrenos Forestales Incendiados en el que se inscribirán, con el suficiente detalle, la superficie y el perímetro de los montes siniestrados. Este registro tendrá el carácter de público.
4. Las administraciones competentes deberán solicitar un certificado del mismo antes de realizar o autorizar cualquiera de las actuaciones previstas en este artículo.

Artículo ciento sesenta

A la Conselleria de Medio Ambiente le corresponde de forma exclusiva la elaboración de las estadísticas oficiales de incendios forestales de la Comunidad Valenciana.

En la elaboración de las citadas estadísticas se prestará especial atención a todo lo relacionado con la investigación y determinación de causas de incendios, para lo que se constituirán patrullas de agentes forestales especializados en esta materia.

f. Sobre la declaració de BIC del canal de Bellús

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic

Coordinadors: Vicent Àlvarez i Jesús Huguet

Aprovació: Ple de 29 de març

Antecedents

Amb data del 18 de febrer de 2004 va tindre entrada al Consell Valencià de Cultura l'escrit de la Direcció Gral. de Política Lingüística i Patrimoni Cultural Valencià demanant s'informe sobre la proposta de declaració com B.I.C. del conjunt format pel Canal de Bellús i el seu sistema de fonts, aqüeductes i demés construccions. Tramitent-se a la Comissió de Llegat Històric i Artístic per a que formulara el report oportú.

L'objecte de la petició de declaració està format per un canal d'una extensió de 7.158 metres i diverses arcades, fonts i altres construccions complementàries que es localitzen als termes municipals de Bellús, El Genovés i Xàtiva.

Sobre el be a protegir i la seua condició de B.I.C.

L'esforç i dedicació dels valencians per regular les conduccions d'aigua, tant pel subministrament domèstic com pel reg, representa una de les fites socials més interessats de la nostra història comunitària. Cavanilles ja esmentava el sacrifici i aplicació en la tasca de conduir aigua per regar o beure¹. I també la construcció d'aqüeductes, ponts i séquies per a eixa conducció. Un dels exemples més transcendents, i encara aprofitable, d'eixe esforç i cultura sobre l'aigua és el que

¹ CAVANILLES, Antonio José. "Observaciones sobre la Historia Natural del Reyno de Valencia". Madrid, Imprenta Real. 1797. "Para regar la huerta los valencianos ponen a contribución todas sus fuentes y ríos.....registran las entrañas de los montes y cerros sin perdonar fatigas y gastos para descubrir su origen, y aumentarlas con excavaciones y conductos subterráneos: taladran monte, levantan arcos para sostener acueductos, construyen depósitos o pantanos en el fondo de los barrancos para recoger las aguas de las lluvias, que se perderían en otro país de menos industria.....".

ens ofereix el Canal de Bellús que al llarg dels seus més de set quilòmetres transita pels termes de Bellús, El Genovés i Xàtiva.

El rei Martí l'Humà, en privilegi concedit a València el 12 de juny de 1404² dicta normes per la conservació i manteniment del Canal, així com l'import de les multes per aquells que transgredixquen les disposicions reials. La qual cosa suposa l'existència del Canal de Bellús almenys amb anterioritat al segle XV. L'actual Cronista Oficial de la ciutat de Xàtiva, Agustí Ventura, també ens aporta documentació sobre la historicitat i importància agrària i social del Canal³ i cita l'opinió d'un xativí il·lustre, Jaume Villanueva, sobre l'antiguitat de la construcció i el criteri de que les disposicions del rei Martí eren sobre la necessitat de reparacions en una construcció molt més antiga.

Un dels elements més característics del paisatge urbà de Xàtiva i els seus voltants el constituïx la gran quantitat de fonts de pedra amb elements arquitectònics de diverses èpoques, del gòtic al barroc entre d'altres. Tanmateix cal donar-li un especial relleu a les "arcades", probablement algunes d'origen musulmà, que encara es conserven com les Arcadetes d'Alboi, el Barranc de sant Angeliu o sant Antoni i el Barranc del Quadrado. Tota esta arquitectura al voltant de l'aigua i la seua conducció ens permet adjectivar conjunts, com el del Canal de Bellús, d'elements referencials del patrimoni valencià i, encara, del internacional. Deffontaines ens parla de la importància, "l'angustia de l'aigua" arriba a dir, en les societats mediterrànies⁴. Vitrubio incideix en la importància cabdal de l'aigua en l'arquitectura⁵. Zaragoza i Sicluna, referint-se als elements arquitectònics de l'aigua en la comarca xativina, en La Costera,⁶ diran: *El ámbito en que la necesidad y la utilización del agua ha producido tanta arquitectura y de particular semejanza con la de la comarca de la Costera, que es nuestro campo de estudio, es muy amplio, y en principio pensamos que habría que englobarlo en el área del Mediterráneo.*

La magnitud històrica i arquitectònica però no deu bandejar ni minimitzar el relleu artístic o mediambiental del Canal. Pintors com Rusiñol o Guiteras feren d'alguns indrets model permanent dels seus quadres. L'excursionisme i l'esbarjo popular han elevat a la condició d'espai simbòlic llocs com les Arcadetes d'Alboi o algunes de les fonts que se serveixen del Canal de Bellús. Fins i tot la toponímia està influenciada pel transcendent paper jugat per la conducció⁷.

La notable informació que ha enllestit la Direcció Gral. de Política Lingüística i Patrimoni Cultural Valencià incidix en l'àmbit territorial, agrari, arquitectònic, històric i social del Canal i els elements que l'envolten, pel que queda suficientment documentada la importància de la construcció respecte a la probable declaració o sobre una possible intervenció⁸ que pugua formalitzar-se.

² SARTHOU CARRERES, Carlos. "Datos para la Historia de Játiva". Xàtiva. Imprenta Sucesora de Bellver. 1933.

³ VENTURA, Agustí. "Alguns documents inèdits sobre Xàtiva en l'Edat Mitjana". Xàtiva, Llibre de Fira. 2002.

⁴ DEFFONTAINES, Pierre. "El Mediterráneo, la tierra, el mar, los hombres". Barcelona, editorial Juventud. 1972.

⁵ VITRUBIO. "Los Diez Mandamientos de la Arquitectura". Traducción de Agustín Blázquez. Barcelona, Edi. Iberia. 1970.

⁶ A. ZARAGOZA I R. SICLUNA. "La Arquitectura del Agua en la Costera". Xàtiva, Papers de la Costera núm. 1. 1981.

⁷ Eixe seria el cas de la plaça de la Bassa de Xàtiva que aprofitava les aigües pel rentador públic i que havent desaparegut el bassiol encara conserva el nom.

⁸ La publicació "La Ciutat de Xàtiva", publicà un article sobre una prevista inversió de 250 milions de pessetes per iniciar la remodelació integral del Canal. També esmentava la mateixa publicació l'interès en recuperar la Bassa, de la plaça del seu nom, com element característic de la població.

Conclusions

1. Es oportuna i necessària, per tal de garantir la conservació del conjunt delimitat, la declaració com Be d'Interés Cultural el conjunt del Canal de Bellús. I aquest Consell Valencià de Cultura informa positivament al respecte.
2. Les fonts, tant les públiques com algunes que es troben en immobles privats, haurien de ser incloses, almenys des de la vessant d'estudi i conservació, en l'expedient que al respecte s'ha incoat. I també instar a l'ajuntament xativí a la ciutadania en general la magnitud històrica i social d'estes fonts.
3. En els voltants del naixement del Canal es troben espais tan destacats com la Cova Negra o la Casa de la Llum que són zones d'importància arqueològica, històrica, etnològica i etnogràfica. Per tant seria convenient que, replegant una demanda que ha formulat reiteradament la societat xativina i dels voltants, s'estudiara la possibilitat d'una declaració del conegut com Estret de les Aigües (en el que inclouem la Cova Negra, la Casa de la Llum, el naixement i primers trams del Canal) com a Parc Natural o incloent-lo en una de les figures contemplades en la Llei de Patrimoni Cultural Valencià.

g. Sobre la publicació *Perfiles de la Ciencia. Perfils de la Ciència*

Autor: Comissió de les Ciències

Aprovació: Ple de 29 de març a Alcoi

La Comisión de las Ciencias ha tenido conocimiento de la reciente publicación del libro *Perfiles de la Ciencia. Perfils de la Ciència*¹ (1ª edición octubre 2003) por parte de la Ciudad de las Artes y las Ciencias, que reproduce en cuidada edición bilingüe los perfiles de los científicos que "silueteados" están expuestos en el Museo Príncipe Felipe, con los que se pretende "simbolizar en ellas la obra colectiva, con participación de muchísimas otras personas, que supone el conocimiento científico que hoy comparte toda la humanidad", como se señala en las palabras introductorias. La Comisión de las Ciencias recibió con agrado la publicación puesto que en reiteradas ocasiones el CVC ha solicitado al Museo Príncipe Felipe que tenga un mayor papel en la difusión de la ciencia y de la historia de la ciencia, acrecentando los aspectos formativos más allá de los simplemente lúdicos. Con todo, debe manifestar sus reparos ante la reiteración de un error que ha sido puesto de manifiesto por diversas instancias, que con anterioridad han manifestado su desagrado por el grave desequilibrio de géneros en el conjunto de los perfiles.

Desde el momento mismo de la inauguración del Museo empezaron a manifestarse quejas por la enorme desproporción que representa que entre 54 perfiles sólo uno sea perfil de una mujer. Este hecho provocó una profunda repulsa en especial entre los enseñantes, que veían así truncados sus esfuerzos por mostrar la igualdad de género en la educación y que luchan contra los estereotipos que atribuyen a las mujeres papeles y oficios secundarios. Esta polémica, que tuvo su reflejo en la prensa, fue recogida por el Ayuntamiento de Valencia, que solicitó la reparación del daño que con efecto retroactivo se había hecho a relevantes mujeres científicas del pasado y el que se estaba haciendo entre los jóvenes, al mantener los estereotipos

¹ *Perfiles de la Ciencia. Perfils de la Ciència*. Sociedad de Gestión del Museo de las Ciencias Príncipe Felipe de Valencia, S.L. 1ª Edición. Valencia.

de género. En un intento de ayudar a la subsanación del error se adjuntó un listado de nombres de mujeres con méritos equiparables a los de los varones científicos.

A pesar de estas críticas los responsables de la publicación del libro han mantenido la colección con los mismos perfiles. No puede considerarse una justificación las siguientes palabras de su introducción: "Naturalmente, el sexo de estas personalidades no fue considerado mérito o demérito; sólo la trascendencia histórica de su obra científica". Con estas injustificables palabras condenan al olvido el tremendo esfuerzo de generaciones de mujeres que, contando con la oposición de su sociedad y de los estamentos oficiales, llegaron a logros tan destacados como los de los colegas varones, como prueban las ya numerosas mujeres galardonadas con el Premio Nobel, de las que la colección del Museo sólo recoge una.

La Comisión de las Ciencias, acorde con las manifestaciones de instituciones diversas, solicita la retirada de los perfiles "silueteados" y del libro que los recoge como primer paso para proceder posteriormente a una nueva selección de científicos/as más justa con las mujeres científicas, representativa de la sociedad, solidaria con los esfuerzos de enseñantes y Administración. La reiteración del error hace pensar que no cuentan en el Museo con personas cualificadas para realizar tal tarea, por lo que, en un intento de ayudar, se adjunta una breve lista de mujeres científicas, incluidas algunas galardonadas con el Premio Nobel en áreas de Ciencias de la Naturaleza, a la vez que les hace saber que, como entidad asesora que es, está en situación de sugerirles, si lo necesitaran, el nombre de algunos/as estudiosos en la materia que podrían preparar una colección y subsiguiente edición siguiendo criterios no sexistas.

En caso de que los responsables del Museo no consideraran procedente seguir estas indicaciones, rogamos que lo hagan saber al CVC para que esta institución pueda preparar un libro con el título "Perfiles no sexistas de la ciencia".

Acorde con lo anterior la Comisión de las Ciencias solicita al Presidente del CVC que no distribuya el citado libro entre los alumnos que visitan nuestra institución.

MUJERES CIENTÍFICAS

(todas ellas fallecidas, como los varones del Museo Príncipe Felipe)

Hipatia de Alejandría (380-415), destacó por sus conocimientos de matemáticas y astronomía.

María la Profetisa (época alejandrina), construyó el primer alambique. Es una de las primeras figuras conocidas de la tradición alquimista.

Hildegarda de Bingen (1098-1179), cosmóloga y médica.

María Cunitz (1610-1644), astrónoma, ordenó las tablas del movimiento de los planetas de Kepler.

María Sybilla Merian (1647-1717), entomóloga, existen dos mariposas que llevan su nombre.

Gabrielle-Emile Le Tonnelier du Breteuil, Madame du Châtelet (1706-1749), realizó la primera traducción al francés de los "Principios Matemáticos de Filosofía Natural" de Sir Isaac Newton. El tratamiento que dio a la fuerza y la materia, fue un antecedente del concepto de energía.

Laura Bassi (1711-1778), primera mujer que ocupó una cátedra de Física en la Universidad. Destacó por sus trabajos sobre mecánica.

María Gaetana Agnesi (1718-1788), primera mujer catedrática de Universidad. Importantes aportaciones en cálculo diferencial.

Caroline Herschel (1750-1848), hermana de W. Herschel, descubrió siete cometas y numerosas nebulosas; recibió la medalla de oro de la Royal Astronomical Society.

Sophie Germain (1776-1831), destacó en teoria de números y en teoria de elasticidad.

Mary Anning (1799-1847), importante geóloga. Localizó el primer esqueleto completo de ictiosaurio.

Augusta Ada Byron (1815-1852), realizó un trabajo fundamental en máquinas analíticas y diferenciales, diseñó los primeros ordenadores.

Marie Mitchell (1818-1889), descubrió el cometa Miss Mitchell, trabajó para el Nautical Almanach; en 1865 fue nombrada primera directora del Observatorio del Vassar College, donde enseñó astronomía.

Elena Swallow Richards (1842-1911), primera mujer miembro del Instituto de Tecnología de Massachussets; investigó sobre aplicaciones químicas en la vida cotidiana.

Sophus Lie (1842-1899), elaboró la transformació grupo de Lie y mostró numerosas aplicaciones.

Hertha Ayrton (1854-1923), fue galardonada con la primera medalla concedida a una mujer por la Royal Society por un trabajo que mejoraba el funcionamiento de las lámparas de arco eléctrico.

Lise Meitner (1878-1968), responsable científica del equipo que produjo la primera fisión nuclear en laboratorio; el artículo que recogía el descubrimiento, se publicó en una revista científica alemana en enero de 1939, pero la censura nazi impidió que figurara su nombre (era judía), de modo que sólo posteriormente pudo restablecerse su autoría.

Maude Slyde (1879-1954), zoóloga, investigó la relación de la herencia con relación a la resistencia al cáncer.

Emily Noether (1882-1935), matemática, elaboró el teorema de Noether conectando transformaciones de simetría y constantes del movimiento.

Ruth Benedict (1887-1948), antropóloga, estudiosa de las culturas de los indios de Nuevo México y de diversos pueblos de la Melanesia.

Margaret Mead (1901-1978), antropóloga, estudiosa de las culturas aborígenes de Samoa, Nueva Guinea y Balí.

Rachel Carson (1907-1964), bióloga especializada en organismos marinos; una de las primeras personas en llamar la atención sobre los efectos de los pesticidas en el medio ambiente.

Dian Fossey (1932-1985), etóloga, estudiosa del comportamiento de los gorilas de montaña.

MUJERES PREMIO NOBEL EN AREAS DE CIENCIAS DE LA NATURALEZA

María Salomea Sklodowska, Marie Curie, fue la primera mujer que consiguió un Premio Nobel, en Física en 1903 y en Química en 1911. Es la única mujer incluida en la sección del Museo Príncipe Felipe.

Irene Curie Sklodowska, junto con su esposo, Federico Joliot, Premio Nobel en Química en 1935 por la invención del método para la creación de elementos radioactivos artificiales.

Gerty T. Cory, Premio Nobel en Medicina y Fisiología en 1947 por sus trabajos sobre la conversión catalítica del glicógeno.

Rosalyn Franklin, cuatro años tras su muerte, su equipo recibe el Premio Nobel en Biología por sus trabajos sobre la estructura helicoidal del ADN.

Marie Goeppert Mayer, Premio Nobel de Física en 1963 por su investigación sobre la estructura de la corteza del núcleo del átomo.

Dorothy Crowfoot Hodgkin, Premio Nobel de Química en 1964 por sus trabajos sobre la estructura de la penicilina y de la vitamina B12.

Rosalyn Yalow, Premio Nobel en Medicina en 1977 por sus técnicas para medir sustancias en el cuerpo utilizando partículas radioactivas como indicadores.

Barbara McClintock, Premio Nobel de Medicina y Fisiología en 1983 por el descubrimiento de los elementos genéticos móviles.

Rita Levy Montalcini, Premio Nobel en Medicina y Fisiología en 1987 por sus trabajos sobre el mecanismo que estimula el crecimiento de las células nerviosas.

h. Sobre el problema de les donacions de material científic

Autor: Comissió de les Ciències

Aprovació: Ple de 29 de març a Alcoi

Amb data 26 de maig de 2003 el Ple del CVC aprovà a instàncies de les Comissions de Ciències i de Promoció Cultural l'Informe sobre la Història de la Ciència, entre llurs conclusions es feia palés que:

“La Comunitat Valenciana compta amb un extens patrimoni científic, una part considerable del qual no està a hores d'ara catalogat ni, per lo tant, a disposició de la societat. Aquest patrimoni podria veure's considerablement ampliat amb la donació de fons privats procedents d'institucions diverses o de particulars, però la inexistència d'una institució de referència que coordine el control del material entrebanca les possibilitat de creixement”

En dates recents em tingut informació de la donació de fons de materials científics a diverses entitats públiques (la Universitat de València i l'Ajuntament de València en particular), fons de procedència i caràcter ben diferent. El caràcter solidari de la nostra societat i el desig dels científics i dels seus familiars de col·laborar a la difusió de la ciència i de la tasca dels científics fa preveure l'augment d'aquestes donacions. Aquest fet, que ha de ser valorat com a molt positiu, pot comportar efectes negatius si no es supervisa el fons que en cada ocasió siga objecte de donació i s'estudie la millor ubicació dels seus materials atenent a la seua qualitat tant intrínseca com relativa. Per a poder valorar correctament la rellevància relativa del material donat cal tenir informació puntual dels materials existents als museus i col·leccions, en particulars als públics de la nostra Comunitat. Per eixa raó com a últim punt de les propostes de l'esmentat Informe sobre la Història de la Ciència, insistíem:

“D'una manera molt especial insistim en la necessitat de completar la catalogació dels museus públics i privats sobre Història de la Ciència, i d'estudiar la conveniència de crear una institució de referència o que se'n aprofiten les ja existents, que coordinara els fons dels esmentats museus i de futures donacions”.

Reiterem la necessitat de la catalogació d'aquests fons, que amb freqüència estan incorporats a materials d'altre tipus a museus de caràcter generalista, i de la creació de l'esmentada institució de referència, incloent la utilització de institucions *ad hoc*; aquesta institució hauria de tindre, entre d'altres, la funció d'avaluar les donacions. Entre tant suggerim a les administracions afectades que es dirigisquen als organismes ja existents amb capacitat científica per valorar els materials disponibles i el que es pretenga donar, i els recordem que en reiterades ocasions el CVC ha demanat que es potencie les possibilitats del Museu Príncep Felip i els seus òrgans assessors.

Per tot el que s'ha manifestat anteriorment el Consell Valencià de Cultura eleva les següents recomanacions al Consell de la Generalitat Valenciana:

- a) La catalogació del material científic existent en distintes entitats públiques i privades cal que es faça de manera coordinada i amb criteris que atenguen a la seua qualitat.

- b) Donada la dispersió de fons de material científic i a efectes de garantir la selecció, es recomana la creació d'una institució o entitat que tindria entre altres la funció d'avaluar les donacions i garantir la qualitat del material.

i. Sobre la declaració de BIC de l'església parroquial de l'Assumpció de Vallibona

Autor: Comissió de Llegat Històric i Artístic
 Coordinador: Jesús Huguet
 Aprovació: Ple de 30 d'abril

Antecedents

Amb data 18 de febrer de 2004 va tindre entrada al Consell Valencià de Cultura l'escrit de la Direcció General de Política Lingüística i Patrimoni Cultural Valencià demanant l'informe preceptiu, d'acord amb l'art. 27.5 de la llei 4/98, d'11 de juny, de Patrimoni Cultural Valencià, sobre la proposta de declaració com B.I.C. de l'església parroquial de l'Assumpció de Vallibona. Trametent-se a la Comissió de Llegat Històric i Artístic per a que formulara el report oportú.

L'objecte de la petició de declaració correspon al conjunt format per l'església amb la torre-campanar, la sagristia i la capella de la Comunió.

Sobre el bé a protegir i la seua condició de B.I.C

La vila de Vallibona, segurament d'origen musulmà tal i com indica Carlos Sarthou Carreres en la seua Geografia de la província de Castelló, en 1918, adquireix relleu històric quan en 1271 el fill de Blasco d'Alagó (qui l'havia conquistada en 1233) la repobla i es integrada en la Tinença de Benifassà. La unió de la vila al Monestir de Benifassà¹, en 1272, tindrà una importància cabdal en el desenvolupament religiós de la població² i en la pròpia consolidació d'una futura arquitectura eclesial que propiciarà un nombre destacat de construccions com ara l'ermitori de sant Doménec, el de santa Àgueda i, sobre tot, l'església parroquial d'Assumpció. Posteriorment, Vallibona, passarà al terme general de Morella com aldea, i s'independitzarà amb la resta de les antigues aldees morellanes en febrer de 1691³.

L'església, d'una sola nau, de sis trams, irregulars, té al seu voltant les esmentades dependències de la sagristia, el campanar i la capella de la Comunió. Sobre la sagristia hi ha unes golfes que serveixen de magatzem.

En aquesta església es celebraren, entre 1411 i 1414, algunes de les reunions que portaren a Morella el rei, Ferran, el papa, Benet XIII, i el sant, Vicent Ferrer, per tal de concloure amb la divisió eclesial i papal, coneguda com Cisma d'Occident⁴. Probablement eixos esdeveniments històrics i la importància de la ciutat morellana, a la que pertanyia com hem dit Vallibona, propiciaren la riquesa que anirà atresorant l'església parroquial i, concretament, l'obra de la seua sostrada medieval.

¹ CABANES PECOURT, Mª Desamparados. "Los Monasterios Valencianos". Universitat de València, València. 1974.

² ALANYÀ i ROIG, Josep. "El Seminari Diocesà de Tortosa", Tortosa. 2001.

³ MUÑOZ BADIA, Ricardo. "Morella y Benifassar". Editorial Antinea, Vinaròs. 2000.

⁴ GOMEZ ACEBES, Alfredo i GOMEZ SANJUAN, José A.. "L'església de Vallibona". Vallibona, s.d.

Descansant sobre els arcs diafragma de pedra pot observar-se la sostrada medieval. De fusta policromada, la pintura conserva un colorit viu en el que predominen el roig, groc i verd. Escuts nobiliaris, escenes cortesanes, representacions bíbliques (com l'Eva nueta), animals antropomòrfics, flors, grafies cúfiques, etc..... configuren un artesonat que ha estat considerat com un dels més rellevants d'Espanya i encara d'Europa⁵.

Però també el campanar presenta característiques peculiars i originals. Antiga torre de defensa, junt a altres dos avui desaparegudes, ofereix un dels pocs elements arquitectònics mudèixars de la zona (cal esmentar que les lletres cúfiques de la sostrada permeteixen, amb la remodelació del campanar, assegurar una intervenció de mudèixars valencians o aragonesos en l'església).

Un altre element valuós de l'església, en aquest cas moble però inserit en l'estructura, és l'orgue de 1791 que actualment està en desús.

L'església parroquial de la Maredeu de l'Assumpció no solament presenta valors arquitectònics o de patrimoni moble rellevant, també des de la vessant antropològica i etnogràfica ofereix unes variables a destacar. Des del temple partirà, cada set anys, el pelegrinatge al terolenc poble de Penya-Roja de Tastavins, recordant la promesa del segle XIV quan una pesta va deixar Vallibona sense dones, i des de la població veïna set fadrines penyarogenques matrimoniaran amb set fadrins vallibonencs configurant l'origen dels actuals habitants⁶. El divendres posterior al dia de l'Assumpció, a les sis del matí, s'inicia una pelegrinació que ha esdevingut referent d'entre les romeries i robigàlies del nord valencià. A la façana del temple parroquial vallibonenc, junt a la porxada d'entrada (un altre element a destacar de l'església i que recorda les avanteglésies de certes zones aragoneses), s'ha col·locat un retaule ceràmic del pelegrinatge i de l'agermanament dels dos pobles.

Moltes més parts interessants presenta, arquitectònicament i també pel que fa referència al patrimoni moble, el conjunt del temple tal i com manifesta l'ampli i rigorós estudi bastit per la Dir. Gral. de Política Lingüística i Patrimoni Cultural Valencià de la Conselleria de Cultura, Educació i Esport, que es recolza sobre tot en els treballs del doctor Arturo Zaragoza.

Conclusions

1. Es oportuna i convenient, per tal de garantir la conservació del conjunt eclesial vallibonenc, la declaració com Be d'Interés Cultural el conjunt format pel temple parroquial amb tot el seu contingut moble i immoble.
2. L'estat d'alguns dels bens mobles més rellevants (sostrada, orgue barroc, etc....) exigeix la intervenció urgent dels poders públics per tal de recuperar un patrimoni actualment en greu perill de ruïna i encara destrucció. Tot i la modèstia de les possibilitats municipals seria escaient l'aportació de les institucions autonòmiques i provincials, així com de les entitats privades que puguen interessar-se, per tal que eixa recuperació fóra positiva aviat.
3. També la resta de patrimoni religiós del municipi, especialment la magnífica ermita de sant Doménech i la de Sta. Àgueda, seria convenient foren objecte d'una intervenció que permeta la seua repriminició.

⁵ FONOLLOSA, Emili. "El alfarje de la iglesia de Vallibona: una curiosa colección de escudos heráldicos". Vallibona, s.d.

⁶ FENOLLOSA, J. Emili. "Vallibona, a la vora del riu Cêrvol". Au, revista de Morella. Tardor 2000.

4. Caldrà que es fixe un règim de visites dels edificis religiosos, d'acord amb la legislació sobre patrimoni.

j. Sobre els Recursos audiovisuals de la C.V.

Autor: Grup de treball de la Comissió de les Arts.

Coordinadors: Rosa María Rodríguez Magda, Carmen Morenilla, Vicente Muñoz Puelles i Isabel Ríos García.

Aprovació: Ple 30 d'abril

1. Antecedents

Els mitjans de reproducció tècnics i tecnològics fan possible registrar l'actualitat, els documents visuals i de so, les produccions culturals, els esdeveniments singulars i les imatges de la nostra realitat monumental, artística o quotidiana. Una característica de la nostra contemporaneïtat és el predomini de la imatge i dels mitjans de comunicació com a transmissors d'informació i conformadors de la nostra memòria col·lectiva. Però l'excés de material, la multiplicitat de les fonts i l'heterogeneïtat dels centres de producció fan que, en comptes de constituir-se uns fons exhaustius, amb voluntat de permanència, es generen dipòsits parcials, amb un destí divers i sovint perible.

Convindria, doncs, començar a reflexionar sobre les accions que poden afavorir la conservació d'esta memòria col·lectiva per a les generacions futures, sobre els criteris de centralització i d'accessibilitat per a ciutadans i investigadors, sobre les formes de cooperació entre els diversos centres de producció i uns organismes de documentació pluridisciplinars i interconnectats.

Esta qüestió interessa a la societat en general i afecta també a la Comunitat Valenciana, tal com es recull en el Projecte de Llei de modificació de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, en la part en què es referix a la necessitat de conservar i difondre els denominats "béns immaterials i intangibles" i al valor del patrimoni cultural produït per la Societat de la Informació i el Coneixement.

Per tot això, la Comissió de les Arts del Consell Valencià de Cultura va proposar la creació d'un grup de treball que estudiara els recursos i fons audiovisuals existents a la Comunitat Valenciana, i donara idees que pogueren ajudar a conservar-los, intercomunicar-los i posar-los a l'abast com a patrimoni documental de tots els valencians.

Alguns dels temes que es va preveure analitzar eren:

1. L'estat actual dels fons documentals audiovisuals i la seua possible digitalització.
2. Els organismes públics i privats que produeixen i conserven la documentació audiovisual en qualsevol dels suports multimedia i de les diverses àrees (patrimoni, arts, música, personatges o esdeveniments importants, tradicions, festes, cultura en general...)
3. El grau de preservació i d'accessibilitat dels ciutadans a estos materials.
4. Les experiències, en este sentit, de les mediateques que funcionen actualment a nivell nacional o internacional.

5. Les possibilitats de les noves tecnologies i d'internet en l'intercanvi d'informació, la consulta a distància de documents, els recursos per a investigadors, la difusió i el coneixement mutu de les cultures, etc.
6. L'estudi d'una possible centralització de la informació i documentació referida a la Comunitat Valenciana i la viabilitat de la creació d'una Mediateca Valenciana.

Per tal de tractar estos temes, el grup de treball, format per Rosa María Rodríguez Magda en qualitat de presidenta, Isabel Ríos García en qualitat de secretària, Carmen Morenilla Talens i Vicente Muñoz Puelles, es va reunir per primera vegada el dia 9 de desembre de 2003 i va tenir la seua última reunió, la desena, el dia 11 de març de 2004.

2. Dades de l'estudi

Les dades que ha fet servir el grup de treball s'han tret de dos fonts principals. La primera la constituïxen alguns dels documents que a través de la xarxa poden consultar-se, als quals hem accedit com a mostra de les possibilitats que actualment oferix esta potent eina d'informació.

La segona font ha estat el conjunt d'informacions i opinions que els experts convidats amb este fi pel CVC ens han transmés en les reunions que hi hem mantingut.

A continuació mencionem les dades més rellevants i adjuntem en els annexos la documentació original i les actes de les sessions.

Els documents

El grup de treball ha estudiat documentació diversa, en particular monografies o articles sobre la producció audiovisual i sobre la seua catalogació, i un bon nombre de pàgines web d'institucions públiques espanyoles i estrangeres considerades representatives del conjunt. D'estes, per la seua relació amb el camp concret de treball, en destaquem les següents:

Pàgina web de la Universitat Jaume I de Castelló de la Plana

Des d'esta pàgina es pot accedir a dos arxius de material:

- El general de la Universitat (amb normativa pròpia, adequada a la normativa general de l'arxivística internacional). Els materials bibliogràfics s'hi troben sota un servici d'accés a les bases de dades: CD-ROM i teledocumentació (a través de la XARXA).
- L'arxiu del Servei de Publicacions i Comunicació.
És un arxiu audiovisual (conté produccions a partir de l'any 1991). Exemple: recorregut per les pàgines a través de "VIDEO SOTA DEMANDA".

Conté també l'arxiu de Publicacions electròniques: tesis doctorals, fòrum d'investigació, Impremta digital.

Després de l'anàlisi del material existent, destaquem:

- No hi ha transferència dels arxius audiovisuals de producció pròpia o cedida existents en Publicacions o en el centre de Documentació (BIBLIOTECA).
- Publicacions conté tot el material generat quotidianament a la Universitat.
- S'accedix a tots els materials amb programes informàtics d'adquisició fàcil.

- A través de la WEB s'accedix a tota la informació del centre de Documentació de forma electrònica (sumaris electrònics, catàlegs, bases de dades, etc.)

A estes dades s'ha d'afegir l'existència de l'arxiu del Centre de Documentació Europea connectat amb un gran nombre d'institucions que permet l'accés a documentació científica, tècnica i administrativa de tota Europa.

Pàgina Web de la Universitat de València

La Universitat de València disposa d'un catàleg informatitzat dels fons bibliogràfics, i d'una Biblioteca Digital formada per:

- el fons antic de la Universitat,
- llibres i revistes electrònics subscrits,
- enllaç amb altres biblioteques digitals generals i especialitzades.

Com la Universitat Jaume I de Castelló de la Plana, disposa d'un arxiu de fons audiovisuals separat de la Biblioteca Digital. Forma part del fons del Taller d'Audiovisuals, en el qual també s'inclou un fons bibliogràfic; del fons audiovisual solament el catàleg n'és accessible a la xarxa.

Inclou enllaços d'interés a catàlegs, diccionaris, enciclopèdies i recopilatoris, etc.

Pàgina de Teatres de la Generalitat Valenciana www.cult.gva.es/tgv

La pàgina aporta informació sobre la programació de l'ens i una base de dades que inclou:

- a. informació sobre les produccions i les coproduccions i sobre els festivals de la Comunitat Valenciana
- b. el catàleg dels materials següents:
  - fons bibliogràfics (bibliografia sobre qüestions escèniques) i audiovisual (de totes les produccions pròpies i de bona part de la programació de l'ens); el fons bibliogràfic pot consultar-se en sala o per préstec, l'audiovisual pot consultar-se en sala i per préstec només en cas de firma d'un conveni amb finalitat didàctica per a salvaguarda de drets;
  - programes de mà;
  - textos teatrals.
- c. enllaços d'interés: activitats teatrals; associacions i organitzacions de diversos tipus; bancs d'imatges; bibliografies i bases de dades de diverses procedències; centres de documentació teatral; companyies, revistes digitals, etc.

Valoració: se n'ha de destacar no solament la facilitat d'accés a la informació pròpia, sinó també a altres fonts del camp de les arts escèniques.

Biblioteca Valenciana Digital

Es tracta d'un projecte de la Biblioteca Valenciana que dona servei al públic en general i també servei professional; en el catàleg s'inclouen les obres que es van digitalitzant per ser consultades, classificades en diversos apartats: València antiga i moderna, bibliografia, incunables, literatura, manuscrits, genealogia i heràldica, història, ciència, etc.

Consello da Cultura Galega

Disposa d'una mediateca, punt de descàrrega de les publicacions i d'altres productes del CCG passats a versió electrònica en el moment de la seua presentació pública. S'hi indica el tipus de programa de descàrrega i de lectura, amb accés gratuït; inclou el catàleg dels materials disponibles.

Mediateca Fundació La Caixa. Barcelona

Amb servici d'hemeroteca i préstec. Catàleg dedicat principalment a les àrees de: música, art contemporani i art multimedia. Disposa també de material didàctic i vídeos culturals sobre la ciutat.

Mediateca Roma. L'archivio multimedia della città

Projecte de la Biblioteche del Comune di Roma, arxiu dedicat a Roma, al cinema italià, als autors del Mediterrani; el catàleg inclou més de 2.000 documents entre pel·lícules, documentals, curtmetratges, cdrom i fotografies; també inclou enllaços amb festivals, arxius i mediateques.

Una de les seues seccions ha merescut la nostra atenció per la relació amb projectes anteriors del CVC: *Lo spazio della memoria. Un archivio per conservare la memoria degli anziani.*

Mediateca Regionale Toscana

Centre de documentació especialitzat en cinema, televisió, audiovisuals. Compta amb un servici de producció que posa a disposició d'organitzacions amb fins culturals. S'hi possibilita la reproducció de materials si es disposa dels permisos legals.

Les compareixences

Les persones que ens han acompanyat en este treball, convidades pel Consell Valencià de Cultura a través del seu president, el Prof. Grisolia, són:

Sr. José Luis Rado. Director de l'Institut Valencià de Cinematografia (8 de gener de 2004)

Sr. Enric Bellveser. Cap de Planificació i Desenvolupament Audiovisual de Canal 9 (15 de gener de 2004)

Sr. Mario Pereyró. Director de la Unitat de Producció Videogràfica de la Conselleria de Cultura (22 de gener de 2004)

Sra. María Fernanda Medina. Directora del Servici de Documentació de Teatres de la Generalitat (29 de gener de 2004)

Sr. J. Antonio Martín. Director de la SGAE de València (12 de febrer de 2004)

Sra. Inmaculada Tomàs. Directora de l'Institut Valencià de la Música (17 de febrer de 2004)

Els membres del grup de treball feren una visita al Museu d'Història de València el dia 5 de febrer de 2004, durant la qual van ser atesos pel Sr. Javier Martí, director del museu.

De les informacions obtingudes en les reunions amb les persones més amunt citades en presentem, en tres apartats, les dades més rellevants i que poden ser d'interés per al present informe, en funció de les seues característiques i els seus objectius, amb referència als fons existents en les diverses institucions, al seu grau d'informatització i digitalització, i a les propostes de millora de la gestió i de l'accessibilitat dels fons.

a. Fons disponibles en les institucions citades

Els compareixents, en tots els casos, van informar dels fons disponibles en els arxius de cada institució. En destaquem la gran quantitat de materials, uns més antics, com en el cas de la Filmoteca, altres de creació recent, com en el cas de Teatres de la Generalitat o de la Unitat de Producció Audiovisual de la Conselleria de Cultura. En general no hi ha criteris unificats per al dipòsit dels materials en un o altre arxiu. Per exemple, a la Filmoteca hi ha dipositats els fons fílmics de TVV, i l'arxiu històric de la UPA, mentre que altres materials es troben al Centre de Documentació que els ha produït, com en el cas de Teatres, de la mateixa UPA o de l'Institut Valencià de la Música. Pert dels fons de l'IVM es troben a la Biblioteca Valenciana, i al seu torn esta última institució és dipositària dels fons sonors de Radio Nacional de España a València. Per tant, s'hi pot observar una dispersió de criteris, motivats i vinculats a la història de cada institució.

Cada un dels centres conserva, gestiona i posa a disposició dels usuaris els seus materials per diversos procediments, sempre segons les seues possibilitats i els criteris dels gestors. Este fet mostra que hi ha una voluntat clara de servici públic, però alhora deixa entreveure la poca coordinació existent i una manera d'actuar que no suma els recursos sinó que els manté cada un en el seu propi entorn.

Per una altra banda, s'ha de destacar que la naturalesa dels materials audiovisuals de qué disposen les institucions públiques és molt diferent. Al cas de l'arxiu antic de la Filmoteca, amb necessitats urgents de modernitzar els formats i suports per tal de conservar allò que ja té un caràcter patrimonial, s'ha d'afegir la importància de conservar tota la producció recent, que creix enormement cada dia, com és el cas de RTVV, Teatres o l'IVM. Els projectes per a la conservació i la posada a disposició dels materials han de ser molt diferents, com més avall veurem.

A pesar de les dificultats existents en este àmbit, hem de fer notar en este informe la professionalitat dels responsables dels centres de documentació i l'adequació en l'actualitat dels procediment de treball a les normes internacionals, com també les fluides relacions existents amb altres centres o arxius i la presència, tant com és possible, en les xarxes internacionals, etc. En este sentit, pareix que la direcció del treball fet fins ara està en la línia exigida per les noves tendències de documentació i arxiu.

b. Grau de digitalització i informatització dels materials audiovisuals a la Comunitat

Este punt, central en l'informe que ens hem proposat de realitzar en este grup de treball, comprén diversos aspectes, dels quals en destaquem:

1. El grau de modernització, és a dir de digitalització i adequació als nous suports tecnològics, dels arxius audiovisuals, és divers. Ho és per la mateixa naturalesa dels materials i per l'època en qué han estat creats (com en el cas de la Filmoteca, ja citat anteriorment, es troben els materials més antics i de més urgent conservació i recuperació).
2. Els fons disponibles a la Comunitat Valenciana són considerables, especialment en alguns àmbits (RTVV compta aproximadament amb 500.000 documents audiovisuals i la Filmoteca amb més d'11.000, la UPA amb més de 2.000 cintes i l'IVM amb més de 200.000 discos de vinil). Tanmateix, llevat dels casos de la Filmoteca i l'IVM, la major part de la documentació existent és moderna, ja que no hi hagut tradició de filmar ni de conservar materials relacionats amb les arts plàstiques, la música, etc.

Allò que hi ha s'intenta conservar i/o reproduir (destacament en el cas de l'IVM), però els procediments i els criteris utilitzats en el passat no ens han permés disposar actualment d'un patrimoni ampli i científicament tractat.

3. A la varietat de fons existents s'ha d'afegir la diversitat de formats, suports i estats en què es troben els materials. El procés de digitalització dels materials moderns és incipient i a més es troba en graus diferents. Per una altra banda, s'ha de remarcar que cada material demana un tractament diferent i no s'hi pot accedir a través dels mateixos procediments. Una menció a part mereix la Filmoteca Valenciana, en la qual pràcticament no s'ha pogut començar el procés de digitalització dels fons per falta d'un projecte econòmic que se'n plantege seriosament la necessitat, sent com és imperiosa. Una cosa pareguda passa a la TVV amb la major part dels fons més antics, si bé en este centre tot es troba en formats disponibles per als usuaris potencials.
4. A més dels problemes derivats de la digitalització dels materials, s'han de considerar les diverses formes de posar-los a disposició del públic. En alguns casos es disposa de saletes o locals per a poder examinar-los. És import remarcar que totes les institucions disposen de procediments de préstec i ús, si bé en la major part dels casos en formats ja obsolets.

D'això, n'han fet menció diversos dels compareixents, referint-se a la gran quantitat de materials que encara no són "de domini públic", pel fet que encara no han passat els anys corresponents des de la creació de les institucions respectives. Tota la producció de Teatres, per exemple, gravada i conservada, pot estar disponible sota diverses normes. No obstant això, qualsevol projecte suficientment important que necessitara posar a disposició pública materials d'estes característiques podria aconseguir-ho per mitjà de convenis adequats amb els autors o amb les cases editores o productores.

c. Propostes dels compareixents per al tractament i l'accessibilitat dels documents audiovisuals

Esta part de l'informe recull sumàriament les propostes que les persones compareixents han presentat en resposta a la pregunta del grup de treball sobre *quin tipus de projecte podria plantejar una forma nova de tractar, conservar i posar a disposició del públic els fons existents i les noves produccions audiovisuals a la Comunitat Valenciana*.

Les idees recollides més interessants han estat les següents:

1. Totes les institucions que disposen de material audiovisual haurien d'ordenar, digitalitzar i estandarditzar els seus fons (se'n diu normalització de metadades) immediatament, perquè hi ha el risc de perdre part d'allò que ja és patrimoni, i perquè, per una altra banda, l'acumulació de fons pot fer el treball cada vegada més difícil.
2. En cas que les dades no puguen estar directament a disposició del públic, com ja s'ha dit, sí que haurien d'estar-ho els catàlegs dels materials existents, unificats de manera que s'hi poguera accedir i conèixer exactament els que hi ha, la seua situació i les condicions d'accés als documents.

3. Per tal de gestionar tot este material, de connectar la informació que conté i que es puga examinar a través de la XARXA el panorama existent, s'hauria de crear un PORTAL d'accés a tot allò ja mencionat.
4. L'opinió dels experts és que això no seria tan difícil de fer, ja que es disposa dels professionals i tècnics necessaris. El gran problema és la falta de recursos disponibles per al projecte. Totes les persones consultades han manifestat la necessitat urgent de dotar les unitats respectives de pressupostos per a este propòsit.
5. Si hi havia la decisió política de dur a terme un projecte d'estes característiques, amb la dotació econòmica necessària, les institucions implicades podrien treballar en un projecte comú, per dissenyar i impulsar una nova forma d'accedir a la informació i al patrimoni d'acord amb la realitat de les noves tecnologies.

3. Conclusions

En general, les institucions i les entitats públiques i privades de la Comunitat Valenciana que actuen en l'àmbit de la cultura, l'educació, el patrimoni, etc., són conscients del repte que implica la Societat de la Informació, i, en major o menor mesura, estan digitalitzant els seus fons documentals o les seues activitats amb la finalitat d'adaptar-se a les exigències del moment. No obstant això, considerem necessari continuar incrementant els esforços, com a mitjà de conservació i d'accessibilitat dels materials.

Les Noves Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) fan possible que la informació siga difosa i compartida per un grandíssim nombre d'usuaris, espacialment distants, sense necessitat de l'observació directa i física. Això obri horitzons abans insospitats a:

- la conservació d'originals, frenant el seu deteriorament, per mitjà de rèpliques exactes que mantenen íntegra la seua qualitat en la regravació
- la capacitat de disposar de rèpliques de qualitat en els diversos centres
- la possibilitat d'enviar esta informació en temps real a llocs geogràficament molt allunyats o de "penjar-la" en internet per a un ús múltiple
- la connexió entre centres de producció i conservació de fons audiovisuals, bibliogràfics, etc.
- l'increment cada vegada més gran de la informació digitalitzada disponible.

Calen estratègies pensades per a utilitzar a màxim totes estes possibilitats, referides a la conservació, la difusió i l'accessibilitat, per respondre amb imaginació al repte de la preservació d'este bé immaterial i intangible que és la cultura pròpia.

Considerem convenient establir criteris compartits per a gestionar la gran quantitat de materials que es generen, de manera que puga seleccionar-se la informació, establir itineraris d'accés, centralització de dades i espais de cooperació entre els diversos organismes.

Pensem que una iniciativa que centralitzara la informació i que custodiara, en el seu cas, els fons audiovisuals de les diverses institucions públiques, privades i fins i tot de particulars de la Comunitat Valenciana, conferiria una major visibilitat a la nostra cultura, evitaria la dispersió, garantiria la seua ordenació i la seua preservació, faria possible l'estudi dels investigadors, la difusió fora de les nostres fronteres i l'accés també a determinades seccions del públic en general.

Este banc de dades no cal que siga, almenys en les seues primeres fases, un lloc físic. Podria pensar-se en un portal d'internet amb informació, que integrara enllaços dels diversos organismes que custodien o produïxen materials audiovisuals.

Considerem, tanmateix, que és el moment de llançar un projecte innovador i avantguardista, d'acord amb les noves possibilitats de les TIC, com seria estudiar la creació d'una gran Mediateca Valenciana que poguera convertir-se en un centre de documentació audiovisual, banc de dades del nostre Patrimoni Cultural, en el sentit que recull el nou projecte de Llei de patrimoni adés citat, "entés com una cosa viva que s'incrementa permanentment en la mesura que permanentment es materialitzen expressions culturals" (idem, p. 3.605), artístiques, musicals, etnològiques...

No estem parlant d'un organisme dedicat a les produccions cinematogràfiques, sinó d'un gran contenidor que utilitze els mitjans audiovisuals i informàtics per a rescatar, preservar, registrar i difondre el nostre Patrimoni immaterial.

Per això caldria:

- continuar i promoure la digitalització dels fons audiovisuals dels diversos organismes
- suggerir, en els casos en què no es faça, el registre digitalitzat habitual de les activitats dels centres de producció cultural
- establir normes comunes estàndard de catalogació i emmagatzemament d'informació per tal de poder intercanviar la informació d'una manera àgil
- la centralització i la gestió comuna de la documentació, i l'elaboració d'un catàleg general de fons
- habilitar una seu per a consulta, visió, cerca, intercanvis, emmagatzematge, sales per a grups...

Per tal de realitzar este projecte seria convenient crear una xarxa de col·laboració institucional integrada pels diversos responsables i pels experts, els quals elaborarien un disseny adequat a les seues necessitats i a les dels ciutadans.

Pensem que una iniciativa com esta representaria una resposta moderna a les noves formes de preservació, difusió i dinàmica cultural, que assumiria les actuals possibilitats tecnològiques i configuraria un projecte pioner, fins i tot des del punt de vista internacional.

Per tot això, instem els organismes públics a reflexionar sobre una qüestió que ja sabem que els interessa, i confiem que el present document els siga útil.

k. Sobre el projecte de Llei de modificació de la Llei 4/1998 de Patrimoni Cultural Valencià

Autor: Comissió Jurídica i d'Interpretació Reglamentària
Aprovació: Ple 30 d'abril

Antecedents

El 14 de novembre de 2003 el Govern Valencià va aprovar traslladar a les Corts Valencianes el projecte del qual s'ocupen estes notes, i ho va fer al·legant la necessitat d'actualitzar el text de la Llei. La reforma que es planteja ha estat

objecte d'un informe del Consell Jurídic Consultiu, datat el 30 d'octubre de 2003, elaborat sobre l'estudi del text que li havia estat lliurat el 13 d'octubre anterior.

La Comissió Jurídica i d'Interpretació Reglamentària, considerant la rellevància de la reforma, i el deure del Consell Valencià de Cultura de vetlar pels valors culturals valencians, ha estudiat la qüestió, i ha emés el present informe, des de les seues competències com a comissió informativa del Ple.

Estudi de la reforma

La reforma se centra en els aspectes següents:

- 1 Protecció del patrimoni immaterial de caràcter etnològic
- 2 Afavorir els usos socials i regular les intervencions
- 3 Protecció del patrimoni informàtic
- 4 Una disposició addicional relativa a fundacions, i altres temes

1. Patrimoni immaterial

Les reformes desenvolupen el concepte de béns immaterials, els quals classifica en etnològics i tecnològics. En el primer cas, s'hi inclouen de forma explícita les creacions, els coneixements i les pràctiques de la cultura tradicional valenciana, les expressions de les tradicions del poble valencià en les manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i les de transmissió oral. De forma més precisa, es millora sensiblement la redacció de l'article 45 amb la consideració com a possibles B.I.C. de "les activitats, els coneixements, els usos i les tècniques que constitueixen les manifestacions més representatives i valuoses de la cultura i de les formes de vida tradicional dels valencians (...). Igualment podran ser declarats B.I.C. els béns immaterials que siguen expressions de les tradicions del poble valencià en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i en especial aquelles que han sigut objecte de transmissió oral, i també els béns immaterials de naturalesa tecnològica que constitueixen manifestacions, treballs o fites de la cultura tecnològica valenciana."

Com es vot veure, usos agrícoles, pesquers o artesanals hi podran ser inclosos en l'inventari i ser declarats B.I.C. per Decret.

Entenem que la reforma projectada millora el text, com reconeix el Consell Jurídica Consultiu, en allò que afecta a estos conceptes, òbviament.

2. Intervencions en el béns

La part més polèmica, i que ha merescut un tractament mediàtic més intens, ha estat la reforma dels articles 38 i 39 de la Llei, sobre la qual el Consell Jurídic Consultiu ha fet alguna proposta de correcció.

La reforma de l'article 38 afecta als criteris d'intervenció en els monuments o jardins històrics. El text vigent obliga que els plans urbanístics mantinguen l'estructura urbana, arquitectònica, les característiques paisatgístiques i la silueta. No es permeten alteracions d'alineacions, d'edificabilitat, agregacions...llevat que contribuïsquen a la millora del conjunt. La reforma possibilita la intervenció respectant les característiques i els valors essencials de l'immoble, i conservant-ne la morfologia i les aportacions de diverses èpoques.

La reforma que es planteja en l'article 39,i) introduïx una nova excepció en relació a la intervenció en conjunts històrics; en concret, a les dos causes anteriors existents en la Llei de 1998, les quals figuraven en l'article 21 de la Llei de

Patrimoni Històric Espanyol, afegix la d'actuacions d'interés general o projectes singulars. De forma que es faculta el Govern Valencià per a autoritzar modificacions de l'estructura urbana i arquitectònica per raó de:

- millora de la seua relació amb l'entorn
- evitar usos degradants
- actuacions d'interés general o projectes singulars

En estos casos el Govern ha d'escollar dos entitats consultives de les previstes per la Llei –el Consell Valencià de Cultura n'és una—. Al nostre entendre, caldria demanar almenys dos informes de les mencionades entitats consultives, ja que, si són exigibles per a la declaració, no es pot entendre que no ho siguen per una intervenció tan important.

Com es veu, a les exigències anteriors (millora de l'entorn i evitar usos degradants) la reforma afegix una nova possibilitat: la conveniència d'actuacions d'interés general o de projectes singulars. Esta novetat implica una excepció que el mateix Consell Jurídic Consultiu considera excessiva, i, per tant, s'ha observat que el text hauria d'incloure en l'excepció tercera "servir a la millora de la seua relació amb l'entorn territorial o urbà o per a evitar usos degradants".

3. Patrimoni informàtic

La reforma de l'article 86 relativa al patrimoni informàtic implica introduir el concepte, si bé en diferix el desplegament a la via reglamentària. De tota manera, la redacció es imprecisa i poc acabada.

4. Fundacions i altres

La reforma crea dos noves fundacions, amb la finalitat de conservar el patrimoni, que impliquen a altres instàncies no públiques.

Altres reformes es limiten a aspectes tècnics puntuals relacionats amb el paper els municipis, amb els béns de rellevància local i al règim de sancions. La recomanació del Consell Valencià de Cultura que implicava la reforma de l'article 27 de la Llei ha estat atesa parcialment: ara s'admet la possibilitat, en els casos de caducitat d'un expedient de declaració, de tornar a iniciar-ne els tràmits a instància d'alguna entitat consultiva, cosa que abans no es preveia, ja que solament els propietaris podien demanar la represa d'un expedient caducat.

Conclusions

Primera.- Atés que el tema és de gran importància, i que el Consell Valencià de Cultura és una entitat consultiva precisament en matèria de patrimoni cultural, segons l'article seté de la Llei, entenem que la institució hauria d'haver estat consultada en l'elaboració del text objecte del present informe.

Segona.- Caldria tenir en compte que hi ha moltes aportacions noves en la matèria; en especial cal fer esment de la Convenció de la UNESCO de 17 d'octubre de 2003, relativa a la protecció dels béns immaterials, i també d'altres aspectes de la vida social dels darrers temps.

Tercera.- Considerem que les possibilitats que es contempen en l'article 39, i), en relació als conjunts declarats B.I.C., deurien estar plenament motivades i justificades des d'un punt de vista multidisciplinar, d'acord amb el recomanat pel Consell Jurídic Consultiu quan precisa que "... para ser congruentes con el resto

del texto deberían estar condicionados por el límite de servir a la mejora de su relación con el entorno territorial o para evitar usos degradantes”.

Quarta.- El Consell Valencià de Cultura insistix en la necessitat de promoure un nivell més ampli de consciència i d'amor al nostre patrimoni cultural en la societat i en les administracions, i per això reitera la conveniència d'actuacions públiques o privades que facen possibles les previsions legals.

I. Sobre la declaració de BIC de l'aqüeducte de "Peña Cortada"

Autor: Comissió de Llegat Històric i Artístic

Coordinador: Vicent Álvarez

Aprovació: Ple 28 de maig

Antecedents

Amb data 12 de març va entrar al registre de la Institució una petició d'informe del Director General de política lingüística y Patrimoni Cultural Valencià, en relació a la declaració de BIC de l'Aqüeducte de Peña Cortada”. Tot amb la particularitat de tindre per positiu l'informe cas de silenci.

Per la Comissió de Govern es va passar l'expedient a la consideració de la Comissió de Llegat, producte de l'estudi corresponent s'ha emés el present informe.

Sobre el bé objecte de declaració

Es tracta d'un conjunt de construccions originàries de l'ocupació romana, amb un recorregut de 28,6 quilometres, i que s'estén als termes municipals de Chelva, Tuejar, Calles, Domeño, tractant-se d'un traçat de conducció d'aigües que va des del seu origen al Riu Tuejar. Essent comparable amb altres exemples existents a l'Estat espanyol. Segons els informants de la Direcció General sembla no haver-se comprovat que tot el conjunt va estar usat, almenys com aqüeducte i conducció d'aigües. Les restes existents es troben en diferents estats de conservació, i es destaquen com elements monumentals rellevants l'Aqüeducte de "Peña Cortada", diversos ponts, i canalitzacions moltes d'elles escardaves a les muntanyes.

S'han practicat algunes intervencions arqueològiques, encara que amb el conjunt es tracta d'uns espais reduïts. El monument o part més coneguda és l'aqüeducte que es troba a Chelva, recentment es va produir un ensorrament, que s'ha reparat, es tracta d'un aqüeducte ben conservat, cosa que no troben en altres part, de les quals han desaparegut alguns arcs i elements.

L'informe de la Direcció General destaca com valors patrimonials: el paisatgístic i topogràfic, els arqueològics, puix es previsible que noves excavacions ens faciliten dades rellevants de l'ocupació romana.

Als efectes de la seua declaració com BIC es proposa la forma de monument, això implicaria a efectes dels usos permesos les autoritzacions corresponents, tals com els agrícoles o les obres públiques. Entre les mesures que es proposen estaria la de vetar arbres a menys de 50 metres, per facilitar el valor paisatgístic, això com es prohibeixen edificacions, i actuacions de moviment de terres i similars.

Com mesura de protecció es delimita un àrea que va paral·lelament als dos costat de l'aqüeducte a una distància de 100 metres cada costat, i al pont de la rambla

d'Alcota un diàmetre de 200 de ràdio de protecció, en aquestos darrers termes igual per a una cantera romana.

Algunes consideracions

Girada visita amb data 4 de maig hem arribat a les conclusions que segueixen:

Primera. - Cal reparar que el conjunt, la declaració del qual es planteja, es troba a la Comarca dels Serrans - La Serrania-, en relació a la qual aquest CVC va emetre un informe, aprovat al Ple de 31-1-2003, i que constata que com a comarca va experimentar una gran despoblació típica de les comarques interiors, existint una situació de precarietat i de supervivència, que esta essent amillorada, en part gràcies al turisme interior i de segona residència, donats els valors medioambientals i paisatgístics.

En tal sentit la declaració de BIC i una actuació de conservació dels valors, monumentals i paisatgístics poden contribuir a la millora de la comarca i la seua recuperació. A la visita a la zona s'ha constatat el gran valor paisatgístic dels enclous, i molt especialment el barranc d'Alcotas.

Segona. - Per part dels municipis hi ha un interès especial en la potenciació dels valors paisatgístics, mediambientals i de turisme selectiu i interior. Algunes iniciatives privades s'han establert a la zona, en la modalitat de turisme rural. S'ha apuntat la possibilitat paisatgística de fer i condicionar algun sender mediambiental i arqueològic en trams del recorregut de l'aqüeducte .

Tercera. - Des del punt de vista de la gran entitat del conjunt objecte de declaració, el Consell Valencià de Cultura informa favorablement la declaració com a Bé d'Interés Cultural que es proposa, i considera que deuen arbitrar-se les necessàries mesures de vigilància, protecció i coordinació de les administracions públiques. Tanmateix es recomana fer una promoció turística, amb la senyalització corresponent del conjunt, per la qual cosa el present informe es remetrà tant a la Direcció general peticionària com a la Conselleria d'Indústria, Comerç i Turisme. Es recomana la coordinació entre els dos àmbits administratius, el de patrimoni i el de turisme, amb la col·laboració de les dos mancomunitats existents en la comarca.

El present informe es notificarà a la Direcció general de Política Lingüística i Patrimoni, i a la Conselleria d'Indústria, Comerç i Turisme.

m. Sobre la declaració de BIC del Desert de les Palmes de Castelló

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic
Coordinador: Leopoldo Peñarroja Torrejón
Aprovació: Ple de 28 de maig

1. Antecedentes

Con fecha 16 de marzo de 2004 tuvo entrada en el Consell Valencià de Cultura escrito de la Dirección General de Política Lingüística y Patrimonio Cultural Valenciano en que se informa de la incoación de expediente de declaración de Bien de Interés Cultural con categoría de conjunto histórico en favor del *Desert de les Palmes* de Benicàssim, solicitándose, de acuerdo con el art. 27.5 de la Ley 4/98 de 11 de junio de Patrimonio Cultural Valenciano, el informe preceptivo. Dicho escrito incluye como anexos la Resolución de 8 de marzo de 2004 por la que se incoa

expediente de declaración de B.I.C. en favor del referido conjunto, así como el informe técnico sobre el bien objeto de declaración de la propia Conselleria de Educación y Deportes. Esta documentación se traslada a la Comisión de Llegat Històric i Artístic para la emisión del informe requerido. El pasado 20 de abril el coordinador del presente informe visitó el Desert de les Palmes, recabando las informaciones necesarias del Prior, P. Pascual Gil, y del archivero bibliotecario, P. Ignacio Husillos, quienes con gran deferencia aportaron todo tipo de datos, incluido el conocimiento in situ del monasterio, sus dependencias anejas, sus fondos museísticos y bibliográficos.

2. Sobre la condición de B.I.C. del *Desert de les Palmes de Benicàssim*

El bien objeto de protección está constituido por:

- a) el Convento Carmelita;
- b) las tipologías arquitectónicas anexas, parte del conjunto monástico;
- c) el excepcional entorno paisajístico;
- d) el patrimonio medioambiental;
- e) el fondo museístico y bibliográfico del monasterio.

a. El desierto físico y el simbólico. Breve historia del convento

El *Desert de les Palmes*, uno de los parajes más emblemáticos de la Comunidad Valenciana, forma parte del término municipal de Benicàssim (Castellón). Se ubica en la cuenca que demarcan el Bartolo, les Agulles de Santa Àgueda y el castell de Montornés, comprendiendo tanto el convento de los Padres Carmelitas como las tierras colindantes, que conforman, en la terminología carmelitana, un *Desierto*, es decir, un lugar apartado y solitario donde los monjes pudieran realizar el ideal de retorno al carisma original de la congregación, el espíritu eremita, fundado en la soledad, el silencio y la oración. Ese concepto de *Desierto*, como lugar caracterizado por la belleza natural y la soledad, es decir, como remanso que hace posible oír "la música callada" y "la soledad sonora" a que se refiere San Juan de la Cruz en su *Cántico Espiritual*, la formula el P. Tomás de Jesús hacia 1592, concibiéndolo como el mejor entorno de los nuevos conventos de Carmelitas Descalzos, fundados en el s. XVI como consecuencia de la reforma liderada por Santa Teresa de Jesús y San Juan de la Cruz¹. La amplia aceptación de dichos desiertos en la Orden se refleja en la rápida fundación de uno de ellos por provincia carmelita: Bolarques en Guadalajara (1593), Nuestra Señora de las Nieves en Málaga, Las Batuecas en Salamanca, etc., hasta un total de 28 establecimientos.

En cualquier caso, estimamos que comprender el valor físico y el simbólico o metafórico del concepto "desierto" en la teología carmelitana es imprescindible para apreciar y leer en su recta dimensión el ámbito (tipología arquitectónica, paisaje y ubicación) cuyo valor cultural y religioso-antropológico se trata aquí de proteger en su 'totalidad'.

A fines del s. XVI, Valencia, Aragón y Cataluña formaban una sola provincia carmelita, llamada *de San José*, para la que en 1606 se fundó el Desierto del Cardó, próximo a Tortosa. Pero, resultando éste muy alejado e insuficiente, se decide, a mediados del XVII, la creación de un nuevo Desierto en tierra aragonesa o valenciana, aparejada a la segregación de los territorios carmelitas de Aragón y

¹ El origen de la Orden se remonta a los ermitaños establecidos en el monte Carmelo de Jerusalén en el s. XII y la fórmula de vida comunitaria fue otorgada por San Alberto, entre 1206 y 1214. Su establecimiento en España se produce a raíz de la confirmación de Inocencio IV.

Valencia, que desde el Capítulo General de Pastrana de 1685, constituirán una nueva y única provincia carmelitana con el nombre de *Santa Teresa*².

En consecuencia, los Carmelitas buscan un lugar más a propósito, primero en Aragón, donde no hallan las condiciones apropiadas (San Felices en Huesca, Aliaga y Beceite en Zaragoza), y más tarde en el Reino de Valencia. Aquí, tras varias gestiones fallidas en Xàtiva y Gandía, en tierras dependientes del monasterio de la Valldigna, el vicario de Castellón D. José Brea y el cura de Cabanes D. Francisco Falcó, hacen llegar al procurador del convento de Valencia, Fray Juan de la Virgen, la existencia en término de Benicàssim de un lugar excelente, adecuado para el asentamiento de la Orden. No sin resistencias, entre ellas de los Carmelitas de Aragón y del Barón de Benicàssim, Antonio Gombau, que ostentaba los derechos señoriales, el rey otorga licencia definitiva para la creación del primer convento carmelita del Desierto de Benicàssim en 23 de diciembre de 1693³.

El primer asentamiento carmelita en el Desert de les Palmes fue la *masía de Gavarrell*, que se acondicionó para albergar la capilla y dependencias de los primeros religiosos⁴ en 1694. Para evitar problemas futuros, la Orden decide adquirir todo el valle del Barón de Benicàssim, compraventa firmada el 6 de febrero del mismo año 1694⁵. No obstante, lo insalubre del primer asentamiento, situado en los aledaños de un manantial que anegaba las dependencias, obligó a proyectar un convento de nueva construcción en el Bancal de la Colada, cuyas obras, sobre trazas del P. Bernardo de San José y bajo la dirección del maestro de obras Pedro Vilallare, dieron comienzo en 1698. El convento, hoy derruido, conocido por *el Desert Vell*, estaba acabado hacia 1709, cuando se establecen las primeras prácticas eremitas⁶. Por medio de donaciones piadosas se levantan entonces para esos monjes un total de trece ermitas ubicadas en las montañas y laderas colindantes, como las del Nacimiento, del Carmen, San José, Desamparados, San Juan Bautista, San Juan de la Cruz, San Elías, etc, pocas de las cuales subsisten en la actualidad.

El 17 de septiembre de 1783 una cadena de lluvias torrenciales y el consiguiente corrimiento de tierras reducen a ruinas el primer monasterio carmelita, dejándolo en breve plazo tal y como el espectador puede verlo en la actualidad. Inviabile como era su restauración por la gravedad de los daños, no queda otra opción que la de construir un nuevo convento, sufragado en este caso por el resto de las casas de la Orden, sobre un emplazamiento más firme, el Bancal de la Portería. La primera piedra se coloca el 25 de marzo de 1774. El proyecto constructivo era obra del arquitecto carmelita Fray Joaquín del Niño Jesús y fue visado por la Real Academia

² D. Tomás Sanchis y A. Beltrán Ortells, "El Desierto de las Palmas, tres siglos de historia", en Historia, Teología y espiritualidad del Desierto, III Centenario de los Carmelitas en el Desierto de las Palmas, Zaragoza, 1994, p. 29.

³ En el Capítulo General de la Orden de mayo de 1691, el P. Alonso de la Madre de Dios aprueba y toma bajo su protección la fundación del Convento de Benicàssim. *Ibid.*, p. 30.

⁴ Los Padres Mateo, primer Prior, Miguel, José, Miguel, Domingo, Juan y Bartolomé, cuyo nombre pasará a ser el de la impresionante montaña de su parte O, el Bartolo, que él escogió como lugar de retiro.

⁵ El dinero de la compra precedía de dos fuentes fundamentales: las limosnas de conventos carmelitas descalzos de la misma provincia y los bienes legados a la Congregación por un benefactor Miguel Juan Zaidía, vecino de Valencia. Cf. D. Tomás y A. Beltrán, *ibid.*, 31.

⁶ La iglesia, que se acabó de construir el 10 de diciembre de 1732, se bendijo y abrió al culto el 9 de abril de 1733. Para los bienes descritos puede consultarse G. Ribes y A. Pascual, *Catàleg dels béns immobles del convent Carmelita del Desert de les Palmes*, Valencia, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Para los contenidos del antiguo archivo conventual, S. Ferrer Martí et alii, "El Archivo de los Padres Carmelitas del Desierto de las Palmas en el Convento Viejo (1709-1788)", *BSCC LXVI* (1990), 17-36; V. Guitarte Izquierdo, *Manuscritos de las Bibliotecas Pública Provincial de Castellón, del Seminario Diocesano, del Archivo de la Catedral de Segorbe y del Archivo de Desierto de las Palmas*, Madrid, 1982; y V.M. Mínguez Cornelles, "El Archivo del Desierto de las Palmas: libros de emblemas, de fiestas, alegóricos", *BSCC LXIII* (1987), 357-365.

de San Carlos de Valencia el 16 de enero de 1785. En 1791 se iniciaba la construcción de la nueva iglesia, y en 1793 se reinstauraba la vida eremítica, con la imposición del silencio absoluto.

El convento atravesó serias dificultades en la primera mitad del s. XIX. El intento de venta por las autoridad civil se frustró a raíz del informe desfavorable del alcalde de Benicàssim (1813), y las leyes de desamortización de Mendizábal (1835), así como la Orden de Exclaustración y enajenación de bienes eclesiásticos fueron de nuevo repudiadas por la población, que mantenía fresca en su memoria la abnegación de los monjes en las recientes epidemias. El Ayuntamiento de Castellón consigue entonces que el Capitán General de Valencia haga excepción del convento del *Desert* y de sus tierras colindantes. A partir de 1880 se produce un aumento de la comunidad monástica y se establece un noviciado. Entonces, para hacer frente a la penuria económica, se piensa en comercializar una bebida aromática extraída de la variedad de hierbas que brindaba el entorno; se recolectan hierbas aromáticas del Desierto para la destilación de licor y se instalan en el sótano del monasterio pequeños alambiques y otros útiles necesarios. Las primeras botellas de "Licor Carmelitano" se comercializaron en octubre de 1896, construyéndose poco después un edificio ad hoc y la fábrica de Benicàssim, en 1913. Hoy día dicha actividad comercial ha sido transferida y abandonada por los monjes. Por otro lado, el Capítulo Provincial de 1969 aprobó la creación, en el recinto del monasterio, del Centro de Espiritualidad Santa Teresa, que ocupa una parte de sus dependencias y fue inaugurado en 1971.

b. Tipologías constructivas

Las tipologías constructivas del entorno derivan de la naturaleza de la regla carmelita, y de su propia espiritualidad, caracterizada por la severidad, la austeridad ornamental y la preferencia por la vida contemplativa. En este caso el entorno conventual se estructura, pues, no sólo con referencia a la dimensión comunitaria, sino a la individual, incluyéndose en ello muchas edificaciones singulares, no todas en pie. Ambos aspectos quedan plenamente justificados en el espíritu original de la Regla de San Alberto (1206 y 1214), reforzándose con las orientaciones que para la arquitectura carmelitana establece Santa Teresa en obras relevantes como el *Camino de perfección* (1583) y el *Libro de las Fundaciones* (1610), que vienen a configurar el que se ha llamado estilo *teresiano*.

De ellas se conservan en el Desert de les Palmes numerosos ejemplos de:

b1. Antros, de planta rectangular, paredes robustas con pequeña bóveda de cañón y cubierta a dos aguas de teja moruna, fachada con remate piramidal y cruz de hierro e interior con zócalo saliente a modo de altar. Su decoración consistía en simples placas de azulejos con inscripciones en verso y a veces frescos en la cabecera. Su origen entronca con las primitivas cuevas de los ermitaños y su simbolismo enlaza con los antiguos eremitas del Desierto. Subsisten 18 de estas construcciones.

b2. Eremitas o capillas donde se verificaban los actos litúrgicos y actividades espirituales en las temporadas de soledad y retiro. Eran visitadas semanalmente por el Prior y, recíprocamente, el ermitaño giraba visita semanal al capítulo. Son construcciones cuadrangulares de 7-8 metros de lado en lugares estratégicos de retiro. Su interior se compartimentaba por el cruce de dos tabiques en 4 estancias: capilla, locutorio, habitación y cocina; y su fachada remataba en hastial piramidal con pequeña espadaña para la campana. De materiales muy austeros (rodeno, caliza y mortero de cal), contaban como única decoración exterior con alguna imagen devocional. Se conservan 10 de estas construcciones.

b3. Pilares devocionales con sección cuadrangular y nicho central con imagen, de los que se conservan 9, situados en puntos estratégicos del camino, explanadas, fuentes, etc; estaciones, similares a los anteriores (Via Crucis o Calvarios, Dolores de María, Dolores y Gozos de San José); capillas devocionales, de tamaño inferior a las cuevas.

Existen en el mismo entorno una serie de fuentes y manantiales, con intervenciones que presentan diferencias de estilo (de San José, de San Juan de la Cruz, de la Teja, del Panteón), recintos perimetrales de vieja función agropecuaria y los restos (escasos metros) de la antigua muralla almenada que defendía el recinto monástico en sus partes más accesibles (de la Portería Alta en dirección al castillo de Montornés, Portería del Mar y Pla de Miravet en dirección al Bartolo), dado que las zonas altas y escarpadas quedaban sin protección.

c) y d) El entorno

Mediante Decreto 149/1989 de 16 de octubre el Gobierno Valenciano declaró al Desert de les Palmes *Paraje Natural de la Comunidad Valenciana*, incluyendo el conjunto histórico. Por Decreto 95/1995 de 16 de mayo aprobó el Plan Rector de uso y Gestión cuya normativa regula y protege la flora y vegetación, la fauna, el suelo, el paisaje y el patrimonio arquitectónico y antropológico. El Desert ha sufrido, al menos, durante el s. XX tres grandes incendios: el de septiembre 1945, agosto de 1985 y diciembre de 1992.

Tres senderos (el que se dirige al castell de Montornés desde el convento carmelita, el que va a las ruinas del convento viejo desde la masía de Santa María y el que conduce al Bartolo desde el mismo convento actual) ofrecen al espectador una enorme riqueza paisajística, que comienza en el cromatismo vivo del rodeneo de coloraciones rojizas y los roquedales escarpados y abruptos que contrastan con el verde policromado de la vegetación mediterránea (alcornocar y carrascar: surera, alborcer, bruc, matissa, margalló, marfull, ginebre, pi rodeneo...) y culmina en el panorama espectacular que se divisa desde sus puntos más estratégicos, como el monte Bartolo (729 m.), con vistas que abarcan de Culla y Benafigos a las islas Columbretes⁷.

e. Fondo museístico y bibliográfico

El convento del Desert alberga además un fondo museístico y bibliográfico muy relevante. En 1971 se inauguró un museo histórico-religioso cuyos fondos provienen de los propios del Desert de Benicàssim y de diferentes conventos de la misma región carmelitana. Entre ellos hay fondos pictóricos (José de Ribera, Antonio Viladomat, Rafael Mengs, José Vergara, Mariano Salvador Maella, Vicente López, Taller de J. Jacinto de Espinosa, etc.), escultóricos (Gregorio Fernández, Ignacio Vergara, etc.); orfebrería (piezas datadas entre el s. XII y el XIX); una importante colección de iconos orientales; cerámica esmaltada de Manises y Alcora de la que es pieza estelar el extraordinario panel realizado por la Fábrica del Conde de Aranda en 1935 y conocido como *La oración del carmelita*⁸, hoy en el ala izquierda del monasterio, así como la colección de inscripciones cerámicas del XVIII, procedentes del entorno, donde cumplían una función devocional y estructurante. El pintor castellonense Juan Bautista Porcar, descubridor en 1933, con Eduardo Codina y Gonzalo Expresati, de las pinturas rupestres del Barranc de la Gasulla (Ares del Maestrat) legó parte de su producción al convento del Desert,

⁷ Cf. J.L. Monero García e I. Queral Ruano, *Estudio ambiental para la repoblación del Desierto de las Palmas*, Castellón (Ayuntamiento), 1989.

⁸ Una descripción pormenorizada de esta extraordinaria pieza hace el P. Eduardo Sanz de Miguel, *El panel cerámico "La oración del carmelita"*, Fundación Desierto de las Palmas, Benicàssim, 2001.

incluyendo los calcos originales de las citadas pinturas prehistóricas verificados in situ, y publicados más tarde por la Sociedad Castellonense de Cultura; calcos originales cuyo inestimable valor científico no es preciso subrayar.

Los fondos bibliográficos comprenden incunables, ediciones prínceps, manuscritos y ediciones antiguas de evidente valor, que suman un total aproximado de 4000 volúmenes.

3. Conclusiones

a. Es adecuada y pertinente, para garantizar su conservación en las condiciones más adecuadas, la declaración de Bien de Interés Cultural, con la categoría de conjunto histórico, en favor del *Desert de les Palmes* de Benicàssim.

b. Esta protección debe garantizar no sólo la conservación de los elementos más monumentales, sino del conjunto de manifestaciones de valor antropológico, cultural y medioambiental arriba citadas, y en especial su configuración como entorno íntegro, en armonía con sus orígenes.

n. Sobre la declaració de BIC del conjunt històric de Catí

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic
 Coordinador: Jesús Huguet
 Aprovació: Ple de 28 de juny

Antecedents

Amb data 11 d'abril de 2004 va tindre entrada al registre del Consell Valencià de Cultura l'escrit de l'Il·lm. Sr. Director Gral. de Política Lingüística i Patrimoni Cultural Valencià, David Serra Cervera, demanant l'informe oportú al Consell Valencià de Cultura, a tenor del que indica l'art. 7.1 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, de Patrimoni Cultural Valencià, per tal de poder declarar el conjunt urbà històric de la vila de Catí com B.I.C..

La petició fou traslladada a la Comissió de Llegat Històric i Artístic del C.V.C. qui en la seua reunió del dia 5 de maig encomanà al conseller Sr. Huguet Pascual realitzara l'oportuna informació.

L'objecte de la petició de declaració de B.I.C. correspon al casc urbà històric, delimitat per l'informe de la Direcció Gral. de Política Lingüística i Patrimoni Cultural Valencià, que en línies generals es correspon al espai urbà per al qual es va sol·licitar en 1979 la declaració estatal de Conjunt Històric-Artístic (B.O.E. del 7-3-1979) amb l'afegit d'un pany de cases (que estaven extramurs de les primitives muralles) que guarden estreta relació amb el conjunt històric.

Sobre el bé a protegir i la seua probable condició de B.I.C.

Catí és una vila en la que les construccions històriques rellevants, individualitzades i en conjunt, formen un patrimoni monumental indubtable. A pesar que en el moment de la conquesta de Jaume I (efectuada pel cavaller Balasc d'Alagó, el capdavanter de les ganàncies cristianes al nord valencià) era un lloc modest¹, la

¹ El senyor a qui el rei Jaume concedí el lloc, Ramon de Bocona, accepta posteriorment abandonar la possessió a canvi d'una vila més opulenta: Onda.

concessió de la Carta Pobla de 1239 permet considerar-lo com un domini atractiu i puixant².

Serà però amb el moviment mercantil derivat del negoci tèxtil i especialment de la llana, ja als segles XIV i XV fins a ben entrar el XVIII, quan l'impuls econòmic permetrà la construcció de grans i destacats edificis civils i religiosos que cridaran l'atenció de l'època i dels visitants futurs³. Espinalt⁴ no solament destaca la rellevància de les construccions sinó fins i tot assenyala (cas extraordinari en moltes zones en aquell temps), com manifestació de la rica vida cultural i d'estima pel patrimoni, l'existència d'una biblioteca pública: *En un espacioso valle cercado por todas partes de montes, está situada la villa de Catí, a los diez y seis grados y quarenta minutos de longitud, y quarenta grados y veinte minutos de latitud. La habitan trescientos vecinos en una Iglesia Parroquial, que tiene por Titular a Nuestra Señora de la Asunción y por Patron a San Martín,.....; un Hospital, cinco Hermitas y una Fuente pública.....y una pequeña Biblioteca pública, fundada en 1771 por Don Francisco Colma.....”*.

També l'onder Mundina⁵ esmenta el ric patrimoni religiós del poble : *"Su iglesia es regular, de una nave y de orden corintio; se veneran en ella a los SS. Médicos, San Cosme y San Damián. Hay en su radio jurisdiccional varias ermitas: la de santa Ana distante de la villa medio kilómetro.....; la de san José.....; san Vicente.....; Nuestra Señora del Pilar.....;....la tan renombrada de Nuestra Señora de l'Avellà.....”*.

L'àmplia nòmina d'edificis rellevants, essencialment gòtics ja que pot dir-se que aquesta és una població on el gòtic configura l'urbanisme municipal, presenta alguns exemples que mereixen una cita individualitzada:

- a. **Casa la Vila** (ajuntament). Construïda entre 1428 i 1437, la planta baixa que va servir durant molts de temps com lloc de contractació o llotja és un original espai articulat per arcs amb el sostre pla.
- b. **Palau dels Miralles o de sant Joan**. Bastit al voltant de 1455. Crida especialment l'atenció el ràfec de fusta i els finestrals rectangulars propis de l'edat medieval. Als baixos, actualment, hi ha un bar.
- c. **Casa dels Montserrat**. Segle XVIII.
- d. **Casa de Joan Espígol**. Segle XV.
- e. **Església Parroquial**. Edifici del qual no solament ha d'esmentar-se la seua qualitat monumental sinó, també, el retaule (encara es discuteix si de Jacomart o de Rexach) que cal considerar-lo amb els de Vilafranca dels més imponents de la zona). És una edificació gòtica encara que presenta una portalada romànica al lateral, probablement del segle XIII, amb una decoració vegetal i zoomorfa.
- f. **Casa Rectoral**. Segle XIV. En aquesta com en moltes altres edificacions de la vila podem trobar un escut senyorial de pedra.
- g. **Casa del Delme**.
- h. **Fonts**. La Vella i la Nova, encara que la primera, distanciada del casc històric no està inclosa en l'espai previst com B.I.C..

² GUINOT, Enric. "Cartes de Poblament Medievals Valencianes". Generalitat Valenciana. València, 1991. La traducció valenciana del text comença així: "1239, gener 25, Morella. Balasc d'Aragó, senyor de Morella, Culla i les Coves, dona el lloc de Catí a Ramon de Bocona i a 40 pobladors més, per a que se'l repartixquen entre ells i el poblen....."

³ MADÓZ, Pascual. "Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y Portugal". Madrid, 1826-1829.

⁴ ESPINALT, Bernardo. "Atlante Español. Tomo IX. Descripción del Reyno de Valencia. Parte II". Madrid, 1786.

⁵ MUNDINA, Bernardo. "Historia, Geografía y Estadística de la Provincia de Castellón". Castellón de la Plana, 1873.

- i. **Ermita de S. Vicent i tot el complex del Santuari de la Maredeu de L'Avellà.** Com en el cas anterior la perifèrica situació no permet incloure'ls a l'àrea proposada, però caldria estudiar la possibilitat d'algun tipus de declaració que propiciara un recolzament donada l'alta qualitat monumental dels indrets.

La gran quantitat d'elements monumentals de la vila han estat manifestats una i una altra vegada per estudis o publicacions que remarquen la transcendent arquitectura de Catí: *"La influencia artística con caracteres góticos se ha dejado notar en todo el casco antiguo de Catí, villa que fue amurallada en sus buenos tiempos medievales.*

Entre sus principales monumentos destacan el Ayuntamiento –Casa de la Vila- , s. XV, en forma de lonja y bellos arcos apuntados. La iglesia parroquial de la Asunción nace de una obra iniciada en el XV y reformada en el XVIII.....Esta iglesia guarda excelentes muestras artísticas de la valía del retablo de San Pedro de Verona del siglo XV, que se atribuye al pintor Jaume Jacomart, aunque algunos consideran que fue realizado por Rexach.....las espléndidas muestras de casas solariegas de piedra y con ventanales góticos, que tienen su máxima expresión en la conocida como "Casa Miralles" –s. XV-, hay otras como las de Aloi y Font de Mora.

A alguna distancia del pueblo encontramos restos de los antiguos "peirons" o "prigons" en los caminos, y muestras de varias ermitas como la conocida de la Mare de Déu de l'Avellà –XVI- y la dedicada a Sant Vicent –siglo XVII-.....la de Santa Ana –s. XV-.....la dedicada al Pilar –XVI-.....⁶.

Tot i no estar totalment incloses en l'àrea urbana que es pretén declarar B.I.C. no podem deixar d'esmentar el ric patrimoni religiós configurat per les ermites. A més de les mencions de visitants assenyalades, en un llibre editat pel Consell Valencià de Cultura, "Catí i els Pelegrins de sant Pere"⁷, tenim una aproximació històrica del que han estat i significat socialment i cultural no solament per a la població sinó per a tota la zona nord valenciana. Sens dubte, la importància històrica de certs rituals religiosos, com ara "els pelegrins", i la consideració del ritual com producte social que repercuteix en tots els àmbits⁸ propiciaren una abundant arquitectura d'aquestes característiques. I tan destacades com les ermites cal esmentar els peirons (ací popularment dits "prigons").

Per tot això considerem que cal presentar les següents

Conclusions

1.- Es oportú i convenient declarar Be d'Interés Cultural el casc urbà històric de Catí i les restes de les muralles que l'encerclaven, d'acord amb la proposta elevada per la Direcció Gral. de Política Lingüística i Patrimoni Cultural Valencià en relació a l'espai suggerit (en el que s'afegeix, fora murada, un pany de cases que presenta les característiques de la resta de zona murallada).

2.- Caldria estudiar la possibilitat de declarar B.I.C. o Be de Rellevància Local les múltiples edificacions religioses o espais etnogràfics que tenen un valor cultural evident. En eixe sentit, les ermites i peirons del terme no poden restar sense una figura jurídica que done la protecció escaient al seu valor històric i social. Especialment remarcable és el Santuari de la Maredeu de l'Avellà, on el conjunt religiós però també el profà i el natural i ecològic són realment destacables.

⁶ "CASTELLÓ, POBLE A POBLE". P.E.C.S.A.. Castellón de la Plana, 1996.

⁷ MONFERRER, Alvar. "Catí i els pelegrins de sant Pere". Consell Valencià de Cultura, Sèrie Minor. València, 1998.

⁸ CENTELLES ROYO, Gema. "Evolución de un ritual". Diputación Provincial de Castellón. Castellón, 1998.

3.- Seria convenient comprovar l'itinerari seguit per l'expedient d'incoació, per part del Ministeri de Cultura en 1979, de Monument Històric-Artístic ja que podria proporcionar informacions avaluadores de la categoria monumental del casc històric.

4.- El Consell Valencià de Cultura, a més d'estimar oportuna la declaració de B.I.C. d'acord amb les competències emanades de l'art. 7 de la llei valenciana de Patrimoni, vol cridar l'atenció sobre la necessitat de recuperació del patrimoni monumental de Catí, desvestint-lo en ocasions d'usos poc adients amb el valor cultural i històric dels immobles, recomanant especialment a les administracions públiques un esforç d'informació als ciutadans del gran valor d'uns elements que sovint no aprecien com cal. Així com manifestar la manca de seguretat del bé que s'observa en alguns casos (per exemple, en el retaule parroquial que deuria tindre una vigilància més acurada).

5.- A més del corresponent enviament d'aquest informe a la Conselleria de Cultura, Educació i Esport de la Generalitat Valenciana seria convenient que també se li adreçara a la Federació Valenciana de Municipis i Províncies.

o. Sobre la "Santantonada" de Forcall

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic
Coordinador: Jesús Huguet
Aprovació: Ple de 28 de juny

Antecedents

Amb data 23 de març de 2004 va tindre entrada al Consell Valencià de Cultura l'escrit de l'alcalde Forcall, Santiago Pérez Peñarroya, demanant un informe del Consell Valencià de Cultura per tal de poder recolzar la possible petició de declaració com Bé d'Interés Cultural, en la categoria de Bens Immaterials, la Festa de Sant Antoni a Forcall, popularment coneguda com "Santantonada".

La petició va ser traslladada a la Comissió de Llegat Històric i Artístic del C.V.C. per a l'oportuna informació.

L'objecte de la petició per a una possible declaració correspon al conjunt de celebracions que es fan la vespra del dia del Sant (o el dissabte següent més pròxim, en algunes ocasions), que comprén l'escenificació de la vida de sant Antoni, les danses i corregudes de dimonis, botargues i dimoniets, la lluita entre dimonis i sant amb la crema de la barraca i les trotades o corredisses al voltant de la barraca.

Sobre el bé a protegir

Forcall, en la confluència dels rius Caldés, Cantavella i Bergantes, és una de les viles valencianes de passat històric remot més rellevant. A pesar que Mundina o Diago¹ dubten de la seua correspondència amb l'antiga Bisgargis, la capital d'Ilercavonia citada per Ptolomeo, actualment no ofereix incertitud que la ciutat cabdal ilercavona (i la romana Lesera) estava emplaçada en l'actual terme municipal forcallà, probablement en la Moleta dels Frares (jaciment descobert fa

---

¹ MUNDINA, Bernardo. "Historia, Geografía y Estadística de la provincia de Castellón". Castellón de la Plana, 1873.

més de cent anys pel que fou rector de la Universitat de València, Nicolás Ferrer², i del que ara dirigeix les excavacions el professor Ferran Arasa).

El ric patrimoni civil monumental (el Palau dels Osset –també dit dels Miró-, l'edifici Consistorial –tots dos declarats B.I.C.-, o el Palau dels Forts, el forn medieval, la Casona dels Berga, les masies fortificades de Torre Amela, Torre Dionisio, Selló, Folch, ...) té un excel·lent contrapunt en les abundants construccions religioses (l'església parroquial –amb frescos al temple de Cruella-, el campanar barroc, o les nombroses ermites i convents així com les creus i peirons que cridaren l'atenció d'Espinalt³).

Un il·lustre fill d'aquestes terres, l'erudit mossén Manuel Milián Boix, va publicar més de cent estudis sobre l'excel·lent transcendència de Forcall en la història, etnografia, geografia, gastronomia, etc..., de tot el patrimoni en definitiva, de les terres del nord valencià⁴. I una de les tradicions festives, objecte del seu interès i estudi però també gaudi, és l'anomenada "Santantonada" o "Santantonà" en la que va introduir algunes xicotetes innovacions, tal i com explica el seu nebot i hereu Manuel Milián Mestre⁵: *Su amor a las tradiciones le llevó a recobrar por entero la "Santantonà", o fiesta de San Antonio Abad, con la cabalgata de las botargas y demonios, de la Filoseta o Tentadora (hombre vestido de mujer), rondando las calles en la alta noche fría de enero en compañía de los santos eremitas Antonio y Pablo (este último con un collar de mandarinas alrededor del cuello). Era una fiesta única, purísimamente medieval en sus orígenes, con la gran hoguera o "barraca" en la plaza Mayor, y la representación de la vida de San Antonio según un libreto original del siglo XVIII de Carlos Gazulla de Ursino. A medianoche, cuando los dos santos habían pasado por en medio de la hoguera ardiendo, mosén Milián hacía que el tío Jaumet, el sacristán, tocase las campanas a difuntos, Era la noche más bella en la infancia de los niños forcallanos".*

La celebració dels solsticis d'estiu o hivern ha anat acompanyat, ja des de la prehistòria, a les vores de la Mediterrània de fogueres rituals. Com ofrena al "més enllà" o com imploració a les divinitats, en demanda de benestar, salut i beneficis, molts pobles de la ribera mediterrània encenen puntualment focs públics. La capacitat del cristianisme per incorporar les pràctiques, ritus i advocacions ancestrals propiciarien que la festa invernal esdevinguera cristianitzada en la festivitat de sant Antoni. Així el "foc de sant Antoni", una malaltia medieval contra la que combateren frares agustinians⁶ i l'atractiu popular del sant eremita amb totes les llegendes que envoltaren la seua vida, s'uní a l'antiga costum dels focs populars afavorint l'aparició d'una celebració, meitat cristiana meitat pagana, que té uns arrels profunds i una notorietat evident en les terres valencianes.

Si una de les fogueres més gran i probablement de més renom és la que s'enlaira a Canals, en la comarca valenciana de La Costera, les que s'aixequen a les comarques del nord, especialment als Ports, es manifesten plenes d'originalitat i farcides d'aspectes rituals, religiosos, teatrals, literaris, gastronòmics i socials rellevants. Es a dir, són una magnífica i rica mostra etnogràfica. També en altres comarques, en moltes, s'encenen fogueres per sant Antoni però és als Ports on la celebració ofereix unes característiques peculiars i més rellevants. Cadascuna de les poblacions de la comarca morellana ofereix alguna particularitat en la festivitat però l'eix central de les celebracions oscil·la al voltant de la "barraca" (foguera que

² "DESDE LA ANTIGUA BISGARGIS", ARTICLE EN "Castelló, Poble a Poble". Castelló de la Plana, 1996.

³ ESPINALT, B.. "Atlante Español o Descripción general de todo el Reyno de España". Tomo IX, Descripción del Reyno de Valencia. Parte II. Madrid, 1876.

⁴ "HOMENAJE A MOSEN MILIAN". dd. aa. Diputación de Castellón. Castellón de la Plana, 1987.

⁵ MILIÁN MESTRE, Manuel. "Manuel Milián Boix, vida y empeño de un investigador" en "Homenaje a Mosén Milián", op. ct.

⁶ MONFERRER, Alvar. "Sant Antoni, sant valencià". Consell Valencià de Cultura. València, 1993.

s'encendrà i on es refugiarà, provisionalment, sant Antoni, sòl o acompanyat, perseguit pels dimonis) i la dramaturgia sobre la vida del sant.

És, però, Forcall la població que més i més relleu ha sabut imprimir a la festa: "*Uno de los capítulos más ancestrales de Forcall es la Santantonada. La víspera del 17 de enero, la plaza Mayor se convierte en eje de la vida del pueblo, que prepara con antelación la recogida del ramaje para plantar la espectacular "barraca" con una base en forma de cueva para dejar paso a San Antonio y San Pablo, así como a los vecinos y visitantes que buscan pasar por el fuego purificador.*

"Una comisión se dedica a dar vida a los protagonistas de la parodia cívico-religiosa, formando una comparsa de tres categorías: Dimonis, Botargues y Dimoniets. El Negre, el Despullat y la Filoseta arrastran y golpean a los anacoretas por todo el pueblo. Botargas y demonios corren y bailan, persiguen a las mujeres y escalan los balcones. En la plaza se representa la vida de San Antoni, costumbre que data del siglo XIX, y después se prende fuego a la hoguera"⁷.

La Santantonada forcallana exemplifica per tant una forma de celebració popular ancestral revestida amb accions religioses posteriors que, d'alguna manera, podem dir es conjuminen en un procés etnogràfic que documenta la història i la societat del poble molt més que certs manuscrits.

Per tot això considerem que cal presentar les següents

Conclusions

1.- És oportú i convenient encetar l'expedient per a declarar Bé d'Interés Cultural, o una altra figura que li siga adient, la celebració de la festivitats de Sant Antoni –la Santantonada– de Forcall."

2.- Tot i que la declaració hauria de considerar el bé a protegir com d'"immaterial" (art. 15.2.5º de la Llei 4/1998, d'11 de juny, de Patrimoni Cultural Valencià) caldrà tindre una cura especial a l'hora de configurar tots els actes, manifestacions, textos, vestuari, etc.... que configuraran el bé etnogràfic a protegir. I la preocupació per mantenir il·lés qualsevol dels apartats de la festa.

3.- El text de l'escenificació de la vida del sant, original de Carlos Gazulla de Ursino, probablement està farcit d'aportacions espúries posteriors de les que caldria estudiar la seua supressió perquè ni són essencials en l'obra ni aporten cap aspecte interessant des d'una vessant temporal o temàtica.

4.- L'existència d'una comissió encarregada, junt a les autoritats civils i religioses, de mantenir la celebració i els aspectes culturals i etnològics de la Santantonada permet contemplar positivament la viabilitat futura de la festivitats més enllà de les alternances polítiques o de responsables eclesiàstics, tot i que la comissió actua com element canalitzador d'una manifestació ben arrelada en la població.

5.- Com assenyalàvem anteriorment les "santantonades" estan presents a tots els pobles de la comarca dels Ports (amb major o menor rellevància però sempre amb originalitats i d'interés etnogràfic). En eixe sentit seria encomiable que des de Forcall, com població amb la celebració més coneguda i remarcable, o des d'algun organisme supramunicipal (comarcal o potser autonòmic) s'estructuraren programes difusors de la festa comarcal (cal dir que les poblacions interessades, sobre tot les més menudes, ja escalonen els dies de celebració per tal que no s'encavallen i puguen gaudir els veïns de la zona de cadascuna de les festes) i

⁷ "DIMONIS, BOTARGUES Y LA GRAN BARRACA", EN "Castelló, Poble a Poble", op. ct.

accions dirigides a mantindre eficaçment una de les manifestacions populars valencianes més originals.

El Consell Valencià de Cultura agrairia i consideraria ben important que des de la Universitat Jaume I de Castelló i des d'altres centres, es col·laborara en l'estudi i investigació d'aquestes importants manifestacions etnogràfiques.

6.- Tot i que aquest informe és anterior al que legalment caldrà realitzar a proposta de la Direcció Gral. de Patrimoni Cultural Valencià, en cas d'incoar-se l'expedient corresponent, seria convenient que es remetira a més del peticionari, l'Ajuntament de Forcall, a la Federació Valenciana de Municipis i Províncies, a la Diputació de Castelló, a la Universitat Jaume I de Castelló i a la pròpia Conselleria de Cultura, Educació i Esport per si es considerara oportú l'inici d'accions encaminades a promocionar la festivitat d'acord amb el proposat a la Conclusió 5^a.

p. Sobre la declaració de BIC de l'aqüeducte "Los Arcos" de Alpuente

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic
Coordinadors: Vicent Álvarez i José Morera
Aprovació: Ple de 27 de setembre

Antecedents

Per resolució de la Direcció General de Patrimoni Cultural, de 23 de juny de 2004, es va acordar tramitar la declaració de BIC, amb categoria de monument, de l'aqüeducte "Los Arcos", situat en el terme d'Alpuente.

Mitjançant escrit –amb data d'entrada al registre del CVC de 29 de juny de 2004– es va demanar l'informe preceptiu d'aquesta institució, als efectes adés esmentats. La Comissió de Llegat va estar l'encarregada de l'emissió de la proposta d'informe.

Dades sobre el bé subministrades per la Direcció General de Patrimoni

L'aqüeducte es troba a 2,5 quilometres de la població d'Alpuente, en la carretera que conduïx a La Yesa; la construcció, que es data, com a mínim, a partir del segle XVI, conduïa l'aigua per a consum i reg de la "Fuente Nueva y Marimacho", tot salvant la conca del Reguero.

La longitud es de 265,50 metres, i està format per tretze arcs primitius de forma gòtica i de silleria; un dels arcs caigué i es substituï per una construcció nova diferenciada. Es justifica la proposta de declaració pel seu valor històric i pel paisatgístic, puix hi ha hortes i uns tosals, i es divisa la població. Hi hagué una intervenció de restauració, al voltant dels anys 1986-88, per reparar danys com ara fractures, corrosió, filtracions. Es van reparar els desperfectes esmentats, es netejà l'entorn, i es substituï l'arc desaparegut per un de nou disseny.

Es plantegen mesures de protecció, entre les quals cal remarcar la limitació de canvis en l'entorn.

Algunes consideracions arran de la visita dels membres del CVC

Al haver deixat de complir la seua funció de conducció d'aigua i al haver estat desviada la carretera que el travessava, l'aqüeducte es troba en bon estat de conservació. A més d'això, la seua proximitat a la població d'Alpuente facilita la seua visita.

Així, considerant que la informació i la transmissió dels valors singulars i de conjunt d'un monument són elements consubstancials a la seua conservació, caldria senyalitzar correctament el monument i instal·lar panells amb explicació de la seua història i altres dades: per una banda l'actualització i millora de la informació singular del monument –a judici dels informants i una rústica indicació existent la data del monument deuria ser anterior al segle XVI, la silleria es similar a l'existent a l'església d'Alpuente—, i per altra, transmetre la importància històrica de l'antic Regne de Taifa d'Alpuente, on s'ubica la construcció.

Dins d'un pla de recuperació i potenciació de la comarca dels Serrans aquest tipus de monument, juntament amb la població d'Alpuente, podrien tindre un paper destacat. Tanmateix, cal fer esment al problema de la proliferació de les explotacions mineres d'argila en la comarca, les quals podrien afectar, al ritme actual d'explotació, al paisatge on s'emmarca el monument. Ara per ara, cal dir que l'espai que envolta l'aqüeducte no s'ha vist encara afectat per les extraccions, la qual cosa resulta positiva per a la seua conservació i posada en valor.

Quant a la seua qualificació com a monument entenem que s'ajusta a les normes d'aplicació, i especialment a l'article 26.1.a de la Llei de Patrimoni Cultural Valencià.

En conclusió, s'informa positivament la proposta de la Direcció General de Patrimoni, amb les recomanacions complementàries que hem fet al present informe, tot suggerint l'adopció de mesures de divulgació que ajuden a revaloritzar els elements paisatgístics, arquitectònics i d'altre tipus tradicionals de la comarca.

q. Sobre la torre musulmana d'Antella

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic
 Coordinador: Jesús Huguet
 Aprovació: Ple de 27 de setembre

Antecedents

En carta del 26 de febrer de 2004, el Sr. Vicente Gascón Pelegrí es dirigix al Consell Valencià de Cultura en la seua qualitat de president de la secció valenciana de l'Asociación Española de Amigos de los Castillos, per demanar a la institució un informe sobre la torre àrab d'Antella favorable a la seua declaració de Bé d'Interés Cultural.

La Comissió de Govern del Consell Valencià de Cultura encarrega l'elaboració de l'informe a la Comissió de Llegat Històric i Artístic, la qual designa el seu membre Jesús Huguet Pascual perquè visite l'edifici i redacte l'informe sol·licitat. La visita es fa el dia 5 de juliol de 2004 i el trasllat de l'informe a la consideració del Ple s'aprova en la sessió de la comissió del dia ...

Descripció

Torre prismàtica –típicament àrab—de planta quadrada de sis metres per cinc metres i cinquanta-set centímetres de base, murs d'un metre i vint-i-cinc centímetres de gruix a la planta baixa, i una alçària total de més de trenta-dos metres distribuïda en quatre plantes de dimensions desiguals.

Construïda amb una funció original defensiva, després de la conquesta la torre va passar a formar part d'un palau senyorial fortificat, primerament dins d'un nucli de població morisca, i, després de l'expulsió dels musulmans, de població de colons cristians acollits a la carta pobla del lloc. Havent estat venudes a particulars tant la

torre com les altres dependències de la casa senyorial, actualment en subsistix únicament aquella, formant part d'un dels vuit habitatges familiars de propietat privada que en el segle XIX van substituir el palau.

Si bé l'estat general de l'edifici no fa témer per la seua conservació, l'arrebossat exterior –necessari per a garantir la protecció dels murs de tàpia—presenta un alt grau de deteriorament.

Observacions

Quant al grau de protecció de la torre objecte del present informe, s'ha de dir que l'edifici posseïx ja la qualificació de bé d'interés cultural, en virtut de l'aplicació de la Disposició addicional primera de la Llei de la Generalitat Valenciana de patrimoni cultural valencià 4/1998, d'11 de juny.

Quant al seu interés històric, a més de l'arquitectònic, s'ha de fer notar el valor excepcional de la torre musulmana d'Antella com a exemple de les adaptacions d'un edifici a les diverses funcions imposades pels canvis sociopolítics que han format la història del nostre poble, la qual cosa el convertix en un dipòsit de memòria històrica digne de ser protegit i conegut.

Conclusions

Com a resum de tot allò exposat en el present informe, concloem:

1. Que la Torre d'Antella mereix ser objecte de la protecció i les atencions degudes a la seua ja efectiva qualificació de bé d'interés cultural i al seu alt interés històric.
2. Que, com a primera mesura per a garantir la dita protecció, s'ha de procedir, amb caràcter d'urgència, a restaurar l'arrebossat exterior dels murs de l'edifici.
3. Que el present informe s'ha de fer arribar al peticionari, Sr. Vicente Gascón Pelegrí, i també a la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat Valenciana i a l'Ajuntament d'Antella perquè estudien conjuntament la millor manera de dur a terme les obres més amunt indicades com a necessàries per a la protecció de la integritat física del bé.

r. Sobre el jaciment arqueològic romà de l'Ènova

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic
Coordinadors: Carmen Morenilla i Jesús Huguet
Aprovació: Ple de 27 de setembre

a. Justificació

El Consell Valencià de Cultura, en tant que entitat pública assessora dels poders públics executius en matèria cultural, acceptà realitzar un informe sobre les excavacions al jaciment arqueològic anomenat els Alters, ubicat al terme municipal de l'Ènova, a petició de la corporació municipal (escrit de l'I. Alcalde Sr. Francisco Ordiñana Martínez) i de la Plataforma cívica en defensa de la vil·la romana de l'Ènova, presidida pel Sr. Francisco Ordiñana Martínez.

En ús de les seues competències la Comissió de Govern encarrega l'elaboració d'un informe sobre el tema a la Comissió de Patrimoni i Llegat Històric, la qual en la

seua sessió de juliol delega en els consellers Jesús Huguet i Carmen Morenilla la preparació de l'esmentat informe.

b. Informació

La Comissió de Patrimoni i Llegat Històric ha tingut coneixement dels següents escrits justificatius de l'inici del procés d'informe (tots adjunts a aquest informe):

- diversos escrits de l'Il. Sr. Alcalde de l'Ènova en què es demana la intervenció del Consell Valencià de Cultura i s'adjunten els acords de la corporació municipal que sol·liciten la qualificació de BIC del jaciment i l'entorn, la urgent protecció del recinte i la creació d'un espai museístic al municipi;
- diversos escrits de la Plataforma cívica en defensa de la vil·la romana de l'Ènova;
- escrit del President del Fòrum UNESCO-Universitat i Patrimoni, Rector de la Universitat Politècnica de València, Sr. Justo Nieto Nieto (enviat al Conseller de Cultura, Educació i Esport, a l'Il. Sr. Alcalde de l'Ènova i al Molt Il. Sr. President del Consell Valencià de Cultura) de data 16 de juny;

Per delegació de la Comissió de Patrimoni i Llegat Històric els consellers Sr. Jesús Huguet i Sra. Carmen Morenilla es personaren a l'Ajuntament de l'Ènova, on foren rebuts per l'Il. Sr. Alcalde, la Regidora de Cultura, la Secretària de la plataforma cívica i l'arqueòleg Sr. Miquel Ramon Matí Maties, que col·labora desinteressadament amb la plataforma i amb l'ajuntament (mentre realitza la seua tesi doctoral al respecte). Es va fer entrega i explicació als membres del Consell Valencià de Cultura de la següent informació:

- reiterats escrits de petició d'informació de la corporació municipal elevats a diverses instàncies executives;
- reiterats escrits de queixa per la retirada de la vigilància del recinte sense informació i sense justificació (per escrit) i petició de manteniment de l'esmentat servei de vigilància;
- escrit dirigit al Síndic de Greuges de la Comunitat Valenciana de 8 de juny en el qual se sol·licita la seua intervenció;
- escrit de 25 de maig del Director General de Patrimoni Cultural Valencià, Il. Sr. Manuel Muñoz Ibáñez, en el qual s'indica que en el seu moment donarà la informació pertinent;
- extracte del treball preparatori de la tesi doctoral del Sr. Miquel Ramon Matí Maties que fa referència al jaciment i l'entorn;
- CD amb les fotografies del jaciment i l'entorn;
- exemplar de la revista La Bellota 19, de 2004, dedicada a la vil·la romana de l'Ènova, amb escrits d'especialistes en història i arqueologia de la comarca;
- recull de premsa

Posteriorment es traslladaren al jaciment i a la pedrera de marbre de buixarró contigua, on van fer una visita guiada per l'arqueòleg citat, el qual donà totes les informacions requerides respecte de les restes i de circumstàncies concretes que cal assenyalar:

- les restes mobles més importants (com ara mosaics, restes de terrissa, d'escultura i d'esteles, pilastres, etc.) han estat dipositades al Museu de la Diputació de València;
- queden (o quedaven al moment de la visita) restes de paviment en espiga, de decoració pintada en parets, d'elements decoratius diversos en marbre de buixarró i d'algunes pilastres;
- els membres del Consell van comprovar in situ l'espoliació recent (probablement la nit anterior) de restes de terrissa, peces soltes del

paviment i d'altres elements de l'estructura de la vil·la o de la seua decoració, la qual espoliació fou descoberta en eixe moment i de la qual l'autoritat municipal es comprometé a donar informació a les autoritats competents en la matèria.

c. Consideracions

Durant la realització preceptiva de les excavacions prèvies a les obres de condicionament de la via de l'AVE, ha estat descobert un poblat romà en les immediacions del cementeri municipal de l'Ènova, jaciment denominat els Alters, la qual troballa, per la seua importància, provocà la paralització parcial de les obres per a procedir a una més completa excavació del jaciment. De les excavacions es desprén la gran rellevància de la troballa, que permet veure una vil·la romana amb les seues instal·lacions característiques.

Les restes mobles trobades en les primeres excavacions han estat dipositades al Museu de la Diputació de València; a hores d'ara l'excavació ha quedat suspesa, sense vigilància i s'ha iniciat una modificació de les obres de la via de l'AVE per permetre el cobriment del jaciment. La manca de vigilància ha provocat l'espoliació del jaciment, on queden algunes restes de consideració a la vista que podrien ser fàcilment objecte de noves espoliacions.

La corporació municipal i la plataforma cívica creada en defensa del jaciment demanen diverses mesures de protecció i promoció:

- urgents mesures de vigilància i protecció del recinte per a evitar-ne l'espoliació;
- declaració de BIC del jaciment i l'entorn, amb motiu de la qual argumenten la legislació vigent al respecte;
- creació d'un espai museístic al municipi que permeta l'exposició de les restes arqueològiques en un context proper a la seua ubicació originària.

De la informació aportada d'instàncies diverses i de la recopilada pels membres del Consell Valencià de Cultura, a més de la visita in situ realitzada, es conclou que de les excavacions fetes fins al moment al jaciment dels Alters es desprén la gran rellevància de la troballa, que permet de veure una vil·la romana amb les seues instal·lacions característiques, si bé les restes mobles trobades en les primeres excavacions han estat dipositades al Museu Arqueològic de la Diputació de València. La rellevància científica i cultural del jaciment justifica que el CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA estudeie els diversos informes tècnics per tal de poder informar sobre les peticions de la corporació municipal de l'Ènova. Amb la informació actual, el Consell Valencià de Cultura conclou:

d. Conclusions

La manca de vigilància ha provocat l'espoliació del jaciment, on queden algunes restes de consideració a la vista que podrien ser fàcilment objecte de noves espoliacions, per la qual cosa és urgent que l'administració competent torne a instal·lar vigilància i procedisca a la protecció física del recinte.

D'acord amb la legislació vigent el Consell Valencià de Cultura demana a la Conselleria de Cultura que estudeie la possibilitat de, segons l'ús habitual, traslladar les restes mobles de l'esmentat jaciment al museu arqueològic més proper a la vil·la romana de l'Ènova.

e. Destinatari

El Consell Valencià de Cultura envia l'informe realitzat sobre el jaciment anomenat els Alters de l'Ènova a les següents instàncies: Corporació municipal de l'Ènova; Conselleria de Cultura i Esport; Plataforma Cívica en defensa de la Vil·la romana de l'Ènova; Federació de Municipis de la Comunitat Valenciana; i Ministeri de Transports i Comunicacions.

s. Sobre la declaració de BIC de la Festa del Corpus de València

Autor: Comissió de Promoció cultural
 Coordinador: José Morera
 Aprovació: Ple de 27 de setembre

1. Aspectes històrics a tenir en compte i propòsit de l'informe

L'any 1355 el bisbe Hug de Fenollet gestionà dels Justícies i els Jurats de la ciutat de València la celebració anual d'una solemne processó teofòrica en la festivitat del Corpus Christi.

"El Consell de la Ciutat se'n féu càrrec i convocà els clergues seculars i regulars, les persones notables i el poble en general, per tal que tothom, homes i dones, amb un ciri de mitja lliura, acompanyassen les creus de les respectives parròquies." – Sanchis Guarner, *La processó del Corpus*, València, 1978. Subratllats nostres.

Vidal de Blanes, successor d'Hug de Fenollet, no comptà amb subvenció municipal, "i la processó general va quedar reduïda a una d'estrictament parroquial, sortejada entre les parròquies" –Enric Llobregat, *El Corpus de València*, 1978.

En 1372 el nou bisbe Jaume, infant d'Aragó i cosí germà de Pere el Cerimoniós, demana als Jurats que facen una nova crida als veïns perquè ornamenten els carrers i perquè totes les parròquies de la ciutat tornen a participar en la processó. És l'inici de l'esplendor del Corpus valencià. La processó comença a incorporar les figures, roques, escenografies, coreografies i peces literàries (els misteris) que la farien famosa molt més enllà de les fronteres del regne. Tant és així que quan, ja en el Renaixement, el bisbe virrei Juan de Ribera intenta reformar la festa introduint-hi elements forans (*autos* en castellà) i litúrgies hipercultes pròpies de la Contrareforma, el seu intent acaba en el fracàs davant de la fidelitat del carrer a les formes de creació pròpia, filles de la implicació de tots els estaments de la ciutat en aquella processó que ja s'havia convertit en la gran festa de la ciutat, fins a esdevenir una "processó-festa", o una "festa al voltant d'una processó".

En este repàs d'alguns dels fets significatius de la història de la processó eucarística, cal fer una breu referència a la seua expansió en tot l'Occident, on tingué gran implantació.

En un principi la celebració depenia en gran mesura de les iniciatives particulars de cada bisbe recomanant-se una celebració de caràcter popular i gojós juntament amb el clergat. Tanmateix, no és menys cert que des de dates molt primerenques les manifestacions festives anaren associades a una processó. Així va succeir en diòcesis com Colònia, Barcelona, Toledo o Sevilla i, ja a començaments del segle XIV, a les grans ciutats europees. Amb l'impuls dels papes Clement V i Joan XXII i l'obra difusora dels cistercens i dominicans la festa, especialment la processó teofòrica, va anar implantant-se progressivament i va adquirir la fisonomia que li seria pròpia durant el segle posterior (de l'informe de la Universitat de València).

En el segle XVIII hi hagué pressions eclesiàstiques i del catolicisme il·lustrat, potser amb influències jansenistes (Llobregat, *op. cit.*), per eliminar de la celebració la part festiva, la representació popular –dances, misteris, personatges bíblics, carros triomfals, momos i sobretot gegants i nanos que importats de Castella havien tingut gran acceptació popular – tant que Carles III, segons relació de l'il·lustrat valencià Orellana en l'any 1780 "se mandó generalmente no vayan danzas ni gigantes en las procesiones". Després d'uns anys d'enfrontaments entre els regidors contra el cercle il·lustrat governant en la Cort, tanta va ser la força popular que el rei Carles III hagué de neutralitzar l'anterior disposició amb la pragmàtica de 1799, en la qual concedia "gracia y facultad a esa ciudad para poder celebrar anualmente los regocijos y festejos que han acostumbrado hacer de carros triunfales o rocas, alegorías y danzas, pero que esto sea con absoluta separación de la procesión del Corpus, como se ha verificado hasta aquí". Encara que, com assenyalen tots els estudiosos, en València especialment hi havia antecedents de la devoció eucarística com els coneguts "miracles dels peixets d'Alboraia" i la relació entre la "batalla de Lutxent" i "els corporals de Daroca".

És conegut que els precedents de la Processó valenciana venen directament de les principals ciutats catalanes (especialment Barcelona) però com reconeix Joan Amades "la ciutat de València havia celebrat una processó molt solemne i molt lluïda, del mateix caient que la de Barcelona, i, en alguns aspectes, àdhuc més esplendent i grandiosa" (*Costumari català. El curs de l'any. 1983*)

Fins a mitjan segle XIX, la riquesa iconogràfica de la processó que els segles ja hi havia acumulat, continuava sent excepcional –José María Zacarés, "Relación...", *setmanari El Fénix*, València, 1846.

Però, en 1978, Manuel Sanchis Guarner (*op. cit.*) ja es referia a un "passat esplendorós" i a un futur incert de la festa del Corpus. Igualment Enric Llobregat en el seu llibre citat. Diverses causes, sobretot la fi de l'antic règim i de l'estructura corporativista de la ciutat –pèrdua de poder i dissolució dels gremis, autèntics protagonistes de la festa--, però també la progressiva laïcització de la societat valenciana, més o menys paral·lela a la de la major part dels pobles occidentals, havien acabat amb aquella esplendor del passat que de manera parcial, alguns poders públics han intentat recuperar en els últims decennis.

El Corpus valencià té doncs una llarga història, durant la qual ha acumulat una ingent quantitat d'elements culturals, tant immaterials com materials, que per si mateixos ja justifiquen la preocupació del Consell Valencià de Cultura i de totes aquelles entitats que són responsables en matèria cultural, pel seu reconeixement, la seua protecció i la seua revitalització.

L'any que ve pot ser un any més per al Corpus, o pot ser l'any de la celebració del seu 650 aniversari. La societat valenciana actual ja no és estamental, ni corporativa, ni uniforme. Però, com no podria ser altrament, és una societat estructurada, d'una manera molt especial en tot allò que té a veure amb activitats culturals festives. El 650 aniversari del Corpus pot ser una ocasió magnífica per a articular en un programa de recuperació i revitalització complet i coherent una participació popular novament massiva que faça justícia històrica a este motor i vehicle excepcional d'una part de la nostra cultura popular. I un element decisiu d'este programa hauria de consistir en el reconeixement oficial de la particularitat d'esta festa i dels seus valors, tan vinculats a la formació de la nostra cultura popular, i en la voluntat expressa de protegir-los.

2. L'estudi

Inici de l'estudi.

1. Compareixences de diverses persones i representants d'entitats que es van mostrar favorables a atorgar algun tipus de protecció legal a la festa del Corpus.
  - a) Sr. José María Rey de Arteaga, assessor de festes de l'Ajuntament de València.
  - b) Sr. José Ramón Pons Navarro, president de l'Associació d'Amics del Corpus, i els vocals, senyors Juan José Solivares Aspás i Ramon Belenguer Ferrer.
2. Documents recollits:
  - a. En 9 abril 2003, informe de la Universitat de València, que es mostra favorable a la declaració de la processó del Corpus Christi de la ciutat de València com a Be d'Interés Cultural.
  - b. Declaració de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de 18 novembre 2003, que estima oportú que s'inicie l'expedient per declarar la Processó del Corpus de València B.I.C. en allò que concerneix als seus continguts de caire històric i cultural, deixant a part altres aspectes com ara els pròpiament litúrgics determinats pel ritual religiós de la solemnitat. Així proposa la declaració de B.I.C. a favor de:
    - Sis Carros Triomfals o *Roques Velles* així com de tres de les *Roques Noves*.
    - Els misteris del Corpus.
    - Les danses tradicionals (Moma, dels Nanos...)
  - c. Informe Diputació de València, 3 març 2003, el qual estima que les característiques històriques, culturals i socials de la Festa del Corpus Christi de València són tan remarcades que mereixen tot el reconeixement de les institucions i les entitats valencianes.

Per tant, les tres entitats es mostren favorables a la declaració de B.I.C. a favor de la processó de la Festa del Corpus de València. Com també ho feren, oralment – mitjançant la compareixença davant del CVC de les persones esmentades a l'epígraf 3.1—, l'Ajuntament de València i l'Associació d'Amics del Corpus de València.

Els informes a què hem fet referència en el paràgraf anterior s'inclouen com annex a este document.

Només fer notar la circumstància que tant la Universitat de València com la Real Acadèmia de Belles Arts i, per descomptat, el CVC són nomenades en la Llei de Patrimoni Cultural Valencià, com entitats assessores de la Generalitat Valenciana. (art. 7 de la Llei de Patrimoni Cultural Valencià).

3. Consideracions

1. La festa és una activitat social complexa, que involucra una bona part de les tradicions culturals (literatura, dramaturgia, música, dansa, arts plàstiques i indústries artesanals, etc.), sobretot quan es tracta de festes antigues en les quals cada generació ha anat dipositant aportacions pròpies del seu temps. Producte d'una història de sis segles i mig, la Festa del Corpus de València es presenta actualment com una acumulació de valors materials i immaterials. Podem doncs considerar-lo, d'una banda, un conjunt – monumental—de béns materials mobles (roques, etc.) i immobles (Casa de les Roques, Casa Vestuari), alguns dels quals encara per recuperar (com, per exemple, els Homes de la vergonya), i, d'una altra, un conjunt – monumental— de béns immaterials (tradicions festives i artístiques). Naturalment, els dos conjunts són mútuament interdependents –si es volen mantenir vius; les peces materials no tenen funció ni significat sense les

tradicions culturals de les quals són instruments, i les tradicions culturals no poden actualitzar-se sense l'ús dels seus instruments propis.

2. Com hem vist més amunt, la Festa i la Processó del Corpus valencià han depés des del seu mateix origen de la participació i les aportacions de la societat i les autoritats civils. Segons opinen alguns autors el propòsit de l'església quan trasllada celebracions litúrgiques al carrer és el de projectar les seues activitats més enllà de les parets dels temples. Com hem vist al principi és una ocupació pactada amb els poders civils. Quan esta col·laboració mútua ha mancat, com en temps del bisbe Vidal de Blanes, la festa s'ha suspés totalment, i la processó mateixa, sense pèrdua ni minva dels seus valors espirituals, ha quedat reduïda a la seua mínima expressió des del punt de vista dels valors culturals i socials objecte del present informe.

Per tant, si bé el component religiós de la Festa del Corpus no és ignorat pel present estudi, tampoc no forma part del seu objecte, centrat en els valors culturals acumulats per la celebració. La valoració, des del punt de vista artístic i des del punt de vista històric, que la societat valenciana actual pot fer, per exemple, de la portada barroca d'un temple, no depén de la fe –o de la seua falta– dels individus, tot i tractar-se d'una obra de motiu religiós. Una gran part dels tresors de la tradició artística europea són obres de motiu religiós, per motius històrics de tots coneguts, i ningú no discutiria que estos productes són patrimoni de tota la societat, independentment de l'adscripció religiosa de cada u.

Finalment, tant la Constitució Espanyola com la Llei de Patrimoni Cultural Valencià reconeixen la responsabilitat compartida de les autoritats civils i de les eclesiàstiques en la protecció dels béns culturals de titularitat eclesiàstica, i a tal fi existix una comissió mixta Generalitat Valenciana-Església catòlica encarregada d'aplicar esta corresponsabilitat que, si bé en la major part dels casos es referix a béns materials –peces artístiques i històriques mobles o immobles–, igualment s'ha de referir, amb el mateix zel i també amb la mateixa absència de conflicte, als immaterials, reconeguts explícitament per la Llei de Patrimoni Cultural Valencià.

3. Dels valors de la Festa, no és el menor el seu poder vertebrador dels grups socials amb voluntat de presència i participació en la vida de la ciutat, antigament concretats en estaments i en gremis professionals, i contemporàniament en associacions generalment culturals i d'afiliació voluntària, en associacions de veïns, etc. Este poder vertebrador depén directament de la participació civil, activa i corresponsable, en la Festa.
4. Un altre dels valors associats a la Festa i la Processó del Corpus de la ciutat de València és la seua valencianitat, concretada en l'ús de la llengua pròpia com a vehicle d'expressió, tant en les peces literàries (els misteris) elaborades al servici de la celebració com en els mateixos noms populars de tots els seus elements. Els intents, en la història, de canviar este fet han estat vistos popularment com una desnaturalització de la Festa, i rebutjats pels protagonistes populars de la celebració. Dins de l'ordenament jurídic vigent, es tracta d'un dels valors més mereixedors –i més necessitats– de protecció i de foment dels que formen la Festa, a més de constituir la matèria de tots els seus elements de caràcter verbal, com són les peces literàries produïdes per al seu ús en el context d'esta celebració.
5. La Llei de Patrimoni Cultural Valencià reconeix, com hem vist més amunt, l'existència dels béns culturals de caràcter immaterial, i el seu dret a la

sanció i la protecció oficials. Però, al contrari del cas dels béns materials, la Llei no concreta les figures de protecció aplicables als béns immaterials –el punt, ja ho hem dit, es troba en procés d'ampliació. Esta mancança priva el **conjunt no fragmentable** format pels elements immaterials i materials de la Festa i Processó del Corpus de València d'una figura de protecció adequada a la seua particular complexitat i riquesa, tot i no privar-lo del seu legítim dret a reconeixement i protecció. Des d'esta consideració, el Consell Valencià de Cultura veu possible, i demana a les instàncies responsables, una aplicació **analògica** a este conjunt mixt –immaterial i material– de la figura reconeguda per la Llei per a la protecció dels conjunts de béns materials: el "**conjunt monumental**". Ho demanem perquè considerem la tal aplicació jurídicament possible i la millor manera de donar satisfacció a una necessitat legítima de protecció d'un dels majors conjunts de béns culturals de la nostra tradició.

4. Fonaments legals

El Consell Valencià de Cultura ha emprés la redacció del present informe amb la voluntat i la il·lusió de contribuir al propòsit acabat de mencionar, i en aplicació dels fonaments jurídics citats a continuació.

"El Consell Valencià de Cultura és la institució consultiva i assessora de les institucions públiques de la Comunitat Valenciana, en les matèries específiques referents a la cultura valenciana.

Vetlarà per la defensa i la promoció dels valors lingüístics i culturals valencians, d'acord amb allò que disposa aquesta Llei"

(art. 3 Llei del Consell Valencià de Cultura)

"Seran principis inspiradors de l'activitat del Consell Valencià de Cultura:

El respecte dels principis que informen la Constitució i l'Estatut d'Autonomia.

L'objectivitat, la veracitat i la imparcialitat de les seues informacions i propostes, d'acord amb criteris científics i històrics.

El respecte a la llibertat d'expressió i de pensament, i a la lliure creativitat cultural.

El respecte del pluralisme cultural i lingüístic de la societat valenciana.

(art. 4 Llei del Consell Valencià de Cultura)

1. *La present llei té com a objecte la protecció, la conservació, la difusió, el foment, la investigació i l'acreixement del patrimoni cultural valencià.*
2. *El patrimoni cultural valencià està constituït pels béns mobles i immobles de valor històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, paleontològic, etnològic, documental, bibliogràfic, científic, tècnic o de qualsevol altra naturalesa cultural existents al territori de la Comunitat Valenciana o que, trobant-se fora d'aquest, siguen especialment representatius de la història i la cultura valenciana. La Generalitat promourà el retorn a la Comunitat Valenciana d'aquests últims a fi de fer possible que se'ls apliquen les mesures de protecció i foment previstes en aquesta llei. També formen part del patrimoni cultural valencià, en qualitat de béns immaterials del patrimoni etnològic, les creacions, coneixements i pràctiques de la cultura tradicional valenciana.*

(art. 1 Llei de Patrimoni Cultural Valencià).

1. *Els béns que, a l'efecte d'aquesta llei, integren el patrimoni cultural valencià poden ser:*
  - a. *Béns d'interés cultural valencià. Són aquells que per les seues singulars característiques i rellevància per al patrimoni cultural són objecte de les especials mesures de protecció, divulgació i foment que es deriven d'aquesta inclusió.*
  - b. *Béns inventariats no declarats d'interés cultural. Són aquells que per tenir algun dels valors esmentats en l'article 1 en grau particularment significatiu, encara que sense la rellevància reconeguda als béns d'interés cultural, formen part de l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià i gaudeixen del règim de protecció i foment que es deriva d'aquesta inclusió.*

- c. *Béns no inventariats del patrimoni cultural. Són tots els béns que, d'acord amb l'article 1.2 d'aquesta llei, formen part del patrimoni cultural valencià i no estan inclosos en cap de les dues categories anteriors. Seran objecte de les mesures de protecció que aquesta llei preveu amb caràcter general per als béns del patrimoni cultural, així com de totes altres que puguen establir les normes de caràcter sectorial per raó dels seus valors culturals.*

(art. 2 Llei de Patrimoni Cultural Valencià)

Els béns d'interés cultural seran declarats atenent la següent classificació:

- a. *Béns immobles. Seran adscrits a alguna de les categories següents:*
- *Monument. Es declararan com a tals les realitzacions arquitectòniques o d'enginyeria i les obres d'escultura colossal.*
  - *Conjunt històric. És l'agrupació de béns immobles, contínua o dispersa, clarament delimitable i amb entitat cultural pròpia i independent del valor dels elements singulars que la integren.*
  - *Jardí històric. És l'espai delimitat producte de l'ordenació per l'home d'elements naturals, complementat o no amb estructures de fàbrica i estimat per raons històriques o pels seus valors estètics, sensorials o botànics.*
  - *Lloc històric. És el lloc vinculat a esdeveniments del passat, tradicions populars o creacions culturals de valor històric, etnològic o antropològic.*
  - *Zona arqueològica. És el paratge on hi ha béns l'estudi dels quals exigeix l'aplicació preferent de mètodes arqueològics, hagen sigut o no extrets i tant si es troben en la superfície, com en el subsòl o davall les aigües.*
  - *Zona paleontològica. És el lloc on hi ha un conjunt de fòssils d'interés científic o didàctic rellevant.*
  - *Parc cultural. És l'espai que conté elements significatius del patrimoni cultural integrats en un medi físic rellevant pels seus valors paisatgístics i ecològics.*
- b. *Béns mobles, declarats individualment, com a col.lecció o com a fons de museus i col.leccions museogràfiques.*
- c. *Documents i obres bibliogràfiques, cinematogràfiques, fonogràfiques o audiovisuals, declarades individualment, com a col.lecció o com a fons d'arxius i biblioteques.*
- d. *Béns immaterials. Poden ser declarats d'interés cultural les activitats, coneixements, usos i tècniques representatius de la cultura tradicional valenciana.*
2. *La declaració es farà mitjançant decret del govern Valencià, a proposta de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, sense perjudici del que disposa l'article 6 de la Llei del Patrimoni Històric Espanyol respecte dels béns adscrits a serveis públics gestionats per l'administració de l'estat o que formen part del patrimoni nacional.*
3. *No podrà declarar-se d'interés cultural l'obra d'un autor viu sinó mitjançant autorització expressa del propietari i de l'autor d'aquella.*

(art. 26 Llei de Patrimoni Cultural Valencià)

Està en tràmit d'aprovació per les Corts Valencianes la modificació de la Llei 4/1998 d'11 de juny que amplia la protecció als Bens Immaterials.

5. Conclusions

1. En base als fonaments legals més amunt exposades, el Consell Valencià de Cultura recomana (a les autoritats pertinents) iniciar un expedient de declaració de **Conjunt Monumental de caràcter mixt** (immaterial-material, citats per orde d'importància) de la Festa i Processó del Corpus de València, i que prenga en consideració la conveniència d'estendre l'aplicació de la mateixa categoria als altres conjunts monumentals del mateix caràcter propis de la cultura valenciana. Tot això si procedix habilitar la figura legal corresponent.
2. En tant que acumulació de tradicions, i dels valors socials i identitaris associats a estes tradicions, el Corpus no és solament una festa a conservar, sinó una festa a potenciar. El Consell Valencià de Cultura espera de les autoritats implicades, civils i eclesiàstiques, que prenguen en consideració la possibilitat d'efectuar l'any 2005 una nova Crida d'importància històrica en la vida del

Corpus. Això exigiria implicar en la celebració al major nombre possible d'entitats civils, preferiblement de caràcter cultural i de caràcter veïnal.

3. El Consell Valencià de Cultura convida a les següents institucions (institucions consultives de caràcter cultural de la G.V. –Universitats, Acadèmia de Belles Arts, Sociedad Económica de Amigos del País, etc., i potser algunes més) a elaborar i difondre una crida prèvia en este sentit, dirigida a les autoritats i a la societat en general.
4. La celebració de la Festa del Corpus no és exclusiva de la ciutat de València i en alguns pobles, com per exemple a Morella, Gandia, Xàtiva, Cocentaina, Castelló, Sogorb, Alzira, Elx...es conserven figures i passatges de gran tradició; per tot això pensem que en esta tasca de recuperació i protecció hauria d'intervenir de manera activa la Generalitat Valenciana.
5. La difusió dels elements de la festa és part fonamental per a la seua conservació. Per tant, recomanem que s'incrementen les publicacions i els estudis referents a les danses, misteris i tot allò que faça referència a elements constitutius de la festa.
6. Este informe s'enviarà a les següents entitats: Generalitat Valenciana, Diputacions Provincials valencianes, Ajuntament de València, Universitats valencianes, Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles i Associació d'Amics del Corpus de València.

Com a resum de tot allò exposat, la protecció que demana el Consell Valencià de Cultura ve avalada per la seua història sostinguda en la col·laboració equilibrada entre els elements religiosos i civils i la recomanació específica que es busque una figura jurídica que done cos a la voluntat expressada en la Llei de Patrimoni Cultural Valencià.

Notes

Sentim no haver pogut comptar amb l'aportació dels membres de la Facultat de Teologia de València que sense dubte haurien aportat elements interessants.

També mostrem la nostra satisfacció per la intervenció que s'està fent en l'antiga Casa de les Roques.

No seria just acabar este estudi sense mencionar a Fermí Pardo i a Salvador Seguí (recentment desaparegut) que són les persones que porten més temps i amb efectivitat treballant per a la recuperació de la Festa del Corpus. La tasca de Seguí recuperant la música de les danses és incalculable i digna de l'homenatge que volen significar estes paraules.

El Sr. Conejero Tomás, membre del Consell Valencià de Cultura, suggerix recomanar que la Generalitat Valenciana recolze pressupostàriament, mitjançant Teatres de la Generalitat, les manifestacions de teatre popular valencià.

t. Sobre la declaració de BIC del conjunt històric de Vilafamés

Autor: Comissió de Lligat històric i artístic
 Coordinadors: Vicent Álvarez i José Morera
 Aprovació: Ple de 27 d'octubre a Utiel

1. Objecte de l'informe

La Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià, per resolució de 9 de juliol de 2004, ha acordat tramitar la declaració com a Bé d'Interés Cultural del Conjunt Històric de Vilafamés (Castelló), per la qual cosa es demana informe preceptiu al Consell Valencià de Cultura.

2. Antecedents

L'any 1970 naix, impulsat pel que fou segon president del CVC, Vicente Aguilera Cerni, el *Museo Popular de Arte Contemporáneo de Vilafamés*: contenidor de la col·lecció més important d'art valencià contemporani i experiència singular que donà empenta a la recuperació socioeconòmica i arquitectònica del municipi de la Plana i al coneixement de la seua importància històrica i artística.

Així, l'any 1981 el Ministeri de Cultura, mitjançant resolució de la Direcció General de Belles Arts, Arxius i Biblioteques, incoà expedient de declaració de conjunt històric artístic a favor de Vilafamés. Procés que quedà paralitzat administrativament sense produir-se l'esmentada qualificació de protecció.

Al capdavant, el passat juliol, la Conselleria de Cultura decidí continuar amb els tràmits de declaració de BIC del conjunt històric del municipi vilafamés, d'acord amb la legislació valenciana de patrimoni cultural. (Punt 1).

Per la seua part, el Consell Valencià de Cultura ha emés un informe i ha publicat dos treballs sobre Vilafamés (veure peu de pàgina 1, 2 i 4).

3. Vilafamés: dades a tenir en compte¹

Vilafamés es troba enclavat –en la comarca de la Plana Alta, a 26 quilòmetres de la capital castellonenca— dalt d'un turó a mode de talaia, des d'on s'albiren, entre d'altres paisatges, la Penyagolosa. Els seus orígens es remunten al pleistocé mitjà amb el descobriment de les restes de l'anomenat *Homo erectus vilafamensis* i unes primeres manifestacions artístiques en forma de pintures esquemàtiques de l'Edat del bronze a "l'Abric del Castell".

El castell, construït pels àrabs, fou conquistat pel rei Jaume I en 1233, pertanyent posteriorment a les ordes militars de l'Hospital i Montesa. Va gaudir d'importància estratègica fins a les guerres carlines, al segle XIX, i es troba protegit en conjunt amb les seues murades pel Decret de protecció dels castells espanyols de l'any 1949.

L'església de l'Assumpció (s.XVI), d'estil renaixentista amb una sola nau amb creuer, conté un retaule i una creu processional del s. XVII i un sòcol de ceràmica de l'Alcora del s. XVIII. L'església gòtica de la Sang i l'ermita de San Ramon, ambdues objecte d'informe i atenció per part del CVC en gener de 1999², són altres construccions religioses amb importància històrica i arquitectònica.

Quant a la construcció civil trobem, a més de restes de una calçada romana, edificis singulars molts d'ells fortificats que podien formar part dels successiu recintes murats, com ara: la Baylia o casa del Batle –actual seu del Museu Popular—, antic Museu del Vi –Sala Quatre Cantons—, cases Babiloni-Bardoll, Almenar Andreu, Grijalbo i Martí.

¹ Extret de: BLASCO CARRASCOSA, Juan Angel, *Museo Popular de Arte Contemporáneo de Vilafamés. Catálogo-guía*, 2ª ed., "Minor", Consell Valencià de Cultura, València, 2001.

² Informe relatiu a l'església de la Sang i a l'ermita de Sant Ramon de Vilafamés. Aprovat pel Ple del CVC en la seua sessió de 29 de gener de 1999.

Per tant, tal com diu l'informe de tramitació de l'expedient de la Conselleria de Cultura³, "es tracta d'un dels conjunts històrics artístics de major importància de la Comunitat Valenciana per la seua bellesa i elevat grau de conservació així com per l'indret paisatgístic on es troba ubicat, amb el qual s'integra formant una silueta particular. Posseïx una trama medieval adaptada a la topografia, on coexistixen una interessant arquitectura popular junt a edificis significatius de l'arquitectura civil i religiosa, gòtica i barroca".

4. Consideracions del Consell Valencià de Cultura

La nova delimitació del conjunt proposada per a protecció coincidix amb el nucli murallat del poble, i el nivell de protecció que es proposa és el previst en la Llei de Patrimoni Cultural, així com la referència a les intervencions i actuacions. Per això, el Consell Valencià de Cultura recomana la tramitació positiva de l'expedient objecte d'aquest informe, tot suggerint les següents actuacions:

- a. Habilitació d'una sala d'acollida per als visitants del castell.
- b. Inclusió de l'ermita-església de Sant Ramon en el conjunt protegit i actuacions per a evitar filtracions.
- c. Actuacions correctives i de senyalització en: muralles – especialment en el tram que va del castell a l'església parroquial de l'Assumpció—; camí medieval que voreja el poble; restes de la calçada romana; església de l'Assumpció –petxina i filtracions—; i Sala Quatre Cantons.
- d. Estudi conjunt amb la jerarquia eclesiàstica de la possible habilitació de l'església de la Sang –primer temple cristià després de la conquesta, en procés de restauració per part de la Generalitat, i actualment sense culte— com a sala expositiva i d'ús cultural.
- e. Actuació en el polígon industrial per a minvar el seu impacte paisatgístic: pantalles vegetals, unificació de colors i tipologia constructiva.
- f. Acord amb l'Agència Valenciana de Turisme per a impulsar la difusió i coneixement de la vila i els seus valors.

L'interés i atenció anterior del Consell Valencià de Cultura en Vilafamés – cristal·litzat en la publicació dels dos treballs i l'informe esmentats abans—, donen valor afegit al present informe.

L'existència d'un continuum històric –referit pel professor W. Rambla Zaragoza al pròleg de la publicació del Consell Documents per a la història de Vilafamés⁴– que suposa l'aparició en un mateix indret d'unes primeres manifestacions artístiques al període prehistòric de l'Edat del Bronze i d'un museu popular d'art contemporani en el segle XX –tal vegada, millor expressat en l'asserció del Sr. Rambla: "Vilafamés, obert a la contemporaneïtat des d'un valuós passat històric"— constituïx una obligació moral cap al reconeixement de l'esperit dinàmic del poble i per tant de la protecció patrimonial objecte del present informe.

Estudiar la oportunitat d'un Pla Estratègic basat en una entesa d'administracions públiques per a explotar la riquesa cultural i patrimonial de Vilafamés. Ja en l'any 1980 un informe d'especialistes de la Universitat de València⁵ feia paleses les potencialitats que l'obertura del Museu havia provocat en l'economia local,

³ Informe de l'expedient de declaració de Conjunt Històric a favor de Vilafamés, (Castelló), de la arquitecta de la DG de Patrimoni Cultural Valencià, Sra. Carmen Pérez-Olagüe. 5 de juliol de 2004.

⁴ RABASSA, Carlos – DÍAZ DE RÁBAGO, Carmen, *Documents per a la història de Vilafamés*, "Monografies", Consell Valencià de Cultura, València, 1995.

⁵ MARTÍNEZ, Aurelio, i al., *Un museo y un pueblo. Repercusiones económicas ocasionadas por el Museo Popular de Arte Contemporáneo de Vilafamés*, Publicaciones del Museo Popular de Arte Contemporáneo de Villafamés, 1980.

resumides en la consolidació d'un àrea residencial i centre turístic en Vilafamés amb la seua especialització terciària.

En aquest sentit, la Secretaria Autònoma de Cultura podria estudiar la possibilitat de fer de Vilafamés un centre permanent d'exposicions relacionades amb la temàtica del museu, amb l'objectiu general d'enfortir la inversió cultural feta i la seua dinamització i posada en valor. En aquesta planificació de conjunt es pot inserir l'actuació de l'Agència Valenciana de Turisme recomanada al punt 4.f.

Una altra etapa en la consolidació del Museu ha sigut la creació en ell del Centre Internacional de Documentació d'Art Contemporani (CIDAC) –importantíssim arxiu informatitzat bibliogràfic de l'art del segle XX—, que hauria de tenir una relació estreta amb les Universitats valencianes en vista al seu manteniment, enriquiment i extensió del seu ús.

Per últim, cal fer palesa la necessitat d'adequar la infraestructura viària comarcal i local per tal de facilitar la visita de Vilafamés, així com recomanar la disminució de la contaminació lumínica al municipi.

5. Conclusió

Atés tot allò dit anteriorment, el Consell Valencià de Cultura informa positivament la declaració de BIC a favor del conjunt històric de Vilafamés en els termes proposats per la Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià, tot recomanant l'estudi de les consideracions realitzades.

u. Sobre la declaració de BIC de determinats jaciments d'icnites de dinosaure

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic
Coordinadora: Carmen Morenilla
Aprovació: Ple de 27 d'octubre a Utiel

a. Justificació

Amb data d'eixida de la Generalitat Valenciana de 14 de Juliol de 2004 es lliura al CVC, en tant que entitat pública assessora dels poder públics executius en matèria cultural, petició d'informe preceptiu per part del Director General de Patrimoni Cultural Valencià respecte de la incoació d'expedient de declaració de BIC, amb categoria de zona Paleontològica, dels jaciments d'icnites de dinosaures ubicats al termes municipals de Morella, Bicorp, Bejís, Alpuente, Dos Aguas i Millares.

En ús de les seues competències la Comissió de Govern encarrega l'elaboració d'un informe respecte del tema a la Comissió de Patrimoni i Llegat Històric, la qual en la seua sessió de setembre delega en la Sra. Carmen Morenilla la preparació de l'esmentat informe.

b. Informació

La Comissió de Patrimoni i Llegat Històric ha tingut coneixement dels següents documents justificatius de l'inici del procés d'informe :

- resolució de 30 de juny de la Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià per la qual s'incoa l'expedient de declaració esmentat;
- annex a la resolució amb descripció pormenoritzada dels jaciments motiu de la incoació d'expedient.

Tanmateix la Comissió té coneixement de l'informe preparat per la Comissió de les Ciències i aprovat pel Ple del CVC amb data 26 d'abril del 2002 urgint l'Administració a la protecció dels jaciments paleontològics de la Comunitat Valenciana.

c. Consideracions

L'informe del CVC sobre la necessitat de protecció dels jaciments paleontològics de la Comunitat Valenciana reclamava l'atenció de l'Administració per la situació de desprotecció de les restes paleontològiques i de les mancances normatives, que estan permetent l'espoli sistemàtic del patrimoni paleontològic i la destrucció de jaciments, especialment greus en determinants afloraments de caràcter singular; el CVC proposava diverses mesures per tal de preservar eixa part del Patrimoni Cultural Valencià. A la vista de l'actual petició d'informe, el CVC es congratula de les mesures de protecció que l'Administració ha iniciat.

Són objecte de la incoació d'expedient de declaració de BIC, amb categoria de zona Paleontològica, els següents jaciments:

- Jaciment icnològic del Barranco de Vallivana, al terme municipal de Morella
- Jaciment icnològic del Barranco de Randero, al terme municipal de Bicorp
- Jaciment icnològic de Bejís, al terme municipal de Bejís
- Jaciment icnològic de Corcolilla, al terme municipal d'Alpuente
- Jaciment icnològic de Dos Aguas, al terme municipal de Dos Aguas
- Jaciment icnològic de La Arqueta, al terme municipal d'Alpuente
- Jaciment icnològic de Losilla, al terme municipal d'Alpuente
- Jaciment icnològic de Tambuc Este, al terme municipal de Millares
- Jaciment icnològic de Tambuc Oeste, al terme municipal de Millares
- Jaciment icnològic de Vizcota, al terme municipal d'Alpuente

De l'estudi de la documentació aportada es desprén la rellevància científica i cultural dels esmentats jaciments, que constitueixen un conjunt de jaciments de gran varietat per la diversitat d'icnites i de datació:

- respecte de la varietat morfològica de les icnites, cal assenyalar als jaciments estan representades pràcticament la totalitat dels morfotipos coneguts, fins i tot els més escassament representats a la resta de la Península;
- respecte de la datació cal assenyalar que entre els jaciments objecte de l'expedient s'inclou el jaciment de Bejís, un dels de major antiguitat de la Península Ibèrica i els de Dos Aguas i Tambuc, que formen part de les últimes evidències de l'existència de dinosaures en el Cretàc terminal.

En reiterades ocasions el CVC ha reclamat l'atenció de l'Administració per tal de protegir l'entorn paisatgístic i els monuments o restes amb valor cultural de determinades zones de l'interior de la nostra Comunitat amb la finalitat de que es possibilitara la potenciació del turisme cultural de zones deprimides. La protecció dels jaciments paleontològics, que ha d'iniciar-se amb la declaració de BIC, considerem que és una via molt adient no sols per a la conservació d'una part del nostre patrimoni, sinó també per a la potenciació de les esmentades possibilitats de turisme cultural.

d. Conclusions

De la documentació aportada i de la recopilada amb anterioritat pel CVC en la realització del seu informe sobre la necessitat de protecció dels jaciments paleontològics de la Comunitat Valenciana, s'acorda informar favorablement la

declaració de BIC, amb categoria de zona Paleontològica, dels jaciments d'icnites de dinosaures ubicats al termes municipals de Morella, Bicorp, Bejís, Alpuente, Dos Aguas i Millares.

e. Destinataris

Direcció General de Patrimoni Valencià; Corporacions Municipals afectades; Federació de Municipis de la Comunitat Valenciana.

f. Responsables

Per delegació de la Comissió de Patrimoni i Llegat històric ha realitzat aquest informe Carmen Morenilla.

v. Sobre la declaració de BIC de l'aqüeducte "Els Arcs" de Manises

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic

Coordinador: Vicent Àlvarez i Ricardo Bellveser

Aprovació: Ple de 29 de novembre a la Conselleria de Cultura

Antecedents

Per Resolució de la Direcció General de Patrimoni Cultural, de data 26 de juliol d'enguany, es va acordar la incoació de l'expedient declaratiu de Bé d'Interés Cultural del conjunt conegut com "Els Arcs", amb els efectes conseqüents relatius a les intervencions dins de la zona afectada.

Complint el que preveu la Llei de Patrimoni Cultural Valencià es va demanar el preceptiu informe del Consell Valencià de Cultura, la Comissió de Govern del qual va encarregar-ne l'elaboració a la Comissió de Llegat Històric i Artístic, autora del present document.

El monument i el seu entorn

En la documentació elaborada per la Direcció General de Patrimoni Cultural figuren les dades històriques de la construcció objecte d'informe, la qual és un aqüeducte de 28 arcades i 230 metres de longitud. Hi ha dubtes sobre l'origen, romà o musulmà, de l'obra. La primera menció concreta apareix en una orde firmada per Jaume I.

Convé indicar que en la documentació hi ha un error en la denominació de l'aqüeducte, conegut des de sempre com "els Arcs", que és per tant el nom que cal utilitzar, i no, com s'ha fet erròniament, altres com "els Arquets" o el clarament incorrecte "Les Arcs".

En el document de la Direcció General de Patrimoni Cultural es descriu el monument, se'n delimita l'entorn protegit, de 200 metres comptats des de l'eix de l'aqüeducte, i se'n destaquen els valors arqueològics i paisatgístics. Les mesures de protecció afecten a les intervencions en tota la zona protegida, com edificacions, cultius, publicitat i altres.

Consideracions

En companyia de l'alcalde de Manises, els consellers Ricardo Bellveser i Vicent Àlvarez van visitar el monument per tal de conèixer in situ el seu valor i el seu estat actual, descrit a continuació.

El més remarcable es la conservació de la base, d'altra banda molt afectada per filtracions d'una séquia construïda fa alguns anys i per un caixer nou que oculta part del monument. Una cosa i l'altra exigixen una reparació provisional urgent a càrrec de la Comunitat de Regants.

Igualment, s'observa que als costats, dins de la zona protegida, hi ha ocupacions il·legals, amb cultius que dificulten la visió del monument.

L'accés es curt i podria millorar-se, si bé, com es troba en un barranc, els escorriments d'aigües pluvials afecten negativament a la seua conservació. L'autoritat municipal va informar d'un projecte de canalització de la Conselleria d'Obres Públiques, actualment paralitzat.

L'aqüeducte travessa un barranc, el llit del qual es troba ocupat per explotacions agràries, principalment dedicades al cultiu de la taronja, que n'impedixen el desguàs natural. A això cal afegir que este barranc canalitza les aigües pluvials des de la zona de l'aeroport fins a la ciutat de Manises, de manera que hi són freqüents les revingudes i estes posen en perill el monument i també algunes de les cases de la zona, i molt especialment unes construccions, segons pareix il·legals, que han anat apareixent adossades al monument.

Els arcs de l'aqüeducte a penes es poden apreciar, per culpa de la moltíssima brossa que ha crescut al votant fins a cobrir-los quasi per complet, i fins i tot el llit ha desaparegut, tapat per una canal moderna, de traça gens afortunada, que a més a favorix les filtracions.

El monument està sense senyalitzar i els accessos són quasi impracticables. En dies de mal temps haurien de tancar-se, ja que travessen el barranc i posen en perill les vides de les persones que intenten utilitzar-los.

Conclusions

Primera. El Consell Valencià de Cultura informa favorablement de la declaració de Bé d'Interés Cultural de l'aqüeducte dels Arcs de Manises.

Segona. Recomanem actuar urgentment per a reparar les filtracions provinents de la canalització construïda sobre el monument, i que posteriorment s'estudie la possibilitat de remoure-la, ja que a més dels efectes nocius ja citats, afecta molt negativament a la visió i a la imatge de la construcció.

Tercera. Recomanem que en el seu moment, una vegada declarat Bé d'Interés Cultural l'aqüeducte, les administracions competents elaboren un pla conjunt de consolidació, investigació i condicionament del conjunt per a garantir-ne la contemplació total en condicions òptimes i protegir-lo de les revingudes d'aigües pluvials, i per a dignificar la zona amb vista a la seua visita i el seu estudi.

Quarta. El propòsit final hauria de ser que els Arcs quedaren lliures i a la vista de l'observador, per a la qual cosa haurien de desaparèixer cultius i males herbes del seu entorn, i després d'una rehabilitació integral, il·luminar-lo adequadament per fer ressaltar la seua personalitat.

w. Sobre la declaració de BIC del conjunt industrial del riu Molinar d'Alcoi

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic

Coordinador: Juan Antonio Montesinos García

Aprovació: Ple de 29 de novembre a la Conselleria de Cultura

Per mitjà d'una Resolució rebuda al Consell Valencià de Cultura el passat 20 de juliol, de la Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià de la Conselleria de Cultura, Educació i Esport, de la Generalitat Valenciana, en la qual s'acordava tenir per incoat l'expedient de declaració de Bé d'Interés Cultural, amb categoria de Conjunt Històric, a favor del conjunt industrial del riu Molinar d'Alcoi, i sent preceptiu en virtut de l'article 27.5 de la Llei 4/98 d'11 de juny del Patrimoni Cultural Valencià, el Consell Valencià de Cultura, en la seua qualitat d'entitat pública assessora dels poders públics executius en matèria cultural, informa:

Antecedents

La ciutat d'Alcoi és un dels casos paradigmàtics del procés d'industrialització valenciana, els inicis del qual es troben en la segona dècada del segle XIX, si bé la importància i la precocitat de les activitats preindustrials dels batans o molins drapers s'hi documenten de manera continuada des del segle XV. Les edificacions fabrils situades en diverses zones d'Alcoi són el testimoni del notable desenvolupament de les activitats industrials dels sectors paperer, tèxtil i metal·lúrgic experimentat entre els segles XVIII i XX.

La localització de les antigues edificacions industrials es va veure afavorida i condicionada pels modestos cursos d'aigua que travessen el terme d'Alcoi, especialment al paratge del Molinar.

Destinataris

- Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià de la Conselleria de Cultura, Educació i Esport
- Ajuntament d'Alcoi

Responsable

Per delegació de la Comissió de Llegat Històric i Artístic, ha realitzat el present informe Juan Antonio Montesinos.

Índex de l'Annex I:

Cartografia "Área de afección a proteger"
 Cartografia "Edificios industriales en el curso alto del río Molinar"
 Taula "Edificios industriales en el curso alto del río Molinar"
 Fotografies: "Edificio 1" (Font del Molinar, vista actual).
 "Edificio 1" (Font del Molinar, estat en 1915).
 "Acueducto" (vista actual)
 "Acueducto" (vista de 1925)
 "Rueda hidráulica del edificio 9"
 "Azud 2"
 "Edificio 3"
 "Edificios 3, 4 y 5" (vista del seu estat en 1995)
 "Bóvedas Edificio 5"
 "Árbol de levas Edificio 13)

El topònim Molinar, o riu dels Molins, indica l'existència d'antics molins de blat i drapers, l'origen dels quals hem de situar en el segle XV. Un corrent d'aigua permanent i l'existència de forts desnivells hi van afavorir l'establiment d'indústries. L'aigua com a font d'energia condiona l'emplaçament territorial de la fàbrica.

El paratge del Molinar es localitza a uns dos quilòmetres al sud de la ciutat d'Alcoi, a una altitud màxima de 570 metres sobre el nivell del mar. S'accedix a la font i al cap del barranc des de la carretera N-340, a l'altura de la Venta Saltera. A l'annex adjunt poden apreciar-se tant la situació del curs, com la dels edificis industrials i l'àrea afectada a protegir. La major part dels edificis fabrils conservats fins als nostres dies mostren uns patrons constructius de característiques similars que permeten parlar d'una tipologia: voltes en semisoterrani, pilars de pedra picada o de maons a la primera planta, i planta superior que deixa veure les corretges articulades que suportaven la coberta. Els fumerals es van incorporar als edificis paulatinament a partir de l'últim terç del segle XIX. Posteriorment, a l'ús de l'energia hidràulica van anar unint-se altres fonts d'energia: els motors de vapor i els de gas pobre. A l'annex pot apreciar-se el quadre amb la relació d'element i d'immobles a protegir.

La singularitat dels edificis de l'antic enclavament industrial del Molinar i la seua xarxa d'infraestructures hidràuliques es deu al fet de ser l'únic exemple industrial de la nostra comunitat, sorgit de les transformacions produïdes pel pas d'una societat agrària a una altra d'industrial –la revolució industrial. Tots els elements i els immobles que es conserven d'aquell procés han de ser preservats com a béns integrants del Patrimoni Industrial Valencià i com a referent del procés industrialitzador d'esta comunitat.

Conclusió

En consideració de la documentació inclosa en el present informe i en l'Annex I que l'acompanya, i de la recollida a la mateixa ciutat d'Alcoi, s'acorda informar a favor de la declaració de Bé d'Interés Cultural, amb categoria de Conjunt Històric, del conjunt industrial del riu Molinar d'Alcoi.

x. "El progrés tecnològic i la formació humanística"

Autor: Comissió de les Ciències

Coordinadora: Rosa María Rodríguez Magda

Aprovació: Ple de 29 de novembre a la Conselleria de Cultura

a. Antecedents

A proposta del seu membre Eduardo Primo Yúfera, la Comissió de les Ciències del Consell Valencià de Cultura va obrir en el seu dia un debat sobre les relacions entre les humanitats i el desenvolupament tecnològic, principalment des del punt de vista educatiu i de la formació integral dels individus. La qüestió va ser tractada en diverses sessions, amb aportació de materials d'estudi per part dels consellers i la participació de la consellera Isabel Ríos com a ponent.

En consideració de la complexitat i de l'interés de la matèria d'estudi, i en base a la documentació aportada pels consellers, la Comissió de les Ciències va decidir sol·licitar a la Comissió de Govern autorització per a crear en el seu si un grup de treball dedicat a analitzar detalladament els diversos aspectes implicats. Finalment, la Comissió de Govern va optar per encarregar una ponència personal a la consellera Rosa María Rodríguez Magda, en la qual s'havia de desplegar el tema, sintetitzar les idees exposades en els debats precedents i incorporar les incloses en els textos redactats pels consellers Isabel Ríos i Ramon Lapiedra. La ponència havia de discutir-se en el si de la Comissió de les Ciències, des de la qual, una vegada aprovada, es traslladaria a la consideració de la Comissió de Govern i posteriorment del Ple per a la seua aprovació definitiva.

b. Plantejament

Què entenem pel terme "humanitats"?

El terme "humanitats" pareix procedir de l'expressió de la Roma clàssica *humaniores litterae* (lletres més humanes), referida a l'alta cultura literària: eloqüència, retòrica i poesia. Tanmateix, és en el Renaixement quan adopta un significat més ampli, com a oposat al de l'expressió "lletres sagrades". Els humanistes s'aparten de la visió teològica o transcendent, i, buscant la font del saber en els textos d'origen humà, no de revelació divina, s'abeuren en les obres gregues i llatines. Pretenen assolir una visió global de l'home i d'allò que pot i necessita conèixer. En esta nova accepció, les humanitats inclouen: la gramàtica, la retòrica i la dialèctica, l'aritmètica i la geometria, la música i l'astronomia.

Posteriorment, i fins als nostres dies, el concepte va anar decantant-se cap a la filologia, la literatura, la història, l'art i la filosofia, i excloent del seu si les disciplines científiques i tècniques; si bé, a partir del segle XIX, el terme pot incloure d'alguna manera les conegudes com a ciències de l'home (psicologia, sociologia, antropologia...), ja separades del tronc filosòfic.

El suport teòric d'esta conceptualització del saber està representat per allò que, al llarg de la història i amb accepcions diverses, s'ha denominat "humanisme", i que podem definir com: els corrents de pensament que troben el seu eix en l'ésser humà com a origen del coneixement i com a unitat integradora de desenvolupament intel·lectual, emocional, ètic i social.

En els nostres dies, quan utilitzem la noció d'humanisme hem de tenir en compte que, després de la crisi de la modernitat, el subjecte humà com a fonament ha estat objecte de discussió. Recordem la frase de Michel Foucault: "l'home és una invenció recent". Les ciències humanes l'han mostrat sotmés a determinacions inconscients, econòmiques i ideològiques (filosofia de la sospita: Freud, Marx, Nietzsche), i el positivisme científic insistix en un determinisme físic i biològic que en minimitza l'autonomia. Tot això rebaixa i problematitza considerablement la rellevància que l'humanisme pretén atribuir-li.

El coneixement com a saviesa

Ens trobem lluny del saber global dels primers filòsofs grecs, els interessos dels quals anaven de la cosmogonia a l'ètica, passant per la física, les matemàtiques, la medicina... També de l'humanisme renaixentista. És un tòpic afirmar que la revolució científica dels segles XVII i XVIII va especialitzar i fragmentar els sabers i en va fer impossible una visió globalitzadora.

El coneixement com a saviesa responia a un esforç integrador. ¿Haurem de retrocedir a Aristòtil per a retrobar esta nostàlgia? En la seua *Ètica a Nicòmac* el filòsof distingia tres tipus de sabers: el teòric (física, matemàtica, teologia), el tècnic (medicina, arquitectura, navegació...) i el pràctic (ètica i política), tots ells connectats entre si, ja que en el coneixement dels principis es fonamentava la transformació de la realitat i d'un mateix.

El coneixement científic i la fragmentació del saber

La modernitat va trencar este model d'equilibri de vasos comunicants per instaurar una concepció de tipus progressiu. Recordem la llei de Compte dels tres estats de la humanitat –el teològic, el metafísic i el científic–, cada un dels quals representava la superació i la negació de l'anterior.

La història i el progrés es regien aparentment, segons va enunciar Weber, per l'abandó de la racionalitat axiològica, afectiva i tradicional, i la seua substitució per la teleològica o raó instrumental. Comprendre el món, transformar-lo, orientar-hi els nostres coneixements, corresponia a experts, no a humanistes.

Ara, una ciència basada simplement en la utilitat i en les estratègies tecnològiques i econòmiques, ¿pot prescindir de preguntar-se cap a quin fi orienta les seues activitats? La ciència potser que sí, la humanitat no.

Les dos cultures

En 1959, C. P. Snow va pronunciar a Rede la conferència "Les dos cultures", la qual, publicada i més tard profusament reeditada, s'ha convertit en el text canònic de referència pel que fa a la separació, pròpia del món occidental, del saber humanístic i del tecnològic. L'autor hi denunciava l'existència de dos grups antitètics: els intel·lectuals literaris –els quals pretenien monopolitzar el terme "intel·lectual"— i els científics, i mostrava com ambdós s'ignoraven mútuament. La cultura literària no havia tingut en compte la revolució industrial, producte de l'aplicació de la ciència a la indústria que ha constituït el més gran avanç històric per a assolir el benestar social dels pobles. Curiosament, els científics purs han mostrat també en moltes ocasions el seu desinterés per les aplicacions industrials. El desenvolupament de la humanitat és inseparable d'una revolució científica a nivell mundial, guiada per criteris solidaris, ecològics i d'equitat, però això només és possible si, a més de capital monetari i voluntat política, es compta amb experts preparats no solament en termes científics sinó també des d'un punt de vista humà.

Com Snow remarcava –fa quasi cinquanta anys!—: "En les nostres societats (és a dir, la societat occidental avançada) hem perdut ja fins i tot el simulacre d'una cultura comuna. Les persones de més alt nivell de formació i d'erudició que coneixem ja no poden comunicar-se entre si en el pla dels seus principals interessos intel·lectuals... No hi ha, naturalment, ninguna solució completa. En les circumstàncies del nostre temps, o de qualsevol temps que puguem preveure, l'home del Renaixement ja no és possible. Però sí que s'hi pot fer alguna cosa. El mitjà principal que tenim és l'ensenyament: ensenyament sobretot a les escoles primàries i secundàries, però també als *colleges* i a les universitats. No hi ha cap excusa admissible per a deixar que una altra generació siga tan tremendament ignorant, o estiga tan despallada de comprensió i d'humanitat com nosaltres"¹.

Avui, ja passat el llindar del segle XXI, hem de preguntar-nos si realment hem avançat cap a la solució d'este problema. Les diferències entre la cultura científica i la cultura literària persisteixen, i, més preocupant encara, també l'abisme entre països rics i països pobres. Es tracta, doncs, no solament d'un dèficit de formació dels individus, sinó d'una situació que, per les seues conseqüències, afecta a la humanitat globalment.

La societat del coneixement

"Societat del coneixement" és com en diem de la que naix després de l'important desenvolupament de les tecnologies de la informació, el qual ha donat lloc a una interconnexió planetària en temps real, a la nova economia, al teletreball... Tot això porta igualment a una forma diferent d'entendre el saber: la capacitat d'innovar esdevé "capital intangible", l'adaptació i la instrumentalitat passen per davant de l'acumulació tradicional de continguts. Després de la revolució científica i de la revolució industrial, ens trobem en plena revolució tecnològica.

¹ C.P. Snow, *Las dos culturas*, Madrid, Alianza Editorial, 1977, pàgs. 72 i 73

Tanmateix, vivim en un eufemisme enganyós, per raó del qual identifiquem coneixement amb informació, i informació amb ràpida disponibilitat de dades. Convindria recordar que el coneixement ha estat i ha de continuar sent una altra cosa: interpretació de la realitat, valoració, actuació responsable.

Les noves tecnologies de la comunicació exigixen una renovació constant de continguts, però únicament podran transmetre'ls els qui, a més dels mitjans tècnics, tindran prou cultura per a no oblidar les aportacions dels diversos sabers al llarg de la història.

Necessitem, doncs, un diàleg entre les "tres" cultures: la literària, la científica i la tecnològica.

La bioenginyeria genètica

Tan important, o més, que la societat de la informació és l'aplicació de les noves tecnologies als àmbits de la biologia, de la medicina, de la investigació. Si més amunt hem vist que l'ésser humà havia deixat de ser el fonament dels sabers, ara veiem com pot ser manipulat fins i tot en la seua integritat genètica. Esta possibilitat torna a palesar la necessitat d'una formació integral dels individus, de manera que la investigació estiga guiada per criteris ètics i socials. És possible que no puguem continuar parlant filosòficament d'humanisme, però de cap manera no podem oblidar els reptes que implicava.

c. Cap a una educació integral i crítica

Com esperem haver demostrat, la societat actual necessita individus ben formats que disposen, a més d'una àmplia cultura humanística i científica, de capacitat d'adaptació i d'innovació, d'un determinat grau d'especialització, de recursos tècnics, i d'un sentit crític que faça possible integrar els sabers mencionats en un projecte vital i ètic.

És l'esperit de l'*Informe de la UNESCO de la Comissió internacional sobre l'educació per al segle XXI*, presidida per Jacques Delors, en el qual s'afirma: "L'educació no servix únicament per a subministrar al món econòmic persones qualificades; no es dirigeix a l'ésser humà com a agent econòmic, sinó com a finalitat del desenvolupament. Realitzar plenament els talents i les aptituds que cada persona duu en ella mateixa respon al mateix temps a la seua missió fonamentalment humanista, a l'exigència d'equitat que ha de guiar tota política educativa i a les verdaderes necessitats d'un desenvolupament endogen, respectuós de l'ambient humà i natural i de la diversitat de tradicions i de cultures"².

Els éssers humans tenim actualment una capacitat d'incidència natural i social mai no coneguda. Una capacitat, per a bé o per a mal, que ens obliga a una certa saviesa sobre la nostra condició, la saviesa del relativisme cultural, del coneixement dels grans fracassos històrics i de l'assumpció dels valors pertinents. Ara, si volem una societat democràtica de qualitat hem de comptar també amb uns ciutadans informats, formats i solidaris, i això torna a implicar aquella saviesa ja mencionada. Per tant, cal que la resposta a este doble problema, i les conseqüències a les quals ens obliga, estiguen presents en el nostre sistema educatiu i en el missatge general dels mitjans de comunicació públics.

La diversitat dels contextos socials, la velocitat dels canvis, l'heterogeneïtat i la quantitat dels sabers adquirits i dels seus continguts, característics del nostre

² *Op. Cit.* Mexico, Correo de la UNESCO, 1977, pàg. 84.

temps, demanen una certa flexibilitat i una autonomia de funcionament dels nostres centres educatius, en el marc legal i social de les diferències regionals i locals, que s'han de resoldre en una determinada diversificació curricular. Ara, per tal que esta diversificació curricular relativa siga funcional, cal determinar paral·lelament uns continguts bàsics per a la formació del ciutadà conscient i compromés amb el nostre moment històric.

La formació humanística, entesa com una forma de veure el món, com el desenvolupament de la sensibilitat al passat, a l'esperit humà, a la producció artística, al respecte d'altri, la solidaritat, la valoració del benestar... i tantes altres qualitats, és en realitat educar per formar "éssers humans". Esta forma de veure les humanitats va més enllà del marc d'una mera assignatura. S'ha d'arribar a un gran pacte social per a determinar els continguts d'ensenyament-aprenentatge humanístics i científics, en cada etapa educativa, des de l'educació infantil fins a la universitària. Per una altra banda, els aspectes formatius haurien de tendir a dos objectius ben amplis: desenvolupar la sensibilitat dels escolars per a gaudir de les produccions culturals i artístiques i incorporar-les com a qualitat de vida, i millorar les seues capacitats emocionals.

Hem de remarcar que l'educació no és missió exclusiva de l'escola, sinó que cal incorporar-hi responsablement els altres agents educatius: recuperar el paper de la família, implicar-hi els municipis, els barris i els mitjans de comunicació.

Necessitem, en conseqüència, una educació integradora i integrada, però, prèviament, tinguem en compte que tota educació ha de despertar la curiositat intel·lectual, el plaer d'aprendre. Només amb este cultiu del plaer de l'intel·lecte podrem, més tard, aprendre a gaudir de les millors conquestes de la cultura. En este sentit, com diu Fernando Savater: "L'educació humanista consistix sobretot a fomentar i il·lustrar l'ús de la raó, la capacitat que observa, abstraïu, dedueix, argumenta i conclou lògicament... Una de les seues tasques principals ha de ser fomentar l'esperit crític... I especialment s'ha de potenciar en els qui aprenen la capacitat de *preguntar* i *preguntar-se*, aquella inquietud sense la qual no se sap mai res en realitat, encara que tot es pugua repetir"³.

d. Conclusions

El desenvolupament tecnològic ha donat a l'ésser humà una capacitat de transformació de la realitat fa poc temps impensable. El coneixement dels nous progressos científics i tècnics resulta imprescindible com a element integrant de la cultura. Això, però, s'ha de complementar amb una capacitat reflexiva que avalue les seues potencialitats i afavorisca una actitud ètica, contextualitzada, cívica i global. És, doncs, necessària una concepció del saber integradora, que promoga la visió de l'ésser humà com un tot i el faculte per al desenvolupament d'una personalitat lliure i conscient, una concepció únicament realitzable si es té una cura especial de la seua formació humanística. Des d'este plantejament, l'educació s'encara en els nostres dies a reptes nous que han de ser assumits de manera dinàmica i integral. Cal un "pacte per l'educació" que reunisca els continguts humanístics i els científics, des de l'etapa infantil a la universitat, per a acabar amb l'excessiva separació actual. I això implica un replantejament d'allò que entenem per cultura, formació... Una educació que, en definitiva, ha de dotar de continguts, formar la sensibilitat, millorar la intel·ligència emocional, afavorir habilitats i mecanismes d'adaptació. Una tasca dirigida a assolir el difícil equilibri entre coneixements acadèmics, capacitats instrumentals i esperit crític.

³ Fernando Savater, *El valor de educar*, Barcelona, Ariel, 1997, pàgs. 134, 138, 139.

Per tal d'aconseguir-ho, proposem:

- Un ampli debat públic sobre estos problemes que implique a tots els agents educatius: administració pública (Conselleria d'Educació, ajuntaments, universitats...), professors, pares, associacions...
- La investigació de la condició humana, considerada tant individualment com socialment, des del punt de vista de l'antropologia, la psicologia, la sociologia, etc.
- La introducció en tots els nivells educatius, dins del present marc legal, de continguts curriculars que eviten la separació entre humanitats i coneixements científics i afavorisquen les activitats transversals i pluridisciplinars.
- La investigació i el disseny de materials didàctics adequats a les activitats mencionades.
- Cursos de formació del professorat i constitució d'equips de treball comuns entre els diversos seminaris didàctics.
- La realització, a nivell local, dels programes de "ciutats educadores", tenint en compte la integració de les disciplines científiques i les humanístiques.
- Espais educatius en els mitjans de comunicació, orientats en el sentit de tot allò més amunt dit.
- La incorporació en les carreres universitàries d'assignatures, matèries comunes, cursos de postgrau, etc., que garantisquen un coneixement general i bàsic de la investigació científica i tecnològica en les llicenciatures "de lletres", i igualment una formació humanística en les llicenciatures científiques i tecnològiques, per tal d'evitar l'especialització unilateral.

Difusió del present document

Aprovat el present document per la Comissió de les Ciències, la Comissió de Govern i el Ple del Consell Valencià de Cultura, considerem convenient fer-lo arribar a la Conselleria d'Educació, la Conselleria d'Empresa, Universitat i Ciència, les regidories d'Educació dels ajuntaments de Castelló de la Plana, València i Alacant, el Ministeri d'Educació i Ciència, les universitats de la Comunitat Valenciana, els centres de formació del professorat, les associacions de pares d'alumnes i Radiotelevisió Valenciana.

y. Sobre la Acequia Mayor de Elche y sus construcciones asociadas

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic
Coordinador: Juan Antonio Montesinos García
Aprovació: Ple de 20 de desembre

El Director General de Patrimonio Cultural se dirigía al Presidente del Consell Valencia de Cultura el pasado 27 de octubre en los términos siguientes.

En relación con el procedimiento de declaración como Bien de Interés Cultural, del Pantano de Elche, en fecha 7 de septiembre de 2004 se les remitió la resolución de esta Dirección General, de 6 de septiembre, por la que se modificaban los anexos

de la Resolució de 1 de setembre de 2003, por la que se incoaba el expediente, ello a fin de incluir en el mismo la acequia mayor de Elche y sus construcciones asociadas.

Habida cuenta de que este expediente ya cuenta con el informe favorable de esa Institución Consultiva y que la modificación mencionada tiene su razón de ser en la mejor protección de esta obra de ingeniería hidráulica, cabe suponer que no existen motivos que varíen el sentido de dicho pronunciamiento.

No obstante, si lo estiman oportuno, quisiera que consideren mi invitación a manifestar su pronunciamiento, rogándoles la máxima urgencia a fin de evitar la caducidad del expediente, motivo que me obliga a elevarlo al Consell en el plazo máximo de un mes.

El informe sobre el Pantano de Elche para su posible declaración de Bien de Interés Cultural redactado en su día es el siguiente:

A instancias de la Dirección General del Patrimonio Cultural Valenciano se ha guiado visita a las instalaciones del antiguo Pantano de Elche.

La Consellería de Cultura a través de la Dirección General ya citada, adjunta un Acuerdo que hace una exhaustiva relación de datos históricos, descriptivos y técnicos cuya lectura detenida informa teóricamente a la perfección sobre este monumento objeto de estudio.

La contemplación actual de la presa nos sitúa ante un muro de planta circular, cuyo alzado en la cara recayente al vertido de las aguas es liso, en el que destaca, al pie, la compuerta de limpieza y desagüe. Son de considerar también como parte de monumento además de la Presa de arco, la primera que de este tipo se construyó en España desde la época romana, la casa del pantanero, la escalera de la presa, la antigua Central hidro-eléctrica, y en la zona de su entorno un azud existente aguas abajo.

Conviene hacer hincapié en el difícil y mal acceso a través de caminos poco practicables para llegar al pie de la presa; así como la existencia de un vertedero de basuras en su cercanía que pese a figurar como cancelado sigue recibiendo basuras y escombros ante la total falta de vigilancia.

Se aprecia la condición de planta circular de la presa así como la existencia de estribos en los laterales para reforzar la resistencia al empuje de las aguas. Únicamente es de lamentar el total aterramiento del pantano que hace inútil su función.

Conclusión:

Habida cuenta de la antigüedad del muro de presa y su técnica en arco que datan de 1632 y sus posteriores reparaciones en 1846, y consideradas todas las circunstancias históricas que adornan su existencia, se informa que el Pantano de Elche debería ser declarado Bien de Interés Cultural en su categoría de monumento.

Basando el informe en distintos documentos y en la inspección visual hay que reseñar lo siguiente:

La Acequia Mayor es una construcción asociada a la toma de aguas del pantano que posee un interés constructivo, histórico y etnológico merecedor de su inclusión, como elemento inseparable del mismo, y parte integrante a los efectos de su declaración monumental. Se incluye la siguiente descripción de la misma del

técnico de la Dirección General de Patrimonio Cultural Valenciano, D. Luis Pablo Martínez.

"La Acequia Mayor de Elche, columna vertebral del sistema de regadío histórico de la ciudad, constituyó el sostén de la economía local y el vector primordial de ordenación del territorio ilicitano, superpuesto a la centuriación romana, con anterioridad a la industrialización".

Originalmente la Acequia tomaba sus aguas del río Vinalopó mediante una presa de derivación (la rafa con su gola y casa de les taules) ubicada aguas arriba de Elche, en el paraje conocido como el Aigua Dolça i Sala. La construcción del pantano, a comienzos del siglo XVII, desplazó la toma de agua de la Acequia aguas arriba de la rafa. Desde 1910, la Acequia Mayor toma su caudal del río aguas arriba de la cola del pantano, en la presa del antiguo Molino de Pavía, ya en termino de Aspe, donde nace el Canal del Desvío.

Desde su nacimiento, la Acequia recorre incólume varios kilómetros en dirección a Elche, paralela al trazado de la rambla del Vinalopó en su margen izquierda. Para garantizar la solidez del cajero, mera zanja abierta en la tierra, se plantaron en sus márgenes ejemplares de *Populus Euphratica*, que sobreviven en el tramo conocido como del chopo ilicitano. Ya en las inmediaciones de la ciudad, comienzan a derivarse canales secundarios, institucionalmente organizados en dos regímenes distintos de agua, agua de dula y agua de huertos. Los canales adscritos al régimen de huertos, situados en las inmediaciones de la ciudad, disponían de mucha más agua que los adscritos al régimen de dula, ubicados en la periferia del sistema.

Únicamente dos canales secundarios toman sus aguas de la Acequia Mayor mediante partidores fijos: los de Albinella y Marxena. Dicha peculiaridad deriva de la materialización en el sistema de riego de derechos fijos de acceso al agua no negociables: Albinella tomaba permanentemente un fil de agua para uso urbano, mientras que la Acequia de Marxena derivaba dos fils para el riego de la horta deis moros, creada sobre la ribera derecha del Vinalopó tras la expulsión de Elche de la población andalusí por los nuevos pobladores cristianos en el siglo XIII.

Asimismo, el parcelario regado por los canales de huertos, donde se concentraba la mayor dotación de caudal, venía enmarcado por alineaciones de palmeras datileras. La pantalla vegetal reducía la evaporación del agua aminorando el efecto de la insolación y del viento. La propia homogeneidad y regularidad del parcelario regado por los canales de huertos, de sorprendente ortogonalidad, era fruto del diseño del sistema, ideada para facilitar el control de la distribución de las aguas a los oficiales a cargo.

Por último, más allá de las tierras regadas por el sistema de la Acequia Mayor, se extendía un extenso olivar, uno de los pocos cultivos viables con la escasa pluviometría anual ilicitana. Este paisaje de anillos concéntricos de productividad agraria decreciente desde el centro, donde se alzaba la ciudad de Elche, hasta la periferia, fue magistralmente descrito en el siglo XVIII por el botánico Antonio José Cavanilles.

"Por su parte, los molinos hidráulicos, vinculados al abastecimiento urbano de harinas, se concentraban en las inmediaciones de la ciudad, encontrándose lógicamente ubicados sobre el propio cajero de la Acequia Mayor, lo que garantizaba un caudal adecuado y estable para la impulsión de sus ruedas motrices".

En consecuencia consideramos que deben adquirir la condición de B.I.C. los siguientes elementos:

- Presa de arco
- Acequia Mayor (tramo original y canal de desvío), con su cajero, partidores, acueductos y partidores fijos y móviles
- Casa del pantanero
- Escalera entre la presa y la casa del pantanero
- Casa de Riegos de Levante o antigua central hidroeléctrica
- Arco de sillería y muro masivo junto a la antigua central hidroeléctrica
- Antigua fábrica de harinas
- Azud del antiguo Molino de los Magros o de L'Assut. Restos del molino Nou
- Restos del molino de la Rambla (donde la acequia de Marxena se separa de la acequia Mayor). Rafa de la acequia de Marxena
- Ruinas del molino de la Torreta o del Céntim y chimenea.
- Restos del molino de Les Dos Moles o fábrica Ferrández
- Restos del molino de la Palmereta y chimenea. Molino del Real
- Restos del molino de Traspalado
- Restos del molino Ressemblanc o de la Veta, y chimenea
- Restos del molino del Chocolate
- Archivo histórico de la Comunidad de Propietarios de la Acequia Mayor del Pantano

Es decir, todo el conjunto que forman el pantano y la Acequia Mayor de Elche y los elementos anejos a ellos deberían ser declarados B.I.C.

Destinatarios

Conselleria de Cultura, Educación y Deportes: Dirección General de Patrimonio Histórico; Comunidad de Propietarios de la Acequia Mayor de Elche.

z. Sobre la declaración de BIC del tram històric de la séquia de Mislata a Quart de Poblet

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic
 Coordinadora: Carmen Morenilla
 Aprovació: Ple 20 de desembre

a. Justificació

Amb data d'eixida de la Generalitat Valenciana de 2 de novembre de 2004 va arribar al Consell Valencià de Cultura, com a entitat pública assessora dels poder públics executius en matèria cultural, una petició d'informe preceptiu, signada pel director general de Patrimoni Cultural Valencià, per a la incoació d'expedient de declaració de Bé d'Interés Cultural, amb categoria de Monument, a favor del tram històric de la séquia de Mislata al seu pas per Quart de Poblet.

En ús de les seues competències, la Comissió de Govern va encarregar l'elaboració de l'informe a la Comissió de Llegat Històric i Artístic, la qual, en la seua sessió de novembre de 2004, la va delegar en la consellera Carmen Morenilla.

b. Informació

La Comissió de Llegat Històric i Artístic ha tingut coneixement dels següents documents justificatius de l'inici del procés de declaració (tots ells adjunts al present informe):

- Resolució de 15 d'octubre de 2004 de la Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià per la qual s'incoa l'expedient de declaració esmentat;
- Informe del Prof. Enric Guinot preparat a petició de la Generalitat Valenciana.

A més, la comissió ha examinat els següents informes del Consell Valencià de Cultura (tots ells adjunts al present informe):

- informe preparat per la ponència del Consell Valencià de Cultura constituïda per a tractar de l'impacte cultural del procés de desaparició de l'Horta de València, aprovat pel Ple de la institució amb data 8 de maig de 2000.
- informe preparat per la Comissió de Llegat Històric i Artístic sobre la previsible desaparició del Tribunal de les Aigües de València, aprovat pel Ple de la institució amb data 28 de juny de 2004.

c. Consideracions

1. La difícil situació de l'Horta de València motivà que el CVC creara una ponència específica sobre el tema, el resultat de la qual fou un informe redactat a partir de l'estudi de les informacions aportades per institucions i personalitats des de les perspectives respectives, i en alguns casos nombrosa documentació, que configurà un conjunt voluminós i valuós de informació adient al tema. Les entitats i personalitats consultades foren:

- Tribunal de les Aigües, Real Séquia de Montcada, Conselleria de Medi Ambient, Conselleria d'Agricultura, Conselleria d'Obres Públiques, Urbanisme i Transports, Agència Valenciana de Turisme, Ajuntament d'Alboraia, Grup Cavanilles, Associació "La Unificadora" de La Punta, Universitat de València, Sr. Guillermo Kirkpatrick (Ambaixador Representant Permanent en el Consell d'Europa).

La ponència, entre d'altres qüestions, va concloure amb la recomanació a l'Administració de l'estudi de la possibilitat de declarar BIC l'Horta en el marc d'un pla especial per a la potenciació del patrimoni rural que atenga a la sostenibilitat de l'horta i els llauradors, coordinat i consensuat amb els municipis i que tinga en compte diverses mesures de protecció i subvenció des del punt de vista mediambiental, urbanístic, patrimonial i econòmic.

Posteriorment, amb data 28 de juny de 2004 el CVC aprovà un informe reclamant de les diverses institucions valencianes que estudiaren accions per tal d'evitar el perill imminent de desaparició del Tribunal de les Aigües per la desaparició efectiva de les séquies històriques, per a la qual cosa contàrem amb la col·laboració del Prof. Enric Guinot, que aportà abundant informació, incloent-hi plànols, informes, etc.

El CVC vol pensar que com a conseqüència d'eixa tasca en defensa d'aquesta part concreta del patrimoni valencià, l'Horta, l'Administració pública ha procedit a l'estudi de les possibilitats de declaració de BIC d'unes construccions concretes, de la qual cosa ens congratulem.

2. La resolució de 15 d'octubre de 2004 de la Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià resol incoar expedient per a la declaració de BIC amb categoria de Monument a favor del tram històric de la séquia de Mislata, a Quart de Poblet. La

resolució està acompanyada d'una considerable documentació en forma de plànols i informes.

3. De l'estudi de la documentació annexa a la resolució de la Direcció General de Patrimoni i de la documentació arxivada al CVC, es desprén que la séquia de Mislata és una de les séquies mare, el àmbit de regadiu de la qual està davall la tutela del Tribunal de les Aigües. L'esmentada séquia té un extraordinari valor històric i etnològic perquè forma part d'una xarxa d'enginyeria hidràulica representativa d'una forma d'assentament humà, d'intervenció en l'entorn i d'explotació dels seus recursos que s'ha produït a la vega de València des de la romanització.

Aquest tram objecte del present informe té un valor especial de caire constructiu i paisatgístic per ser en l'actualitat l'únic tram de séquia mare que conserva el seu caixer original amb el traçat sinuós i l'únic que manté el seu caràcter de paisatge de regadiu tradicional.

d. Conclusions

De la documentació aportada i de la recopilada amb anterioritat pel CVC en la realització dels informes abans esmentats sobre la necessitat de protecció de l'Horta de València, s'acorda informar favorablement la declaració de BIC, amb categoria de Monument, a favor del tram històric de la séquia de Mislata a Quart de Poblet, amb les mesures de protecció assenyalades a la resolució de la Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià.

e. Destinataris

Direcció General de Patrimoni Valencià; Federació de Municipis de la Comunitat Valenciana; Prof. Enric Guinot; Entitats consultades amb motiu dels informes anteriors del CVC sobre la protecció de l'Horta de València.

aa. Sobre la declaració de BIC dels assuts de les séquies del Tribunal de les Aigües i de la Séquia Reial de Montcada

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic
Coordinador: Carmen Morenilla
Aprovació: Ple de 20 de desembre

a. Justificació

Amb data d'eixida de la Generalitat Valenciana de 2 de Novembre de 2004 arriba al CVC, en tant que entitat pública assessora dels poder públics executius en matèria cultural, una petició d'informe preceptiu del director general de Patrimoni Cultural Valencià relacionat amb la incoació d'expedient de declaració de BIC, amb categoria de Conjunt Històric, a favor dels assuts de les séquies del Tribunal de les Aigües de València i de la Reial Séquia de Montcada, situats a València, Paterna, Quart de Poblet i Manises.

En ús de les seues competències, la Comissió de Govern encarrega l'elaboració de l'informe a la Comissió de Patrimoni i Llegat Històric, la qual, en la seua sessió de novembre de 2004, delega en la consellera. Carmen Morenilla la redacció del document.

b. Informació

La Comissió de Patrimoni i Llegat Històric ha tingut coneixement dels següents documents justificatius de l'inici del procés d'informe (tots adjunts a aquest informe):

- Resolució de 7 d'octubre de la Direcció General de Patrimoni Cultural València per la qual s'incoa l'expedient de declaració esmentat
- Informe del Prof. Enric Guinot preparat a petició de la Generalitat Valenciana.

La comissió té en compte igualment els següents informes del CVC (tots adjunts a aquest informe):

- Informe preparat per la ponència del CVC constituïda per a tractar el tema de l'impacte cultural del procés de desaparició de l'Horta de València, aprovat pel Ple del CVC amb data 8 de maig de 2000.
- Informe preparat per la Comissió de Llegat sobre la previsible desaparició del Tribunal de les Aigües de València, aprovat pel Ple del CVC amb data 28 de juny de 2004.

c. Consideracions

1. La difícil situació de l'Horta de València motivà que el CVC creara una ponència específica sobre el tema, el resultat de la qual fou un informe redactat a partir de l'estudi de les informacions aportades per institucions i personalitats, en alguns casos complementades amb una documentació abundant, les quals configuren un conjunt voluminós i valuós de coneixements sobre l'assumpte. Les entitats i personalitats consultades foren:

- Tribunal de les Aigües, Reial Séquia de Montcada, Conselleria de Medi Ambient, Conselleria d'Agricultura, Conselleria d'Obres Públiques, Urbanisme i Transports, Agència Valenciana de Turisme, Ajuntament d'Alboraia, Grup Cavanilles, Associació "La Unificadora" de La Punta, Universitat de València, Sr. Guillermo Kirkpatrick (Ambaixador representant permanent en el Consell d'Europa).

La ponència, entre altres qüestions, va concloure amb la recomanació a l'Administració de l'estudi de la possibilitat de declarar BIC l'Horta de València en el marc d'un pla especial dirigit a potenciar el patrimoni rural, compatible amb la sostenibilitat de l'Horta i dels llauradors, coordinat i consensuat amb els municipis i que tinga en compte diverses mesures de protecció i subvenció des del punt de vista mediambiental, urbanístic, patrimonial i econòmic.

Posteriorment, amb data 28 de juny de 2004, el CVC aprovà un informe en el qual reclamava a les diverses institucions valencianes que estudiaren accions per a evitar el perill imminent de desaparició del Tribunal de les Aigües per la desaparició efectiva de les séquies històriques, en l'elaboració del qual informe es va comptar amb la col·laboració del Prof. Enric Guinot, el qual va aportar abundant informació, incloent-hi plànols, informes, etc.

El CVC vol pensar que a conseqüència d'eixa tasca en defensa d'aquesta part concreta del patrimoni valencià –l'Horta de València–, l'Administració pública ha procedit a l'estudi de les possibilitats de declaració de BIC d'unes construccions concretes, de la qual cosa ens congratulem.

2. La Resolució de 7 d'octubre de 2004 de la Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià resol incoar expedient per a la declaració de BIC, amb categoria de Conjunt Històric, a favor dels assuts de les séquies del Tribunal de les Aigües de València i de la Reial Séquia de Montcada, situats a València, Paterna, Quart de Poblet i Manises. La resolució està acompanyada d'una considerable documentació en forma de plànols i informes. En la Resolució es tracta en concret dels següents assuts:

- Assut de la Reial Séquia de Montcada, als municipis de Paterna i Manises
- Assut de la séquia de Quart-Benàger-Faitanar, als municipis de Paterna i Manises
- Assut de la séquia de Tormos, als municipis de Paterna i Manises
- Assut de la séquia de Mislata, als municipis de Paterna i Manises
- Assut de la séquia de Mestalla, als municipis de Paterna i Manises
- Assut de la séquia de Favara, als municipis de Paterna i Quart de Poblet
- Assut de la séquia de Rascanya, als municipis de València i Manises
- Assut de la séquia de Rovella, al municipi de València

3. Els assuts objecte del present informe presenten característiques diferents pel que fa tant al moment de la seua construcció, com al tipus concret d'edifici, i igualment per les modificacions sofertes al llarg dels segles i pels edificis annexos. Per proximitat i per criteris de valor paisatgístic i arqueològic s'agrupen formant quatre entorns de protecció:

- entorn dels assuts de les séquies de Montcada i Quart
- entorn dels assuts de les séquies de Mislata, Tormos i Mestalla
- entorn dels assuts de les séquies de Favara i Rascanya
- entorn dels assuts de la séquia de Rovella

Amb les naturals diferències de tipus històric i constructiu, en tots quatre entorns cal assenyalar la importància que els assuts han tingut al llarg de la nostra història en l'aspecte econòmic, etnogràfic, paisatgístic, etc., i el perill de la seua desaparició, amb les conseqüències que eixe fet tindria des del punt de vista cultural, ja indicades pel CVC amb anterioritat.

d. Conclusions

De la documentació aportada i de la recopilada amb anterioritat pel CVC en la realització dels informes abans esmentats sobre la necessitat de protecció de l'Horta de València, s'acorda informar a favor de la declaració de BIC, amb categoria de Conjunt Històric, dels assuts de les séquies del Tribunal de les Aigües de València i de la Reial Séquia de Montcada, situats a València, Paterna, Quart de Poblet i Manises., amb les mesures de protecció assenyalades en la Resolució de la Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià.

e. Destinataris

Direcció General de Patrimoni Valencià; Federació de Municipis de la Comunitat Valenciana; Prof. Enric Guinot; Entitats consultades amb motiu dels informes anteriors del CVC sobre la protecció de l'Horta de València.

bb. Informe sobre el barri d'Obradors de Manises

Autor: Comissió de Llegendat històric i artístic
 Coordinador: Vicent Àlvarez i Ricardo Bellveser
 Aprovació: Ple de 20 de desembre

a. Antecedents

Amb data 6 de juliol de 2004 tingué entrada i registre del CVC un escrit signat pels regidors dels grups municipals de Manises, APM, EUPV, demanant l'actuació de la nostra institució, en relació al Barri d'Obradors de l'esmentada ciutat, en l'escrit ja citat es manifestava:

- a. El barri d'Obradors naix a principis del segle XIV i ha estat el centre d'una històrica activitat artesana, en concret de ceràmica,
- b. El barri avui ja prou abandonat d'activitat presenta uns elements patrimonials valuosos que cal conservar,
- c. Es proposen algunes activitats per a la recuperació, especialment amb la d'un part temàtic de la ceràmica:
  - Existència d'un PERI que afecta negativament a la conservació del conjunt patrimonial
  - Existència d'un decliu artesanal

Finalment els peticionaris ens demanen:

1. Que el CVC informe sobre el valor patrimonial i la seua conservació del Barri d'Obradors.
2. Que el CVC es pronuncie sobre el PERI aprovat i especialment en la seua incidència sobre la conservació de la trama urbana i dels edificis a conservar.

Amb data de 15 de setembre de 2004, el president del CVC es donà trasllat de la documentació a la Comissió de Llegat Històric i Artístic a que informe. Els consellers Srs. Bellveser Icardo i Àlvarez Rubio va estar designats per part de la comissió per a elaborar l'informe, després de la visita corresponent.

b. La visita a Manises

Els consellers van efectuar la visita corresponent a la ciutat de Manises, essent rebuts pel Sr. Alcalde, el qual es va acompanyar al Barri d'Obradors, fent-ne un recorregut extern, i visitant un taller dels que resten en funcionament. Pel president de la Comissió de Llegat Històric, se li va fer entrega d'una còpia de l'escrit lliurat pels peticionaris, manifestant el Sr. Alcalde que informaria sobre el tema. En la mateixa conversa l'esmentat Alcalde va indicar que existia un greu problema de finançament, i que la completa conservació no era possible, així com que la trama urbana no tenia rellevància.

c. Consideracions

Cal indicar que el CVC no deu jutjar un PERI que ha estat aprovat i el qual esta sotmès als possibles recursos administratius i jurisdiccionals. En tant, però, que entitat consultiva en matèria patrimonial, segons l'article setè de la LLPCV (Llei 4 de 1998), pot i deu manifestar el seu paper sobre els possibles valors patrimonials del Barri d'Obradors de Manises.

No pot ignorar-se la gran rellevància que en la ceràmica ha tingut la ciutat de Manises, essent coneguda en tot el món. Ens estalviem insistir sobre el tema. D'ací la importància de la conservació de la memòria històrica i dels elements que puguen visualitzar.

d. Conclusions

Primera

La trama urbana que poguérem recórrer al nostre entendre és significativa i deuria conservar-se en la seua major part, especialment en tot el que es troba a partir dels carrers Obradors, Ceramista Gimeno, anant cap la séquia, avui coberta o si cap el riu.

Segona

Existeixen tota una sèrie de façanes d'immobles no ocupats, amb formes irregulars i de construcció típica de pedra, la conservació de les quals recomanem. Es tracta de murs de pedra i morters molt característics de les construccions anteriors al segle XX. A la visita es va reparar durant la visita l'existència d'una façana situada al nord del carrer d'Obradors, que segons les autoritats municipals no estava previst conservar, i al nostre entendre si es de gran valor.

Tercera

La supervivència dels actuals tallers que continuen fent activitat al barri depenen de l'ajuda i el suport tant institucional com privat, per això seria recomanable un pla d'actuació i una promoció específica.

Quarta

El Barri, situat al centre de la població, es troba degradat, i requereix un tractament, tema que es objecte de preocupació per part del municipi. Arbitrar fórmules adients que, a la vegada puguen encetar la via de la recuperació i rehabilitació progressiva, serien més que necessàries, deguem de comptar amb la participació de les diverses instàncies institucionals.

Quinta

Com síntesi final, el CVC recomana la conservació de la trama i l'adopció de mesures de conservació i recuperació, que comporten la protecció de la identitat i característiques del Barri d'Obradors.

e. Destinataris

El Consell Valencià de Cultura envia l'informe realitzat sobre el Barri d'Obradors de Manises a les següents instàncies: Ajuntament de Manises i Conselleria de Cultura, Educació i Esport.

cc. Informe sobre l'Alqueria i el Molí "de Baix" de Massamagrell

Autor: Comissió de Llegat històric i artístic

Coordinador: Vicent Àlvarez i José Morera

Aprovació: Ple de 20 de desembre

1. Objecte de l'informe

Amb data de 22 de setembre de 2004 tingué entrada al registre del Consell Valencià de Cultura un escrit signat per prop de 130 veïns i veïnes de Massamagrell demanant la intervenció del Consell per a la conservació dels anomenats Molí i Alqueria "de Baix", situats en la part oest d'aquest municipi de l'Horta nord. Amb la petició s'adjuntaven escrits d'Acció Ecologista AGRÓ i Centre d'Estudis de l'Horta Nord, de l'Ajuntament de Massamagrell i de la Conselleria de Cultura.

Concretament es demana dictamen favorable del CVC perquè l'Ajuntament incloga ambdós edificis en el seu Catàleg de Béns i Espais Protegits i els done un ús social mitjançant la seua rehabilitació i conversió en Museu Etnològic.

La Comissió de Govern encarrega l'elaboració de l'informe a la Comissió de Llegat, la qual delega en els consellers Vicent Àlvarez i José Morera perquè visiten les construccions i redacten el document.

2. Antecedents

Arran de la lectura de la documentació esmentada en el punt anterior es pot fer el següent relat dels fets:

- a. L'Ajuntament de Massamagrell aprovà el 28 de febrer de 2001 l'execució d'un Pla Parcial urbanístic al sector anomenat "Entrenuclis", el qual inclou l'enderrocament de les dues edificacions esmentades i la urbanització de les actuals terres agrícoles. (En realitat ambdues edificacions, tot i ser d'èpoques diferents, estan unides i formen un conjunt).
- b. Segons els peticionaris, el Molí de Baix, i el camí que porta el seu nom, són un referent per a la gent del poble alhora que elements configuradors de la trama oest genuïna del poble; d'altra banda, la seua conservació i posada en valor social esdevenen una reivindicació de la identitat del poble front a l'aclaparador creixement uniformitzador dels municipis de l'Horta.
- c. Arran d'aquest corrent popular, les associacions AGRÓ i el Centre d'Estudis de l'Horta Nord sol·licitaren la modificació del Pla Parcial per tal que fora compatible amb la conservació del conjunt arquitectònic format pel molí i l'Alqueria, petició que al capdavall fou desestimada per l'Ajuntament per sobrepassar l'àmbit del Pla Parcial i afectar directament al Pla General d'Ordenació Urbana.
- d. L'opinió de la Direcció General de Patrimoni Artístic de la Conselleria de Cultura i Educació, segons escrit de gener de 2002, és que el molí no posseïx valors rellevants per a gaudir de reconeixement com a BIC o BRLL, però l'Alqueria sí té interès tipològic com a habitatge agrícola de l'Horta, a més d'unes pintures que hi ha a la sala superior. Per tant, en cas que el consistori massamagrellenc declarara Bé de Rellevància Local l'Alqueria i la incloguera en el seu Catàleg de Béns i Espais protegits, es podria paralitzar cautelament qualssevol actuacions.

3. Les construccions i l'entorn: el poble de Massamagrell

Massamagrell es troba en la part septentrional de la comarca de l'Horta, a uns 12 quilòmetres de València. El seu terme limita amb la Mediterrània i amb les poblacions –de nord a sud–: Pobla de Farnals, Rafelbunyol, Museros, Massalfassar i l'enclavament valencià de Vistabella. Té una població d'uns 12.500 habitants en un terme municipal de 6 quilòmetres quadrats.

El molí de Baix¹ –també conegut com "de Bigorra"– es troba situat en la partida de la Magdalena, a la part oest de Massamagrell, junt a una derivació –o "roll"– de la Sèquia de Montcada. La referència més antiga és en el inventari de F. De P. Alguer, a l'any 1828, repetint-se posteriorment a l'any 1845 en el llistat de P. Madoz. Es tracta d'una construcció de planta irregular on es molia farina amb l'impuls de l'aigua, activitat que es perllongà fins als anys seixantes. Ara per ara presenta greus alteracions en la façana i en la seua disposició.

Adossat perpendicularment a la construcció anterior es troba "l'Alqueria", habitatge dels moliners. Aquest edifici es troba en millor estat de conservació i té una

¹ Extret de GUINOT, Eduard (coord.), *Camins d'aigua. El patrimoni hidràulic valencià. La Real Acequia de Moncada*, Generalitat Valenciana, València, 1999.

organització de l'espai típica de les construccions de l'Horta, amb un corredor central amb les cambres als laterals. Fins fa poc comptava, a més, amb dues xicotetes torres de guaita.

Els autors d'aquest informe destrien, a més, la maquinària del molí, que tot i no ser la originària té un cert interès com a patrimoni industrial de la meitat del segle XX. Però, fonamentalment, cal remarcar la integració del conjunt amb el paisatge de l'Horta: des del camí que conduïx del poble al molí, que acaba unes passes més endavant en el cementiri –"camí dels morts"–, fins al conjunt d'edificis al voltant de l'indret: Institut d'Ensenyament Secundari i F.P, i el convent de caputxins de la Magdalena.

4. Notes addicionals arran de la visita dels membres del CVC

Dues reflexions sorgixen després de la visita i estudi d'aquest assumpte. D'una banda, el respecte que es cospa en la gent del poble vers la seua memòria històrica com a reacció front a un creixement urbanístic i demogràfic uniformitzador –cas de Massamagrell i altres poblacions en la rodalia de la capital—. Així, tal com el Consell ja ha assenyalat en documents anteriors², el patrimoni històric i cultural és el suport i origen dels valors de les societats que es volen considerar modernes, avançades, és allò que dóna sentit identitari al lloc en què es troba, i per tant, pot ser l'element integrador i cohesionador del present i el futur amb el passat i la memòria, entre les persones d'ací i les vingudes de fora. Així, el molí de Baix, tal vegada no tinga un interès universal, però la seua conservació té un interès local que cal aprofitar en aquest sentit.

En els documents referits anteriorment el Consell també ha fet palesa la funció formativa i integradora del coneixement del patrimoni: traslladar la importància dels valors compartits com a forma de crear un estat de consciència vers l'estima del patrimoni. En aquest cas hi ha un valor pedagògic afegit en el fet que el molí de Baix es trobe al costat d'un Institut d'Ensenyament Secundari i F.P; així, la oportunitat de mostrar la "intrahistòria" del conjunt, cristal·litzada ara en la seua conservació i posada en valor –a tall d'exemple mitjançant la creació d'un Museu Etnològic de l'Horta— esdevé una forma d'aprendre didàcticament, interactivament, la lliçó de la memòria.

5. Conclusions i recomanacions

Com a recapitulació el Consell Valencià de Cultura recomana les següents actuacions:

- 1^a. El conjunt format pel molí i l'Alqueria de Baix representen un valor patrimonial que els fan mereixedors de la qualificació de Béns de Rellevància Local, per la qual cosa aconsellem a l'Ajuntament l'estudi de la seua declaració i la inclusió en el Catàleg Municipal de Béns i Espais Protegits.
- 2^a. L'adequació del planejament urbanístic amb la protecció atorgada i la possibilitat de donar un nou ús social al conjunt arquitectònic.
- 3^a. L'enviament del següent informe a les següents instàncies: representant de les persones que signen la petició al CVC, l'Ajuntament de Massamagrell i la Conselleria de Cultura, Educació i Esport.

---

² Dictamen sobre la conservació de l'Horta de València (maig de 2000) i Dictamen sobre les mesures de protecció del patrimoni cultural valencià (maig de 2004)

A més, s'inclou com annex a aquest informe una Guia-resum dels tràmits per a la inclusió d'un bé immoble en la Secció Segona de l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià amb la categoria de Béns de Rellevància Local i règim de protecció, publicat per la Conselleria de Cultura, Educació i Esport.

dd. Informe sobre la conservación del patrimonio histórico militar de la Guerra Civil (1936-1939)

Autor: Comissió de Promoció cultural
Coordinador: Vicente Muñoz Puelles i Jesús Huguet
Aprovació: Ple de 20 de desembre

Antecedentes

A propuesta del Sr. Muñoz Puelles, la Comisión de Promoción Cultural empezó a interesarse por la Conservación del Patrimonio Histórico Militar, en relación con una serie de temas: el Museo Militar, los cuarteles de la Alameda de Valencia, los refugios antiaéreos y la conservación de las fortificaciones, trincheras y otras edificaciones defensivas.

Para tratar este último tema, la Comisión invitó a los señores Albert Girona Albuixech, Profesor de la Universidad de Valencia y al Sr. Edelmir Galdón, Jefe de la Sección de Difusión Cultural de la Conselleria de Cultura y estudioso del tema. Ambos comparecientes expusieron la necesidad de conservar el patrimonio histórico militar valenciano, y en particular las líneas de defensa, que aunque se hallan en relativo buen estado, permanecen expuestas al expolio, a la degradación natural y a la expansión urbanística. Tanto el Sr. Girona como el Sr. Galdón aportaron documentación abundante y ofrecieron su ayuda a cualquier iniciativa del Consell Valencià de Cultura en este sentido.

También compareció, para exponer la situación del Museo Histórico-Militar de Valencia su Director, el Coronel D. Ángel M. Adán García, que manifestó la importancia de dicho museo así como la de su contenido, gran parte del cual corresponde al período de la Guerra Civil Española.

A propuesta de la Comisión de Promoción Cultural, el Sr. Huguet y el Sr. Muñoz Puelles quedaron encargados de redactar un informe sobre la situación del patrimonio histórico militar de la guerra civil y la importancia de su conservación. La renovación del CVC ha supuesto un breve retraso en la presentación del informe, razón por la cual se hace ahora, cuando la composición de la Comisión ha cambiado. El informe se basa, en su mayor parte, en las aportaciones del Sr. Girona y el Sr. Galdón, así como en la información proporcionada por el coronel Adán.

La Guerra Civil Española

La Guerra Civil, esto es la ruptura brutal del clima de convivencia democrática existente, es el acontecimiento que más ha influido en la trayectoria histórica de nuestro país durante el siglo XX. España se convirtió en un vasto campo de pruebas, donde intervinieron algunas de las potencias europeas que estaban preparándose para un conflicto bélico de mayor envergadura y se ensayaron las innovaciones que en materia logística, estratégica y operativa habían surgido desde la Primera Guerra Mundial.

Esta es, sin duda, una de las razones de la larga duración del conflicto. Ambos bandos, a medida que iban recibiendo ayuda de las potencias interesadas, se

adaptaron a distintos modos de plantear las estrategias del combate, tanto en lo referente a los movimientos de ataque como a los planteamientos defensivos.

Durante gran parte de la guerra, el frente permaneció estable. Se extendía sobre miles de kilómetros de territorio, casi siempre escarpado y de difícil acceso. Por ello, la Guerra Civil Española puede ser considerada como la última gran guerra en la que la trinchera desempeñó un papel esencial.

En particular, el frente del Mediterráneo fue dotado con un importante sistema de fortificaciones, trincheras y otras edificaciones defensivas, que formaron la línea XYZ, desde Almenara hasta Santa Cruz de Moya. Dicho sistema pretendía frenar la ofensiva que se inició sobre Valencia en la primavera de 1938.

En junio de ese año las tropas franquistas alcanzaron la línea XYZ, donde fueron retenidas, entre otras razones, por el inicio de la ofensiva del Ebro. Las tropas franquistas también fortificaron sus posiciones, por lo que cada línea de trincheras se alzó frente a la otra.

Ambas líneas se conservan aún en gran parte, con construcciones en relativo buen estado, allí donde el uso agrícola o la especulación urbanística no las han destruido.

También son reconocibles, con mayor o menor fortuna, algunas líneas de defensa secundaria como las situadas en los bosques de Paterna o en los alrededores de Masías (Moncada), así como algunos puntos de defensa costera, que subsisten pese al impacto del turismo en las playas. Mención aparte merecen otras construcciones de carácter urbano, como los refugios antiaéreos.

La necesidad de conservación

A lo largo de los últimos años ha aumentado el interés por el patrimonio de la Guerra Civil Española, acontecimiento histórico que, pese a estar presente en la memoria de muchos, tuvo lugar hace más de sesenta años. Es más, a medida que nos alejamos cronológicamente de ella, parece imponerse un afán de comprensión más científico, riguroso y global, que no termina con el enfoque historiográfico sino que también abarca la perspectiva patrimonial y arqueológica.

Conviene recordar que en otros países hay ejemplos muy notables de las políticas de conservación, excavación y conversión en museos de los espacios de guerra: el valle de Shenandoa en los Estados Unidos; Normandía, Verdún y el Somme en Francia; Ipres y los campos de Flandes en Bélgica; los Museos de la Resistencia en Italia; la Ruta del Terror de Berlín y los campos de concentración, convertidos en museos en toda Europa. Lejos de fomentar los rencores, la conservación de los espacios bélicos lo que hace es recordar a los pueblos los horrores que han compartido, y propiciar un sentimiento de concordia y de aflicción común.

Desde hace años, Francia e Italia cuentan con una completa y activa protección integral, que incluye tanto medidas legales como efectos normativos, de los sistemas y las construcciones defensivas de la II Guerra Mundial y otros conflictos bélicos.

Este criterio conservacionista aún no se ha impuesto en España, pese al esfuerzo del mundo académico a la hora de implicar a las instituciones públicas. De hecho, ni la mayoría de los principales espacios históricos de los escenarios bélicos ni la arquitectura bélica que se conserva cuentan con protección legal. Tampoco se impulsan políticas decididas de divulgación y de conversión de los escenarios de la contienda en museos. Y se tolera el saqueo sistemático de los restos materiales de

los yacimientos arqueológicos de los campos de batalla, que luego son vendidos en un mercado de objetos y armas de la guerra bien conocido.

Sólo algunas comunidades autónomas y, sobre todo, algunos ayuntamientos y entidades privadas, han comenzado a tomar la iniciativa con propuestas interesantes de recuperación de los entornos locales de la Guerra Civil, mediante catalogaciones, actuaciones arqueológicas, obras de restauración y ambiciosos planes de conversión en museos.

En esta dirección cabe valorar las iniciativas de ayuntamientos como los de Castejón del Puente (Huesca), Almedinilla y Luque (Córdoba), Lopera (Jaén), Arganda del Rey y los pueblos de la Sierra de Guadarrama (Madrid), los del Campo de Gibraltar, Martinet (Lleida), etc., que de forma aislada y con gran esfuerzo están recuperando trincheras, refugios o fortines, para convertirlos en Bienes de Interés Cultural o, en algunos casos, con la compra de armamento de la época, para potenciar su visita como valor patrimonial, histórico y turístico.

Dicho esfuerzo ha cobrado una mayor dimensión con los proyectos de conversión en museos de escenarios bélicos tan conocidos como los que nos han quedado de las batallas del Ebro (los cinco pueblos de la comarca tarraconense de la Terra Alta y el Centre d'Estudis de la Batalla de l'Ebre), Brunete, Belchite, Teruel, etc...

De todos ellos, el más interesante es el proyecto emprendido por el Institut de Desenvolupament de les Comarques de l'Ebre, a partir de la propuesta hecha por el Taller de Projectes, Patrimoni i Museologia de la Universitat de Barcelona de un Plan de Ordenación de los Espacios Históricos y Arqueológicos de la Batalla del Ebro. Se trata de definir las actuaciones de las distintas administraciones interesadas en convertir el espacio de la Batalla del Ebro en un activo patrimonial, cultural, socioeconómico y turístico.

La situación en nuestra comunidad es bien diferente. En primer lugar porque, aunque cuenta con un patrimonio mueble e inmueble de la guerra muy rico (aeródromos rurales, trincheras y bunkers, refugios antiaéreos urbanos, fortines en zonas costeras, fábricas de armamento, Museo Militar de Valencia, etc...), todavía se carece de una conciencia de lo que representa su valor histórico, patrimonial, arqueológico y económico. Es preocupante, y hasta cierto punto incomprensible, el olvido al que la sociedad valenciana y sus administraciones han sometido a estos espacios de la memoria de la guerra. Por citar un ejemplo, actualmente, como yacimientos arqueológicos, en el listado de la Consellería de Cultura, Educación y Deportes sólo figura documentado un grupo de trincheras ubicadas en el término municipal de Villagordo del Cabriel.

En los últimos años, afortunadamente, también aquí la situación está cambiando. Cabe destacar, sobre todo, el interés de algunos ayuntamientos en conservar este tipo de arquitectura militar de la guerra, especialmente los refugios. El problema es que muchas fortificaciones se encuentran en las poblaciones del interior, zonas en general con menos recursos económicos.

Queda, pues, mucho por hacer en materia de catalogación e inventario, de tramitación de expedientes de BIC, de intervenciones arqueológicas (de salvamento y de carácter ordinario, mediante proyectos de investigación científica subvencionada o convenios con ayuntamientos), de denuncias de destrucción y expolio (Seprona), de conservación y protección (restauración, cierre, vallados, señalización, accesos), o de planes de actuación (Servicio de Patrimonio Arquitectónico y Medioambiental, como encargado de la arquitectura militar histórica).

Tampoco hay que desestimar las propuestas de conversión de los entornos patrimoniales en museos, como podría ser el caso de la línea defensiva XYZ, situada cerca del pueblo de El Toro, perfectamente convertible en un museo al aire libre de la guerra, en una especie de Parque Cultural de la Guerra Civil, desde una perspectiva educativa y divulgativa que entiende el patrimonio como un instrumento socialmente útil. Y es que los conjuntos patrimoniales y los museos pueden servir no sólo como instrumentos de transmisión de conocimientos históricos y humanísticos, sino también como motor del desarrollo económico y turístico de las comarcas rurales de interior (visitas guiadas al museo al aire libre, turismo cultural, visitas escolares, etc.). Es decir, como factor de desarrollo del entorno.

Cualquier toma de iniciativas al respecto ha de hacerse sobre la base de una nueva sensibilidad y del respeto hacia el patrimonio que debe caracterizar a toda sociedad culta, consciente de la importancia de su identidad. Y ha de servir también como homenaje a tantos esfuerzos anónimos, de uno y otro bando, que en medio de las difíciles condiciones de la guerra y en un territorio tan abrupto como el interior valenciano, levantaron esas construcciones.

Consideración legal

De acuerdo con la legislación estatal vigente, que es la que sigue la Ley de Patrimonio Cultural Valenciano, las fortificaciones y construcciones militares y civiles de la Guerra Civil podría ser protegidas específicamente a partir de una interpretación generosa del Decreto de Castillos de 1949, ampliada posteriormente a fortalezas, edificios, casas con elementos fortificados, baluartes y construcciones defensivas. Esta consideración permitiría declarar estos bienes inmuebles como BIC, nivel de máxima protección.

Otra forma de protección acorde con nuestra Ley sería la de considerar esas construcciones como Lugar Histórico, figura que permite un nivel de intervención mas amplia y que obliga a agruparlas por zonas, dada su dispersión geográfica. Este concepto también permite incorporar elementos complementarios, como el paisajístico-natural, lo cual ampliaría su interés y sus usos (por ejemplo, las construcciones ubicadas en la Sierra Calderona o en la Sierra del Toro).

Actuaciones

La protección administrativa sobre estos bienes patrimoniales es fundamental pero insuficiente. Hay que propiciar el interés social y el disfrute racional de los mismos. Para ello conviene llevar a cabo una tarea de ordenación, protección y conservación, que exige:

1) Una actuación inventarial. Determinar dónde se encuentran estos restos y en qué condiciones. La tarea requiere un amplio abanico de compromisos por parte de distintos niveles administrativos (Central, Autonómico, Provincial, Local), así como intentar involucrar en el compromiso a instituciones financieras, que puedan aportar fondos. Para esta labor de inventariado puede recurrirse en un primer momento al concurso de la Federación Valenciana de Municipios y Provincias. A través de ella y apelando al Acuerdo de Cooperación entre el Consell Valencià de Cultura y la Federación puede coordinarse una encuesta por municipios, donde queden recogidos los bienes inmuebles de la Guerra Civil susceptibles de ser inventariados.

2) Una intervención de asentamiento y protección de los restos, que propicie además su accesibilidad y señalización, tarea en la que también debe intervenir el departamento administrativo responsable del Medio Ambiente.

3) Propiciar los estudios de documentación histórica de los hechos acontecidos, fundamentalmente a través o en colaboración con el Departamento de Historia Contemporánea de la Universidad de Valencia, a ser posible a través de un protocolo específico de colaboración.

4) Propiciar el turismo cultural en las zonas idóneas, mediante la publicación de un inventario de las construcciones, así como de guías de las áreas naturales donde se encuentran, destacando las dos vertientes de interés: la paisajística-natural y la histórica-documental.

5) Propiciar la creación de museos locales específicos sobre el tema, de manera que se refuerce el carácter de especificidad de las zonas ricas en estos inmuebles, favoreciendo el desarrollo turístico-cultural de las mismas. Hace años se intentó crear un museo de la Guerra Civil en el Toro, proyecto que fracasó por falta de apoyo institucional y financiero.

6) Atender y promover las iniciativas de las asociaciones culturales que sirvan para estudiar y difundir ese momento histórico.

7) Desarrollar una campaña de difusión pública que permita potenciar el turismo escolar en las zonas afectadas y los servicios paralelos que serían exigibles.

Para que todo esto pueda ser efectivo, convendría considerar la creación de un organismo de ejecución del proyecto, capaz de coordinar iniciativas y de optimizar esfuerzos. Dicho organismo incluiría a representantes de las instituciones implicadas. Sería útil que el Consell Valencià de Cultura, mediante informes anuales, supervisara el grado de ejecución del proyecto.

Por otra parte, el Consell Valencià de Cultura podría colaborar con la Universidad de Valencia, a través de su Departamento de Historia Contemporánea, en la organización del primer Simposium sobre las construcciones militares en la Guerra Civil Española. Dicho simposium, que debería celebrarse a nivel nacional, produciría resultados científicos y sería rentable desde el punto de vista de la difusión pública.

Sensibilización institucional

El Consell Valencià de Cultura podría, además, encabezar una campaña de sensibilización de las instituciones públicas competentes en lo que se refiere al patrimonio militar de la Guerra Civil, fundamentalmente la Conselleria de Cultura, Educación y Deportes y los ayuntamientos afectados. Una institución como la nuestra está capacitada para recabar las voluntades y los medios necesarios para preservar estos valores arqueológicos.

EL CVC enviará este informe a la Conselleria de Cultura, Educació i Esport, a la Federació de Municipis i Províncies, a la Agencia Valenciana de Turisme, a las Universitats Valencianes (Departaments corresponents), a las Diputaciones Provinciales y a cualquier organismo que se considere competente en la materia, con la finalidad de que se tomen, en la medida de lo posible, las decisiones oportunas para la conservación de este patrimonio.

7. Publicacions

7.1. Llibres publicats

7.2. Altres publicacions

7.1. Llibres publicats

a. Col·lecció Oberta

- NAVARRO BROTONS, Víctor, i al., **Jerónimo Muñoz. Introducción a la Astronomía y la Geografía**. "Oberta". Consell Valencià de Cultura. València. 2004.

Característiques: Castellà; 32 x 22 cm.; 354 pàgines; 88 il·lustracions; ISBN: 84-482-3709-9.

Sinopsi:

Jerónimo Muñoz (València, 1520-Salamanca, 1592) va ser un dels científics més destacats de l'Espanya del segle XVI. Va començar els estudis a València i els va continuar a París i a Lovaina. Va ser professor d'hebreu a la Universitat d'Ancona (Itàlia) i d'hebreu i matemàtiques a les universitats de València i Salamanca. A Espanya va ser molt conegut com a matemàtic, geògraf, hel·lenista i hebraïsta. A Europa la seua fama es va deure sobretot al seu estudi de la supernova de 1572. Muñoz va ser un dels autors que van determinar la posició de l'estrella amb més precisió, i el que millor va entendre les implicacions cosmològiques del fenomen. Tot i que va publicar poques obres, va deixar un important volum de manuscrits, alguns dels quals es conserven en còpies fetes pels seus alumnes. Aquest és el cas de la *Introducció a la Astronomia i la Geografia*, obra preparada per a les seues classes sobre la matèria a València. Aquesta obra es d'un enorme valor com a testimoni del mestratge de Muñoz. Però, a més, el seu estudi, a la vora d'altres dades i testimonis, ha permés demostrar que el primer mapa del Regne de València, publicat per Abraham Ortelio en el seu famós atlas *Theatrum Orbis Terrarum*, es va elaborar a partir de les dades aportades per Muñoz i pot considerar-se bàsicament obra seua.

- ALDANA FERNÁNDEZ, Salvador, i al., **Monumentos desaparecidos de la Comunidad Valenciana. Alicante**. "Oberta". Consell Valencià de Cultura. València. 2004.

Característiques: Castellà; 23 x 21 cm.; 289 pàgines; 120 il·lustracions; ISBN: 84-482-3764-1.

Sinopsi:

La investigació sobre els monuments valencians desapareguts s'ha de remuntar, en alguns casos, a l'Edat Mitjana, ja que en uns temps tan reculats València ja havia començat a arruïnar el seu patrimoni. Però, encara va ser pitjor amb l'avanç del temps i l'arribada de la Desamortització, amb la consegüent venda d'edificis a particulars o la transformació de les cases de religió en casernes, ja que l'estratègia militar urbana exigia comptar amb edificis desafectats situats al centre de les ciutats, des dels quals els militars havien de poder fer front a revolucions, aldarulls, motins, pronunciaments i guerres civils. Pràcticament abandonen la seua funció tots o quasi tots els convents de les terres valencianes, com també llonges de contractació, mercats, passeigs urbans, teatres, cases senyorials, etc., dels quals hi ha, per desgràcia, molts exemples en aquest llibre, referit a la província d'Alacant. Cada obra elimina una part de la nostra memòria històrico-artística –en aquest cas arquitectònica—. Reunides quasi totes, com hem fet amb la província de València, i ara amb la d'Alacant, donen fe d'una pèrdua ben important. Ara es el moment d'extraure'n les conclusions que pertoque.

Alacant i la seua província no podien ser una excepció en el lamentable espectacle de la destrucció del nostre patrimoni artístic.

b. Col·lecció "Monografies"

- DIEGUEZ, Carmen; PEREJÓN, Antonio; TRUYOLS, Jaime; coords., **Homenaje a José Royo Gómez. 1895-1961**. "Monografies". Consell Valencià de Cultura. València. 2004.

Característiques: Castellà; 24 x 16 cm.; 321 pàgines; 60 il·lustracions; ISBN: 84-482-3851-6.

Sinopsi:

José Royo Gómez és una de les figures més destacades de la geologia i la paleontologia espanyoles del segle XX. La importància de la seua producció científica, com es posa de manifest en aquest volum, és unànimement reconeguda pels especialistes de les disciplines que ell va cultivar. No obstant això, el seu nom és poc conegut fora d'aquests àmbits científics. El dolorós fet d'haver d'abandonar Espanya després de la Guerra Civil, que va contribuir, sens dubte, a aqueix desconeixement en el seu país natal, va possibilitar, al mateix temps, que la seua obra i magisteri deixaren empremta en el continent americà. El fet que el 1995 es complira el centenari del naixement de l'il·lustre naturalista castellonenc va ser aprofitat per un grup de geòlegs i paleontòlegs, encapçalats pels doctors Jaime Truyols, Carmen Diéguez i Antonio Perejón, per a preparar una sèrie d'actes en què es projectara la vida i obra de Royo Gómez. Els actes van comptar amb el suport humà, institucional i financer de diverses entitats: universitats, societats científiques, museus, ajuntaments, diputacions i empreses privades. El Consell Valencià de Cultura brinda, mitjançant la publicació del present llibre, la possibilitat que gran part del treball preparat per a l'homenatge al Dr. Royo Gómez es pugui estudiar i gaudir ara en aquest volum.

c. Col·lecció "Biblioteca de Rescat"

- ROMÀ, Joan Miquel; **Poesies completes**. "Rescat". Consell Valencià de Cultura. València. 2004.

Característiques: Valencià; 20 x 14 cm.; 182 pàgines; 6 il·lustracions; ISBN: 84-482-3849-4

Sinopsi:

Joan Miquel Romà (Xaló 1914-València 1978), mestre i redactor de la revista Nova Cultura, va ser reclòs, després de la Guerra Civil, en un camp de concentració francès i posteriorment va viure a diversos països de l'Est europeu i a França, on va freqüentar la Universitat de Montpel·lier. Va ser secretari del Comité Franco-Español que organitzaria, en febrer de 1945, el primer homenatge a Antonio Machado a Perpinyà i a Colliure. En 1958 va retornar a València, on va residir fins a la seua mort. A França havia publicat diverses plaquettes, i a València, en 1961, De oscura transparencia, llibre de poemes que es recullen en el present volum de Poesies Completes junt a l'inèdit Noves cançons i altres poemes de llibertat i d'amor.

- MONTENGÓN, Pedro; **Eudoxia, hija de Belisario**. "Rescat". Consell Valencià de Cultura. València. 2004.

Característiques: Castellà; 20 x 14 cm.; 588 pàgines; ISBN: 84-482-3861-3
Sinopsi:

Eudoxia, hija de Belisario, novel·la didàctica, històrica i preromàntica, està totalment dedicada a l'educació de la dona. L'alacantí Montengón, un avançat del seu temps, considera l'educació de la dona tan rellevant com la de l'home i, al mateix temps, la necessitat de desenrotllar-ne les forces racionals enfront de la preponderància sensitiva. Si Eusebio és el prototip d'educació masculina, Eudoxia ho és de la femenina, i en tots dos s'adverteix el pes de l'ètica senequista. Eusebio i Eudoxia són els prototips espanyols enfront de l'Emili i la Sofia roussonians. Eudoxia, hija de Belísono, doncs, és una de les novel·les més representatives del segle il·lustrat, arreplega la tradició i s'avança als models històrico-romàntics del XIX. Els seus continguts són de plena actualitat.

d. Coedició

- GIL-ALBERT, Juan; **Obra completa en prosa**. Consell Valencià de Cultura. Institució Alfons el Magnànim. València. 2004.

Característiques: Castellà; 3 volums; 15.5 x 14 cm.; 588 pàgines; ISBN: 84-7822-421-1
Sinopsi:

Juan Gil-Albert (1904-1994) es uno de los escritores valencianos más destacados de todos los tiempos. Nacido en Alcoi y muerto en Valencia, dedicó su vida íntegramente a las tareas de escritor, como poeta, memorialista, ensayista y novelista. También fue un activo animador cultural. Durante su juventud, en la secretaría de la revista Hora de España, que se editó en Valencia en los años de la guerra civil española; como organizador del II Congreso de Intelectuales en Defensa de la Cultura, y como colaborador de otras publicaciones impulsadas desde lo que se denominó la España leal. En el exilio, participó en las revistas y actividades promovidas por los exiliados españoles, perteneció al grupo de intelectuales del entorno de Octavio Paz. De regreso a Valencia fue referente cultural de varias generaciones de escritores, muchos de cuyos miembros desfilaron por su casa de la calle de Colón y de Taquígrafo Martí, donde hallaron la hospitalidad del hombre bueno y el consejo del amigo. Por último, desde mediados de los ochenta y de los noventa, como presidente del primer Consell Valencia de Cultura de la Generalitat Valenciana.

Fueron todos ellos periodos no ausentes de dificultades políticas, sociales y económicas, a las que Juan Gil-Albert supo hacer frente con una gran dignidad y sin desviarse de su labor de escritor, tarea que consideraba crucial. "Escribir a diario -dejó dicho- ha sido para mí realizarme; como otros necesitaron, por ejemplo, rezar", escritura entendida como una oración y también como una búsqueda, "escribo para aclararme las cosas y doy a conocer lo que escribo por si este camino que hago, puede ayudar en algún caso, a los demás".

Ahora, cuando cumplimos cien años de su nacimiento y diez de su muerte, el Consell Valencia de Cultura, que tan dignamente presidió el escritor hasta su muerte, y la Institució Alfons el Magnànim de la Diputació de Valencia,

primera editora de sus Obras Completas, acordaron conmemorar estas fechas de nacimiento y muerte con la presente edición-homenaje en la que también colaboran la Caja de Ahorros del Mediterráneo, el Instituto Alicantino de Cultura "Juan Gil-Albert", los ayuntamientos de Valencia, Castellón, Alcoi y Xátiva; el Patronato de Cultura del Ayuntamiento de Alicante y las diputaciones de Alicante y Castellón.

El Consell Valencià de Cultura, hoy presidido por el profesor Santiago Grisolia, acordó declarar el año 2004 "Año Juan Gil-Albert", tras lo cual programó una serie de actividades y actuaciones que se están celebrando, entre ellas el volver a poner al alcance del lector atento, curioso o sencillamente del nuevo lector, toda su prosa. La Diputación de Valencia, presidida por don Fernando Giner, por medio de la Institució Alfons el Magnànim, ha preparado a su vez una serie de publicaciones como la primera biografía del escritor alicantino, monografías de la revista Debuts y la reedición de la presente Obra completa en prosa sobre la base de la que ya comenzó a editar, en trece volúmenes, en 1982, formando así actividades complementarias, bien recibidas por el resto de los organismos e instituciones que hemos citado, vinculados todos ellos con Gil-Albert en un acto de memoria, de recuerdo y de reparación.

7.2. Altres publicacions

Durant 2004 el Consell Valencià de Cultura ha editat, en format menor, alguns dels seus dictàmens aprovats recentment (els quals també es troben disponibles en versió electrònica al web institucional); concretament:

- **Dictamen sobre la llengua.** (Aprovat el 13 de juliol de 1998). Versió llibret amb tapes dures, bilingüe. 19 x 26.5 cm. 39 pàgines.
- **Dictamen sobre la conservació de l'Horta de València.** (Aprovat el 8 de maig de 2000). Versió llibret amb tapes lleugeres, bilingüe. 14 x 21 cm. 19 pàgines.
- **Dictamen sobre la qüestió energètica i les energies renovables.** (Aprovat el 28 de setembre de 2001). Versió llibret amb tapes lleugeres, bilingüe. 14 x 21 cm. 15 pàgines.
- **Dictamen sobre les mesures de protecció del patrimoni cultural valencià.** (Aprovat el 28 de maig de 2004). Versió llibret amb tapes lleugeres, bilingüe. 14 x 21 cm. 38 pàgines.

A més, el Consell començà en 2004 l'edició d'una **agenda institucional** caracteritzada per ser, a més d'un calendari de treball, un almanac anual amb efemèrides polítiques, històriques i culturals valencianes.

8. El Consell en la xarxa

8.1. El lloc web del CVC a internet

8.2. Estadístiques d'accés

8.1. El lloc web del Consell a internet

L'actual pàgina web del Consell Valencià de Cultura –www.cvc.gva.es— es va publicar, en el mes de desembre de 2002, amb un objectiu estratègic bàsic: augmentar i facilitar el coneixement de la institució i les seues activitats per part de la societat.

La xarxa internet és el paradigma de la revolució que les noves tecnologies estan introduint en la societat del coneixement: ens permet accedir a lloure a una ingent quantitat de continguts i informació de forma fàcil, còmoda i cada vegada més ràpida. Per això, disposar d'un lloc web institucional en internet és per al Consell una oportunitat amb vista a la seua estratègia comunicativa, i, atesa la seua entitat com a màxim ens consultiu i assessor públic valencià, un deure.

La nova pàgina web del CVC es va dissenyar –respecte a l'anterior, en funcionament des de l'any 2000— amb dues premisses: més informació (més continguts), i més dinamisme (actualització dels continguts en temps real des de qualsevol ordinador). A més, tot i que existix una versió castellana, es va apostar pel valencià com a llengua principal del lloc web –tal com recomana l'informe del CVC sobre les noves tecnologies i la difusió de la cultura, respecte a la potenciació de la nostra llengua en la xarxa—.

8.2. Estadístiques d'accés

Tal i com es pot deduir de les dades presentades a continuació, que abasten l'activitat registrada pel servidor web entre l'1 de gener i el 31 de desembre de 2004, la pàgina web institucional del Consell ha experimentat un **augment** significatiu en tots els paràmetres d'accés respecte a l'any 2003 –primer any de funcionament—. A tall d'exemple, el nombre total de **visites** ha superat les 40.000 anuals, un **120 %** més que en 2003, de les quals el 90 % provenen dels Estats Units (50 %) i d'Espanya (40%), i la resta es repartixen entre països de la Unió Europea i països sudamericans de parla castellana.

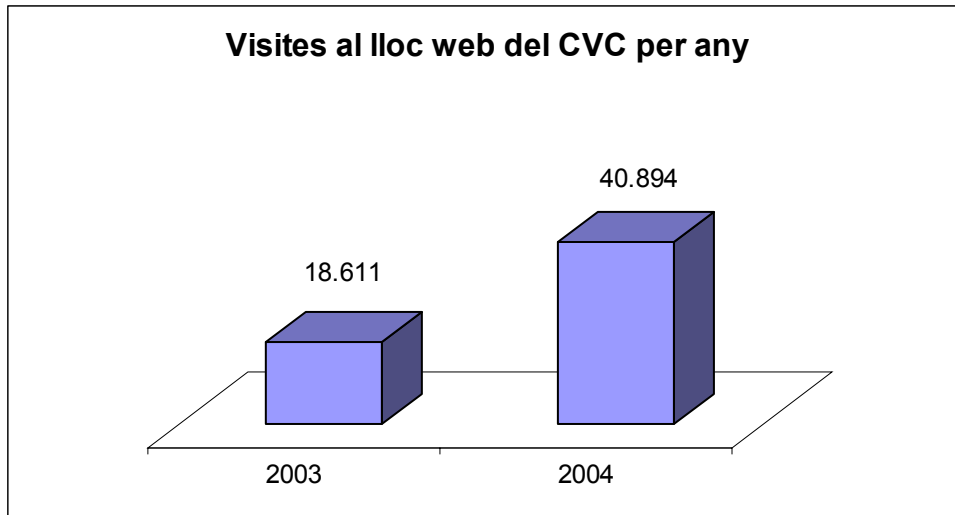
Durant 2004 la secció de "Documents", on estan disponibles els dictàmens i informes del Consell i es pot consultar el catàleg institucional de publicacions, ha sigut la més visitada del web; en segon lloc hi ha la "Sala de premsa", on es publiquen les notes de premsa de les activitats de la institució.

Per últim, durant el període referit els documents més descarregats han sigut: l'informe-estudi sobre les mesures per a evitar o disminuir els incendis forestals, aprovat en el mes de febrer, amb prop de cinc-mil peticions ateses pel servidor; i en segon lloc el Dictamen de la Llengua, aprovat en 1998, que ha sigut descarregat 3860 vegades entre la versió valenciana i la castellana.

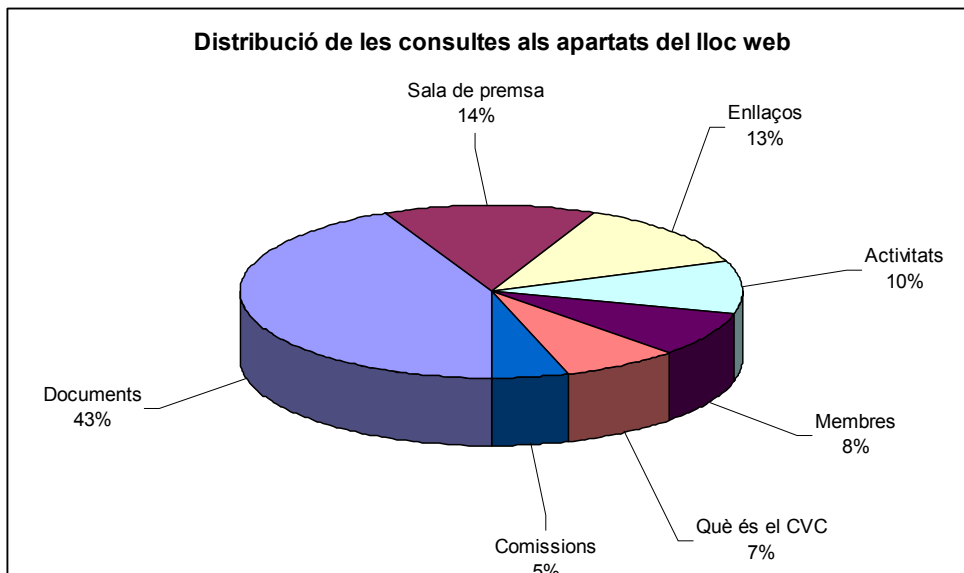
Paràmetres bàsics sobre l'accés al lloc web del CVC

	2003	2004	Variació %
Total visites	18.611	40.894	120
Mitjana diària de visites	51	111	118
Duració mitjana de la visita (minuts)	7,25	11,4	57
Total pàgines consultades	58.440	100.096	71
Mitjana diària de pàgines consultades	160	273	71
Mitjana de pàgines consultades per visita	3,14	2,45	-22

Taula 10. Estadístiques d'accés al lloc web del CVC.

Gràfic 1. Comparació del nombre de visites al lloc web del CVC.

Gràfic 2. Distribució de les consultes als apartats del lloc web del CVC durant 2004.

Documents més descarregats del lloc web del CVC durant 2004

Document-arxiu	Nombre de descarregues		Total	%	
	Versió valenciana	Versió castellana			
Estudio para minimizar o evitar los incendios forestales		4895	4895	16,03%	
Dictamen de la llengua (any 1998)	2431	1426	3857	12,63%	
Memòria del Consell Valencià de Cultura 2001	2394		2394	7,84%	
Memòria del Consell Valencià de Cultura 2002	2235		2235	7,32%	
Document retrospectiu sobre la història del CVC	2168		2168	7,10%	
Memòria del Consell Valencià de Cultura 2000	1925		1925	6,31%	
Dictamen sobre el títol "Príncipe de Gerona" (any 1990)		1070	1070	3,50%	
Document informatiu sobre les I Jornades del CVC sobre cultura en la CV	958		958	3,14%	
Document informatiu sobre "com treballa el CVC"	538	356	894	2,93%	
Versió electrònica de la Llei de creació del CVC	455	385	840	2,75%	
Informe sobre la publicació "Perfiles de la ciencia"		823	823	2,70%	
Versió electrònica de la carpeta-fullet de presentació del CVC: (llibret 2on: el Palau de Forcalló)			781	2,56%	
Document informatiu sobre la 5ª renovació del CVC	532	202	734	2,40%	
Dictamen sobre les mesures de conservació del patrimoni cultural valencià	367	298	665	2,18%	
Versió electrònica del llibre <i>Jornades sobre la cultura de la innovació i la cooperació a la CV</i>		649	649	2,13%	
Dictamen sobre el llibre i la lectura (any 2003)	548		548	1,80%	
Informe sobre la denominación comarcal "Plana de Utiel"		543	543	1,78%	
Memòria del Consell Valencià de Cultura 2003	538		538	1,76%	
Dictamen sobre l'Horta de València (2000)	152	207	537	1,76%	
Versió electrònica del Reglament d'organització i funcionament del CVC	169	199	368	1,21%	
Document informatiu sobre la Declaración de Valencia sobre el Genoma Humano (any 1988)		269	269	0,88%	
Document informatiu sobre la 6ª renovació del CVC	253		253	0,83%	
Informe sobre la declaració de BIC de canal de Bellús	252		252	0,83%	
Document informatiu sobre les II Jornades del CVC sobre cultura en la CV	249		249	0,82%	
Versió electrònica de la carpeta-fullet de presentació del CVC (llibret 1er: el CVC)			245	0,80%	
Dictamen jurídico sobre la titularidad y derechos de las obras de artistas valencianos que concurren al pabellón español de París en 1937 (any 1990)		224	224	0,73%	
Document informatiu sobre les IV Jornades del CVC sobre cultura en la CV	212		212	0,69%	
Informe sobre la declaració de BIC del conjunto histórico de Culla (any 2003)		211	211	0,69%	
Document informatiu sobre les III Jornades del CVC sobre cultura en la CV	209		209	0,68%	
Informe de la ponència sobre el Museu Marítim de València (any 2000)	196		196	0,64%	
Informe sobre la declaració de BIC de l'església de l'Assumpció de Vallibona	168		168	0,55%	
Informe sobre els Miramars	164		164	0,54%	
Document informatiu sobre "l'organització del CVC"		156	156	0,51%	
Informe sobre l'aqüeducte de la Torre de Lloris, al terme de Xàtiva	154		154	0,50%	
Informe sobre la declaració de BIC del conjunt històric de Catí	145		145	0,47%	
TOTAL	17412	11913	1204	30529	100%

Nota: els informes en què no s'especifica la data d'aprovació corresponen a 2004.

Taula 11. Documents més descarregats del lloc web del CVC durant 2004.

Visites al lloc web del CVC per país

País	2004	
	2003 %	2004 %
Espanya	50,66	40,73
Estats Units	34,08	49,99
Europa	11,18	2,06
Mèxic	1,11	0,55
Argentina	0,52	0,25
França	0,51	0,72
Regne Unit	0,37	0,62
Alemanya	0,24	0,45
Uruguai	0,23	0,58
Itàlia	0,21	0,19
Perú	0,16	0,15
Colòmbia	0,14	0,22
Veneçuela	0,12	0,2
Xile	0,09	0,16
Canadà	0,08	
Xina	0,07	0,2
Suècia	0,07	0,27
Corea Sud	0,06	1,24
Bèlgica	0,05	0,11
Portugal	0,02	
Andorra	0,02	
Taiwan	0,01	
Països Baixos	0,01	0,22
Suïssa	0,01	
Finlàndia	0,01	
Japó		
Irlanda		
Brasil		0,1

Taula 12. Visites al lloc web del CVC per país durant 2004.

9. Memòria econòmica

9.1. Compte anual de l'exercici 2004

9.1. Compte anual de l'exercici 2004

En aquest epígraf es reproduïx informació sobre el compte anual del Consell Valencià de Cultura corresponent a l'exercici 2004, aprovat pel Ple en la seua sessió de 30 de maig de 2005.

a. Resum

1 **Balanç de situació** (pàgina 218)

- El patrimoni de la institució a 31 de desembre de 2004, ascendix a **1.403.298,51 €**.
- En l'exercici s'ha obtingut un resultat econòmic-financer de **228.314,42 €**, es a dir, s'han reconegut més drets que obligacions.
- Al finalitzar l'exercici, l'Immobilitzat del CVC ascendix a **284.020,03 €**.
- No hi ha endeutament.
- L'import corresponent a deutors prové en la seua majoria de les transferències a realitzar per la Tresoreria de la Generalitat Valenciana, que ascendix a un total d'**1.191.060 €**.
- A 31 de desembre, les existències en tresoreria ascendixen a **281.536,86 €**.

2 **Compte de Resultat econòmic-patrimonial de l'exercici 2004** (pàgina 219)

Com a conseqüència del reconeixement de majors ingressos sobre les despeses de l'exercici s'ha produït un resultat econòmic-patrimonial positiu per un import de **228.314,42 €**, que ve a representar l'estalvi obtingut.

3 **Estat de Liquidació del Pressupost de l'exercici 2004** (pàgina 220)

a. Liquidació del Pressupost de Despeses

De l'anàlisi de l'estat d'execució de despeses, destaca el comentari següent:

- Les obligacions reconegudes netes ascendixen a **1.361.157,51 €**, la qual cosa suposa un grau d'execució pressupostària del **86 %** en comparació amb les previsions definitives, desglossant-se de la manera següent: Cap.I: 78 %; Cap. II : 94 %; Cap. VI 39 %.

b. Liquidació del Pressupost d'Ingressos

De l'anàlisi de l'estat d'execució d'ingressos, destaca el següent:

- Els drets reconeguts nets ascendixen a **1.615.091,57 €**, dels quals estan pendents de cobrament a 31 de desembre, **1.201.874,19 €** corresponents amb les transferències corrents i de capital a rebre de la Generalitat Valenciana, venda de llibres i interessos de comptes bancaris.

c. Resultat Pressupostari

- La diferència entre els drets reconeguts i les obligacions reconegudes presenta un saldo pressupostari positiu en l'exercici de **253.934,06 €**, es a dir, disfrutem d'un superàvit de finançament. (diferència de l'exercici 2003, amb 27.309,22 €).

- La carència de recaptació efectiva dels drets reconeguts durant l'exercici 2004 ha suposat la utilització de fons propis per al finançament del pressupost de despeses de la institució, per la qual cosa l'Estat de Tresoreria indica el dèficit en la mateixa per un import de **125.722,78 €**, a causa del nombre més gran de pagaments que de cobraments, per la qual cosa durant l'exercici ens hem finançat gràcies als romanents de Tresoreria d'exercicis anteriors.

d. **Romanent de Tresoreria**

- El romanent de tresoreria total a 31 de desembre és positiu i ascendix a **1.445.635,62 €**, ja que els drets pendents de cobrament són molt majors que les obligacions pendents de pagament a eixa data.

4 La Memòria (pàgina 223)

La Memòria completa, amplia i comenta la informació continguda en el balanç, en el compte de resultat econòmic-patrimonial i en l'estat de liquidació del Pressupost.

b. **Quadres**

1.- BALANÇ

ACTIU	2004	2003	PASIU	2004	2003
A) IMMOBILITZAT	284.020,03	309.658,87	A) FONS PROPIS	1.729.655,65	1.501.341,23
I. Inversions destinades a l'ús general	31.604,23	31.604,23	I. Patrimoni	1.403.298,51	1.403.298,51
Béns del Patrimoni històric, artístic	31.604,23	31.604,23	Patrimoni	1.403.298,51	1.403.298,51
II. Immobilitzacions immaterials	8.173,06	2.490,86			
Aplicacions informàtiques	16.556,20	7.809,90			
Amortitzacions	-8.383,14	-5.319,04			
III. Immobilitzacions materials	244.242,74	275.563,78	III. Resultats d'exerc.ant.	98.042,72	85.117,45
Construccions	60.899,76	58.768,04	Resultats positius	98.042,72	85.117,45
Instal·lacions tècniques i maquinaria	46.050,12	44.268,59	IV. Resultats de l'exercici	228.314,42	12.925,27
Utilitatge	1.185,38	1.185,38	Resultats de l'exercici	228.314,42	12.925,27
Mobiliari	351.464,85	345.591,03			
Equips proces informació	110.228,10	100.882,99			
Altres immobilitzat material	14.593,75	13.971,69			
Amortització acumulada immob.mat.	-340.179,22	-289.103,94			
C) ACTIU CIRCULANT	1.490.062,40	1.298.650,39	D) CREDITORS CURT TERMINI	44.426,78	106.968,03
II. Deutors	1.208.525,54	891.390,75	III. Creditors	44.426,78	106.968,03
Deutors pressupostaris	1.205.770,70	888.478,61	Creditors pressupostaris	8.056,57	65.883,43
Deutors no pressupostaris	490,03	364,85	Creditors no pressupostaris	96,97	1.681,76
Hisenda Pública, deutora d.	2.264,81	2.547,29	Hisenda Pública, creditora	35.107,20	38.210,83
IV. Tresoreria	281.536,86	407.259,64	Seguretat Social, creditora	1.166,04	1.192,01
TOTAL GENERAL	1.774.082,43	1.608.309,26	TOTAL GENERAL	1.774.082,43	1.608.309,26

2.- COMPTE DEL RESULTAT ECONÒMIC-PATRIMONIAL

DEURE	2004	HAYER	2004
A) DESPESES	1.386.796,35	B) INGRESSOS	1.615.110,77
1. Despeses de func.serveis i prestacions s.	1.386.796,35	1. Ingressos de gestió ordinària	13.607,73
a) Despeses de personal		c) Prestacions de serveis	
a.1) Sous, salaris i assimilats	329.164,83	c.1) Precios públics por prestac.s.	13.607,73
a.2) Càrregues socials	80.762,30		
c) Dotacions per amortitzacions d'immobilitz	54.139,38	2. Altres ingressos de gestió ordinària	13.403,84
e) Altres despeses de gestió	922.729,84	a) Reintegraments	1.727,41
e.1) Serveis exteriors	922.729,84	f) Altres interessos i ingressos assimilats	11.676,43
		f.1) Altres interessos	11.676,43
2. Transferencias y subvenciones	0,00	3. Transferències i subvencions	1.588.080,00
3. Pèrduex i despeses extraordinàries	0,00	b) Subvencions corrents	1.514.040,00
c) Despeses extraordinàries	0,00	d) Subvencions de capital	74.040,00
		4. Guanys i ingressos extraordinaris	19,20
		d) Ingressos i beneficis d'altres exercicis	19,20
ESTALVI	228.314,42	DESESTALVI	0,00

3.- ESTAT DE LIQUIDACIÓ DEL PRESSUPOST**I. LIQUIDACIÓ DEL PRESSUPOST DE DESPESES**

CLASSIF. ECONÒM.	EXPLICACIÓ	CRÈDITS PRESSUPOSTARIS			OBLIGACIONS	ROMANENTS DE CRÈDIT	PAGAMENTS	OBLIGAC. PDTS. DE PAGAMENT
		INICIALS	MODIFICACIONS	DEFINITIU	RECONEGUDES NETES			A 31 DE DESEMB.
11	Personal eventual	155.981,55	0,00	155.981,55	145.657,06	10.324,49	145.657,06	0,00
12	Personal funcionari	192.472,38	0,00	192.472,38	141.939,96	50.532,42	141.939,96	0,00
13	Personal laboral	16.617,03	-526,28	16.090,75	0,00	16.090,75	0,00	0,00
14	Altres personal	21.241,53	526,28	21.767,81	21.767,81	0,00	21.767,81	0,00
15	Incentius al rendiment	42.000,00	0,00	42.000,00	19.800,00	22.200,00	19.800,00	0,00
16	Quotes, prestacions y despeses s.	98.511,88	0,00	98.511,88	80.762,30	17.749,58	74.694,68	6.067,62
CAPÍTOL I	DESPESES DE PERSONAL	526.824,37	0,00	526.824,37	409.927,13	116.897,24	403.859,51	6.067,62
20	Arrendaments	3.244,50	0,00	3.244,50	319,00	2.925,50	319,00	0,00
21	Reparacions, manteniment i c.	22.711,50	0,00	22.711,50	29.999,42	-7.287,92	29.999,42	0,00
22	Material, subministrament i altres	343.787,19	0,00	343.787,19	436.970,01	-93.182,82	434.981,06	1.988,95
23	Indemnització per raó del servei	432.074,73	0,00	432.074,73	368.259,87	63.814,86	368.259,87	0,00
24	Despeses de publicacions	185.400,00	0,00	185.400,00	87.181,54	98.218,46	87.181,54	0,00
CAPÍTOL II	COMPRES BÉNS CORRENS	987.217,92	0,00	987.217,92	922.729,84	64.488,08	920.740,89	1.988,95
62	Inversió nova associada al func.	58.895,40	0,00	58.895,40	9.200,61	49.694,79	9.200,61	0,00
63	Inversió de reposició associada f.	15.141,00	0,00	15.141,00	10.553,63	4.587,37	10.553,63	0,00
64	Inversió de caràcter immaterial	0,00	0,00	0,00	8.746,30	-8.746,30	8.746,30	0,00
CAPÍTOL VI	INVERSIONS REALS	74.036,40	0,00	74.036,40	28.500,54	45.535,86	28.500,54	0,00
	TOTAL DESPESES	1.588.078,69	0,00	1.588.078,69	1.361.157,51	226.921,18	1.353.100,94	8.056,57

II. LIQUIDACIÓ DEL PRESSUPOST D'INGRESSOS

CLASSIF. ECONÒM.	EXPLICACIÓ	PREVISIONS PRESSUPOSTÀRIES			DRETS	RECAPTACIÓ NETA	DRETS CANCEL·LATS	DRETS PENDENTS DE COBRAMENT A 31 DE DESEMBRE
		INICIALS	MODIFICACIONS	DEFINITIU	RECONEGUTS NETS			
31	Preus Públics	0,00	0,00	0,00	13.607,73	5.253,57	0,00	8.354,16
38	Reintegraments d'operacions	0,00	0,00	0,00	1.727,41	1.727,41	0,00	0,00
CAPÍTOL III	TAXES, PREUS PÚBLICS I A.	0,00	0,00	0,00	15.335,14	6.980,98	0,00	8.354,16
43	De l'Administració de la GV.	1.514.042,29	0,00	1.514.042,29	1.514.040,00	378.510,00	0,00	1.135.530,00
CAPÍTOL IV	TRANSFERÈNCIES CORRENTS	1.514.042,29	0,00	1.514.042,29	1.514.040,00	378.510,00	0,00	1.135.530,00
52	Interessos de comptes bancaris	0,00	0,00	0,00	11.676,43	9.216,40	0,00	2.460,03
CAPÍTOL V	INGRESSOS PATRIMONIALS	0,00	0,00	0,00	11.676,43	9.216,40	0,00	2.460,03
73	De l'Administració de la GV.	74.036,40	0,00	74.036,40	74.040,00	18.510,00	0,00	55.530,00
CAPÍTOL VII	TRANSFERÈNCIES CAPITAL	74.036,40	0,00	74.036,40	74.040,00	18.510,00	0,00	55.530,00
87	Romanent de tresoreria	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CAPÍTOL VIII	ACTIUS FINANCIERS	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	TOTAL INGRESSOS	1.588.078,69	0,00	1.588.078,69	1.615.091,57	413.217,38	0,00	1.201.874,19

III. RESULTAT PRESSUPOSTARI

CONCEPTES	DRETS RECONEGUTS NETS	OBLIGACIONS RECONEGUDES NETES	IMPORTS
1. (+) Operacions no financeres	1.615.091,57	1.361.157,51	253.934,06
2. (+) Operacions amb actius financers			
3. (+) Operacions comercials			
I. RESULTAT PRESSUPOSTARI DE L'EXERCICI (1+2+3)	1.615.091,57	1.361.157,51	253.934,06
II. VARIACIÓ NETA DE PASSIUS FINANCERS			
III. SALDO PRESSUPOSTARI DE L'EXERCICI (I+II)			253.934,06
4. (+) Crèdits gastats finançats amb romanent de tresoreria			0,00
5. (-) Desviacions de finançament positives per recursos de l'exercici en despeses amb finançament afectat			0,00
6. (+) Desviacions de finançament negatius en despeses amb finançament afectat			0,00
IV. SUPERÀVIT O DÈFICIT DE FINANCIACIÓ DE L'EXERCICI (III+4-5+6)			253.934,06

4. MEMÒRIA

ORGANITZACIÓ

La Llei de la Generalitat Valenciana 12/1985, de 30 d'octubre, va crear el Consell Valencià de Cultura.

ACTIVITAT DE L'ENTITAT

D'acord amb el que disposa l'article 9é de l'Estatut d'Autonomia, el Consell de Cultura, forma part del conjunt de les institucions que constituïxen la GV.

L'article 25 de l'Estatut estableix que "una Llei de les Corts Valencianes establirà les funcions, la composició i l'organització del Consell de Cultura, els membres del qual seran elegits per majoria de dos terços de les Corts Valencianes".

Atenent a este mandat estatutari, la Llei 12/1985, de 30 d'octubre, de la Generalitat Valenciana, va crear el Consell Valencià de Cultura com la institució consultiva i asesora de les institucions públiques de la Comunitat Valenciana, en les matèries específiques referents a la cultura valenciana, establint així mateix les funcions, la composició i l'organització amb autonomia orgànica i funcional, d'acord amb la seua naturalesa jurídica, a fi de garantir la seua objectivitat e independència.

Mitjançant, el Decret 202/1998, de 15 de desembre, el Govern Valencià va aprovar el Reglament d'Organització i Funcionament del CVC.

El Títol Primer de la Llei del CVC, en l'article 5é, i l'article 6é del Reglament, enumera específicament les funcions del Consell Valencià de Cultura, i que són les següents:

- a) Evacuar els informes o dictàmens i realitzar els estudis que li sol·liciten les Institucions Públiques de la Comunitat Valenciana.
- b) Informar els avantprojectes normatius que, a causa de la seua rellevància, li siquen sotmesos a consulta.
- c) Proposar al President de la Generalitat la distinció de les persones, entitats o institucions que se n'hagen fet mereixedores pel seu treball o la seua dedicació provada a l'estudi, la defensa o la promoció de la cultura valenciana.
- d) Elaborar i elevar al Consell de la Generalitat una Memoria anual en la qual, a més d'exposar les seues activitats durant l'exercici, es recullen les observacions i consells pertinents per a la defensa i la promoció de la seua llengua i la cultura valencianes, en qualsevol de les seues manifestacions.
- e) Les altres que el President de la Generalitat, les Corts Valencianes, o el Govern Valencià li encarreguen.

ESTRUCTURA ORGANITZATIVA BÀSICA

El Consell Valencià de Cultura està compost per vint-i-un membres, elegits per majoria de dos terços del nombre de dret de diputats de les Corts Valencianes entre les persones de prestigi rellevant o de reconegut mèrit intel·lectual dins l'àmbit cultural valencià proposades pels grups parlamentaris.

Els membres del Consell són nomenats pel President de la Generalitat Valenciana per un període de sis anys i poden ser elegits novament.

El President de la Generalitat Valenciana nomena per decret el President del Consell Valencià de Cultura entre els seus membres, prèvia audiència d'aquests.

El CVC es regeix per òrgans col·legiats i unipersonals.

Són òrganos de govern:

- El Ple del Consell, màxim òrgan decisor de la institució, al que corresponen les competències establides a l'article dotze del Reglament
- La Comissió de Govern, integrada pel president, el vicepresident i el secretari del Consell, i quatre membres d'aquest. El vicepresident i el secretari seran designades pel president, i els altres seran elegits per majoria absoluta de vots dels membres del CVC en llista oberta, les competències estan recollides a l'article dinou del Reglament.
- El President, que té atribuïda la representació legal del CVC i altres competències previstes en l'article vint-i-u del Reglament.

Són òrgans informatius i de treball: les comissions permanents i les temporals.

- L'article trenta-quatre del Reglament enumera les comissions amb caràcter permanent i són les següents: la Comissió Jurídica i d'Interpretació Reglamentaria, Comissió de Llegat Històric i Artístic, Comissió de Promoció Cultural, Comissió de les Ciències i Comissió de les Arts.

ORGANITZACIÓ COMPTABLE

El CVC es troba sotmés al règim de comptabilitat pública, d'acord amb el que disposa el Text Refós de la Llei d'Hisenda Pública de la Generalitat Valenciana, i l'Orde de 13 de desembre de 2002, de la Conselleria d'Economia, Hisenda i Ocupació, per la qual s'aprova la Instrucció de Comptabilitat per a la Generalitat Valenciana.

- La Llei de Creació y el Reglament d'Organització i Funcionament del Consell Valencià de Cultura, regulen els següents aspectos relatius al règim econòmic i pressupostari:
  - Al Ple del Consell li correspon l'aprovació de l'avantprojecte de despeses de la Institució, previa elaboració per la Comissió de Govern, per a la seua remissió al Consell de la Generalitat Valenciana, Així com l'aprovació de la seua liquidació i del compte anual.
  - Al Ple li competix l'aprovació de les modificacions pressupostaries, competència delegada en la Comissió de Govern, per Acord del Ple de la institució, de 26 de juliol del 2004.
  - Correspon a la Comissió de Govern dirigir i controlar l'execució del Pressupost del CVC, preparar la seua liquidació i el compte anual, disposar les despeses pròpies del servei del Consell dins dels límits legal i pressupostaris i exercir les facultats ordinàries en matèria de contractació administrativa.
  - El President és l'òrgan competent per a ordenar els pagaments.
  - Correspon al Secretari, gestionar l'execució pressupostària i els documents comptables i de pagament, així com formar i custodiar els expedients individuals del personal al servei del CVC.
  - Les despeses de funcionament del CVC, inclosos els corresponents a personal, seràn cobertes mitjançant les dotacions que a tal finalitat consignen en els Pressupostos de la Generalitat Valenciana.
- Les Lleis anuals de Pressupostos de la Generalitat Valenciana regulen els següents aspectes del CVC:
  - El pressupost del CVC, una vegada tramitat i aprovat pels òrgans competents, s'integren en el Pressupost de la GV, com a Secció pressupostària independent, 03 "Consell Valencià de Cultura", programa 111.30 "Assessorament Cultural".
  - El CVC podrà incorporar els romanents dels pressupostos anteriors als mateixos capítols pressupostaris en què estigueren consignats en l'exercici anterior.
  - Les dotacions pressupostàries del CVC s'alliberaran per quartes parts trimestrals a nom del propi Consell i no estaran subjectes a justificació.
- La normativa legal aplicable al CVC en matèria pressupostària i comptable, és la següent:
  - La Llei 12//1985, de 30 d'octubre, de la Generalitat Valenciana, del Consell Valencià de Cultura.
  - Decret 202/1998, de 15 de desembre, del Govern Valencià, pel qual s'aprova el Reglament d'Organització i Funcionament del CVC.
  - Decret Legislatiu de 26 de juny de 1991, del Consell de la Generalitat Valenciana, pel que s'aprova el Text Refós de la Llei d'Hisenda Pública de la Generalitat Valenciana.
  - Lleis anuals de pressupostos de la Generalitat Valenciana per a cada exercici econòmic i lleis anuals de mesures d'acompanyament dels pressupostos de la GV.

- Ordre de 16 de juliol de 2001, de la Conselleria d'Economia, Hisenda i Ocupació, per la qual s'aprova el Pla General de Comptabilitat Pública de la Generalitat Valenciana.
- Resolució de 30 de novembre de 2001, de la Intervenció General de la Generalitat Valenciana, aclaratoria del règim de comptabilitat i rendició de comptes anuals al qual estan subjectes les entitats de la Generalitat Valenciana i les universitats públiques de la Comunitat Valenciana.
- Ordre de 27 de desembre de 2001, de la Conselleria de Economia, Hisenda i Ocupació, per la qual s'aproven els codis de la Classificació Econòmica dels Pressupostos del Sector Administració General de la Generalitat Valenciana i les seues Entitats Autònomes amb semblant estructura pressupostària.
- Resolució de 28 de desembre de 2001, de la Intervenció General, per la qual s'aprova la taula d'equivalències entre les aplicacions econòmiques de l'estructura pressupostària i els comptes comptables del Pla General de Comptabilitat Pública de la GV.
- Ordre de 13 de desembre de 2002, de la Conselleria d'Economia, Hisenda i Ocupació, per la qual s'aprova la Instrucció de Comptabilitat per a la GV.

La comptabilitat del CVC es realitza per procediments informàtics per mitjà d'una aplicació informàtica que permet executar els pressupostos i enllaçar amb la comptabilitat general o financera, regulada en el Pla General de Comptabilitat Pública de la GV.

ESTAT OPERATIU

DESPESES PRESSUPOSTÀRIES	IMPORT	INGRESSOS PRESSUPOSTÀRIS	IMPORT
111,30 Assessorament Cultural	1.588.078,69	1 Impostos Directes 2 Impostos Indirectes 3 Taxes i Altres Ingressos 4 Transferències Corrents 5 Ingressos Patrimonials 6 Alienació d'Inversions Reals 7 Transferències de Capital 8 Actius Financers 9 Passius Financers	0,00 0,00 0,00 1.514.042,29 0,00 0,00 74.036,40 0,00 0,00
TOTAL	1.588.078,69	TOTAL	1.588.078,69

INFORMACIÓ DE CARÀCTER FINANCER**QUADRE DE FINANÇAMENT**

FONS APLICATS	2004	2003	FONS OBTNGUTS	2004	2003
1. Recursos aplicats en op. de gestió	1.332.656,97	1.136.349,66	1. Recursos procedents d'operacions de gestió	1.615.091,57	1.200.658,88
b) Aprovisionaments			e) Taxes, preus públics i contribucions	13.607,73	10.989,21
c) Serveis exteriors	922.729,84	763.650,15	f) Transferències i subvencions	1.588.080,00	1.168.000,00
d) Tributs			g) Ingressos financers	11.676,43	13.466,81
e) Despeses de personal	409.927,13	372.699,51	h) Altres ingressos de gest. corrent i	1.727,41	8.202,86
4. Adquisicions i altres altes de immobilitz	26.002,68	23.867,76			
b) I. Immaterials	0,00	0,00			
c) I. Materials	26.002,68	23.867,76			
TOTAL APLICACIONS	1.358.659,65	1.160.217,42	TOTAL ORÍGENS	1.615.091,57	1.200.658,88
EXCÉS D'ORÍGENS S/ APLICACIONS	256.431,92		EXCÉS D' APLICACIONS S/ ORÍGENS		0,00
(AUGMENT DEL CAPITAL CIRCULANT)			(DISMINUCIÓ DEL CAPITAL CIRCULANT)		

ESTAT DEL ROMANENT DE TRESORERIA

CONCEPTES	IMPORTS	
1. (+) Drets pendents de cobrament		1.208.525,54
(+) del Pressupost corrent	1.201.874,19	
(+) de Pressupostos tancats	3.896,51	
(+) de operacions no pressupostàries	2.754,84	
(+) de operacions comercials	0,00	
(-) de dubtós cobrament	0,00	
(-) cobros realitzats pendents d'aplicació definitiva	0,00	
2. (-) Obligacions pendents de pagament		44.426,78
(+) del Pressupost corrent	8.056,57	
(+) de Pressupostos tancats	0,00	
(+) de operacions no pressupostàries	36.370,21	
(+) de operacions comercials	0,00	
(-) pagaments realitzats pendents d'aplicació def.	0,00	
3. (+) Fons líquids		281.536,86
I. Romanent de Tresoreria afectat		0,00
II. Romanent de Tresoreria no afectat		1.445.635,62
III. Romanent de Tresoreria total (1-2+3)=(I+II)		1.445.635,62

ESTAT DE LA TRESORERIA

CONCEPTO		IMPORTES	
1. COBRAMENTS		1.453.389,53	
(+)	del Pressupost corrent	413.217,38	
(+)	de Pressupostos tancats	884.582,10	
(+)	de operacions pressupostàries	155.590,05	
(+)	de operacions comercials	0,00	
2. PAGAMENTS		1.579.112,31	
(+)	del Pressupost corrent	1.353.100,94	
(+)	de Pressupostos tancats	65.864,23	
(+)	de operacions pressupostàries	160.147,14	
(+)	de operacions comercials	0,00	
I. Flux net de Tresoreria de l'exercici (1-2)		-125.722,78	-125.722,78
3. Saldo inicial de Tresoreria			407.259,64
II. Saldo final de Tresoreria (I+3)			281.536,86

ESTAT FLUX NET DE TRESORERIA

PAGAMENTS	IMPORT	COBRAMENTS	IMPORT
1. Operacions de gestió	1.324.600,40	1. Operacions de gestió	413.217,38
b) Serveis exteriors	920.740,89	a) Vendes netes	6.980,98
d) Despeses de personal	403.859,51	f) Transferències i subvencions	397.020,00
3. Adquisicions d'immobilitzat	28.500,54	g) Ingressos financers	9.216,40
b) Immaterial	0,00	h) Altres ingressos de gestió	
c) Material	28.500,54	4. Deutes a curt termini	0,00
6. Cancel·lació de deutes a curt termini	0,00	c) Altres conceptes	0,00
c) Altres conceptes	0,00	6. Pressupostos tancats	884.582,10
7. Pressupostos tancats	65.864,23	a) Operacions de gestió	884.582,10
a) Operacions de gestió	65.251,83	7. Comptes no pressupostaris	148.221,07
b) Adquisicions d'immobilitzat	612,40	a) Acreedores no pressupostaris	147.343,66
8. Comptes no pressupostaris	152.778,16	b) Deutors no pressupostaris	877,41
b) Acreedores no pressupostaris	152.058,05		
c) Deutors no pressupostaris	720,11		
TOTAL PAGAMENTS	1.571.743,33	TOTAL COBRAMENTS	1.446.020,55
SUPERÀVIT DE TRESORERIA		DÈFICIT DE TRESORERIA	-125.722,78

CONCILIACIÓ DEL RESULTAT ECONÒMIC -PATRIMONIAL I SALDO PRESSUPOSTARI

	IMPORTES
1,- RESULTAT ECONÒMIC-PATRIMONIAL	228.314,42
2,- SALDO PRESSUPOSTARI	253.934,06
3,- DIFERÈNCIA EN RESULTATS (1 - 2)	-25.619,64
FACTORS DE DIFERÈNCIA EN ELS RESULTATS	
A) INGRESSOS PRESSUPOSTARIS NO ECONÒMICS	
B) DESPESES ECONÒMIQUES NO PRESSUPOSTÀRIES	54.139,38
C) DESPESES PRESSUPOSTÀRIES NO ECONÒMIQUES	28.500,54
D) INGRESSOS ECONÒMICS NO PRESSUPOSTARIS	19,20
4.- DIFERÈNCIES EN ELS FACTORS (A+B) - (C+D)	25.619,64
CONCILIACIÓ: DIFERENCIA EN RESULTATS + DIFERÈNCIA EN ELS FACTORS (3+4)	0,00

*TRANSFERÈNCIES I SUBVENCIONS CONCEDIDES**TRANSFERÈNCIES CORRENTS CONCEDIDES*

NORMATIVA	IMPORT CONCEDIT PENDENT DE LIQUIDAR A 1 DE GENER	IMPORT CONCEDIT EN L'EXERCICI	IMPORT LIQUIDAT EN L'EXERCICI	IMPORT CONCEDIT PENDENT DE LIQUIDAR A 31 DE DESEMBRE
Llei 17/2003, de 30 de desembre, de Pressupostos de la GV. 2004	0,00	1.514.040,00	378.510,00	1.135.530,00

TRANSFERÈNCIES DE CAPITAL CONCEDIDES

NORMATIVA	IMPORT CONCEDIT PENDENT DE LIQUIDAR A 1 DE GENER	IMPORT CONCEDIT EN L'EXERCICI	IMPORT LIQUIDAT EN L'EXERCICI	IMPORT CONCEDIT PENDENT DE LIQUIDAR A 31 DE DESEMBRE
Llei 17/2003, de 30 de desembre, de Pressupostos de la GV. 2004	27.750,00	74.040,00	18.510,00	55.530,00

PREUS PÚBLICS

NORMATIVA REGULADORA	DESCRIPCIÓ	IMPORT
<ul style="list-style-type: none"> - Decret 73/1991, de 13 de maig, del Consell de la GV. - Decret 227/1991, de 9 de desembre, del Consell de la GV. - Comissió de Govern, de 16 de febrer de 2004 - President del CVC, de 8 de maig de 2004 	<ul style="list-style-type: none"> Santuarios Valencianos. Un viaje etnográfico L'itinerari valencià de Lady Holland Cosmografía de Jerónimo Muñoz Real Monasterio de la Santísima Trinidad Monumentos desaparecidos de la Comunidad Valenciana. Alicante 	<ul style="list-style-type: none"> 62,50 € 11,54 € 38,46 € 15,38 € 24,04 €

ALTRES VALORS

CODI	DESCRIPCIÓ	SALDO A 1 GENER	MODIF. SALDO INICIAL	ABONAMENTS REALITZATS EN L'EXERCICI	TOTAL ACREEDORS	CÀRRECS REALITZATS EN L'EXERCICI	ACREEDORS PTS. PAGAMENT A 31 DESEMBRE
70800	Altres Valors	4.719,21	0,00	1.120,32	5.839,53	1.208,11	4.631,42
TOTAL		4.719,21	0,00	1.120,32	5.839,53	1.208,11	4.631,42

OPERACIONS D'IVA.

CODI	DESCRIPCIÓ	SALDO A 1 GENER	MODIF. SALDO INICIAL	ABONAMENTS REALITZATS EN L'EXERCICI	TOTAL ACREEDORS	CÀRRECS REALITZATS EN L'EXERCICI	ACREEDORS PTS. PAGAMENT A 31 DESEMBRE
90001	Hisenda Pública IVA suportat	0,00	0,00	3.543,25	3.543,25	3.543,25	0,00
91001	Hisenda Pública IVA repercutit	0,00	0,00	3.825,73	3.825,73	3.825,73	0,00
TOTAL		0,00	0,00	7.368,98	7.368,98	7.368,98	0,00

Annex.

Observacions i recomanacions del CVC per a la defensa i la promoció de la llengua i cultura valencianes

---

El present document "Observacions i recomanacions", dirigit pel Consell Valencià de Cultura al president de la Generalitat, recull en els seus diversos apartats, de manera resumida, una sèrie de reflexions generals sobre la situació cultural valenciana, nascudes de l'estudi dels casos concrets dels quals s'han ocupat les seues diverses comissions informatives durant l'any 2004. No es tracta d'un document exhaustiu, però sí d'un fons de suggeriments que posem a disposició de les autoritats valencianes, i de la societat en general, com a contribució d'esta institució al treball continu d'enriquiment de la nostra vida cultural.

Patrimoni cultural

Hem vingut insistint en la conveniència de donar la deguda protecció jurídica als béns culturals. En eixe sentit, i davant del conjunt de béns no declarats Bé d'Interés Cultural, i que tenen condicions per a ser-ho, hem demanat la continuació dels expedients incoats, i la iniciació de l'expedient en altres casos.

La simple declaració de Bé d'Interés Cultural no és suficient; de tota manera, és un primer pas, i una garantia per a la conservació. Igualment la declaració ajuda a fomentar el coneixement i l'estima per part dels ciutadans; i les institucions públiques, les entitats privades i la ciutadania, tenen l'obligació de procurar per la conservació i potenciació del nostre llegat. Per una altra banda, la reforma de la Llei de patrimoni ha millorat el tractament del béns immaterials. Durant gran part de l'any 2004 hem vist com ha augmentat la declaració de Béns d'Interés Cultural. La qual cosa valorem com a positiva, i com un avanç. També s'hi ha començat a tenir en compte els béns immaterials, i este CVC ha informat sobre alguns. Cal, doncs continuar en la línear esmentada declarativa de Béns d'Interés Cultural, o de Rellevància Local, categoria respecte a la qual les Corporacions Locals podrien tenir un paper més actiu i exemplar.

Tot això, però, s'hauria d'acompanyar d'un augment de les consignacions pressupostàries, ja que les assignacions en curs són escasses i insuficients. La col·laboració amb entitats privades continua sent poc habitual, el seu foment hauria de ser una tasca a emprendre, amb fórmules com el mecenatge i les fundacions, entre altres. Cal insistir en este extrem, ja que la incentivació de la col·laboració privada exigiria millorar el sistema d'exempcions o bonificacions fiscals existent.

La Llei de Patrimoni Valencià contempla la possibilitat de protecció de béns immaterials, per a la qual són prèviament necessaris els processos de definició de categories, de mesures protectores, etc.

Considerem que cal estudiar la possibilitat de transferència o, almenys, de gestió valenciana dels béns patrimonials que en territori valencià encara estan en possessió i gestionats per l'administració central.

El patrimoni eclesiàstic és un element primordial de la globalitat del patrimoni valencià; per tant, seria convenient estudiar tots els camins que permeten un aprofitament cultural i social més ampli i profund.

En este sentit, insistim que es prenga en consideració la proposta d'este consell de declarar la Festa del Corpus de València "Conjunt Monumental de caràcter mixt (material i immaterial)".

Observem que les autoritats autonòmiques valencianes han intervingut darrerament amb eficàcia sobre aspectes de les recomanacions i observacions manifestades pel CVC anteriorment; però voldríem expressar la nostra preocupació per certs temes que encara no han tingut una resolució adequada, com la Via Augusta o el Castell de Sagunt.

El CVC ha observat amb molta preocupació l'augment de vandalisme cultural, en prevenció del qual no sols cal prendre mesures policials i posteriorment mesures punitives, sin que considerem molt important insistir en programes culturals que afavorisquen l'estima del nostre patrimoni.

Alt Consell Consultiu de la Generalitat Valenciana

L'Alt Consell Consultiu de la Generalitat Valenciana ha confeccionat els darrers anys, a instàncies de la Generalitat, un Informe anual sobre l'estat de la R+D+i a la Comunitat Valenciana. Igual que l'A.C.C., este Consell adopta una posició positiva respecte a la recomanació de la Unió Europea d'assolir una despesa nacional en R+D del 3% del PIB. La dura competència en els mercats internacionals exigix actualment un instrument eficaç: la innovació. I una tecnologia innovadora s'aconsegueix a base d'una política científica adequada, tant en ciència bàsica, mare de la tecnologia, com en les seues aplicacions útils.

Tanmateix, per a nosaltres la qüestió és molt clara: ¿En quines àrees podem competir en els mercats internacionals? ¿Quins problemes culturals, sanitaris, arqueològics, mediambientals, de degradació del patrimoni artístic i de tot tipus, afectaran la nostra societat? Una política científica correcta ha de programar les investigacions necessàries per a resoldre'ls. La proporció del pressupost dedicada a R+D és important, però encara ho és més la seua dedicació, és a dir la idoneïtat de la política científica, i, així, és fonamental que la distribució dels fons de R+D entre

els diversos sectors siga la més encertada possible. Per això les administracions públiques, i en el nostre la cas la Generalitat, han d'informar amb total transparència sobre la distribució que fan dels recursos.

Preservació del medi

La preservació del nostre medi ambient ha de ser objecte d'atencions preferents de la Generalitat Valenciana. Calen esforços perseverants en la preservació de les nostres costes i d'altres espais dignes de protecció, dels boscos, de les aigües superficials i subterrànies, i també, específicament, volem cridar l'atenció sobre la necessitat de preservar les hortes històriques, amenaçades per una activitat urbanística a voltes desfermada i insostenible. Al mateix temps, en la perspectiva de reduir les emissions de gasos productors de l'efecte hivernacle, segons els acords de Kioto, ens cal fomentar les fonts d'energies renovables i l'aplicació de polítiques energètiques destinades a estalviar i fer més rendible l'energia consumida.

Especialment instem, en esta ocasió, al Govern valencià i a totes les institucions de la nostra comunitat a conservar els boscos i a millorar les condicions de vida i reproducció de les espècies forestals. Per tant, aconsellem que es cree un centre d'investigació forestal autonòmic, en el qual podrien treballar els experts amb els quals ja compta la nostra comunitat.

Biomedicina i noves tecnologies genètiques

Els progressos de la genètica i de les noves tecnologies biomèdiques representen una revolució sense precedents en el coneixement de l'ésser humà. El Consell Valencià de Cultura no vol mantenir-se al marge de la consideració d'esta àrea de coneixement. No podem oblidar que una de les nostres primeres activitats va ser el I Seminario sobre Cooperación Internacional para el proyecto Genoma Humano, fet en 1988, en el qual va veure la llum la "Declaración de Valencia sobre el Proyecto Genoma Humano".

Per tant, volem mostrar el nostre suport al "Borrador de la Declaración de Valencia" proposat pel professor Jean Dausset, en ocasió del seminari més amunt citat, en el qual es defensa que "el nostre patrimoni genètic pertany a la humanitat i no té preu" –no pot ser, per tant, irresponsablement manipulat, comprat o venut. "L'ADN humà no pot ser patentat", tot i que algunes aplicacions específiques puguen pertànyer a individus o companyies, sempre en interès del progrés científic i del bé de la humanitat. S'establix, igualment, una diferenciació entre la transferència de cèl·lules somàtiques correcta, que pareix plenament acceptable, i la transferència de gens en cèl·lules no somàtiques i en embrions, per a la qual caldrien precaucions

addicionals, mentre no puguem preveure'n les conseqüències, les possibilitats i els perills.

Política museística

Pel que fa als museus, reiterem la necessitat de completar la catalogació dels museus públics i privats sobre Història de la Ciència, i d'estudiar la conveniència de crear una institució de referència, o que s'aprofiten les ja existents, per a coordinar els fons dels esmentats museus i de futures donacions. Mentrestant, suggerim a les administracions afectades que es dirigisquen als organismes ja existents amb capacitat científica per a valorar els materials disponibles i els que es pretenga donar, i els recordem que en reiterades ocasions el CVC ha demanat que es potencien les possibilitats del Museu Príncepe Felipe i els seus òrgans assessors.

També recordem la nostra recomanació sobre la necessitat d'un museu marítim valencià, i suggerim que, com a primer pas, es treballes en la constitució del "Consorci Fundador del Museu marítim de la Comunitat Valenciana".

Desenvolupament tecnològic i formació humanística

El desenvolupament tecnològic dóna als humans una capacitat de transformació de la realitat impensable fins fa poc. El coneixement dels nous progressos científics i tècnics resulta imprescindible com a element integrant de la cultura. Però això s'ha de complementar amb la capacitat reflexiva que avalue les seues potencialitats i faça possible una actitud ètica, contextualitzada, cívica i global. És doncs necessària una concepció del saber integradora, que promoga la visió de l'ésser humà com un tot i el faculte per al desenvolupament d'una personalitat lliure i conscient. Això serà possible només si es té una cura especial de la seua formació humanística. Des d'este plantejament, l'educació es troba ara davant de reptes nous, que han de ser assumits de manera dinàmica i integral. Cal un "pacte per l'educació" que case els continguts humanístics i els científics, des de l'etapa infantil fins a la universitat, i acabe amb l'excessiva separació actual. I això implica un replantejament del que entenem per cultura, formació..., educació al capdavant, que ha de dotar de continguts acadèmics, formar la sensibilitat, millorar la intel·ligència emocional, afavorir el desenvolupament d'habilitats i mecanismes d'adaptació. Una educació que aconseguisca el difícil equilibri entre coneixements acadèmics, capacitats instrumentals i esperit crític.

Potenciació de l'ús del valencià

Insistim, com tantes altres vegades, a recomanar que l'administració pública s'implique més en els esforços per a augmentar l'ús social del valencià, i ens ratifiquem, en tot allò referit a la llengua, en les consideracions incloses en el nostre dictamen sobre este tema.

RTVV

El Consell Valencià de Cultura recorda la necessitat d'esmenar la irregularitat que representa la no constitució, des de la creació de Radiotelevisió Valenciana, del seu Consell Assessor, com a primera mesura per a garantir la pluralitat dins de les orientacions generals de la política comunicativa de l'ens.

Educació artística

El desenvolupament de la nostra societat en totes les seues dimensions contribuïx a augmentar la qualitat de vida dels ciutadans. La dimensió artística i l'educació estètica són aspectes claus per al desenvolupament cultural. I en este sentit totes les formes de creació artística i d'educació són importants. La situació actual dels estudis artístics (les arts plàstiques i el disseny, l'art dramàtic, la dansa i, amb una rellevància especial a la nostra comunitat, la música) reclama una atenció urgent per part dels poders públics que implique la seua potenciació i modernització en tots els nivells, incloent-hi el superior, respecte al qual últimament ha adquirit una intensitat especial el debat sobre la modernització i el lloc social i acadèmic que els correspon en la societat actual.

Per tot això, recomanem: a) que s'augmente en quantitat i en qualitat la programació de les activitats de creació artística en tots els seus aspectes (arts plàstiques, dansa, teatre, etc.), per tal de contribuir a l'educació estètica dels ciutadans; b) que es dedique una atenció especial en tots els nivells educatius als estudis artístics, els quals actualment es troben en una situació molt deficient; i c) que s'impulsen els processos que porten a la incorporació al catàleg de títols universitaris, o de nivell universitari, dels títols de grau en Dansa, en Art Dramàtic, en Música, etc.

Infraestructures culturals

El CVC ha pogut comprovar que en els últims anys la nostra comunitat s'ha dotat amb un important conjunt d'infraestructures culturals de diferents tipus: museus i contenidors culturals, auditoris, sales polivalents, teatres, etc., en la realització dels quals ha calgut invertir una considerable quantitat de temps, d'energies i de fons públics. Davant de l'existència d'estes instal·lacions, el CVC considera que cal

insistir davant de la Generalitat en la importància que té l'adopció d'una política cultural d'ampli espectre, que done contingut i sentit a les mencionades instal·lacions, i que coordine actuacions i institucions diverses vinculades al món de la cultura.

Immigració

En la configuració de la política cultural s'ha de tenir en compte que la cultura de la societat occidental és un fenomen canviant, les variacions del qual es produïxen per la interacció de factors interns i externs. Els canvis tecnològics, el desenvolupament econòmic, la demografia, els canvis climàtics, els moviments migratoris, entre altres factors, estan contribuint a modificar la cultura valenciana. En els últims anys ha crescut la presència de ciutadans d'altres cultures, de vegades sentides com a alienes pels ciutadans de la Comunitat Valenciana. Davant de la persistència i el previsible augment d'esta presència, cridem l'atenció de la Generalitat sobre el risc de situacions de conflicte xenòfob, incrementat pel recent terrorisme del fonamentalisme islàmic. En conseqüència, recomanem que la Generalitat impulse polítiques culturals basades en el respecte i la integració, dins del marc general de la Declaració Universal dels Drets Humans, de la Constitució espanyola, de l'Estatut d'autonomia valencià i de la resta del nostre marc normatiu.

APÈNDIX a Observacions i recomanacions

En aquest text es recullen acords, aprovats pel Ple del Consell Valencià de Cultura arran del treball i els estudis de les seues Comissions durant l'any 2004 –els quals es troben inclosos formalment en els informes i dictàmens, al capítol 6—, que pel seu grau de concreció completen i reforcen allò expressat de forma genèrica en el text d'observacions i recomanacions.

Així, pel que fa al patrimoni cultural el Consell Valencià de Cultura ha suggerit a la Generalitat i als poders públics locals:

- consensuar una solució amb el Govern Central sobre el traçat de l'AVE per tal de protegir l'aqüeducte de la Torre de Lloris, al terme de Xàtiva (Comissió de Llegat, pàgina 79);
- establir un conveni de col·laboració amb els propietaris del Monestir de Sant Jeroni de Cotalba per a facilitar el seu coneixement per part de la societat valenciana, mitjançant un règim de visites i la publicació d'estudis divulgatius (Comissió de Llegat, pàgina 80);
- inventariar i protegir els coneguts "miramars", solucions constructives molt presents a les nostres poblacions de la façana marítima (Comissions de Llegat i Promoció cultural, pàgina 85);
- la inclusió de les fonts, tant públiques com privades, en el conjunt protegit del canal de Bellús, i la possible protecció de determinades zones d'importància arqueològica al naixement del canal, conegudes com l'"estret de les Aigües" (Comissió de Llegat, pàgina 135);
- establir un règim de visites i escometre una intervenció de rehabilitació en l'església parroquial de l'Assumpció de Vallibona, (Comissió de Llegat, pàgina 141);
- en el context d'una atenció preferent a les comarques de l'interior, sobre la situació socioeconòmica de les quals la protecció i divulgació del seu ric patrimoni cultural afavoriria la implantació de turisme d'interior de qualitat i, en el cas concret de la comarca valenciana dels Serrans: la senyalització i

- informació sobre els valors del conjunt de l'aqüeducte de "Peña Cortada" als termes de Xelva, Tuejar, Calles i Domeño (Comissió de Llegat, pàgina 153), i el de "Los Arcos" en Alpuente (Comissió de Llegat, pàgina 165);
- conjuntament amb la seua protecció, la divulgació dels valors històrics i arquitectònics dels conjunts històrics de Catí i Vilafamés (Comissió de Llegat, pàgines 159 i 176);
  - actuacions de restauració en la protegida torre musulmana d'Antella (Comissió de Llegat, pàgina 166);
  - la protecció i divulgació de la "Santantonada" de Forcall, festivitat ancestral present també a altres localitats de Els Ports, com a valuós testimoni etnogràfic de la història i societats valencianes (Comissió de Llegat, pàgina 162);
  - protecció del complex industrial del Riu Molinar d'Alcoi, testimoni de la revolució industrial al territori valencià en el trànsit d'una societat rural a una altra d'industrial (Comissió de Llegat, pàgina 182);
  - la protecció del patrimoni hidràulic valencià, com es el cas de la séquia major d'Elx (Comissió de Llegat, pàgina 189); i, a més, en el context de la conservació de l'Horta de València i de manifestacions ancestrals de caràcter immaterial, com és el Tribunal de les Aigües de València, la protecció dels assuts de les séquies que pertanyen a la jurisdicció de l'esmentat Tribunal i els de la Reial Séquia de Montcada (Comissió de Llegat, pàgina 194), i del tram històric de la séquia de Mislata a Quart de Poblet (Comissió de Llegat, pàgina 192);
  - en la població de Manises: la protecció de la trama urbana i els edificis i tallers més significatius del barri d'Obradors (Comissió de Llegat, pàgina 196), i la rehabilitació i condicionament per a la seua visita de l'aqüeducte conegut com "els Arcs" (Comissió de Llegat, pàgina 181);
  - la protecció per part de l'Ajuntament de Massamagrell de l'alqueria i el moli coneguts "de baix", com a monuments de rellevància local (Comissió de Llegat, pàgina 198);

- la protecció i vigilància de les troballes romanes descobertes a les obres de l'AVE a l'Ènova, així com el trasllat de les peces trobades a un museu adient (Comissió de Llegat, pàgina 167);
- la consideració, catalogació, protecció i difusió del patrimoni històric militar de la Guerra Civil espanyola (Comissió de Promoció Cultural, pàgina 201);
- per últim, la conservació i difusió del conjunt de manifestacions antropològiques, culturals i ambientals del Desert de les Palmes (Comissió de Llegat, pàgina 154).

Pel que fa a la conservació del medi ambient, el Consell aprovà un manifest en defensa dels boscos –amb ocasió del Dia Mundial Forestal–, inclòs en el seu informe sobre les mesures per evitar o minimitzar els incendis forestals (Comissió de les Ciències, pàgina 105), en què fa una crida per a l'ús sostenible del bosc, la potenciació de l'educació ambiental, la investigació multidisciplinar, a més d'altres mesures concretes d'actuació.

Finalment, el Consell féu una investigació sobre els recursos i fonts audiovisuals existents i les potencialitats de les noves tecnologies de la informació per a conservar la memòria col·lectiva valenciana: monumental, artística, quotidiana, i traslladar-la a les generacions futures (Comissió de les Arts, pàgina 143).